१२ औँ गैरआवासीय नेपाली विश्व सम्मेलन
तथा
अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशन

स्मारिका

२०८२

हाम्रो एकता
समृद्धीको आधार

राष्ट्रपति

राष्ट्रपति भवन
महाराजगञ्ज, काठमाडौं, नेपाल ।

शुभकामना

"हाम्रो एकता: समृद्धिको आधार" भन्ने मूल नारासाथ हुन लागेको गैरआवासीय नेपाली संघ **(NRNA)** को १२ औं एकता महाधिवेशन एवम् विश्व सम्मेलन कार्यक्रमको पूर्ण सफलताको हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु । यस सुखद् अवसरमा संघमा आबद्ध विभिन्न मुलुकमा रहेका नेपालीहरूमा बधाईसहित सुख, शान्ति र प्रगतिको शुभकामना दिन चाहन्छु । यो सम्मेलनले विभिन्न देशमा रहेका नेपालीहरूबीच अनुभव, ज्ञान र सीप आदानप्रदानको साथै आपसी मित्रता, एकता र भ्रातृत्वलाई आगामी दिनमा थप सुदृढ र प्रभावकारी बनाउने विश्वास लिएको छु ।

नेपालीका लागि नेपाली भन्ने उद्देश्यका साथ शुरु भएको संघले विश्वभरका नेपालीहरूको हकहितको संरक्षण गर्दै उनीहरूलाई एक सुत्रमा बाधेर परिवर्तित समय र सन्दर्भमा आफूलाई परिष्कृत गर्दै मातृभूमिको सेवामा क्रियाशील रहनु खुशीको विषय हो । गैरआवासीय नेपालीहरूले आफ्नो पसिना र परिश्रमबाट आर्जन गरेको ज्ञान, सीप, क्षमता र प्राविधिक दक्षतालाई नेपालको विकाससँग जोड्न संघले निर्वाह गरेको भूमिका सराहनीय छ । नेपालीहरू जहाँ रहेपनि आफ्नो भाषा, संस्कृति, परम्परा, सहयोग, मित्रता र सदभावको मौलिक विशेषता कायम राख्दै मातृभूमिप्रतिको अटुट माया र विकासमा सदैव दत्तचित्त रहनु प्रेरणादायी पक्ष हो ।

परिवर्तित सन्दर्भमा नेपालको आर्थिक विकास र रुपान्तरणमा संसारभर छरिएर रहेका नेपालीहरूको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ । त्यसर्थ, उनीहरूको सामूहिक लगानीलाई मुलुकको पूर्वाधार र उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्न यस महाधिवेशन फलदायी हुने मैले विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, संघले आफ्नो उद्देश्य र मर्म अनुरुप आगामी दिनमा अझ प्रभावकारी ढङ्गले काम गर्दै अघि बढ्ने विश्वासका साथ यो सम्मेलन नेपाल र नेपालीको सम्बन्धलाई गाढा बनाउन सफल हुने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

जय नेपाल !

मिति : २०८२ फागुन २५ गते सोमबार

रामचन्द्र पौडेल

प्रधानमन्त्री

काठमाडौं, नेपाल ।

शुभकामना

नेपाल सरकार र गैरआवासीय नेपाली संघ (एनआरएनए) को संयुक्त आयोजनामा **हाम्रो एकता समृद्धिको आधार** भन्ने मूल नाराका साथ हुन गइरहेको १२औं बृहत् अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशन तथा गैरआवासीय नेपाली विश्व सम्मेलनको सन्दर्भमा विभिन्न मुलुकमा बसोवास गर्ने गैरआवासीय नेपालीहरूका उपलब्धि, अनुभव र सरोकार समेटेर स्मारिका प्रकाशन हुन लागेकोमा हार्दिक प्रसन्नता व्यक्त गर्दछु।

संसारभर छरिएका नेपालीलाई संगठित गर्दै नेपालप्रतिको लगाव, आत्मीयता र उत्तरदायित्वबोधलाई सुदृढ बनाउन संघले विगतदेखि नै महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। नेपाली डायस्पोराको दायरा विस्तार भई नयाँनयाँ पुस्ता पनि सशक्त रूपमा अघि बढिरहेको वर्तमान परिवेशमा उनीहरूको नेपालप्रतिको सम्बन्ध, पहिचान र योगदानलाई अझ प्रभावकारी बनाउने दिशामा यस महाधिवेशनले स्पष्ट मार्गनिर्देश गर्ने विश्वास लिएको छु।

गैरआवासीय नेपालीहरूको उपलब्धि, चासो र सरोकारका विविध आयाम समेटिएको यो स्मारिका समग्र सरोकारवालाका लागि ज्ञानवर्द्धक र प्रेरणादायी हुनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दछु। यसले विदेशमा रहेका नेपालीहरूबीच अनुभव आदान-प्रदान, आपसी समझदारी र सहकार्य अभिवृद्धि गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउनेछ।

जेनजी आन्दोलनपश्चात् नेपालको पुनःनिर्माण र समृद्धिको यात्रामा विश्वभर रहेका नेपालीहरूबीच अझ सुदृढ एकताको आवश्यकता महसुस गरिएको यस परिवेशमा साझा प्रतिबद्धता, सहकार्य र पारस्परिक विश्वास अपरिहार्य छ। स्वदेश तथा विदेशमा रहनुभएका सम्पूर्ण नेपालीबीच आपसी एकता, सद्भाव र राष्ट्रिय भावनालाई सुदृढ गर्दै सामूहिक प्रयासमार्फत समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने अभियानमा यो महाधिवेशन र स्मारिका प्रकाशन ऐतिहासिक उपलब्धि सावित होस् भन्ने हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद ।

फागुन, २०८२

सुशीला कार्की

नेपाल सरकार

परराष्ट्र मन्त्री

परराष्ट्र मन्त्रालय
सिंहदरबार
काठमाण्डौ नेपाल।

शुभकामना

गैरआवासीय नेपाली संघको आगामी २०८२ फागुन ३० देखि चैत्र ०२ गते (१४-१६ मार्च २०२६) सम्म "Our Unity, Base for Prosperity" भन्ने मूल नारामा केन्द्रित भई आयोजना हुने गैरआवासीय नेपालीहरुको १२औं विश्व सम्मेलन तथा अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशनका अवसरमा स्मारिका (Souvenir) प्रकाशन हुन लागेको जानकारी पाउँदा मलाई खुशी लागेको छ। यस विश्व सम्मेलन तथा अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशनले "नेपालीका लागि नेपाली" भन्ने मूलमन्त्रमा स्थापित गैरआवासीय नेपाली संघ सहमती र समझदारीमार्फत् बृहत् एकताको मार्गमा प्रवेश गरेकोमा मलाई सन्तोष लागेको छ।

विभिन्न मुलुकमा छरिएर रहेका गैरआवासीय नेपालीहरूको ज्ञान, सीप, क्षमता, पूँजी र प्रविधि नेपालको विकासमा प्रयोग गर्ने संवैधानिकको व्यवस्था र नेपाल सरकारको नीति रहेको छ। यस नीतिको सफल कार्यान्वयनको लागि गैरआवासीय नेपाली संघभित्र सुदृढ एकता, इच्छाशक्ति सहितको प्रतिबद्धता र सरकारसँगको सहकार्य अपरिहार्य हुन्छ। यसका लागि नयाँ निर्वाचित हुने कार्यसमितिले रचनात्मक, समन्वयात्मक र नतिजामूलक भूमिका निर्वाह गर्ने अपेक्षा लिएको छु।

एकताको प्रयासस्वरुप हुन गइरहेको १२औं विश्व सम्मेलन र अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशनको अवसरमा प्रकाशन हुने स्मारिकामा लगानी, वैदेशिक रोजगार र विदेशमा रहेका नेपालीहरुका ज्ञान, सीप, पूँजी, प्रविधि, सञ्जाल र पहुँचलाई नेपालको आर्थिक-सामाजिक विकासमा परिचालन गर्ने विषयका विविध सृजनशील र खोजमूलक लेख, रचनाहरु लगायतका ज्ञानकारीमूलक समाग्रीहरु समग्र नेपाली र गैरआवासीय नेपाली पाठकमाझ अत्यन्तै उपयोगी हुनेमा म विश्वस्त छु। यसले विदेशमा रहेका नेपालीको देशप्रतिको माया र स्नेह अभिवृद्धि गर्न तथा नेपालको विकास प्रयासमा सकारात्मक भूमिका खेल्ने विश्वास लिएको छु। साथै, वैदेशिक रोजगारलाई मर्यादित, सुरक्षित र अझ बढी परिणाममुखी बनाउन र विदेशीहरुलाई नेपालप्रतिको सकारात्मक धारणा अभिवृद्धि गर्न, नेपालको सौम्य शक्ति प्रवर्धन गर्न तथा नेपालमा लगानीका लागि आकर्षित गर्न समेत स्मारिकामा संलग्न विषयवस्तुहरुले थप मद्दत गर्ने विश्वास राखेको छु।

अन्त्यमा, गैरआवासीय नेपाली संघले विश्वभरि छरिएर रहेका नेपालीहरुको सुदृढ संस्थाको रूपमा संगठित गर्दै नेपालको आर्थिक रुपान्तरणमा ठोस योगदान पुऱ्याउन अहम् भूमिका निर्वाह गर्न सकोस् भन्ने हार्दिक शुभकामना दिन चाहन्छु।

धन्यवाद।

फाल्गुण २०८२।

बालानन्द शर्मा (रथी, अ.प्रा)

परराष्ट्र मन्त्री

हाम्रो सामान, हाम्रै स्वाभिमान

नेपाल उद्योग परिसंघ

पाँचौ तल्ला, ट्रेड टावर नेपाल, पो.ब.नं. २१०५६, काठमाडौं, फोनः +९७७-१-५१११११२२, ५१११११२३, फ्याक्सः +९७७-१-५१११११२५
E-mail: cni@cnind.org, Website: www.cni.org.np

शुभकामना सन्देश

गैरआवासिय नेपाली संघको १२औं विश्व सम्मेलन एवं विश्व सम्मेलनको अवसर पारेर प्रकाशित गर्न लागिएको स्मारिकाको पूर्ण सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दछु । साथै, विश्वका विभिन्न मुलुकमा बसोबास गर्ने गैरआवासीय नेपालीहरूका उपलब्धि एवं सरोकारका विषयहरू स्मारिकामा प्रकाशन हुने विश्वास लिएको छु ।

“नेपालीका लागि नेपाली” भन्ने मूल मर्म र विश्वभर छरिएर रहनुभएका नेपालीहरुलाई एक सूत्रमा एकताबद्ध गर्नेलगायत उद्देश्यका साथ स्थापित यस संस्थाले स्थापनाकालदेखि नै आफूलाई समयानुसार परिमार्जन एवं परिष्कृत गर्दै अगाडि बढ्न सफल भईरहेको छ । संघले विश्वभरी छरिएर रहेका नेपालीहरुलाई ‘एक पटकको नेपाली, सधैंको नेपाली’ अभियानमार्फत संगठित गर्दै उनीहरुको हकहित एवं नेपालमा लगानी तथा प्रविधि भित्र्याउन खेलेको भूमिका प्रशंसनीय छ ।

नेपाल सरकार, नेपालको निजी क्षेत्र एवं संघको पहलमा नेपालको संविधानले नै गैरआवासीय नेपालीहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा पुऱ्याएको र पुऱ्याउन सक्ने योगदानको कदर गर्दै आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारसहितको नागरिकताको व्यवस्था गरेको छ । मुलुकको आर्थिक रुपान्तरणका लागि स्वदेशीसहित विदेशी लगानी, सीप तथा प्रविधिको आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा गैरआवासिय नेपालीहरुले लगानीसहित ज्ञान, सीप एवं वैदेशिक लगानी भित्र्याउन थप प्रभावकारी रुपमा काम गर्ने विश्वास लिएको छु । साथै, पूँजी र प्रविधि भित्र्याउन सहजीकरण गर्ने नीति तथा कानुन आवश्यक छन् भने राज्यले पनि त्यसतर्फ ध्यान दिने विश्वास लिएको छु ।

हाम्रै पालामा देशलाई समुन्नत बनाउनुपर्छ भन्नेमा निजी क्षेत्र स्पष्ट एवं दृढ रहदै आएको छ । सोही कारण जस्तोसुकै कठिन परिस्थितीमा पनि नेपालको निजी क्षेत्र विचलित नभई लगानी गर्न प्रतिबद्ध रहदै आएको छ । मुलुकलाई विकसित राष्ट्र बनाउने कार्यका लागि गैरआवासिय नेपाली संघसँग विगतमा जस्तै सहकार्य गर्दै अगाडि बढ्न उद्योगीहरुको छाता संगठनको रुपमा नेपाल उद्योग परिसंघ प्रतिबद्ध छ ।

पुनः एक पटक संघको १२औं विश्व सम्मेलनको पूर्ण सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दै यस विश्व सम्मेलनले संघलाई एकताबद्ध बनाउन पूर्ण सफल हुने विश्वाससँगै शुभकामना व्यक्त गर्दछु । धन्यवाद ।

वीरेन्द्रराज पाण्डे
अध्यक्ष

CONFEDERATION OF NEPALESE INDUSTRIES ★ 2002 ★

Talking Business, Talking Change

गैर आवासीय नेपाली संघको बाह्रौं विश्व सम्मेलनको लागि उच्चस्तरीय आयोजक समिति

माननीय बाला नन्द शर्मा (ले.जेन., अव.)	माननीय परराष्ट्र मन्त्री	परराष्ट्र मन्त्रालय	अध्यक्ष
प्रो. डा. सुनिति श्रेष्ठ हाडा	माननीय सदस्य	राष्ट्रिय योजना आयोग	सदस्य
श्री अमृत बहादुर राई	सचिव	परराष्ट्र मन्त्रालय	सदस्य
श्री घनश्याम उपाध्याय, पीएचडी	सचिव	अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
श्री मधुसुदन बुरालाकोटी	सचिव	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
श्री पराश्वर ढुंगाना	सचिव	कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	सदस्य
डा. सुशील ग्यावाली	प्रमुख कार्यकारी अधिकृत	नेपाल लगानी बोर्ड	सदस्य
	डेपुटी गभर्नर	नेपाल राष्ट्र बैंक	सदस्य
श्री पुष्पराज भट्टराई	सह सचिव	श्रम आप्रवासन तथा नेपाली डायस्पोरा समन्वय महाशाखा, परराष्ट्र मन्त्रालय	सदस्य
श्री मणि रत्न शर्मा	सह सचिव	आर्थिक कूटनीति महाशाखा, परराष्ट्र मन्त्रालय	सदस्य
श्री लोक बहादुर पौडेल क्षेत्री	सह सचिव	सार्वजनिक कूटनीति महाशाखा, परराष्ट्र मन्त्रालय	सदस्य
श्री कृष्ण सुवेदी "कृषु"	उपसचिव	नेपाली डायस्पोरा समन्वय शाखा, परराष्ट्र मन्त्रालय	सदस्य
श्री चन्द्र ढकाल	अध्यक्ष	नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	सदस्य
श्री कमलेश कुमार अग्रवाल	अध्यक्ष	नेपाल चेम्बर अफ कमर्स	सदस्य
श्री बिरेन्द्र राज पाण्डे	अध्यक्ष	नेपाल उद्योग परिसंघ	सदस्य
डा. बद्री के.सी.	अध्यक्ष	गैर आवासीय नेपाली संघ	सदस्य
महेश कुमार श्रेष्ठ	अध्यक्ष	गैर आवासीय नेपाली संघ	सदस्य
राजेन्द्र कुमार राउत	प्रमुख कार्यकारी अधिकृत	गैर आवासीय नेपाली संघ	सदस्य सचिव

PRESIDENT

Hon'ble Bala Nanda Sharma, Lt.Gen., Retd.)

Minister, Ministry of Forgein Affairs

MEMBER

Prof. Dr. Suniti Shrestha Hada

Hon. Member, National Planning Commision

Mr. Amrit Bahadur Rai

Secretary of Forgein Affair

MEMBER

Mr. Ghanshyam Upadhyaya, PHD

Secretary of Ministry of Finance

MEMBER

Mr. Madhhu Sudan Burlakoti

Secretary of Ministry of Industry, Commerce and Supplies

MEMBER

Mr. Parashwor Dhungana

Secretary of Law, Justice and Parliamentary Affairs

MEMBER

Dr. Sushil Gyewali

CEO, Office of the Investment Board

MEMBER

Deputy Governor, NRB

MEMBER

Mr. Pushpa Raj Bhattarai

Joint Secretary, LMD Division, MOFA

MEMBER

Mr. Mani Ratna Sharma

Joint Secretary, Economic Diplomacy Division, MOFA

MEMBER

Mr. Lok Bahadur Paudel Chhetri

Joint Secretary, Public Diplomacy Division, MOFA

MEMBER

Mr. Krishna Subedi "Krishu"

Undersecretary, Nepali Diaspora Section

MEMBER

Mr. Chandra Dhakal

President, FNCCI

MEMBER

Mr. Kamlesh Kumar Agrawal

President, Nepal Chamber of Commerce

MEMBER

Mr. Birendra Raj Pandey

President, Confederation of Nepalese Industries

MEMBER

Dr. Badri K.C.

President, NRNA

MEMBER

Mr. Mahesh Shrestha

President, NRNA

MEMBER

Mr. Rajendra Kumar Raut

Member Secretary

हाम्रो एकता समृद्धिको आधार

विश्वका विभिन्न देशमा फैलिएका नेपालीहरूलाई एउटै भावनात्मक डोरले बाँध्ने साझा संस्था हो गैरआवासीय नेपाली संघ। स्थापना कालदेखि नै संघले "नेपालीका लागि नेपाली" भन्ने मूल भावनालाई केन्द्रमा राख्दै प्रवासी नेपालीहरूलाई मातृभूमिसँग जोड्ने महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । आज विश्वभर फैलिएका लाखौँ नेपालीहरूको साझा आवाजका रूपमा संघले सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा मानवीय क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएको छ ।

देश केवल निश्चित भूगोलको सीमाभित्र सीमित परिभाषा हा इन यो त भावना, पहिचान र आत्मीयताको जीवित अभिव्यक्ति हो । त्यही भूगोलभन्दा बाहिर आज करिब ८० लाख नेपाली विश्वका विभिन्न देशहरूमा छरिएर बसिरहेका छन्। भौतिक रूपमा टाढा भए पनि भावनात्मक रूपमा उनीहरू सदैव मातृभूमिप्रति समर्पित छन्। मिलेर केही गरौँ, र समृद्ध मुलुक

बनाऔँ भन्ने हुटहुटी विदेशमा रहेका प्रत्येक नेपालीको मनमा जीवित छ। उनीहरू भावनात्मक, सांस्कृतिक र आध्यात्मिक रूपमा देशसँग जोडिएका छन् र एकताबद्ध छन्।

विभिन्न मुलुकमा छरिएर रहेका नेपालीहरूलाई एकताबद्ध गर्दै विदेशमा आर्जन गरिएको ज्ञान, सीप, प्रविधि र पूँजीलाई मातृभूमि नेपालको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा सदुपयोग गर्ने उद्देश्यका साथ स्थापना भएको गैरआवासीय नेपाली संघ हाम्रा अग्रजहरूको अथक प्रयास र समर्पणले स्वदेश तथा विदेशमा बस्ने नेपालीहरूको आशा र भरोसाको केन्द्र बनेको छ। स्थापनाको २३ वर्षको अवधिमा ९० भन्दा बढी देशमा औपचारिक सञ्जाल विस्तार गर्दै विभिन्न मुलुकमा रहेका नेपाली समुदायलाई एउटै मञ्चमा आबद्ध गर्न संघ सफल भएको छ।

कुनै पनि संगठनको शक्ति केवल यसको संरचनामा होइन, त्यसमा जोडिएका हृदयहरूमा निहित हुन्छ। जब मनहरू टाढिन्छन्, संगठन कमजोर देखिन्छ तर जब भावनाहरू जोडिन्छन्, त्यही संगठन फेरि सशक्त बन्छ। कार्यगत यात्राका क्रममा संघले पनि संक्रमणकालको अनुभव गऱ्यो। चार वर्ष लामो संक्रमणले कतिपयलाई संघ आफ्नो मूल एजेन्डा र उद्देश्यबाट विचलित भएको हो कि भन्ने अनुभूति गरायो। तर लामो संक्रमण, विवाद र अन्योलको चरण पार गर्दै अब औपचारिक रूपमा एकता स्थापित भइसकेको छ ।

यो केवल एकताको घोषणा मात्र होइन, साझा प्रतिबद्धता र संस्थागत परिपक्वताको ऐतिहासिक उपलब्धि पनि हो। नेपालमा भएको जेनजी आन्दोलनले हामी सबैलाई एउटै सन्देश दियो–देश बनाउने हो भने पहिले हामी मिल्नुपर्छ। विभाजनले देश बन्दैन एकताले मात्रै समृद्धि सम्भव हुन्छ। त्यही चेतनाले संघभित्र पनि आत्मबोध गरायो–हामी आपसमा एकताबद्ध भयौँ भने मात्र मातृभूमिप्रति हाम्रो दायित्व सार्थक हुन्छ। हामी मिले मात्र देश समृद्ध हुन्छ। यही विश्वासका साथ मतभेदलाई पछाडि छोड्दै एकताको नयाँ अध्याय सुरु भएको छ ।

एकता भनेको एउटै मञ्चमा उभिनु मात्र होइन यो विगतका तिक्तता भुल्ने साहस, असहमतिका बीच पनि सम्मान जोगाइराख्ने संस्कार, र भविष्यका लागि हातेमालो गर्ने दृढ प्रतिबद्धता हो।

एनआरएनए एउटा संस्था मात्र नभएर पवित्र अभियान हो। यो प्रवासी नेपालीहरूको भावना, जिम्मेवारी र मातृभूमिप्रतिको अटूट निष्ठाको प्रतिविम्ब हो । यही निष्ठाको परिणामस्वरूप सन् २००३ देखि आजसम्म संस्थाले स्वास्थ्य, पुनर्निर्माण तथा राहत, अन्तर्राष्ट्रिय संलग्नता र विकासलगायतका क्षेत्रमा उल्लेखनीय उपलब्धिहरू हासिल गरेको छ । संघका यी गतिविधिहरूले मातृभूमि र प्रवासबीचको दूरीलाई भौगोलिक मात्र नभई भावनात्मक र संस्थागत रूपमा पनि थप नजिक ल्याएको छ ।

जेनजी आन्दोलनका क्रममा देशमा धेरै भौतिक क्षति भयो, तीमध्ये प्रहरीका भौतिक संरचनामा भएको क्षति उल्लेखनीय थियो। यही कुरालाई मनन गर्दै संघले प्रहरी वृत्तहरूलाई ब्यारिकेड हस्तान्तरण गऱ्यो र विभिन्न प्रहरी कार्यालयहरूको पुनर्निर्माणमा पनि सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न पायौँ ।

त्यसअघि पनि प्राकृतिक विपत्तिमा परेकाहरूका लागि संघले महत्वपूर्ण सहयोग गर्दै आएको छ। जाजरकोट, रुकुम पश्चिम र अन्य प्रभावित क्षेत्रका पीडितलाई तत्काल राहत प्रदान गरिएको थियो। यसैगरी नेपालको स्वास्थ्य क्षेत्रको उत्थानका लागि विभिन्न प्रदेशमा पाँच वटा मोबाइल ब्लड बस वितरण, अक्सिजन प्लान्ट स्थापना तथा नेपालगञ्जको बारबर्दिया नगर अस्पतालमा बेबी वार्मरसहित प्रसूति सेवाका लागि आवश्यक विभिन्न स्वास्थ्य सामग्री उपलब्ध गराएर स्वास्थ्य पूर्वाधार सुदृढ गर्न सहयोग गरिएको छ।

एनआरएनएले गैरआवासीय नेपाली नागरिकता ऐन परिमार्जनका विषयमा सरकारसँग सहकार्य गर्दै आएको छ। कार्यशाला आयोजना गरी विभिन्न सरोकारवालासँग विस्तृत छलफल र सुझाव संकलन गर्दै मस्यौदा संशोधनसहित गैरआवासीय नेपाली नागरिकताको कार्यान्वयन तथा संविधानले प्रदान गरेको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार सुनिश्चित गर्न बहस, पैरवी र वकालत गरिएको छ। यस पहलले प्रवासी नेपालीहरूको हक-अधिकार तथा सामाजिक-आर्थिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ।

त्यसैगरी गैरआवासीय नेपाली संघ (एनआरएनए) को पहलमा उज्बेकिस्तानमा एमबीबीएस अध्ययनका लागि Asia International University (AIU) को सहकार्यमा नेपालका दुई विद्यार्थीलाई पूर्ण छात्रवृत्तिमा एमबीबीएस अध्ययनको अवसर प्रदान गरिएको छ।

नेपाल सरकारसँग सहकार्य गर्दै स्थापना गरिएको १० अर्ब रुपैयाँको फण्ड सञ्चालनका लागि संघले विदेशी लगानी

स्वीकृति सहज बनाउने, नयाँ परियोजनामा अनुमति दिने तथा कानुनी सुधारका पहलहरू निरन्तर अघि बढाइरहेको छ। यसले प्रवासी नेपालीहरूको योगदानलाई देश विकाससँग जोड्ने महत्वपूर्ण पुलको रूपमा काम गरिरहेको छ ।

संघले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा आफ्नो उपस्थिति बलियो बनाउँदै आएको छ। प्रवासी नेपाली, नीतिनिर्माता र लगानीकर्तालाई एउटै मञ्चमा जोड्दै लगानी, श्रम अधिकार तथा प्रवासी नीतिमा नयाँ दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेको छ। साथै, जिनेभालगायत विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनहरूमा सहभागितामार्फत प्रवासी नेपालीका मुद्दाहरू विश्वमञ्चमा उठाइएका छन्। एशिया-प्रशान्त, युरोप तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनहरूमा संघको सक्रिय उपस्थिति उल्लेखनीय रहेको छ ।

आज हामी संघको १२औँ महाधिवेशनको संघारमा उभिएका छौँ। यो महाधिवेशन केवल नेतृत्व चयन गर्ने कार्यक्रम मात्र नभई संघको भावी दिशा निर्धारण गर्ने, विगतका उपलब्धि तथा चुनौतीहरूको समिक्षा गर्ने र नयाँ ऊर्जा तथा दृष्टिकोणसहित अगाडि बढ्ने ऐतिहासिक अवसर पनि हो । यस महाधिवेशनले संघलाई अझ सशक्त, समावेशी र प्रभावकारी संस्थाका रूपमा अघि बढाउने विश्वास लिएको छु ।

पछिल्ला वर्षहरूमा संघभित्र देखा परेका केही असमझदारी, विभाजन र विवादहरू हामी सबैका लागि चिन्ताको विषय बनेका थिए । कुनै पनि संस्थाको विकासक्रममा मतभेद स्वाभाविक हुन्छन्, तर ती मतभेदलाई संवाद, सहमति र सहकार्यबाट समाधान गर्दै संस्थाको एकतालाई कायम राख्नु सबैको साझा जिम्मेवारी हो। आजको आवश्यकता भनेको व्यक्तिगत आकांक्षाभन्दा माथि उठेर संघको सामूहिक हितलाई केन्द्रमा राख्नु हो। संघको मूल मर्म नै एकता, सहकार्य र मातृभूमिप्रतिको प्रतिबद्धता हो। यदि हामी सबैले यही मूल भावनालाई आत्मसात गर्न सक्यौँ भने, संघ अझ बलियो र प्रभावकारी संस्थाका रूपमा अगाडि बढ्नेछ।

१२औँ महाधिवेशनले संघलाई नयाँ ऊर्जासहित पुनः एकताबद्ध बनाउने महत्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ। हामीले व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा माथि उठेर साझा उद्देश्यलाई प्राथमिकता दिनुपर्छ। संस्थागत स्थायित्व, पारदर्शिता तथा लोकतान्त्रिक अभ्यासलाई मजबुत बनाउँदै संघलाई विश्वभरका नेपालीहरूको भरोसायोग्य संस्थाका रूपमा स्थापित गर्नु हाम्रो साझा दायित्व हो ।

आज प्रवासी नेपालीहरूले नेपालको आर्थिक विकास, लगानी प्रवर्द्धन, पर्यटन विस्तार, ज्ञान तथा सीप हस्तान्तरणमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलिरहेका छन्। यस योगदानलाई अझ व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन गैरआवासीय नेपाली संघले समन्वयकारी भूमिका अझ सुदृढ बनाउनु आवश्यक छ । मातृभूमिको विकासमा प्रवासी नेपालीहरूको शक्ति र सम्भावनालाई एकीकृत गर्नु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो।

नेपालको संविधानले पनि विदेशमा रहेका नेपालीहरूको ज्ञान, सीप, क्षमता, पूँजी र प्रविधिलाई देशको विकासमा उपयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ। यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि संघभित्र सुदृढ एकता, दृढ इच्छाशक्ति र सरकारसँगको सहकार्य अपरिहार्य हुन्छ। यसका लागि नयाँ निर्वाचित कार्यसमितिले रचनात्मक, समन्वयात्मक र नतिजामुखी भूमिका निर्वाह गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

मुलुकमा फेरिएको परिस्थितिपछि विदेशमा रहेका नेपालीहरूको हक हित, र अधिकारको संरक्षण तथा नेपालको समग्र समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन र विश्वभरिका गैरआवासीय नेपालीहरु एकमत रहेको सन्देश दिने हामीले विश्वास लिएका छौँ ।

अन्त्यमा, गैरआवासीय नेपाली संघलाई आजको अवस्थामा ल्याउन योगदान पुऱ्याउनुहुने हाम्रा अग्रजहरू, सल्लाहकारहरू, नेपाल सरकार, दूतावासहरू, कूटनीतिक नियोगहरू, सरोकारवाला संघ-संस्थाहरू, सहयोगी निकायहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू, समस्त शुभेच्छुक तथा अभियन्ता र सञ्चार क्षेत्रको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ। हामी सबैको संयुक्त प्रयासबाट नै आजको सफलता सम्भव भएको हो।

गैरआवासीय नेपाली संघ हरेक हातको साथप्रति कृतज्ञ छ। तपाईं सम्पूर्णलाई धेरै-धेरै धन्यवाद ।

अध्यक्षद्वय

डा बद्री केसी **महेश कुमार श्रेष्ठ**

सम्पादकीय

'नेपालीका लागि नेपाली' भन्ने मूल मन्त्रका साथ सन् २००३ मा सुरु भएको गैरआवासीय नेपाली अभियान विभिन्न मुलुकमा छरिएर रहेका नेपालीहरूलाई नेपालसँग भावनात्मक तथा कानुनी रूपमा युगौंसम्म जोडिराख्ने अभियान हो। साथै, यो सांस्कृतिक, भाषिक तथा एक विश्व नेपाली परिवारको पहिचानसहित एक-अर्कासँग जोडिने संगठनात्मक पुल हो। गत दुई दशकभन्दा बढी समयदेखि यस संस्थाले नेपाली भावनालाई एकताबद्ध गर्दै उनीहरूले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप, प्रविधि र पुँजीलाई मातृभूमि नेपालको सामाजिक परोपकार तथा आर्थिक विकासमा सदुपयोग गर्ने उद्देश्यका साथ अघि बढिरहेको छ। हाम्रा अग्रजहरूले रोपेको दीर्घकालीन सोच र बसाल को जगमा हरेक कार्यकालमा अभियन्ताहरूको अथक प्रयास र समर्पणले गैरआवासीय नेपाली संघ देश-विदेशमा बस्ने नेपालीहरूका लागि आशा र भरोसाको केन्द्र बन्दै आएको छ। संघले ९० देशमा औपचारिक सञ्जाल विस्तार गरी विभिन्न मुलुकमा रहेका नेपाली समुदायलाई एउटै मालामा जोड्न सफल भएको छ।

यस घडीमा हामी विगत चार वर्षदेखिको संस्थागत रूपान्तरणको बुझाइमा विविधताले निम्त्याएको संक्रमणकाल अन्त्य गर्न सफल भएका छौँ। अनेकतामा एकता र विविधतामा एकरूपताको यस ऐतिहासिक उपलब्धिका लागि सबैलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछौँ। हामी सबै एकै मन, एकै भावना र साझा उद्देश्यका साथ यहाँ उपस्थित छौँ। संघलाई सबल, सशक्त र एकताबद्ध बनाउने हाम्रो प्रतिबद्धता हिजो पनि थियो, आज पनि त्यत्तिकै दृढ छ। असन्तुष्टिहरू, मतभेद र मतभिन्नताहरू हरेक संस्थाको स्वाभाविक प्रक्रिया हुन्, तर ती सबैलाई सहमति र संवादको माध्यमबाट समाधान गर्दै हामी आज यहाँ एकताको ऐतिहासिक अध्याय लेख्न सफल भएका छौँ । विशेषतः सन् २०१५ ताका देखि सुरु भएको संस्थागत व्यवस्थापन प्रणाली 'स्मार्ट एनआरएनए', डिजिटाइजेसन, सेवामा सदस्यमुखी तथा विकेन्द्रीकृत कार्यान्वयन (Region, NCC, LCC मार्फत), तर सूचना-सञ्चारमा साझा र केन्द्रीकृत प्रणाली तथा ICC मार्फत् व्यवस्थित र प्रभावकारी संस्थाका रूपमा निरन्तर अघि बढ्दै, हरेक पुस्तासँग आफैँलाई अद्यावधिक गर्दै विकासोन्मुख संस्थाका रूपमा १२औँ विश्व सम्मेलन तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन सम्पन्न गरी नयाँ नेतृत्वलाई हस्तान्तरण गर्ने सन्दर्भमा हामी उभिएका छौँ।

स्वदेश तथा विदेशमा रहेका समस्त नेपालीहरूबीच विशिष्ट, संगठित र एकीकृत संस्थाका रूपमा स्थापित गैरआवासीय नेपालीहरूको अभियान विगत दशौँ अन्तर्राष्ट्रिय महाधिवेशनपछि सिर्जित परिस्थितिका कारण विभाजित बन्न पुगेको यथार्थलाई गम्भीरतापूर्वक आत्मसात् गर्दै, गैरआवासीय नेपाली संघ (NRNA) को भावना, प्रस्तावना, विधान तथा मूल उद्देश्यलाई स्मरण गर्दै, संघलाई स्वतन्त्र, स्वायत्त, गैर-राजनीतिक, सामाजिक तथा परोपकारी संस्थाका रूपमा अक्षुण्ण राख्दै, विगतका कमी-कमजोरीलाई स्वीकार गर्दै तथा देखिएका असमझदारीहरूलाई समाधान गरी सहमति र सहकार्यको मार्गबाट संघलाई भावनात्मक रूपमा पुनः एकताबद्ध बनाउने पवित्र उद्देश्यले देहायअनुसारको बृहत् एकताको सहमति गरिएको छ। सोही सहमतिको मर्मलाई आत्मसात् गर्दै यसपटक बाह्रौं महाधिवेशन तथा गैर आवासीय नेपाली विश्व सम्मेलन आयोजना गर्दैछौँ।

यसै अवसरमा गैरआवासीय नेपाली संघले प्रकाशन गरेको यो स्मारिका एउटा पुस्तक मात्र नभई विदेशमा बस्ने नेपालीहरूको समग्र पक्षको अध्ययनका लागि उपयोगी दस्तावेज हो। गैरआवासीय नेपाली र उनीहरूका सरोकारका विषयमा जानकारहरूको छुट्टाछुट्टै आलेखले आज मात्र होइन, भविष्यमा पनि गैरआवासीय नेपाली संघ, विदेशमा बस्ने नेपाली समुदाय, दोस्रो पुस्ताका गैरआवासीय नेपाली लगायतका विषयमा अध्ययन-अनुसन्धान गर्न चाहन हरूका लागि यो स्मारिका महत्वपूर्ण सावित हुनेछ।

अन्त्यमा, हाम्रो आग्रहलाई स्वीकार गरी आलेख उपलब्ध गराइदिनुहुने सम्पूर्ण विज्ञ, अभियन्ता, सञ्चार कर्मी एवं अन्य व्यक्तित्वप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौँ। संस्थाका अग्रजहरूको अनुभव र नयाँ पुस्ताको ऊर्जा एकसाथ लिएर अघि बढ्न सके संस्था अझ बलियो बन्नेछ ।

गैरआवासीय नेपाली संघलाई आजको दिनसम्म ल्याउन प्रत्येक गैरआवासीय नेपाली, नेपाल सरकार, सरोकार वाला संघ-संस्था, सहयोगी निकायहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्था र सञ्चार क्षेत्र सबैको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। हामी सबैको साझा प्रयासले नै आजको सफलता सम्भव भएको हो। गैरआवासीय नेपाली संघ हरेक हातको साथप्रति कृतज्ञ छ ।

फणिन्द्र पन्त
प्रवक्ता, संयोजक सूचना-सञ्चार-प्रकाशन समिति
गैरआवासीय नेपाली संघ, अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय परिषद्
२०२३-२०२५

अब रिभर्स माइग्रेसन

रामेश्वर नेपाल

राजनीतिक नेतृत्व र नीति निर्माताहरुले वर्षौंदेखि हरेक नेपालीलाई स्वदेशमै रोजगारी सुनिश्चित गर्ने बताउँदै आए पनि जीविकोपार्जनको लागि पर्याप्त कमाई हुने रोजगारीको अभावका कारण हरेक वर्ष लाखौं नेपाली वैदेशिक रोजगारीमा जान बाध्य छन् । विदेशमा पाएको रोजगारीका कारण उनीमध्ये धेरैजसोको जीवनस्तरमा सुधार आएको भए पनि श्रम आप्रवासनको चक्रमा श्रमिकहरु शोषण, बाध्यकारी श्रम र बेचविखनसम्मका ज्यादतीमा पर्ने दैनिकी नै बनेको छ । वर्षैपिच्छे सयौं जनाको अङ्गभङ्ग, दुर्घटना र अस्वभाविक मृत्युसम्म हुने गरेको छ । त्यसमाथि वर्षौंसम्म विदेशमा रहनुपर्दा दिक्दार भएका उनीहरु जीविकोपार्जनको भरपर्दो विकल्प प्राप्त नेपाल फर्केर जीवनयापन गर्न चाहन्छन् । तर वर्षौंदेखि चलेको विदेश जाने क्रम घट्नुको सट्टा बढ्दै गएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा २ हजार १५९ श्रम स्वीकृति जारी भएकोमा त्यो संख्या २०६१/६२ मा १ लाख ३९ हजार ७१८ र २०७१/७२ मा ४ लाख ९९ हजार १०२ हुँदै २०८१/८२ मा ८ लाख ३९ हजार २६६ पुगेको देखिन्छ, जुन इतिहासकै सर्वाधिक संख्या हो । पहिलो पटक जानेहरु मात्र नभई एक वा एक पटक भन्दा विदेशमा काम गरी फर्केका लाखौं जना पुनः गैरहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ देखि २०८१/८२ सम्म कुल ८४ लाख २९ हजार ८९२ श्रम स्वीकृति जारी भएकोमा सो मध्ये ३१ लाख ७३ हजार ५२ (अर्थात् ३७.६४ प्रतिशत) पुनः श्रम स्वीकृतीको संख्या रहेको देखिन्छ । यसबाट एकदुई वर्ष मात्रै नभै वर्षौंसम्म विदेशमा कार्यरत रहनु परेको देखिन्छ । नेपाल सरकारले हालै प्रकाशित गरेको श्रम आप्रवासन प्रतिवेदन २०२४ ले ३० लाख भन्दा बढी नेपाली हाल विदेशमा कार्यरत रहेको अनुमान गरेको छ ।

यहाँ एउटा प्रश्न के छ भने वैदेशिक रोजगारीको निर्भरता

उपयुक्त छ त ? कदापि छैन । किनकी विश्व श्रम बजार बाट हाल जुन मात्रामा नेपाली श्रमिकको माग हुँदै आएको छ, त्यसमा कमी आउने बित्तिकै हामीकहाँ बेरोजगारीको महामारी नै आउने छ । हाल मध्यपूर्वमा देखिएको जस्तो युद्ध वा अन्य कुनै प्रतिकुल अवस्था आउँदा तत्क्षणमा लाखौँको रोजगारी गुम्ने जोखिम छ । अर्कोतर्फ उर्जाशील मानव संसाधन आफ्नो देश निर्माण गर्ने र यसलाई समुन्नत बनाउने तर्फ लाग्नु पर्नेमा दशकौँ 'अन्य देश' को समुन्नतिमा योगदान पुर्‍याउनु किमार्थ जायज हुँदैन । तसर्थ अब 'रिभर्स माइग्रेसन' (विदेश धकल्ने होइन स्वदेश फर्कने अवस्था) को लागि राज्यले काम गर्नु पर्दछ, जसका लागि यसरी विदेशिनु पर्नाको कारणहरुलाई मसिनो हिसावले केलाउन उत्तिकै जरुरी छ ।

नेपालको संविधानले रोजगारीको हक सुनिश्चित गरेको भएपनि श्रम गर्ने उमेर पुगेका २ करोडअधिक नागरिकमध्ये आंशिक (पार्ट टाइम) रोजगारी गर्नेहरु समेत गरी केवल एक तिहाईले मात्र स्वदेशमा रोजगारी पाएको सरकारी सर्वेक्षणले देखाएको छ । ती सर्वेक्षणहरुका अनुसार रोजगारी प्राप्त गरेका कयौँले त्यसबाट आफ्नो परिवारको आधारभूत खर्च धान्न पुग्ने कमाई गर्न सकेको देखिँदैन । उदाहरणका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालयले २०७६/७७ को लागतका आधारमा गरेको एक अध्ययन अनुसार खाद्य तथा गैरखाद्य खर्च धान्न हरेक श्रमजीवीको मासिक तलव रु. २१,७९९ हुनु पर्नेमा त्यसबेला नेपालमा रोजगाररतहरुको औषत मासिक कमाई रु. १७,८०९ र सरकारले तोकेको न्यूनतम मासिक न्यूनतम ज्याला रु. १३,४५० मात्र रहेको थियो । त्यस्तै झण्डै ८५ प्रतिशत श्रमिक अनौपचारिक रोजगारीमा रहेका श्रमशक्ति सर्वेक्षणले देखाएको छ जसको 'जव सेक्युरिटी' पनि नहुने र उनीहरु उपदान, पेन्सन, बीमा जस्ता सामाजिक सुरक्षा यो जनामा समेटिएका हुँदैनन् । यसले गर्दा नेपालमा रोजगारी पाएका कयौँलाई त्यस्तो रोजगारीको भर परेर बस्न सक्ने अवस्था नहुँदो रहेछ ।

तलवी रोजगारी नभए पनि कृषिकर्म वा कृषि उद्यम गरेर जीविकोपार्जन गर्न सकिन्थ्यो नि भन्ने तर्क पनि उठ्न सक्ला । तर कृषिमा निर्भर जनसंख्यामध्ये ५५ प्रतिशतलाई आफ्नै कृषि उत्पादनबाट वर्षभरि खान समेत नपुग्ने, कृषिकार्यका लागि ऋण लिन चाहनेमध्ये नगन्य (केवल ८ प्रतिशत) ले मात्र ऋण पाउने, कृषि उत्पादनले बजार पाउन नसक्ने तथा जलबायु परिवर्तनले कृषिलाई बढ्दो मात्रामा प्रभाव पारेको देखिएकाबाट कृषिमा निर्भर भएर पनि जीविकोपार्जन कठिन हुँदो रहेछ ।

आफु र आफ्नो परिवारको जीविकोपार्जनका लागि स्वदेशमै नियमित कमाई हुन सक्दथ्यो भने यो संख्यामा विदेशिन पर्दैनथ्यो भन्ने कुरा विदेश जानेहरुले कमाएको रकमको प्रयोगको प्रवृत्तिले पनि पुष्टि गर्दछ । नेपाल राष्ट्र बैंकको हालैको एक अध्ययनले वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरुले गरेको कमाईमध्ये ५९ प्रतिशत दैनिक उपभोग्य खर्चमा, २२ प्रतिशत शिक्षा र स्वास्थ्यमा र १० प्रतिशत ऋण तिर्नमा प्रयोग हुने देखाएबाट यो कुरा अझ स्पष्ट हुन्छ । यसरी न्यूनतम आवश्यकता पूरा गर्नकै लागि विदेशको रोजगारीमा भरपर्नु कत्तिको ठीक हो भन्ने जटिल प्रश्न छ ।

फेरि श्रम आप्रवासनमा चुनौति पनि चुलिँदै गएको छ जसले विदेश जाने सबैको अवस्था सुखद मात्र बन्न दिइरहेको छैन । वर्षौसम्म परिवारका सदस्यहरुबाट टाढा रहनु पर्दा उनीहरुले मानसिक एवं भावनात्मक मूल्य चुकाउनु परिरहेको छ । उता श्रम आप्रवासनको विभिन्न चरणमा हजारौं नेपाली शोषण, वाध्यकारी श्रम र बेचविखनमा परेका छन् भने कयौँको अङ्गभङ्ग वा अस्वभाविक मृत्यु भएको छ ।

अतः स्वदेशमा रोजगारी र उद्यमशीलताका अवसर सीर्जना गरी वैदेशिक रोजगारीमा जानै पर्ने हालको बाध्यकारी अवस्थामा क्रमशः न्यूनीकरण गर्दै लैजान उपयुक्त किसिमका कार्यक्रम ल्याउन जरुरी छ ।

श्री नेपाल श्रम आप्रवासन विज्ञ तथा इक्वीडेमका हेड अफ इन्भेस्टिगेसन्स हुनुहुन्छ ।

NRN Nepal Development Fund: Paving the Way for Diaspora Investment in Nepal

Anal Raj Bhattarai
CEO
NRN Nepal Development Fund Limited (NDF)

Nepal is entering a new era of development, and at its heart lies a powerful idea: connecting the global Nepali diaspora with the country's growth journey. The NRN Nepal Development Fund Limited (NDF) stands as a pioneering institution created to mobilize Non-Resident Nepali (NRN) investments into Nepal's priority sectors.

Established in partnership with the Government of Nepal, NDF is more than just an investment fund, it is a bridge between the aspirations of the diaspora and the developmental needs of the nation, blending financial investment with national pride.

From Vision to Reality

The idea of a dedicated diaspora fund was first championed by the Non-Resident Nepali Association (NRNA) in 2005. A formal proposal followed in 2018, and after years of effort, NDF was officially registered with the Office of Company Registrar on March 30, 2021. In April 2022, it was recognized by the Department of Industry as a service-oriented small-scale industry. That same year, it secured foreign investment approval,

officially opening its doors to the global Nepali diaspora.

These milestones laid the groundwork for NRNs to directly contribute to Nepal's growth through an organized and trusted channel. Today, NDF represents not just financial capital, but also confidence, credibility, and collaboration.

The structure

10% initial equity from NRN promoters, 5% from the Government of Nepal, and 85% to be raised through an Initial Public Offering (IPO) targeted at NRNs, laid the foundation for one of Nepal's most ambitious diaspora-driven initiatives.

Pillar	Highlights
Capital Base	Authorized and issued capital of NPR 10 billion
Investor Model	Mix of promoter, government, and diaspora-funded IPO participation
Purpose	Collective investment for socio-economic development
Focus Areas	Infrastructure, energy, urban development, transport, health, education
Governance	Clear leadership & ethical oversight frameworks
Sustainability	Prioritizes environmentally and socially responsible projects

Key Milestones & Background

The NDF's origin is traced back to a formal concept proposal submitted in April 2018, aiming for a NPR 10 billion investment fund. The structure envisioned:

a) 10% initial equity from NRN promoters

b) 5% from the Government of Nepal

c) 85% raised through an Initial Public Offering (IPO) exclusively targeting NRNs.

This model laid the foundation for diaspora engagement at scale.

A Mission with Ambition

NDF's mission goes beyond generating returns. It seeks to deliver prosperity while building trust in Nepal's investment climate. Its key objectives include:

1.Mobilizing Capital: Attracting diaspora equity and financing from global institutions.

2.Creating Opportunities: Establishing job-generating businesses and sharing technical expertise.

3.**Strengthening Trust:** Enhancing confidence in Nepal's financial and

industrial systems.

4.**Promoting Sustainability:** Driving responsible investments, fair competition, and investor protection.

With a focus on transformative sectors, transportation, manufacturing, urban development, tourism, agriculture, and energy. NDF aims to create a win-win model where both Nepal and its diaspora investors thrive.

Quick Facts: NRN Nepal Development Fund (NDF)

Key Facts	
Established:	Registered in March 2021 Recognized as service-oriented industry in April 2022 Secured foreign investment approval in 2022
Capital Base:	Shareholders committed: NPR 10 billion Government contribution: NPR 50 crore
Key Sectors of Investment:	Energy & Tourism Agriculture Manufacturing Technology & Services Transportation Urban Development
Major Reforms for NRNs:	No minimum investment threshold (NPR 2 crore waiver) Investment in shares, bonds & debentures permitted NDF can secure FDI approvals on behalf of NRNs Profits & dividends repatriable abroad Up to 85% IPO allocation in foreign currency for NRNs
Digital Innovation (Coming Soon):	DIMS–Nepal platform Remote bank & Demat account opening Online PAN registration Video-based KYC Direct securities transactions from abroad

Mission:	To mobilize diaspora capital, create jobs, strengthen trust, and build a sustainable pathway for Nepal's long-term development.

Transformative Policy Reforms

In a short time, NDF has already influenced landmark reforms by working with the Ministry of Industry, Commerce and Supplies (MoICS), Nepal Rastra Bank (NRB), and the Securities Board of Nepal (SEBON). These include:

1.Lower Barriers: Waiving the NPR 2 crore minimum foreign investment threshold for NRNs investing through NDF.

2.New Investment Channels: Authorization for NDF to invest in shares, bonds, and debentures.

3.Simplified Approvals: NDF can obtain FDI approvals on behalf of diaspora investors.

4 Repatriation Rights: Clear rules for transferring profits and dividends abroad.

5. Forex Flexibility: NRNs may now open rupee-denominated foreign currency accounts.

6.Diaspora IPOs: SEBON's amendment under process to allows up to 85% of NDF's capital to be issued as IPOs in foreign currency exclusively for NRNs, far above the traditional 49%.

These changes represent a paradigm shift in how Nepal engages its global diaspora, giving investors confidence that their contributions are secure, impactful, and recognized.

The Future is Digital: DIMS–Nepal

To further strengthen accessibility, NDF is introducing the Digital Diaspora Investment Management Solutions System (DIMS–Nepal)—a one-stop platform designed to eliminate bureaucratic bottlenecks and offer NRNs a seamless digital experience.

1.Through DIMS–Nepal, diaspora investors will be able to:

2.Open bank and Demat accounts remotely.

3.Register for Permanent Account Numbers (PAN) online.

4.Execute securities transactions directly through the platform.

5.Complete video-based KYC verification.

This innovation makes investing in Nepal as simple as managing an online portfolio anywhere in the world.

Building Trust, Creating Impact

NDF is not just a financial institution—it is a symbol of partnership between the Government of Nepal and its global citizens. By mobilizing capital, influencing regulatory reform, and embracing digital innovation, it is laying the foundation for a

diaspora-driven economic transformation.

For millions of Nepalis abroad, the Fund represents a chance to give back while building wealth. Every investment becomes more than a transaction—it becomes a contribution to Nepal's progress, a reinforcement of national pride, and a step toward a shared legacy of prosperity.

The journey has only begun, but the message is clear: Your investment, your impact. Together, let's build the future of Nepal.

Second Generation Non-Resident Nepalese Relationships, Challenges and Opportunities with Nepal

Dipendra K.C.
General Secretary (2025-2027),
NRNA – NCC, Cambodia

The title "Second Generation Non-Resident Nepalese (NRNs)" refers to those individuals born abroad to Nepali parents who have foreign citizenship but originally from Nepal and still maintaining bonds to Nepal.

Migration; a beginning points of 'Non-Resident Nepalese's from Nepal has a long historical process with phases shaped by trade, colonial labor, conflict driven movement and modern education together with labor migration.

The latest term of "Non-Resident Nepalese" was actually started as migrant worker before the 19th century in the period of imperialism in South Asia. Travelers, Traders, Artists and Merchants who left Nepal to seek opportunities in abroad. Buddha & Araniko are those historically popular figures who travelled out of Nepal's border; Buddha as an ascetic & religious teacher to India and Araniko as skilled artist to China. After that, the next migration era was the British colonial period in which time people were forced to migrate from Nepal to British India as laborers, tea gardens in Bengal and Assam then Burma (Now Myanmar). The core picks up of migration from Nepal was the third trend at the time of Maoist insurgency in Nepal (1996–2007). Due to

the compromised safety and livelihoods in rural areas of the country, many startled refuges and go to work overseas. The latest wave of migration is ongoing now; migration determined by seeking better education and professional opportunities in a globalized world which includes both highly skilled individuals who study abroad and stay there and next is labor migrants who often mention their migration as temporary.

The Non-Resident Association (NRNA) established in 2003 to unite the diaspora of Nepalese people all over the world which is the one and only backbone organization of NRNs second generation which born to keep all Nepalese people and society outside from Nepal (all overseas) till long as strong connection culturally, physically and financially or investment. *(Source: Non-Nepali Resident Act–2008)*

In the latest years, NRNs (Specially the second generation) having some issues in relationship with origin country Nepal, challenges to keep tie relationship followed by first generation similarly they have many opportunities also in Nepal which are formed by social, economic and legal factor of Nepal.

Country	**Status**	**Male**	**Female**	**Total**	
Croatia	Individuals New	10746	3089	1835	NO G2G, No Agency
Japan	"	15830	5660	21490	

A short record of migrated Nepalese record (2024-07-16 to 2025-07-16)

Source: Ministry of Labor, Employment and Social Security Department of Foreign Employment, Kathmandu

1. Second generation's relationship with Nepal

Second generation NRNs are well maintaining cultural, economic and emotional connections with Nepal very well. Second generation NRNs do not hold Nepalese citizenship because of Nepal's legal prohibition on dual citizenship as well as they have lack of political rights like voting on election or holding any official position but they can still access some certain rights under the Non-Resident Nepali Act. They are still able to own property & do invest in Nepal.

Second generation NRNs are finically well-settled compared to the first-generation migrants. Even though they're well settled in other many countries their emotional and cultural connections to Nepal like celebrating festivals, speaking interest of their parent's native language (Nepali language) and

maintaining Nepalese social networks over the country which clearly shows a strong Nepalese social and cultural bond to the homeland.

The Non-Resident Nepali Act (2008) and some latest constitutional provisions offer some recognition and benefits to Non-Resident Nepalese (NRNs) but well implementation of those provisions is limited because of country's badly instability political situation always affecting.

Wisdom of identity among the second generation is often more tied to cultural self-identification than formal citizenship or political rights. If the Nepal's politics is still unstable as long time, it may create a probable risk that without institutional recognition, especially for future coming generations ties to Nepal may weakening even with strong cultural practices.

In the past few years, we have experiencing that the government of Nepal focus on economic benefit, highlighting remittances as possible as high and investment in Nepal rather than providing social and political rights to NRNs second generation by law.

Nepal may has not got remittance benefit significantly from Second generation NRNs but the second generation working as bridge promoting from opportunities in host countries while maintaining social and economic relations with Nepal.

In summary, the second generation of Nepalese migrants abroad maintains a miscellaneous relationship with Nepal grounded in cultural identity and economic ties. Their connection with Nepal is strong culturally but sometimes complexing legally and politically which affects the long-term sustainability of the relationship across generations of NRNs.

2. Social and cultural differences

Even though the long history of labor migration from Nepal to other countries, we can find the peak era of permanent migration was started from 1996-97 at the time of Maoist insurgency in Nepal. Within these two decades, specially second generation NRNs are well settling in many countries and they've dominant society comparing by language using in any of their host country which becomes a challenge in adjusting to language and it's specially for second generation of NRNs. Even though geographical distance problem they still maintaining strong social or family relationship using the latest technology and communication because in this modern time, technological advances and social media play a crucial role in maintaining cultural ties and family relationship across borders all over the world.

they also face mixed experiences in schools and communities, including social exclusion, discrimination. The NRNs cultural identity or language identity sometimes can be influenced and sometimes weakened by the dominant culture in the host country. It may turn affects their strong connection to Nepali traditions and language because they need to adjust the culture & language of the host country as well. In addition, sometimes difficulties may arise to keep a strong bond into Nepali culture and social recognition. That's why automatically there is a negotiation of identity as second-generation migrants balance Nepali cultural heritage with the dominant culture of their living country. Linking to Nepali traditions, cultures, social activities and so on may weaken as younger generations are more influenced by their living country's traditions, cultures and social activities there.

Religion is another one of the major factors

which makes difference between the migrated society and the long living local society. If the religion is different, it makes sometimes nervous feel between those generations which are from migration. But in another way, religious and social practices may be adapted or maintained differently depending on the level of integration and community support.

3.Identity, opportunities and challenges of the second generation

IDENTITY

The second generation of Non-Resident Nepalese (NRNs) refers to those people who born as foreign national but with at least one of his/her parent (Mother of Father) who was Nepalese citizen.

Their identity proof as NRNs at first the copy of their parent's Nepalese citizenship card. This connection established that they are origin is from Nepal and they will be eligibility for NRN status which identify them as NRN and this card serves as official recognition and proof of this status. Upon this identity; the second generation NRNs access certain rights and privileges in Nepal related to property ownership, investment anywhere with Nepal and legal acknowledgement despite holding foreign citizenship or passports themselves.

(Source: Non-Nepali Resident Act – 2008, No. 2– Definition)

The next identity of second generation of NRNs is their connectivity with original land of Nepal, Nepali culture & it's diaspora all over the world. On the other hand, the identity of second-generation from any nationality migrants is always complex and often marked by negotiation between their ancestral cultural roots and the dominant culture of their host country. That's why no doubt Nepalese second generation of NRNs also being carried the same complex.

Generally, a migrated person or any non-resident people's identity formation involves navigating cultural, social, and familial ties, and may include struggles with acceptance, social integration, and recognition by the state where they residing.

In summary, second-generation Nepalese migrants often construct complex, hybrid identities through active negotiation of multiple cultural influences, family narratives, social contexts, and state policies, facing both opportunities and challenges in their cultural belonging and identity development.

OPPORTUNITIES

Investment and business:

Even though Second generation NRNs are prohibited from political right by Nepal government rules & regulations but they have good opportunity to invest in various sectors in Nepal as their choice, experience and business planning which contributes to Nepal's economic growth and also those investors are honored and awarded by government of Nepal which is very good achievement as a social work.

Property Ownership:

Second generation NRNs can own property under legal provisions. They can buy land, houses or any other properties in Nepal which is a supportive and a great opportunity given by Nepal government. Subject to certain regulatory restrictions.

Banking and Financial Engagement:

Nepal government has authorized to financial institutions to allow opening bank accounts for NRNs including foreign currency accounts facilitating easier financial transactions and remittances from oversea to Nepal in which government believes that it can support the

economic strength of country.

Social and Cultural Participation:

Doing events or social other activities; NRNs can participate in social and cultural activities so they can maintain their link and connection to the Nepali heritage and many social & cultural history.

Diaspora Engagement:

Nepal government does initiative in many ways to enhance diaspora engagement of NRNs for national development, creating more structured opportunities for contributions from second generation NRNs who are financially stabled and well settled in their resident countries.

In summary, second generation Non-Resident Nepalese have noteworthy opportunities to maintain strong economic and cultural relationships with Nepal, despite challenges related to citizenship restrictions and political participation. Their role in Nepal's development is increasingly recognized and supported by legislative and policy frameworks.

CHALLENGES

Citizenship and Legal Rights: The biggest challenge is the absence of dual citizenship, which denies political rights and full citizenship privileges, causing legal and identity complexities for second generation NRNs. Difficulties in obtaining citizenship or official recognition can impact access to rights and social services.

"Foreign citizen of Nepalese origin" means a person who him/herself or

Whose father, mother grandfather or grandmother was a citizen of Nepal at any time and has subsequently acquired the citizenship of any other foreign country other than a member country of the South Asian Association of Regional Co-operation (SAARC). *(Source: Non-Nepali Resident Act – 2008, Definition No. 2, B)*

According this Act, currently those second generation of NRNs can apply for NRN citizenship card and get those facilities supported by Nepal government. But, there is a question; how about other generation Nepalese NRNs. Are those 3rd or 4th generation also get NRNs citizenship card or facilities to own properties in Nepal and investment the same easier way as first & second generation of NRNs? It's a question which compel to think about further generation of NRNs to connection with Nepal by legally as well as culturally & socially. This is one of the biggest challenge of second generation Non-Resident Nepalese to address for future generations.

Cultural Connection: Maintaining cultural uniqueness and connection with Nepal can be challenging part for second generation Non-Resident Nepalese due to physical distance and different social environments. Experiences of both support and conflict within the host society shape their

Bureaucratic Procedures: Upon obtaining NRN status, work permits, or property ownership there are still many issues about bureaucratic procedures problems in Nepal. Many issues which are not properly being implement by requires navigating complex legal and bureaucratic systems in Nepal because bureaucratic system is known for a corrupted system in the country among the people in Nepal.

However, challenges include negotiating their identity amid two cultures, sometimes feeling disconnected from their Nepali roots or facing pressure to assimilate. They may encounter issues like difficulty obtaining citizenship (depending on host country laws), cultural misunderstandings, or discrimination. There can also be challenges in maintaining language, traditions, and

religious practices in a foreign setting, as well as balancing family expectations with societal norms in their resident countries.

For Nepal as a country, the second generation represents a resource for diaspora engagement, investment, innovation, and international networking but also highlights the need to address diaspora identity and belonging concerns effectively

This summary integrates findings from studies on second-generation Nepali youth in countries like the UK, Australia, and other diaspora locations, capturing their complex identities, opportunities, and challenges.

IT and AI potential in Nepal, opportunities for Nepali Abroad to collaborate with Nepali counterparts.

By Prof. Timila Yami Thapa,
Tribhuvan University, Engineering faculty.

Nepal needs to build a globally competitive digital ecosystem in Nepal by mobilizing policy, infrastructure, and diaspora capital—anchored in AI and IT innovation. Nepal is driven by a synergistic combination of a young, tech-savvy population, a burgeoning IT and AI industry, and a strategic focus on policy, infrastructure, and finance.

The Nepalese diaspora is emerging as a critical catalyst for this shift, acting as a conduit for global expertise, investment, and collaboration. Nepalese diaspora can play pivotal role in accelerating this growth through academic partnerships, foreign direct investment (FDI), and mentorship. The analysis underscores that by leveraging this global network, Nepal can unlock its national potential and position itself as a hub for ethical and inclusive IT and AI innovation. The recent adoption of the National AI Policy, 2025, signals the government's commitment to integrating AI for national development.

1 Introduction

Nepal is well-positioned to become a global hub for ethical and inclusive IT and AI innovation, propelled by its unique demographic dividend—a population with

over 40% of individuals under the age of 25—and a rapidly expanding IT sector.

This digital leap is not accidental; it is being shaped by a strategic blend of government policy, infrastructural development, and, most notably, the active engagement of the Nepalese diaspora. The recent adoption of the National AI Policy, 2025, signals the government's commitment to integrating AI for national development. This paper explores the strategic pillars that are enabling this transformation and the crucial role the diaspora plays in this new era of innovation.

2. Current Status and Market Opportunity

Nepal's IT and AI sector is showing robust growth, with key economic indicators highlighting its increasing significance.

2.1. Sectoral Momentum

The Information and Communications Technology (ICT) sector is projected to contribute 1.94% to Nepal's GDP in the fiscal year (FY) 2024/25, continuing a consistent upward trend. A significant portion of this growth is fueled by IT service exports, which were valued at approximately $515 million in 2022, marking a substantial 64.2% growth from the previous year. This demonstrates the burgeoning global demand for Nepali IT services. The outsourcing industry, in particular, is flourishing, with around 124 new IT and BPO companies registered in FY 2024/25. Foreign firms like Deloitte, IBM, Fuse machines, and Cloud Factory have established a presence, leveraging Nepal's skilled IT talent pool. The software market is also expanding at a rapid clip, with an annual growth rate of approximately 9.66%.

AI Adoption Highlights

Finance: Fraud detection, credit scoring, chatbots Health: Telemedicine, diagnostics, predictive analytics Education: E-learning platforms, adaptive learning Agriculture: Smart farming, crop analytics Disaster Management: AI-based forecasting and response

Challenges in Cybersecurity

While digital transformation is progressing, Nepal's cybersecurity defenses are lagging. The country faces significant challenges. The "Electronic Transaction Act" is considered outdated and does not cover modern threats like AI-based attacks. The need for a comprehensive "Cybersecurity Act" that mandates data localization and establishes a central incident response body is critical. There is a shortage of skilled cybersecurity professionals and an overreliance on foreign hardware and software, which introduces supply chain risks. Nepal needs to invest in indigenous technology development and human capital. Cybercrime is cross-border, and Nepal needs to forge formal cyber defense agreements and intelligence-sharing partnerships with other countries.

2.2. Talent Advantage

Nepal's competitive edge in the IT sector is largely due to its young, educated, and cost-effective workforce. The country's educational system is producing over 50,000 IT graduates annually. Universities are increasingly integrating AI and machine learning into their curricula, with institutions like Kathmandu University offering dedicated degrees in AI and promoting Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics (STEAM) education. The government and private sector are collaborating to align academic curricula with industry needs, aiming to reduce the skills gap. Additionally, the young demographic, with over 83% of IT freelancers aged between 20 and 29, provides a dynamic and scalable talent pool for both domestic startups and international companies.

3. Strategic Pillars for Digital Transformation

Nepal's digital ecosystem is being built on three strategic pillars: Policy, Infrastructure, and Finance.

3.1. Policy and Governance

The government is actively crafting a favorable regulatory environment to stimulate IT and AI innovation. Key policy measures include provisions in the Industrial Enterprise Act, 2020, simplify the registration and operation of startups. The government has recently exempted the IT industry from the minimum investment threshold for foreign investors, making it more accessible for smaller-scale investments. A digital one-stop service for FDI approval is also being developed to streamline the process. The Ministry of Labor has established clear licensing requirements and conditions for outsourcing companies to ensure compliance with labor laws, including minimum wages and social security. The National AI Policy, 2025, provides a strategic framework for AI development, governance, and ethical utilization.

3.2. Infrastructure

Nepal's digital infrastructure is steadily improving, laying the groundwork for widespread AI adoption. Projects like the IFC-backed $29 million investment are expanding fiber-optic networks to improve internet access, particularly in rural areas. The government has issued new directives for the operation of data centers and cloud services. Companies like Ncell and World Link are building modern facilities to meet rising demand. Government-led programs such as the Digital Framework Nepal (DNF) 2.0 and the "AI for All" initiative are fueling innovation and promoting inclusive AI development.

3.3. Finance and Investment

Addressing the historical challenge of limited access to capital, new financial models are being implemented to support the tech ecosystem. Targeted Funding: The NPR 1 billion Startup Fund for FY 2024/25 and the Startup Nepal Seed Fund Scheme are designed to provide early-stage capital. The Nepal Development Fund (NDF) model for Non-Resident Nepalis (NRNs) is being expanded to create sector-specific venture capital funds focused on tech and innovation. Public-Private Partnerships (PPPs): This model is encouraging collaboration between the government and private sector, including diaspora-led businesses, to finance large-scale digital projects.

4. The Crucial Role of the Nepalese Diaspora

The Nepalese diaspora is not just a source of remittances but a strategic asset for the nation's digital future.

4.1. Global Expertise and Entrepreneurship

Prominent Nepali tech companies such as Fuse machines, Leapfrog Technology, and Hamro Patro were founded by or have key executives from the diaspora. These individuals bring back global expertise, business practices, and international networks. They act as mentors for local startups, providing vital guidance and connecting them to global markets. This knowledge transfer is critical for elevating the local industry to international standards.

4.2. Investment and Collaboration

Diaspora-backed venture capital, matched public-private grants focused on scalable startups and infrastructure with the structured funds will add high-growth ventures. Initiatives like the Startup Nepal

Seed Fund Scheme and the proposed tech-focused venture capital funds are making it easier for NRNs to invest in the nation's future.

Nepal's tech companies are now gaining a global presence. Organizations like the Nepal Association for Software and IT Services Companies (NAS-IT) are leading delegations to international events, showcasing Nepali firms at conferences in Orlando and Australia. The world is taking notice.

The diaspora serves as a vital channel for FDI into Nepal's tech sector. Recent policies allowing up to 100% FDI in the ICT sector make it easier for NRNs to invest in or establish local tech firms. Organizations like the Non-Resident Nepali Association (NRNA) are transitioning from philanthropic efforts to structured partnerships, formalizing their role as strategic partners in AI governance and inclusive development.

4.3. Research and Academic Partnerships

Diaspora-origin researchers and academics are collaborating with premier institutions in Nepal to conduct research on topics such as Responsible AI, Natural Language Processing (NLP) for low-resource languages, and AI applications in healthcare and disaster management. Initiatives like the "Conference on Artificial Intelligence for Prosperous Nepal," co-hosted by The Asia Foundation and the Ministry of Education, Science, and Technology (MoEST), highlight the growing collaboration between international and local bodies.

Diaspora can act as a strategic partner for global expertise in AI, cybersecurity, and digital policy, access to capital and international networks, cultural alignment and long-term commitment and role in mentoring, investing, and policy advocacy

Investment Model

5. Global Presence and Future Prospects

Nepal's IT companies are gaining international recognition through organized delegations and individual efforts. Events like Tech Peak Nepal and the Nepal IT Roadshow Australia have successfully showcased Nepali firms at international forums, including the Shared Services and Outsourcing Week (SSOW) Conference in Orlando. Industry associations like the Nepal Association for Software and IT Services Companies (NAS-IT) play a crucial role in facilitating this global participation.

Nepal's "AI for All" initiative offers a model for inclusive AI adoption in the Global South. By strategically leveraging its demographic dividend, digital infrastructure, and collaborative ecosystem, Nepal can address challenges related to data, funding, and ethics. The institutionalization of diaspora-led efforts, through local committees and partnerships with global bodies, will ensure continuity and accountability, positioning the diaspora as a strategic partner in Nepal's digital journey.

A Glimpse into Tomorrow

From AI-powered fraud detection in fintech to telemedicine for rural healthcare and smart farming, technology is already being used to solve Nepal's most pressing challenges. The "AI for All" initiative is not just a slogan; it's a commitment to making technology an inclusive force for good.

The path ahead isn't without its challenges. Funding can still be limited, and the regulatory environment, while improving, has room to grow. With its demographic dividend, strategic policy-making, and the powerful, unwavering support of its global

family, Nepal is poised to go from the land of Everest to a global hub of ethical and inclusive AI innovation.

AI Centers of Excellence (CoE) Explained

AI Centers of Excellence (CoEs) are specialized organizational units or hubs dedicated to encouraging the adoption, optimization, and governance of AI. They serve as a central repository for expertise, best practices, and resources to ensure that AI initiatives align with an organization's strategic goals and deliver tangible business value. A CoE pools top talent to foster R&D and practical deployment of AI. They facilitate collaboration between universities and private companies, ensuring that research directly addresses real-world accelerating the development of new AI models and applications, including those focused on local challenges.

Contact & Next Steps

Formation of Diaspora Innovation Council is on the proposed stage. To effectively engage with and contribute to Nepal's digital ecosystem, a multi-pronged approach involving key government bodies, a dedicated portal is essential. Here are the primary points of contact and recommended next steps for those looking to collaborate. Ministry of Communications and Information Technology (MoCIT), National Information Technology Center (NITC), Investment Board Nepal (IBN), Digital Rights Nepal, Artificial Intelligence (AI) Association Nepal, Nepal Association of Software and Information Technology (NAS-IT), Nepal Economic Forum, NAAMII (Nepal Applied Mathematics and Informatics Institute for Research). Kathmandu University, other universities and colleges with IT and computer science departments are also crucial stakeholders, AI Association of Nepali, Nepal Applied Mathematics and Informatics Institute (NAAMII), Nepal Association of Software and Information Technology (NAS-IT), Robotics Association of Nepal (RAN). International Organizations and Development Partners: UNESCO Kathmandu: UNDP Nepal (United Nations Development Programme), World Bank. Non-Resident Nepali Association (NRNA Informal Networks and Individuals: The Nepali diaspora includes countless professionals working in IT and AI worldwide who contribute through mentorship, knowledge transfer, and investment.

Call to Action

Investment in high-impact ventures is urgent with mentor emerging innovators co-create policy and infrastructure and build a legacy of inclusive growth. It is a strategic invitation for them to contribute their expertise, capital, and influence to help establish Nepal as a regional AI and innovation hub. This includes participating in diaspora-backed venture capital funds to provide early-stage capital for tech startups, leveraging recent policies to make direct investments with up to 100% foreign ownership in the IT sector, and channeling funds into essential digital infrastructure projects like broadband and data centers.

The diaspora can play a vital role in closing the skill gap by supporting partnerships with ed-tech companies to launch AI skill-building and certification programs. Mentorship is a key component, with professionals abroad offering their expertise through a new mentorship, advisory, assistance, resilience, and growth platform to connect with young Nepali entrepreneurs and students helping bridge the gap between local education and global industry standards. The diaspora can contribute in shaping Nepal's digital governance with their global expertise, they can advise on and advocate for policies that are competitive and aligned with international standards helping government bodies to streamline regulations, improve intellectual property protection, and lead or collaborate

on cross-border infrastructure projects.

The ultimate goal is to create a tech ecosystem that is not only competitive but also inclusive. By investing in companies that create high-quality jobs, the diaspora can help curb the "brain drain" phenomenon. They can also use technology to solve local challenges in health, education, and agriculture, cross border technical complexities leading to tangible improvements in the quality of life for all Nepalis.

6. Conclusion

Nepal's digital leap is an unfolding story of demographic potential meeting strategic innovation. With a youthful population, a supportive policy environment, and a burgeoning tech ecosystem, the country is set to become a significant player in the global IT and AI landscape. The key to unlocking this potential lies in the continued, structured engagement of the Nepalese diaspora. By channeling their expertise, networks, and capital, Nepal can accelerate its transformation, creating a competitive, ethical, and inclusive digital economy for a more prosperous future.

Why Nepal Should Embrace Its Global Family

Gopal Dhital
Entrepreneur

Across continents and time zones from Myanmar's remote plantations to the skyscrapers of New York and Toronto the People of Nepali Origin (PNO) foster a deep and enduring connection to their ancestral homeland. As a chapter of the Non-Resident Nepali Association (NRNA), PNO champions cultural preservation, economic engagement, and a revitalized identity for Nepalese abroad.

Yet, despite these rich ties, Nepal's constitution currently lacks a legal framework like India's Overseas Citizenship (OCI) that allows people of Nepali origin to hold a form of second-class or overseas citizenship. These void forces diaspora members into a stark choice: maintain their Nepali identity or embrace the full benefits of their adopted homeland. This isn't just a loss for individuals it's a missed opportunity for the country.

Consider the scale of the diaspora. Estimates suggest there are 5–6 million non-resident Nepalese approximately 17–20% of Nepal's population—scattered across the world. Other official data indicates over 2.19 million Nepalese living abroad, according to Nepal's 2021 census. Meanwhile, sizable communities have flourished abroad: more

than 223,000 in the United States, and 138,000 in Australia. These communities include professionals, entrepreneurs, artists, and scholars ready to contribute.

Economically, remittances from this diaspora are vital. In 2023, they totaled an estimated US $11 billion, contributing 26.6% of Nepal's GDP surpassing both foreign aid and foreign direct investment combined. At their peak, remittances represented nearly 27% of GDP—a staggering figure that demonstrates the diaspora's economic impact. Yet remittances alone don't capture the potential: what if these global Nepalis could invest long-term, transfer knowledge, and engage through formal channels?

Other countries provide powerful models. India's OCI program allows people of Indian origin broad residency and business privileges without compromising national sovereignty. China, too, actively engages its diaspora in economic and innovation efforts.

Nepal could similarly benefit. An overseas citizenship model enabling residency, property ownership, and business activity but without voting or political office could preserve sovereignty while harnessing diaspora energy. It would help keep younger generations connected culturally through language, festivals, and heritage while actively contributing to Nepal's future.

Diaspora communities are already mobilizing individually. After the 2015 earthquake, global Nepali communities were among the earliest to respond, raising funds and dispatching aid when bureaucracies lagged. PNO has also spearheaded cultural and language initiatives. Yet such efforts remain informal.

Institutional recognition a legal pathway could transform goodwill into coordinated, high-impact contributions. Imagine diaspora-led initiatives in clean tech, education, tourism, or healthcare, backed by governance frameworks and incentives. The emotional pull of Nepal is already strong; formal ties would amplify it.

Critics might argue that granting such rights could compromise loyalty or invite security risks. However, structured systemslike OCIs show these concerns can be managed. Benefits can be limited to residency and business, leaving full citizenship and political rights intact.

Nepal's constitution currently doesn't accommodate dual or overseas citizenship. Crafting such an amendment would take bold leadership and vision. Given remittances account for more than a quarter of GDP, diaspora engagement should be a policy priority.

The diaspora is not just a financial lifeline; it is a reservoir of goodwill, entrepreneurial spirit, and global networks. Nations like Ireland, Israel, and Armenia have leveraged their diasporas as strategic assets. Nepal, situated between two mega continents, must do the same.

PNO stands ready to help build this bridge. But without government action, its reach remains limited.

Nepal loves its mountains, its festivals, its heritage. It must also love its people wherever they live and recognize how deeply they love it in return. Creating an overseas citizenship pathway isn't just policy it's a partnership with Nepal's future.

The writer is a resettled Bhutanese American, entrepreneur and General Secretary of the People of Nepali Origin (PNO). He can be reached at dhitalg420@gmail.com

Greater Kathmandu Valley Metro Rail Development Concept:

A Public Welfare Plan with win-win situation for All

Er. Badan Lal Nyachhyon,
Co-founder and the Country Director, Greater Kathmandu Valley Metro Rail Promotion Group
(Nepal, UK and USA), and
Managing Director, Multi Disciplinary Consultants (P) Ltd.
August 2025

Abstract

During last 70 years, Kathmandu Valley (KV) had gone through a series of urban regeneration transformation from a Shangri-La country and a World Heritage Site to a sick concrete jungle with haphazard urban sprawl, huge traffic jams and congestions, traffic accidents, huge water and air pollution, very poor public health, huge investment in road extension, flyovers, import of fuel and private vehicles in the lack of mass rapid transport with an annual loss of USD 1.12 Billion in 2021. This is the result of "Piece Meal" development without a long term Vision and Mission of KV development and lack of Single Door entity accountable for overall development of KV as a single geographic unit.

The GKV Metro Rail is an essential and strategic "Public Welfare Project" with huge benefits to the Government and the citizens with an accelerated life style to 24/7 from a dead city after 7 PM.

The investors practically would be dependent on the viability gap funding and provision of subsidies by the government for sustainability, capital repatriation and might be supported by a partnership development with other private sector developers in the urban regeneration through real estate development around Metro Rail stations.

The Metro Rail Development Framework

Figure 1: Metro Rail Framework (Metro Yantra) with Thematic Development around Metro Stations for Urban regeneration

The Metro Rail Development Framework (Figure 1), named as the Metro Yantra for convenience, will be a sustainable long term urban planning tool that will eliminate the short term duplications creating "Asta-Byasta city" (A haphazard and sick concrete jungle) and eliminate the encroachment of cultural heritage sites, natural environmental setting, ancient traditional settlements and interference to the outstanding universal

values of Kathmandu Valley, the World Heritage Site.

The Metro Yantra will be instrumental for regeneration of Kathmandu Valley in terms of a long term comprehensive urban development based on integrated transport with improved mobility and connectivity among all 18 municipalities creating equal economic opportunity around the proposed Metro stations as business and economic hubs. The integrated approach will avoid duplication of urban design efforts for a long term, reduce the investment in the roads extension and remodeling, reduce import of fuel and vehicles, reduce traffic hazards and create an adorable city with clean, green, open and free spaces with preference to the pedestrians, cycling and create vehicle parking spaces.

Based on the Concept, the preliminary investment required is assessed at USD 25 Billion to be spent within next 20 years ie an investment of USD 1.2 billion per year for development of 192.5 km, the entire framework. The pilot phase will be the

construction of 62.5 km (32.5%) comprising Kathmandu (36 Km) and Patan Lines (26.5 Km). The EIRR would be 17.89% with BC Ratio of 3.75. The contribution of Kathmandu Valley to the national GDP would be about 30% at the end of the construction. Strategically, it is an essential project irrespective of the economic conditions for saving the lives and contributing to the sustainable development of KV as a habitable city.

But in reality, the GKV Metro Rail Development concept is much more complex than assumed. It includes several independent subjects as complex geology, Metro Rail Technology, Integrated transport, comprehensive urban development, environmental and heritage safeguard, huge viability gap financing, institutional, legal and policy reforms. The relevant disciplines to be dealt in this package in a coherent and harmonious manner are attributed to various institutions and ministries operating with different objectives and modes and without effective coordination.

Care shall be taken to avoid construction of new structures as flyovers, underpasses and high rise buildings along the Metro line routes to avoid physical obstructions that may hinder the Metro Rail construction and would be a duplication of investment. Particular care should be taken along Kathmandu and Patan lines that may be constructed in next 10-15 years, if the Government decides to go ahead with the Metro Rail and start saving millions of Dollar in unnecessary and avoidable investments.

The crux of all problems and issues described above could be concluded and focused on the need of nomination of a task force or a steering committee in the form of a "Single Door Facilitator (SDF) entity for initiating the preliminary preparatory activities for institutional, legal and policy reforms, identification of funding sources, coordination and consensus building among the central authorities, local governments and communities, and establishing "One Door Implementation Entity as GKV Metro Rail Authority" immune from the political and administrative dynamics, and emergence from the grey listing and obtaining a "Go Ahead" signal right now. More delay in understanding the essential strategic importance of GKV Metro Rail development more troubled would be the life in KV.

This paper is based on the Greater Kathmandu Valley Metro Rail Development Concept Book 2025 prepared by the Greater Kathmandu Valley Metro Rail Promotion Group and currently awaited for its publication.

Key words and phrases:

Haphazard urban development, Piece-meal development, sick city, comprehensive urban development, integrated transport, metro rail, regeneration of economy, employment, huge economic benefits, viability gap funding, direct foreign investment, real estate, business and economic hubs, world heritage site, adorable city

Introduction

The Kathmandu Valley (KV), once a great lake about 120,000 years ago as per NASA, was known as "Shangri-La," where ancient sages and hermits visiting the valley in search of knowledge and wisdom created a civilisation and a blessed place for blessed people. The current landforms of the valley are associated with the active plate tectonics (geological process) in the region including the natural process of gorge formation with natural outflow of Bagmati river system associated with the legends of ancient religious deities such as Khadgayogini (Vajrayogini), Adinath, Jal Binayak, and Mahamanjushree, who drained off the lake of the valley through Chobhar Gorge with divine objectives to unify various local communities residing in various hill tops around the valley for a

peaceful coexistence.

Known as one of the world's oldest capitals, the whole Kathmandu Valley, from Chobhar Gorge in the Southern outlet to Bagdwar, the origin of Bagmati River, is nominated as a UNESCO-recognised World Heritage Site with seven monument zones, namely Swayambhunath Mahachaitya, Boudhnath Chaitya, Changunarayan temple complex, Pashupatinath temple complex, and Durbar Squares of Kathmandu, Lalitpur, and Bhaktapur with several other historical settlements. The valley is surrounded by hills of the Mahabharat range. In the north, there is a beautiful view of the Himalayan range from Ganesh Himal to Langtang Himal peaks. The valley floor is the lush green paddy fields bisected by numerous holy rivers, such as Bagmati, Bishnumati, Dhobi Khola, Manohara, Hanumante, Tukucha, Balkhu, Karmanasa and Nakhu.

The Greater Kathmandu Valley is among the most rapidly urbanising agglomerations in South Asia. Over the last few decades, the KV has undergone several piecemeal phases of planning and development that have created haphazard and polluted cities, commonly known as "Concrete Jungle". The valley has become one of the most polluted and unsafe cities in Asia with AQI of over 183µg/m3 indicating hazardous to health. The transport sector is the major contributor to daily emissions in the valley, which contributes about 50% of the total emissions. The haphazard traffic system and transport policy have increased the risk of traffic accidents and traffic congestion.

The natural environmental conditions of the rivers, particularly the Bagmati and the Bishnumati rivers, are permanently damaged. The river corridor roads were constructed over solid waste dumps and encroached upon rivers' Right-of-way, reducing the river waterway to one-third and enhancing flood risk. The river water comprises sewage flow and solid waste dumps. The unregulated sand mining from the river beds destroyed the river ecology. Rapid haphazard urbanisation, high demand for forest products and unregulated and illegal quarries have depleted much of the forest vegetation and groundwater recharge. These helped to create flash floods even with small rains.

The Metro Rail Network routes comprise three cross railways and two orbital lines with a total length of 192.5 km and 90 stations covering the entire KV from foothills and all 18 municipalities including the core historical areas of Kathmandu, Lalitpur and Bhaktapur and other surrounding historical settlements, tourism and heritage sites with a population of about 7 million by 2050. The pilot scheme will comprise the Kathmandu line (36.5 km and 21 stations) and the Patan line (26.0 km and 20 stations).

The Metro Rail Network within the ring road will be underground creating new spaces for integrated traffic with preference for vehicle parking, pedestrian and cycle lanes. The Metro Rail beyond the ring road will be over ground. The proposed Metro Rail network will serve for a century and more without duplication of investments. The Metro Rail stations will be central points for integration of the transport system serving each other as the feeder system.

Sustainability Pillars of Metro Rail

The sustainability of the GKV Metro Rail is attributed to several development pillars: 1) Regeneration and comprehensive urban development of KV with a vision and mission for a century with preserved culture and heritage, environment and tourism potentials, 2) Integrated transport management with Metro rail at the core serving as feeders to each other and improving mobility, connectivity and resilience of regenerated

KV, 3) Introduction of a new model of comprehensive urban development and regeneration of KV based on Metro Rail Framework "Metro Yantra", comprising Metro Rail stations and its routes that encourages the thematic economic hub development around the metro rail stations and serving urban regeneration without duplication, 4) Introduction of a SDF Entity, a Task Force or a Steering Committee nominated to undertake initial preparatory works required for institutional, legal and policy reforms, and coordination with government entities, private sector, NGOs and local communities, and determination to keep the SDF immune from political and administrative dynamics and promote exclusive institutional performance, 5) Assurance of viability gap funding, provisions of subsidies, ease of taxes, funds repatriations, and administrative procedures, 6) Emergence of the country from the restrictions relevant to the Financial Action Task Force (FATF), Grey listing including EU listing, and 7) Give a "Go Ahead" signal without a second thought by the government.

Business Cases

High level business cases of metro rail development are presented. Studies were carried out under five sub-areas of a business case such as strategic case, management case, financial case, economic case and commercial case. The strategic case is described as the essential actions irrespective of economic and financial merits and serving for regeneration of KV as a healthy and livable city. For the management case, several studies are presented such as a study of ground conditions, rail system & power demand, strategic environment & heritage assessment, technology and capacity development, natural resource management, one door institutional arrangement and project planning. The financial plan, modality and economic appraisal are presented. The commercial case covers merit based procurement, contract management, project control and risk analysis, and Check and Balance.

Strategic Approach to Preserve KV: The World Heritage Site

Kathmandu Valley was granted the title of the World Heritage Site in 1979 due to its Outstanding Universal Values as Human Genius master piece in natural and cultural heritage. This means KV is not just the property of Nepalese but also of the global community. The responsibility to preserve it in As-It-Is form and hand over to the new generation essentially lies on the shoulders of the local custodian community and the State Party, the government. This is essential aspect for all to understand about KV before initiating any development programs. Many people have not taken this matter seriously and encounter problems with local communities during the implementation of the project. The culture and heritage ones destroyed cannot be restored.

Kathmandu Valley being a world heritage site has a specific demand for rationally blending the ancient past with rich culture and heritage, tourism and modern economic development. KV as the World Heritage Site has privilege to safeguard the national asset of culture and heritage and transfer to the new generation in As-It-Is form and comply with the Outstanding Universal Values of UNESCO criteria,1972. All infrastructure projects should be subject to Social, Environmental and Heritage Impact Assessment and preserve the culture and heritage.

Irrespective of the financial and economic dynamics and other parameters, which are very positive in itself, it is essential that the strategic approach to trigger the long term vision of the Metro Rail concept of an adorable city regenerated from the current sick concrete jungle, the derivative of the

haphazard urban sprawl and piece-meal development during past 70 years. Metro Rail is considered as a strategic mass transport system to be developed as a "Public Welfare Project" essential for making KV livable and lively.

Equal Economic Opportunity For All

The implementation of GKV Metro Rail will improve the connectivity and mobility among the municipalities and facilitate the life style change to 24/7 from current situation of a dead city at 7 PM, and create equal economic opportunity for all municipalities and new smart cities with the thematic real estate development potentials and regeneration of the local areas around the Metro Rail Stations. It will create opportunity for rational distribution of the population, the infrastructure, economic and business hubs and avoid overcrowding since any place within the Metro Yantra will be quickly accessible.

Single Door Facilitator (SDF) Entity for Rapid Implementation

The implementation of GKV Metro Rail requires a firm determination capacity of the government through establishment of a SDF entity that will be free from the current volatile political dynamics and authorized to extend coordination among the various ministries, departments, stakeholders and for undertaking the initial tasks of preparatory works for institutional, legal and policy reforms, pre-feasibility study and determining the funding mechanism such as PPP, G2G, raising public bond or other instruments and identifying partnership. SDF Entity will also be responsible for the arrangement of financial resources, establishing One Door Entity Kathmandu Valley Development Authority (KVDA) with the Valley Mayors' Forum as the governing council. This activity will be the prerequisite for various sections of project management and requires to undertake concurrently with many activities at a time. The foremost important activity is related to the establishment of the SDF Entity without which there will be no notable progress in practical terms. The Task Force will also responsible for progress monitoring, project control, risk management and implementation of Check and Balance procedures striving for elimination of human and procedural errors, omissions, mistakes, time delay, cost overruns and compliance with realistic targets and goals.

One Door Entity (KVDA) and Metro Rail Authority

KVDA will be an effective entity for coordination, urban regeneration planning, stakeholder management and awareness building, disaster mitigation, managing annual loss recovery, traffic management, air and water pollution control, protection of environment, culture and heritage, and establishing the special project vehicle "Metro Rail Authority" that will oversee the planning, detailed design, implementation and operations of the Metro Rail.

Metro Rail Technology in Kathmandu Valley Soils

KV soils comprise two sets of historic soil structure inherited from ancient lake after its natural discharge with formation of the Chobhar gorge and water leakage along the fault lines created by two massive earthquakes in 58K and 38K years back. The northern belt is characterized by gravel and sand formation whereas the southern belt is predominantly clay and silt. The soil formation compared is much better than that of Dhaka and Mexico where the soil is mostly swamp type because of proximity to the sea water. The Metro Rail within the Kathmandu Ring road is underground creating additional

spaces for railways and vehicle parking.

Nepal is an earthquake prone country and has witnessed huge damages both in terms of human toll and physical damages. There were at least 16 great earthquake evidences recorded from 1840 year to 2023 Jajarkot Earthquake. Earthquake consideration will be one of the key factors to be considered while designing the underground and over ground structures.

Preliminary Investment Cost and Loss without Metro Rail

At the current situation without the integrated transport and mass rapid transport (MRT), and comprehensive urban development, KV is suffering with an annual economic loss of US$ 1.12 Billion (Dr. Sher Jung B. Chand, 2021) attributed to the chaotic traffic and urban sprawl of Kathmandu valley with severe jams for 2-7 hours during peak hours, congestions, traffic accidents, travel and working time loss, making impact on air and health quality, irreparable damage to culture and heritage and environment. The preliminary cost suggests an investment requirement of USD 13.89 Billion for construction with an EIRR of 17.89% and Benefit Cost ratio of 3.75 for basic infrastructure. An additional cost for land acquisition, administration, contingencies and other costs would add about USD 11 Billion.

The viability gap funding to the tune of 85% may be required. It will contribute to national GDP at 24% in 2024 raising it to a level of about 30% upon completion of Kathmandu (Banepa to Thankot) and Patan (Godavari to Buddhanilkantha) Lines.

The real estate development of local areas around 90 stations would demand investment of at least USD 200 million (off hand estimates) each.

Comprehensive Urban Development and Integrated Transport System

Since past 70 years, KV experienced the piece-meal development with 6 urban development plans and 14 transport projects (without recent piecemeal projects such as flyovers and underpasses at Kalanki, Gwarko, Koteshwor, Baneshwor and other pedestrian bridges) that created haphazard urban sprawl with the concrete jungle, huge traffic congestion, traffic jams and accidents, air and water pollution and converted the Shangri La country to the sick and ugly city. The need of the day is to convert the concrete jungle to an adorable city with comprehensive urban development and integrated transport system. This is possible with the implementation of the proposed Metro Yantra. The model will be the foundation for comprehensive urban development and urban regeneration with thematic development catering the need of the local people and citizens, and avoid duplication of urban design changes.

The transport to the Metro Rail stations will be provided with integration of various transport modes as the feeder system to each other and provision of parking for vehicles and preference to the cycling and pedestrians.

Business Opportunities for collaboration and Benefits for All

The proposed Metro Yantra, integrated transport and comprehensive urban development in a combined way is a rare phenomenon that will address the constraints of piece-meal development and haphazard urban sprawl of the past. The proposed Metro Yantra provides good opportunity for G2G & PPP Partnership for investment in the Metro Rail infrastructure. Alternatively, it will be an opportunity to encourage the

Private sector for their investment with supplement of viability gap funding and providing subsidies as an acknowledgement of the characteristic "Public Welfare" nature of the Metro Rail Network creating win-win conditions for all.

The government will get bulk of the benefits in the form of revenues, taxes, levies, licensing fees, employment generation, saving of capital expenditure in road expansion, flyovers, import of fuel and private vehicle imports, reduction of traffic congestion and accidents, reduced air pollution, reduced investment in private vehicles, fuel purchase and management, and recovery of the annual economic loss incurred without the comprehensive urban development and integrated transport.

The general public as the Metro Rail riders and non-riders will gain from having rapid mass transit with integrated transport, savings from reduced travel time, additional generation of work time, improved public safety and health, improving quality of environment and life, preserved the rich culture and heritage, tourism, other business and growth in general employment.

The proposed real estate development around the Metro Rail stations will be a good opportunity for the private sector for investment in local area development based on the thematic advantages, land and house pooling and developing the partnership with the local land owners. This will save a lot of investment and the cost will be kept at reasonably low level because of the characteristic indirect investment through land and house pooling. This is a huge potential for private sector involvement and business development. This process could be initiated much ahead than the actual Metro Rail will be constructed and operated, and get ready market when the Metro Rail will arrive.

The real estate opportunities with thematic development around the metro rail stations will cover several opportunities as development of business and economic hubs, urban amenities as transport feed points, vehicle parking areas, pedestrian and disability accessibility, retail business, banks, insurances, IT and training, culture and heritage sites, tourism, hotel and travel business, restaurants and coffee shops, papers, magazines, publications, convention, sports, music, cinema, theatres, exhibitions, workshops, show rooms, art and culture, research and development, business conglomerations, municipal services, and so on.

Common Platform: Proposed KV Heritage Council

The lack of a common platform for meaningful dialogue has prevented from mass consultation, conflict resolution, mass communication and consensus building. There is no entity with overall responsibility and leadership obligation for the long term development of KV and final decision making, particularly for coordinating the infrastructure development, environment and cultural heritage safeguards together and assessing the mutual impact. As a result, the haphazard urban sprawl, unmanageable transport, air pollution to dangerous level, traffic accidents, severe urban floods, fire risks, poor public safety, piece-meal development have been characteristic features of KV. The proposed KV Heritage Council would be instrumental in coordination and making resolutions, save time and resources, and improve the qualitative performance.

Implementation and Investing each Dollar in Metro Rail

The Concept Book has visualized a series of Phases from Concept phase to construction and operational Stages identified such as: Stage 1: concept development; Stage 2: Policy Reforms; Stage 3: Concept

Development/Pre-Planning; Stage 4: Basic Design; Stage 5: Detailed Design and Permissions; Stage 6: Construction; Stage 7: Commissioning & Stage 8: Operations. From various Metro Rail projects worldwide it is visible that it will absorb at 25-30% of surface traffic and current road assets will be free. So, it is essential to visualize the avoidable investments such as flyovers, underpasses and tunnels along proposed the pilot lines, and to avoid any high rise construction along them and if possible along the other cross lines and orbital lines, and save every dollar and invest in Metro rail avoiding duplication of the investments.

Immediate needs to resolve the traffic jams have tempted the development partners and authorities to look for alternative solutions in the form of implementation of flyovers, underpasses and pedestrian crossings of the roads and ring road in particular. In case of GKV Metro Rail, care should be taken about two pilot lines: Kathmandu and Patan lines. At least, the Kathmandu line may be constructed within next 10 years. If started immediately, the underground part of Kathmandu line within the ring road may be possible to complete without the flyovers and underpasses. That may save huge investment in Koteshwor and Baneshwor flyovers or underpasses saving millions of Dollars.

Capacity Building

Metro Rail is a mega project in terms of institutional and policy reforms, economy, finance and technology, capacity and experience of the stakeholders in Nepal. Nepal's capital expenditure capacity is limited to below 30% of annual budget in recent times, and none of the projects fall into the category of a mega project. Realizing this aspect, the GKV MRP Group had encouraged various colleges and universities to dedicate some programs such as studies and studio works in relation to the GKV Metro rail development. Some of the academic works done are referred to: 1) Nepal Engineering College: Thesis works of Bhrikuti Mandap Station Design by Ar. Bibek Poudel 2014 and Transportation Hub at Ratna Park by Ar. Shrishti Ojha 2018 under Prof. Ar. Sankalpa Pokharel; 2) Institute of Engineering: Thesis work of Pawan Bastola 2022 under Dr. Binod Amatya and studio works in the Department of Architecture under Prof. Dr. Sudha Shrestha in 2017, 3) Thesis works by 13 international students in Warrick University UK under Prof. Alan Bloodworth, 2018 and 4) Interaction with the Nepalese students in Peoples' Friendship University, Russia on Kathmandu Metro Rail Concept, 2000.

Conclusion and Recommendations

The institutional reforms are the prerequisites for undertaking the Metro Rail development for catering the comprehensive urban development in harmony with integrated transport development, stakeholder management, advocacy for awareness and capacity building including encouraging the studio and thesis works in all colleges, application of merit based procurement system for preventing delays, cost overruns and ensuring high quality product delivery.

The application of Check and Balance procedures should be applied for avoiding errors, omissions, mistakes, time and cost overruns and assuring qualitative performance, and project control at every step through review, verification, authentication and certification. It is a mega project that demands for mega efforts, given the experience of Nepal for managing large projects and geared with change maker approach.

Essentially, the foremost important activity of preference is to establish the SDF entity and undertaking the institutional, legal and policy reforms along with establishment of

One Door Entity for comprehensive urban development, establishment of Metro Rail Authority, and determining the funding mechanism within the initial gestation period of 5 years and completing the pilot lines of Kathmandu and Patan in the next 5 -10 years.

References:

1. Greater Kathmandu Valley Metro Rail Development Concept Book 2025 prepared by the Greater Kathmandu Valley Metro Rail Promotion Group (In press)
2. Manandhar, K., Chaudhary, P., Gupta, P., Shrestha, S., Bajracharya, S. and Parajuli, S. (2023) Impact of Metro rail station in transforming urban streetscape of Lagankhel-Satdobato Road, Tribhuvan University, Institute of Engineering, Pulchowk Campus
3. Shrestha, K. K. (2022) Sustainable and integrated transport in the Kathmandu Valley, Proceedings of 7th SONEUK Conference on Engineering and Technology for sustainability, p.51-73, UK
4. GOI, HUA (2019). Benchmarking for Cost Estimation of Metro Rail Projects. Delhi: Benchmarking for Cost Estimation of Metro Rail Projects. Government of India
5. Sharma S.D. (2018) Delhi Metro-A success story, 1st NRN Global knowledge convention, 12-14th October 2018, Kathmandu
6. KSUTP (2018) Kathmandu sustainable urban transport project (KSUTP), Mass transit options and prioritisation study, Final Report-Volume I – Main report, Asian Development Bank(ADB)
7. Nyachhyon, B.L. (2018) Kathmandu Metro-an integrated future transport framework, SPACES, July 2018, p.28-32
8. Reddy (2017) Inclusive and sustainable mobility: Hyderabad Metro example, 10th Urban mobility conference and expo, India 2017
9. Amatya, B.L. (2017) A conceptual study of the development of an underground metro rail system in the Kathmandu Valley, Nepal. Proceedings of the World Tunnel Congress 2017, Bergen, Norway
10. Humbert, E. and Robert, A. (2017) Key elements for keeping the costs of tunnelling projects under control, Proceedings of the World Tunnel Congress 2017, Bergen, Norway
11. JICA (2012) Final Report: Data Collection Survey on Traffic Improvement in Kathmandu Valley
12. Sharma, N., Dhyani, R., and Gangopadhyay, S., Critical issues related to metro rail projects in India, Journal of Infrastructure Development, p. 66-89, 2013.

Bridging Nepal and the World: My 20-Year Journey with NRNA

Som Sapkota
Deputy General secretory
NRNA

Looking back over the last 20 years with the Non-Resident Nepali Association (NRNA), I feel a deep sense of gratitude, pride, and humility. NRNA, established in 2003, is far more than an organization—it has become a trusted bridge connecting Nepal with Nepalis around the world. It unites us through a shared purpose: to support the diaspora, promote Nepal globally, and contribute to the development of our homeland. Its mission is clear—to protect the rights and interests of Nepalis living abroad, create a global network for the diaspora, and facilitate investment, knowledge, and skill transfer back to Nepal.

My journey with NRNA has been inseparable from my life abroad. Over the last 29 years, I've had the privilege of living in Switzerland, Germany, Belgium, Portugal, Denmark, Malta, and now the United Kingdom. Each country offered unique experiences, lessons, and opportunities to engage with Nepali communities, enriching both my personal life and my ability to serve the diaspora. Living in

diverse societies taught me the importance of adaptability, cultural understanding, and building bridges between communities—all of which strengthened my resolve to contribute meaningfully to Nepalis across the globe.

I first became involved with NRNA in Portugal, joining as a Board Member of NCC Portugal in 2006. From there, I served as Vice President of Janasamparka Samiti Portugal, Vice President of Nepali Samaj Portugal, and General Secretary of the Portugal–Nepal Friendship Association. I also worked with the Janasamparka Samanwaya Samiti Europe, helping Nepalis maintain connections to their roots. Later, in Denmark, I had the honor of being elected President of NRNA NCC Denmark and serving as Chief Adviser to Golkot Samaj Denmark. These early experiences taught me that listening, collaboration, and respect for diversity are essential to serve our community effectively.

Over time, my work took me to the international stage. I had the privilege of serving as Deputy General Secretary of NRNA ICC (2023–2025), Spokesperson (2021–2023), Chair of the Nepal Tourism Promotion Committee (2021–2023), Advisor (2019–2021), Joint Treasurer (2017–2019), and Member of the International Coordination Council (2011–2013, 2015–2017). I also served as Deputy Coordinator for Europe Region (2014–2015) and Co-Chair of the Foreign Employment Task Force (2011–2013). Through these roles, I have invested my experience, time, and resources to support NRNA's mission—empowering NRNs, promoting Nepal, and strengthening the diaspora's voice worldwide. During my time, I have worked tirelessly for the betterment of NRNA and the organization itself, striving to ensure that it remains a strong, inclusive, and effective platform for Nepalis across the globe.

One area that has always inspired me is tourism diplomacy. From serving as Tourism Promoter for Wales, coordinating visits to Bharatpur and Lumbini, to being a Tourism Goodwill Ambassador for Wales, I've had the chance to share Nepal's natural beauty, culture, and spirituality with the world. Representing the Nepal Tourism Board in Malta and Denmark, moderating the Global Campaign for Visit Nepal 2020, and serving as Brand Ambassador of Chitwan Sewa Samaj gave me the opportunity to connect Nepalis globally while promoting our homeland internationally.

Beyond tourism, my work has spanned social, cultural, and community initiatives. I've led chambers of commerce, coordinated library projects, advised artist societies, and promoted anti-corruption campaigns. I have also served with the Lions Club, Red Cross societies, and various Nepali organizations abroad. Each experience deepened my understanding of our diaspora and strengthened my commitment to Nepal.

I am deeply thankful to NRNA, which has provided me with countless opportunities to serve the diaspora and work alongside passionate social activists in Nepal. I am equally grateful to our seniors and mentors, whose guidance, encouragement, and support have been invaluable. Their wisdom has often been my compass, helping me navigate challenges and make thoughtful decisions.

Over the years, NRNA has faced internal disputes and challenges, from differences in vision to policy disagreements and personal rivalries. While such moments sometimes strained unity, they also reminded us that NRNA is bigger than any one individual, and its mission must come first. I firmly believe these disputes must be resolved through dialogue, sitting together at the table, and respecting NRNA's legacy and traditions. At the same time, NRNA must remain

independent of political influence to focus fully on serving the global Nepali community.

Looking ahead, NRNA must truly function as an umbrella organization for all Nepalis abroad. We need to focus on transferring the knowledge, skills, and experiences gained overseas back to Nepal, while actively addressing NRNA citizenship, investment, foreign employment, and the welfare of NRNs worldwide. Foreign employment, in particular, requires urgent attention, as millions of Nepalis depend on overseas work for their livelihoods. NRNA has a responsibility to protect their rights, ensure their welfare, and create opportunities that benefit both the diaspora and Nepal. Revising the constitution to clearly define roles, responsibilities, and membership classifications is also essential for effective governance.

The time for action is now. We must unite, because only united we stand, divided we fall. We must rise above differences, embrace our shared mission, and work collectively to strengthen NRNA for generations to come. Change, unity, and collaboration are the keys to building a vibrant, empowered, and globally connected Nepali diaspora.

For me, these 20 years have been far more than holding positions—they have been about service, connection, and pride in our heritage. Disputes tested us, but they also revealed the resilience and determination of our community. Challenges inspired reflection, reform, and innovation. Achievements showed the extraordinary impact Nepalis can accomplish when we work together with a common purpose.

I am confident that the best days of NRNA lie ahead. With unity, respect for our legacy, active youth engagement, and unwavering commitment to its mission, NRNA can continue to be a trusted bridge connecting Nepal and the global Nepali diaspora, a global umbrella organization representing every Nepali abroad, and a platform where our shared skills, knowledge, experience, time, and resources benefit both the diaspora and Nepal.

Onwards, I look forward to continuing to use my experience, time, and resources to serve NRNA, the Nepali diaspora, and our nation. I am committed to contributing wherever I can, bringing together knowledge, skills, and dedication to help strengthen our community and homeland. Together, we can build a future where the Nepali diaspora thrives, Nepal prospers, and the legacy of service and connection continues across generations.

Green Urea for Catalyzing Water-Energy-Food Nexus in Nepal: A Potential Pride Project for NRNA

Dr. Biraj Singh Thapa
Associate Professor and Team Leader, Green Hydrogen Lab
Kathmandu University, Nepal
bst@ku.edu.np

Abstract:

Nepal is facing growing pressure to balance its water, food, and energy needs, driven by population growth, climate change, and rising industrial demand. Fertilizer shortage is posing additional concerns for food security for the country, whose 65% of the population is employed in the agricultural sector. The Government of Nepal has signed an MOU to develop a Green Urea Project in Koshi Province on a PPP model. The proposed project, as an Integrated Cement and Urea Production Plant, offers a sustainable solution by producing green hydrogen from surplus hydropower and reusing carbon dioxide from the Cement Industry for low-carbon urea production. This innovative, closed-loop system links energy, agriculture, and industry while cutting emissions, and lays the groundwork for a future socio-economic growth with the Green Hydrogen Industrial Hub. The project has challenges in defining technology, economies of scale, investment scenarios, and developing a bankable DPR. Non-Resident Nepalis (NRNs) can play a pivotal role by contributing expertise, investment, and international linkages, helping accelerate Nepal's clean energy transition and supporting inclusive, sustainable development

Keywords:
Water–Energy–Food Nexus, Renewable Energy, Green Hydrogen, Carbon Capture, Urea Production, Food Security

1. Background

The rising global population, urbanization, and economic growth are intensifying demand for water, food, and energy, putting pressure on the achievement of the Sustainable Development Goals (SDGs). These three resources are interdependent; the availability of one directly affects the others. To meet future needs, an integrated and sustainable management approach is essential. The Water–Energy–Food (WEF) nexus framework addresses this by promoting cross-sectoral coordination and climate-resilient policies [1].

In Nepal, the WEF challenges are acute. Development has been limited by fragmented, sector-based policies that fail to balance water, food, and energy systems. Despite abundant water resources, poor infrastructure, seasonal variability, and rising demand often result in shortages and mismanagement. Agriculture, which sustains nearly 65% of the population, contributes only 24% to the national GDP, largely due to the underutilization of water resources and the lack of fertilizer [2]. This vulnerability is exacerbated by poor agricultural productivity and a reliance on imports, with Nepal spending over USD 4 billion annually on food imports. Furthermore, the proportion of Nepal's population engaged in agriculture fell sharply from 82.33% in 1991 to 64.38% in 2019, and further to about 39% in 2003 and 24.6% in 2024, driven by youth migration in search of better employment opportunities, particularly in urban areas [3].

According to estimations from the Agriculture and Livestock Dairy Corporation, Nepal has 3,091,000 hectares of arable land (21% of the nation's total land area) and an additional 1,030,000 hectares of arable land that isn't currently being farmed (i.e., 7 percent of total land) [4]. Based on the amount of arable land in Nepal, the main crops grown there, and their cropping patterns regarding productivity, the detailed feasibility study estimated the annual demand for urea to be around 800,000 metric tons [5]. Although the import of the fertilizer is increasing every year, Nepal is still far behind the projected demand. The government has set a target to supply 600,000 tons of chemical fertilizers in FY 2025/26, with Rs. 28.82 billion in subsidies. Such a high subsidy for ten years will be sufficient to build a new fertilizer plant with 200kT/year production capacity. The government has also plans to establish fertilizer industries to boost domestic production, which has not been realized in the last forty years [6].

Nepal has updated its estimated electricity generation potential to 120,000 MW, including approximately 48,000 MW from reservoir-based hydropower projects [7]. However, renewable energy accounted for only about 10% of total energy consumption in 2024[7]. Nepal has operationalized about 3,300 MW of hydropower plants to date, revealing a significant underutilization of its clean energy resources. This gap between water availability, energy generation, and agricultural demand continues to worsen systemic inefficiencies and socioeconomic vulnerabilities. Despite steadily increasing its hydropower installed capacity, Nepal continues to spend billions annually on fossil fuel imports, reflecting an ongoing reliance on non-renewable energy sources. However, poor integration of energy, water, and agriculture sectors limits Nepal's clean energy use and sustainable development goals. There is a need for an innovative approach of system-level thinking to establish a country-specific energy-food nexus in Nepal to address the emerging opportunities and time-tested challenges. Figure 1 shows a typical layout for the water-energy-food nexus for Nepal. It proposes an integrated, sustainable industrial system designed to reduce carbon emissions by leveraging renewable energy sources to produce green hydrogen, which is then used

to manufacture green cement and green fertilizer.

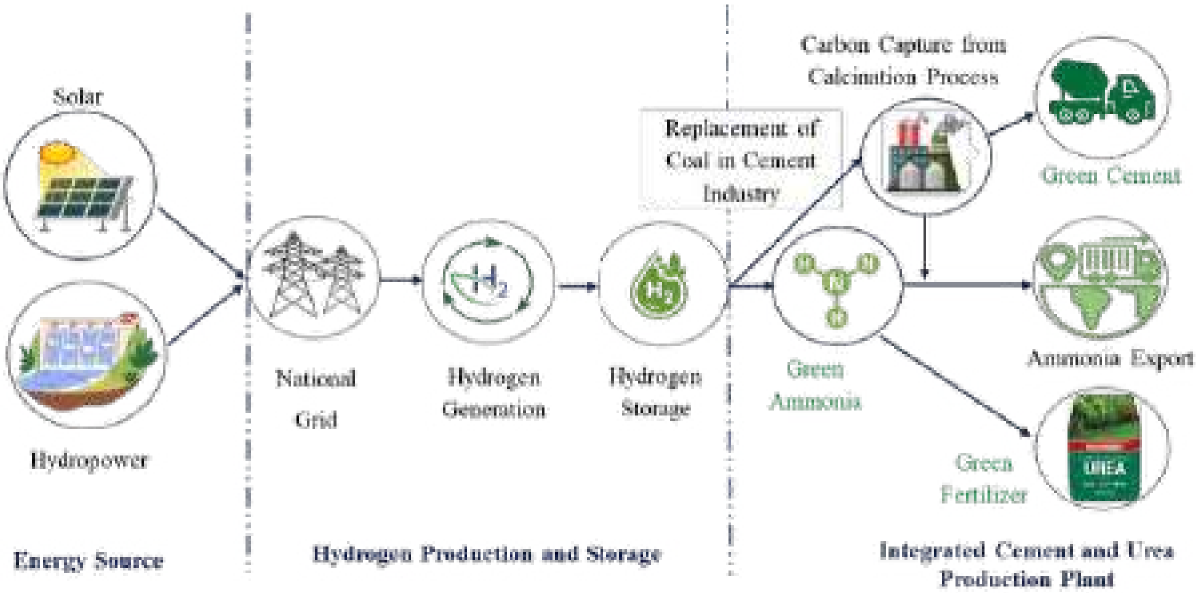

Figure 1: Water-Energy-Food Nexus for Nepal

The renewable energy sources, including hydropower and solar, generate clean electricity, which is then used for the production of green hydrogen through the electrolysis process, splitting water into hydrogen and oxygen. The hydrogen produced thus is referred to as green hydrogen, which can be produced at lower prices if the unutilized electricity is curtailed for the hydrogen production. Hydrogen can be stored in various forms depending on the amount and storage time, and can be used for various industrial applications, mostly for energy transition and deep decarbonization projects. One significant application is in the cement industry, where green hydrogen serves as a replacement for coal. Traditionally, coal is burned in cement kilns, contributing heavily to CO_2 emissions. By replacing coal with green hydrogen, the cement industry can produce what is known as green cement, drastically lowering its carbon footprint.

Simultaneously, green hydrogen is also used to produce green ammonia by combining it with nitrogen extracted from the air. This green ammonia becomes the building block for creating green fertilizers, such as urea, which are essential for agriculture, but without the carbon emissions associated with traditional fertilizer production methods that rely on fossil fuels. The carbon emitted from the calcination process in the cement production value chain can be utilized for the urea synthesis.

All of these processes are housed within an integrated cement and urea production plant, demonstrating a circular, clean energy-driven model that supports both the construction and agricultural sectors in a sustainable manner.

2. Policy and Project-Level Development in Nepal

Kathmandu University (KU) has taken a significant stride in green hydrogen by founding the Green Hydrogen Lab in 2020 A.D., concentrating on the production, storage, transportation, and industrial application of green hydrogen in the country [8]. The lab aims to foster technology transfer, innovation, and the local adaptation of green hydrogen energy systems in Nepal. KU has partnered with several government bodies, private enterprises, and international organizations on initiatives such as hydrogen fuel production, pilot projects for green ammonia, feasibility assessments for urea fertilizer, and national policy development programs.

Building on these efforts, Nepal's green hydrogen policy initiatives started in 2021 A.D., with the formation of key committees focused on advancing green hydrogen technologies and exploring their applications in fertilizer production [9]. Nepal's Green Hydrogen Policy was approved by the Cabinet in January 2024 A.D [10]. The policy provides a framework for institutional development, regulations, and investment promotion, including: regulatory acts and directives, tax and customs incentives, promotion of hydrogen in high fuel-consuming industries, and development of chemical fertilizer industries. The FY 2025/26 budget elevated green hydrogen as a strategic energy sector, providing full customs duty exemptions and a five-year tax holiday for hydrogen equipment, while promoting feasibility studies with universities and the private sector[11], [12]. These steps mark a historic policy shift, positioning green hydrogen as a priority for long-term investment in Nepal. Figure 2 gives an indicative timeline for the fertilizer production initiative in Nepal for the last 40+ years.

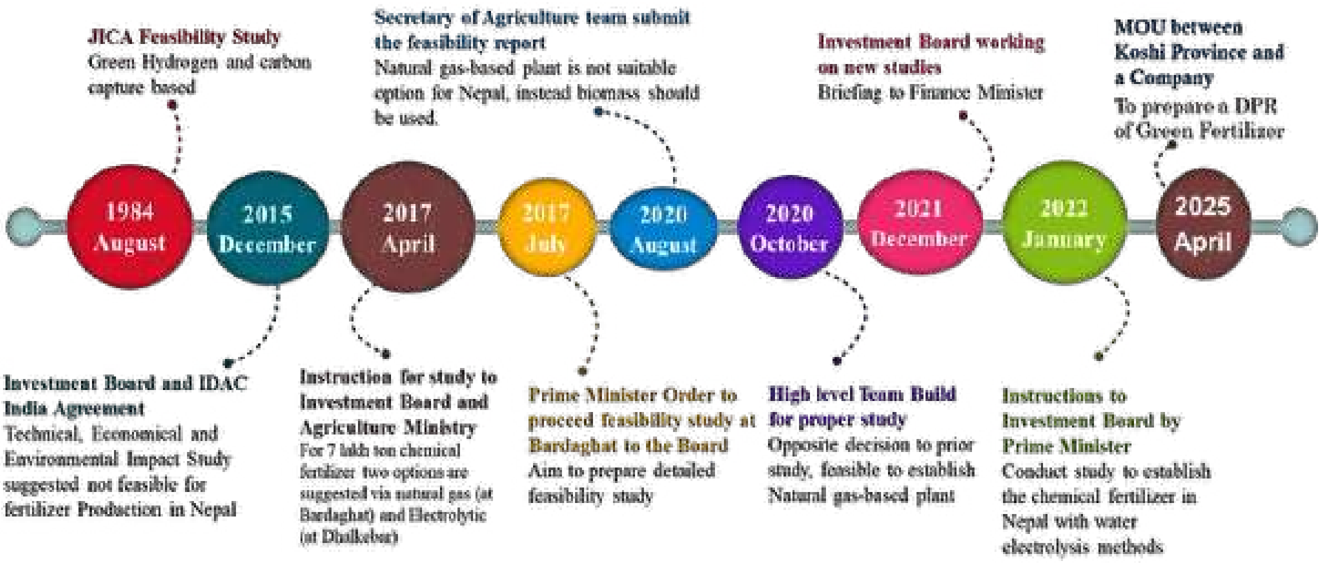

Figure 2: Timeline of activities concerning fertilizer production in Nepal

Recently, the Koshi Province Government has signed a Memorandum of Understanding (MoU) with the Green Hydrogen Company Pvt. Ltd. during the 2025 Koshi Province Investment Summit, to prepare a Detailed Project Report (DPR) for the Green Urea project worth RS 26 billion [13]. Designed under a Public-Private Partnership (PPP) model, the plant will use hydropower-generated hydrogen and carbon dioxide

captured from the Udaypur Cement Factory to produce urea locally. By leveraging its renewable energy potential, Nepal aims to reduce import dependency, meet domestic demand, and enter the global green urea market.

3.Integrated Cement and Urea Production Plant

An Integrated Cement and Urea Production Plant in the Udayapur district of Koshi Province of Nepal has been proposed as a pride project of the Koshi Province government. The project will use surplus hydropower to generate green hydrogen and recycle carbon dioxide captured from the Udayapur Cement Factory to produce urea locally. Estimated at NPR 26 billion (excluding electricity infrastructure), the project represents a low-carbon, closed-loop system that connects energy, agriculture, and industry while reducing emissions.

Udayapur Cement Factory is facing major operational and existence challenges as it is currently operating at just 20% of its capacity due to its operational challenges. An integrated Cement and Green Urea plant is proposed in Udayapur Cement Factory premises, harnessing Koshi's abundant hydropower capacity and upgrading the cement plant while supplying CO2 from the cement production process as feedstock for Urea production. The proposed plant targets an annual production of 200,000 metric tons of urea, requiring 650 tons/day of urea production supported by 65 tons/day of green hydrogen, 302.9 tons/day of nitrogen, and 524.4 tons/day of captured CO_2 emitted from the calcination process. Figure 3 illustrates the urea production process and a comparison of the existing Udayapur Cement Factory and the envisioned integrated Cement-Urea plant.

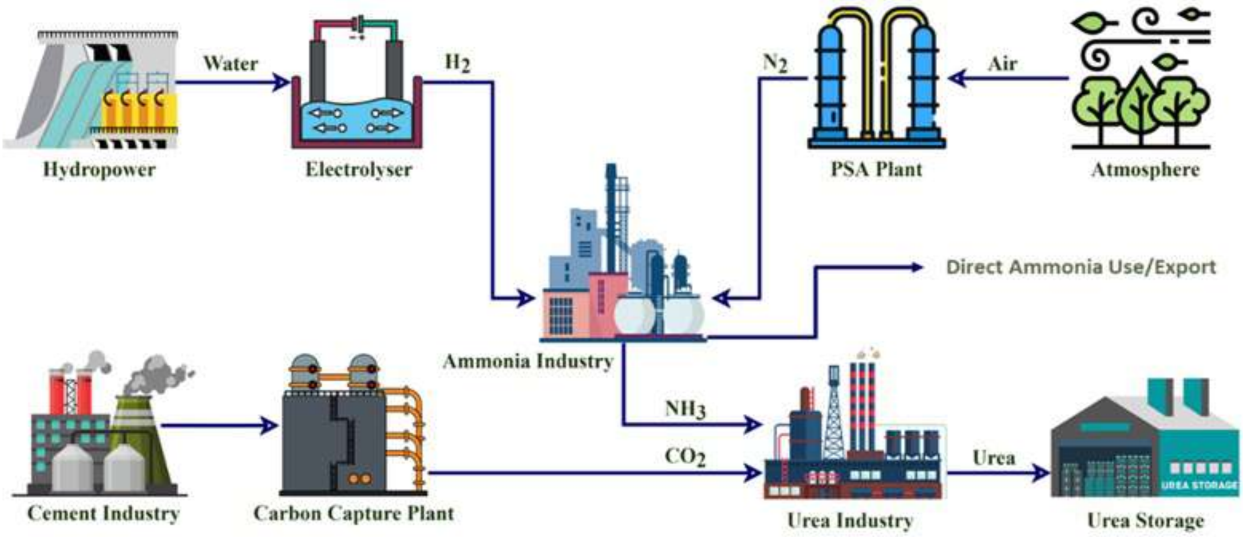

Figure 3 Proposed Urea Production Process from at the Integrated Udaypur Cement-Urea Industry

Features of Current Udayapur Cement	Features of the Integrated Cement and Urea Production Plant
Established: 1987	Projected Commission Year: 2030
Location: Udayapur, Koshi Province, Nepal	Location: Udayapur, Nepal
Company Type: Government owned	Product: Urea and Cement
Product: OPC Cement	Cement Production Capacity: 1100 tons/day
Cement Production Capacity: 800 tons/day	Urea Production Capacity: 650 tons/day
Fuel requirement: Coal 50000 MT/year	Fuel requirement: Green Hydrogen 21500 MT/year
Furnace Oil Consumption: 12000 kL/year	Electricity Consumption: ~ 400 MW
Electricity Consumption: 8 MW	Project Cost: USD 500 million
Current Cement Production rate: 104 tons/day	Finance Strategy: Public-Private Investment
Developed by: Consortium of Kawasaki Heavy Industries Ltd and Tomen Corporation –Japan	Current Stage: MOU and Survey License

4.Green Hydrogen Hub and Specialized Industrial Zone

Nepal envisions establishing a Specialized Green Industrial Zone to create a consolidated industrial ecosystem powered by local renewable energy and resources. Surplus electricity from hydropower, solar, wind, or regional sources would be used to produce green hydrogen, which can be stored and applied for grid stability, backup power, transport, and industrial uses. Within this zone, hydrogen would drive the production of high-value green products such as ammonia, urea, cement, steel, and fuels. This integrated model, known as the Nepal Hydrogen Hub (NHH), aims to replace fossil fuels, stabilize the power system, and promote both domestic supply and export opportunities.

Figure 4 illustrates a green hydrogen and ammonia value chain that links renewable energy sources to industrial and regional markets.

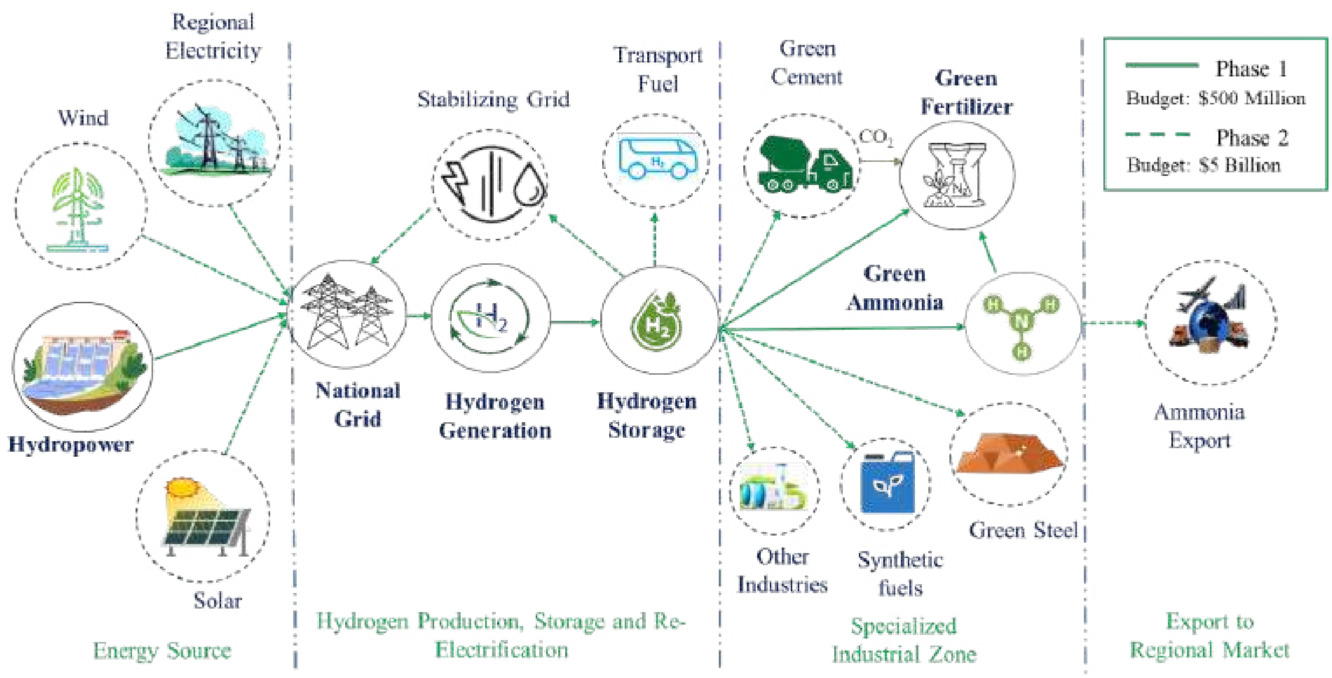

Figure 4 Nepal Hydrogen Hub with Specialized Green Industrial Zone

The key steps of the Nepal Hydrogen Hub are as follows:

- Energy Sources: Renewable sources such as hydropower, solar, and wind feed into the national grid.
- Hydrogen Production: Electricity from the grid is used for hydrogen generation, which can then stabilize the grid, be stored, or used directly as transport fuel.
- Industrial Applications: Stored hydrogen is converted into green ammonia, which serves as a foundation for multiple industries, including green fertilizer, green cement, green steel, synthetic fuels, and other industrial uses.
- Market Expansion: Green ammonia can also be exported to regional markets, creating trade opportunities and supporting the green economy.

The Integrated Urea Project is envisioned as a foundation for establishing Nepal's proposed Specialized Industrial Hub. This initiative not only contributes to carbon displacement, with the potential to reduce millions of tons of CO_2 emissions annually, but also creates significant job opportunities. By positioning the integrated urea plant as a flagship project, Nepal can open the door to broader policy and institutional development, enabling long-term growth in the green industrial sector and laying the foundation for sustainable energy-driven economic transformation.

5.Challenges and Way Forward

Nepal's ambition to develop a green hydrogen-based fertilizer industry and promote the Water–Energy–Food (WEF) Nexus faces several pressing challenges.

- The scale of investment required for electrolysis plants, carbon capture systems, and industrial integration is very high. Accessing affordable finance and building investor confidence will be critical.
- Nepal lacks advanced technical expertise

in hydrogen production, storage, and utilization. Most of the technology, equipment, and know-how must come from international partners, making technology transfer and training a priority.

- Policy and institutional coordination remain a barrier. The water, energy, and agriculture sectors in Nepal have traditionally operated in silos, which makes integration across ministries and agencies slow and difficult. Infrastructure gaps, such as limited transmission capacity, weak supply chains, and inadequate logistics, also pose risks to project execution.

- Market demand for green urea and hydrogen-based products in Nepal is still uncertain, while heavy reliance on imports of fertilizers, fossil fuels, and industrial equipment creates further vulnerability. Ensuring long-term sustainability, local ownership, and community benefits will be essential to avoid repeating past mistakes in industrial policy.

The following are the immediate necessary actions for developing an operational framework and devising a financial mechanism to make the 'Nepal Hydrogen Hub' feasible in Nepal

- To foster innovation and attract investments, the government must establish a supportive policy framework that includes tax and duty exemptions, targeted subsidies, and incentives for sustainable projects.

- Blended finance, which combines public and private financial resources, should be recognized as a strategic tool to fund and implement development projects.

- Innovative project frameworks should be adopted by blending the models such as Public-Private Partnership (PPP), Special Purpose Vehicle (SPV), and Build-Own-Operate-Transfer (BOOT).

- To enhance the financial attractiveness of green energy businesses, mechanisms that integrate green financing tools with voluntary carbon market practices should be developed.

- The scope of Nepal's Hedging Related Regulations should be extended to include transformative projects such as green hydrogen hubs.

- A separate feasibility study for the Nepal Hydrogen Hub project is recommended, with the Technical Assistance support provided by ABD and other agencies to the Government of Nepal from the various mechanisms for similar activities.

6.Potential Support from Non-Resident Nepalis

The Non-Resident Nepali Association has over 106,000 registered members, but the global Nepali community is much larger, estimated at more than 3 million individuals, whether by citizenship or heritage. This community contributes significantly to Nepal's economy; for instance, remittance inflows from mid-May to mid-June 2025 reached NPR 176.32 billion, up from NPR 128.91 billion in the same period the previous year, reflecting their growing financial impact. While Nepal's trade deficit also rose by 6.3 percent to NPR 1,397.23 billion over eleven months of 2024/25, the export-import ratio improved from 9.6 percent to 15.1 percent, highlighting the critical role of the global Nepali community in supporting the economy [14].

Nepalis abroad, across sectors like technology, finance, research, and energy, bring valuable expertise, global exposure, and networks that go beyond financial support. In the green hydrogen sector, they can provide technical guidance, shape policy, and attract investment to accelerate

Nepal's industrial and technological development. NRN engagement is uniquely positioned to drive national progress and is constitutionally supported. Article 14 of the Constitution of Nepal 2015 provides legal backing for this engagement: Article 14 grants NRNs economic, social, and cultural rights, while Article 51(d)(12) directs the State to formulate policies that utilize their skills, knowledge, technology, and capital to promote the economy, industry, and commerce [15].

One of the most inspiring initiatives was the Nepal Green Hydrogen Summit 2022, co-organized by the Global NRN Foundation [16]. The summit brought together experts, investors, and policymakers worldwide to discuss Nepal's role in the hydrogen economy. Beyond symbolism, it demonstrated that NRNs are active leaders in shaping Nepal's clean energy future and helped create momentum for partnerships, feasibility studies, and global visibility for Nepal as a potential hydrogen hub.

The Non-Resident Nepali Association (NRNA) is uniquely positioned to bridge global opportunities with Nepal's local needs. There are several areas where NRNA can make a decisive contribution:

- **Mobilizing diaspora resources:** Engage the global Nepali community to channel financial support through green bonds, investment funds, and partnerships with international institutions, bridging local opportunities with global capital.
- **Sharing expertise & skills:** Engage Nepali professionals abroad to train local engineers, support research collaborations, and connect Nepal with universities and industries leading in renewable energy and hydrogen technologies.
- **Policy guidance:** Draw on global best practices to advise the government in shaping policies for clean energy, hydrogen, and fertilizer production, improving regulations, and building investor confidence.
- **Expanding markets:** Utilize NRNA's international reach to promote Nepal's green hydrogen and fertilizer products, open access to regional and global trade networks, and establish long-term partnerships.
- **Supporting communities:** Ensure that green projects benefit people directly by creating jobs, making fertilizers affordable, and strengthening rural livelihoods, making the WEF transformation inclusive.
- Catalyzing pilots: Drive pilot projects and demonstration hubs to showcase integrated WEF solutions, attract investment, and provide replicable models for nationwide adoption.

7.Conclusion

Nepal's vision for a green economy transition through the green urea project is ambitious, but it cannot succeed without global expertise, financing, and partnerships. The NRNA has already demonstrated leadership in this field, most notably through its role in the Nepal Green Hydrogen Summit 2022. Building on that momentum, the NRNA can act as the key bridge that connects Nepal's abundant renewable resources with the global diaspora's skills, networks, and capital. By stepping into this role, NRNA not only contributes to Nepal's green growth and energy transition but also strengthens the diaspora's legacy as a driver of sustainable national development.

References

[1] J. Terrapon-Pfaff, W. Ortiz, C. Dienst, and M. C. Gröne, “Energising the WEF nexus to enhance sustainable development at local level” (2018) 223 Journal of Environmental Management 409–16. https://www.researchgate.net/publication/326017359_Energising_the_WEF_nexus_to_enhance_sustainable_development_at_local_level

[2] C. P. Dhakal, “Agriculture Sectors and Its Contribution to National Economy in Nepal” (2022) 5 Nepal Journal of Multidisciplinary Research https://www.nepjol.info/index.php/njmr/article/download/46074/34514

[3] Yeak Narayan Sharma, “Transition of the Labour Market in Nepal: Challenges and Opportunities” (2024) 5 Interdisciplinary Journal of Management and Social Sciences 236–51. https://www.nepjol.info/index.php/ijmss/issue/view/4357

[4] R. H. Timilsina, G. P. Ojha, P. B. Nepali, and U. Tiwari, ‘Agriculture Land Use in Nepal: Prospects and Impacts on Food Security’ (2019) 3 Journal of Agriculture and Forestry University. https://www.researchgate.net/publication/342672699_Review_Article_AGRICULTURE_LAND_USE_IN_NEPAL_PROSPECTS_AND_IMPACTS_ON_FOOD_SECURITY

[5] T. K. Blank, “green-steel-insight-brief,” Washington, D.C, Sep. 2019. Accessed: Jul. 23, 2024. [Online].

Available: WWW.RMI.ORG

[6] Nepal Ministry of Finance. Budget Speech 2082/83. Kathmandu: Ministry of Finance, 2025. https://mof.gov.np/content/1523/budget-speech-2082-83/.

[7] IPPAN Silver Jubilee 2025 Report (2025) Independent Power Producers’ Association, Nepal. https://www.ippan.org.np/wp-content/uploads/2025/04/Ippan-Day-Pratibedan-2081_English.pdf?utm_source=chatgpt.com

[8] Green Hydrogen Lab. “Official Page of Green Hydrogen Lab at Kathmandu University.” Accessed August 18, 2025. https://ghlab.ku.edu.np/.

[9] Government of Nepal, Ministry of Finance. Budget Speech of Fiscal Year 2022/23. Kathmandu: Ministry of Finance, 2022. Accessed August 18, 2025. https://mof.gov.np/content/275/budget-speech-2079-80/.

[10] Ministry of Energy, Water Resources and Irrigation. 2025. Green Hydrogen Policy 2080. Kathmandu: Ministry of Energy, Water Resources and Irrigation. Accessed August 18, 2025. https://moewri.gov.np/content/38/green-hydrogen-policy-2080/.

[11] Nepal Ministry of Finance. Budget Speech 2082/83. Kathmandu: Ministry of Finance, 2025. https://mof.gov.np/content/1523/budget-speech-2082-83/.

[12] “Govt Prioritizes Green Hydrogen with Major Tax Incentives.” Mero Auto, https://www.en.meroauto.com/govt-prioritizes-green-hydrogen-with-major-tax-incentives/

[13] Republica. “Koshi Govt to Set Up Rs 26 Billion Green Hydrogen Fertilizer Plant.” myRepublica, May 5, 2025. https://myrepublica.nagariknetwork.com/news/koshi-govt-to-set-up-rs-26-billion-green-hydrogen-fertilizer-plant-87-27.html.

[14] Nepal Rastra Bank, Current Macroeconomic and Financial Situation of Nepal (Based on Eleven Months of Data for Fiscal Year 2024/25) (Economic Research Department, Nepal Rastra Bank 2025) https://www.nrb.org.np/contents/uploads/2025/07/Current-Macroeconomic-and-Financial-Situation-English-Based-on-Eleven-Months-data-of-2024.25-1.pdf accessed 31 August 2025.

[15] Constitution of Nepal 2072, https://lawcommission.gov.np/content/13437/nepal-s-constitution/

[16] Nepal Green Hydrogen. Nepal Green Hydrogen. Accessed September 2, 2025. https://www.nepalgreenhydrogen.org/

Nepali Diaspora Role in Knowledge Transfer and Translation

Dr. Raju Adhikari and Dr. Puru Shrestha
Skill Knowledge and Innovation Department,
NRNA, nrna.org

NRNA Skill Knowledge and Innvoation (SKI) Task Force was established in 2009, to develop and implement NRN knowledge policy and investment plan. The task force was instrumental to led the foundation for knowledge transfer and translation through various flagship projects and expanded the SKI network globally. SKI flagship projects like Open University Nepal and Nepal Science Foundation Trust, International Health Committee which helped unite diaspora expertise, experience and develop networking and link to Nepal development projects (Figure 1, 2)

Figure 1: SKI Flagship scheme and Connectivity

NRN Global Knowledge Convention (GKC) was one such flagship initiative to bring all diaspora to a single knowledge forum to facilitate knowledge exchange between the diaspora and Nepalese professionals to help advance knowledge-transfer and translation. The convention is held every two years and the theme of 3rd Global Knowledge Convention in Oct 17–18, 2023 in Kathmandu was “Science, Technology, Innovation and Investment for Socio-economic Development of Nepal” aligned with the Fifteenth Plan (2019-2024) the Government of Nepal and the Sustainable Development Goals of the United Nations (Figure 3)

Figure 3: NRN 3rd Knowledge Convention

While the convention plenary session focussed on Road Map to Nepal's Future Economy, Science, Technology, Investment, Innovation, Collaboration & Commercialization, Future IT & Digital Technology – Nepal's Positioning and Sustainable Infrastructure, Agriculture, & Alternate Energy, the twelve Scientific sessions covered areas of Smart & Sustainable Urban Development, Sustainable Agriculture & Food Security Sustainable Environment, Disaster & Risk Management, Renewable and Green Energy, Biotechnology & Commercial Opportunity, S&T Investment & Policies, Disruptive Digital & Artificial Intelligence (IT) Technology Population & Public Health, Economy & Foreign Investment, Sustainable Transportation & Construction Materials, Foreign Employment & Vocational Technical Education with a special session on Science & Technology innovation, commercialization and application. The convention summary report and nine-point declaration underscored knowledge investment as a critical driver of Nepal's socio-economic prosperity and highlighted the need to develop STI (Science, Technology & Innovation) positional paper through consultative processes and establishment of a high-level STI steering committee for monitoring. The key takeaways from the convention were following

Knowledge Investment	A major priority; forms the backbone of NRNA's STI engagement strategy.
Institutional Framework	A positional paper for STI policy groundwork.
Policy Direction & Funding Targets	Raise S&T investment to 0.45–1.0% GDP; strengthen public-private collaboration.
Innovation Ecosystem	Emphasis on startups, commercialization, IP rights, indigenous technologies.
Diaspora Integration	Mobilizing expertise, funding and tech transfer

The past three GKC conventions firmly elevated Science, Technology, Innovation, and Investment as fundamental to Nepal's socio-economic advancement and partnership with Nepal S&T institutions as essential. Through actionable declarations, strengthened institutional frameworks, and a strong focus on policy, funding, and diaspora collaboration, the convention was able to set a clear forward-looking course and roadmap.

In the knowledge age, the Nepali diaspora community has a unique opportunity to become a driver of science and technology advancement in Nepal with their gained expertise, networks, and resources to bridge critical gaps in Nepal's development through program like Mentorship & Training, Visiting Scholar exchange Programs, Curriculum Development, Join Research Projects with Nepali universities and institutions in applied research in areas like agriculture, health, environment, renewable energy, and ICT, guide Nepali researchers in seeking international research grants and publishing in high-impact journals, and advocate for and help establish shared laboratories, research hubs, or innovation centres in Nepal.

Entrepreneurship and Innovation

Diaspora entrepreneurs and investors can support Nepali startups through seed funding, mentoring, and market access, facilitate transfer of technologies in renewable energy, biotech, AI, food technology and digital health sectors from host countries to Nepal, establish diaspora-led innovation hubs to nurture young innovators in Nepal.

Policy Advocacy and Institutional Building

Diaspora international positions will help advocate for Nepal's interests in science and technology collaborations, provide technical advice to government agencies on national innovation policies, digital transformation, and climate resilience strategies, strengthen Nepal's technical standards, intellectual property systems, and regulatory frameworks.

Financial Contribution

Create funds targeting science, technology, and innovation infrastructure in Nepal, support scholarships, laboratories, and research grants for students and institutions.

Digital and Remote Engagement

Deliver online teaching in advanced STEM topics, introduce and scale up digital platforms in health, education, and governance, form associations of Nepali scientists and technologists abroad similar to NRNA's Knowledge Transfer initiatives.

Following focus areas have been identified where Diaspora can add value are

- Renewable energy and climate-smart technologies.
- Agricultural biotechnology and food processing.
- Artificial intelligence, robotics, and data science.
- Health technologies and pharmaceuticals.
- Space science and satellite applications.
- Infrastructure, smart cities, and sustainable development.

The Nepali diaspora can act as knowledge brokers, investors, mentors, and policy influencers to accelerate Nepal's transformation into a science-and-technology-driven economy. The key is building structured programs and create STI endowment fund that connect diaspora talent with local institutions and ensure long-term collaboration.

Nepali Diaspora vision is a prosperous, resilient Nepal powered by science, technology and innovation (STI), where global Nepali expertise and local talent co-create solutions for inclusive growth and climate-resilient development. Through NRNA, diaspora can activate, connect and fund to accelerate research translation, digital transformation, and entrepreneurship across priority sectors—health, agriculture, energy, climate, education, and industry aligned to Nepal's science technology and innovation, education and industrial policies in partnership with government, academia and industry to benefits reach women, youth, rural communities and marginalised groups. NRNA needs to choose and fund applied R&D projects to generate patents/IP filings and enable tech transfers, help support innovation hubs in all seven provinces and mobilise blended finance via grants, **PPPs**, angel and venture capital, and impact funds.

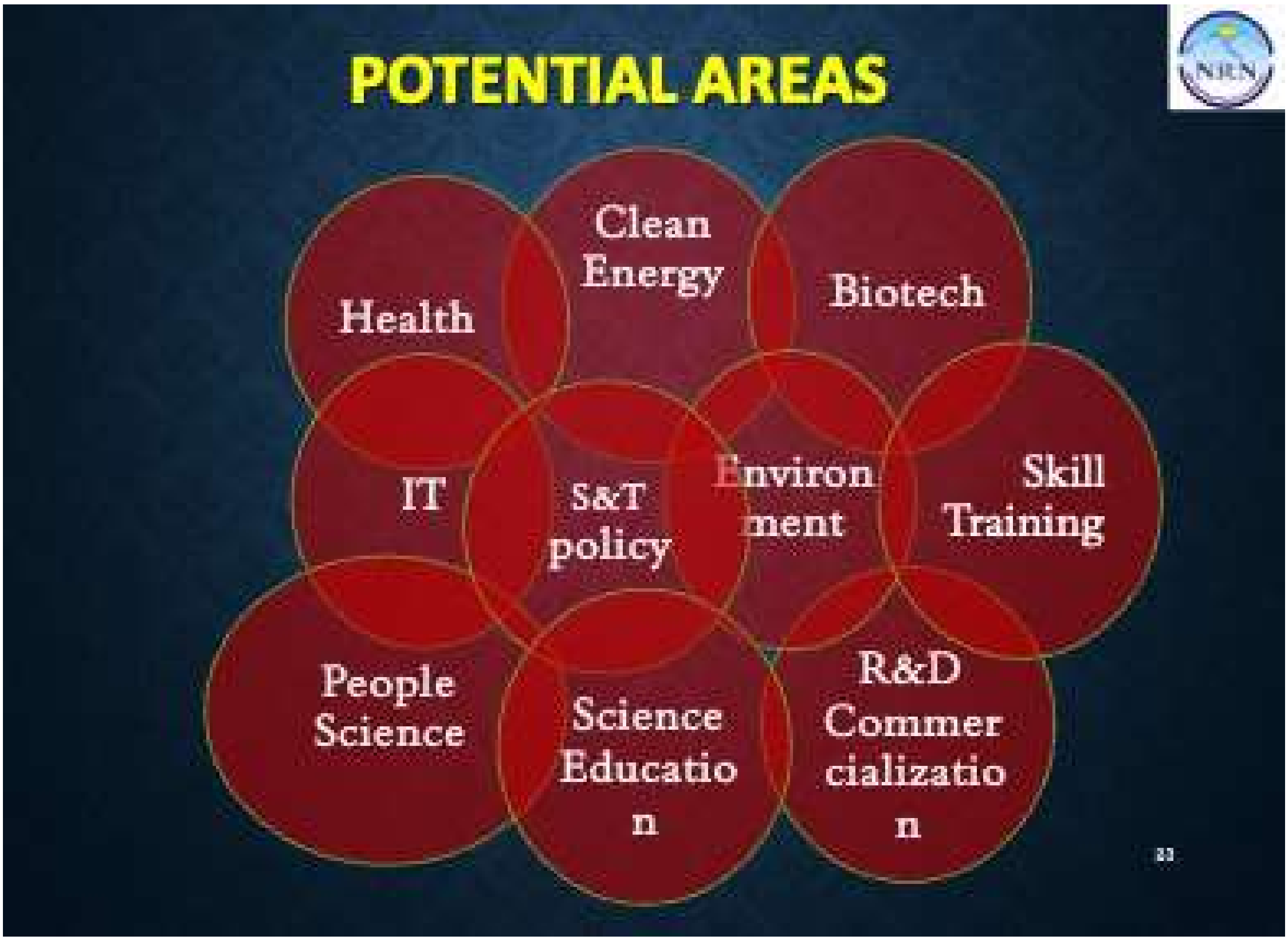

Figure 4: Potential STI areas in Nepal's

To achieve this, NRNA needs to develop following strategic pillars

Talent Mobility & Capacity Building, Diaspora Expert and skill Registry, visiting Fellows Joint research co-supervision, Train-the-Trainer Academies (pedagogy, lab management, safety, ethics), Startup Bridge Nepal (incubation/acceleration with diaspora mentors), Market Access (quality systems, certifications, compliance), Digital Infrastructure & Data Commons, AI for Public Good Program (responsible AI toolkits, datasets, evaluations), international partnerships (SAARC, BIMSTEC, QUAD-plus science links, public–private–diaspora partnership, Advisory Board of Eminent scientists, industry leaders, development partners, and community representatives, Standard MoUs with ministries, universities, hospitals, and private sector. IP & revenue-sharing framework (background vs foreground IP; royalty models; open licensing where appropriate), Digital health platforms, telemedicine in mountainous regions, diagnostics & biosensors, maternal–child health, nutraceuticals, Agri-food & Bioeconomy.

NRNA has come a long way since foundation of first SKI task force in 2009 to the establishment of SKKI Department but it has not yet been able to develop its own white STI policy paper with a short-, medium- and long-term strategic plan and robust mechanism and warrants an urgent action. NRNA also needs to encourage the formation of professional groups within the diaspora to maximize collective strengths and facilitate targeted collaborations.

FROM RELIEF TO RESILIENCE: THE EVOLVING ROLE OF THE NEPALI DIASPORA IN DISASTER AND RISK MANAGEMENT

Bimal Gadal
Humanitarian and Disaster Risk Management Expert

Abstract

Nepal's vulnerability to disasters—earthquakes, floods, epidemics, and climate-induced shocks—has cost over NPR 1.2 trillion between 2015 and 2025, reversing development gains and straining institutional capacity. The Nepali diaspora, now a diverse global network of over 8.8 million, holds untapped potential to shift disaster response from reactive relief to proactive resilience. Drawing on global best practices— from Japan's BOSAI model to Bangladesh's Cyclone Preparedness Program—the Non-Resident Nepali Association (NRNA) can institutionalize diaspora-led disaster governance, mobilize structured funding, and embed inclusive risk reduction. Strategic engagement in early warning systems, resilient infrastructure, and migrant support mechanisms offers exponential returns—socially, economically, and emotionally. By transitioning from episodic aid to systemic impact, the diaspora can become architects of Nepal's safety and sustainability. This paper outlines a transformative pathway for NRNA, grounded in global models and tailored to Nepal's evolving risk landscape.

Keywords

Nepali diaspora, Non-Resident Nepali Association (NRNA), disaster risk management (DRM), climate resilience, early warning systems, inclusive recovery, Gender Equality, Disability, and Social Inclusion (GEDSI), transnational solidarity, humanitarian programming, resilience investment, diaspora governance, contingency planning, migrant protection, fundraising ecosystem, institutional partnerships, community-based preparedness, Build Back Better, climate-induced displacement, proactive risk reduction, legal compliance, strategic donor engagement.

1. INTRODUCTION AND BACKGROUND

Nepal's history of out-migration is deeply intertwined with its socio-political transitions, economic vulnerabilities, and geographic isolation. From the early 19th century, when Nepalis were recruited into British and Indian armies (Seddon, D., Adhikari, J., & Gurung, G., 2002), to the post-conflict era marked by mass labor migration, the movement of people across borders has shaped both household survival strategies and national development trajectories. Migration has been both chosen and forced—driven by poverty, conflict, climate stress, and lack of local opportunities.

As of 2025, over 8.8 million Nepalis reside abroad, including 720,000 in India, 767,000 across South

Asia, and millions more across the Gulf, Malaysia, Europe, North America, and Australia (Nepalilink, 2023). The diaspora is no longer a monolithic group of laborers; it includes highly educated professionals, technical experts, entrepreneurs, and humanitarian leaders. Many hold advanced degrees in medical science, engineering, public health, climate science, ICT, and international development, and are embedded in institutions ranging from the UN and Red Cross to global universities and private firms.

This transnational community represents a vast reservoir of knowledge, networks, and resources. Their lived experience in disaster-prone regions, exposure to global best practices, and emotional connection to

Nepal position them as strategic partners in disaster risk management (DRM) and climate resilience (Ibid). The Non-Resident Nepali Association (NRNA), with chapters in over 91 countries, has demonstrated this potential—from mobilizing NPR 500 million during the 2015 earthquake to leading health and relief efforts in Jajarkot in 2023 (Nepalilink, 2023). As Nepal faces escalating climate risks and complex humanitarian challenges, the diaspora's role must evolve from reactive relief to proactive resilience-building.

1 Educated in the United States of America, Bimal Gadal is a nonprofit management expert with an extensive background in disaster risk management and climate actions, who brings over 20 years of on-the-ground experience in the sector. His experience involves working in the United States of America, Iraq, Nepal, Thailand, and Lao PDR.

2. NEPAL'S DISASTER PROFILE

2.1 Major Hazards

Nepal faces a convergence of natural hazards, including earthquakes, floods, landslides, droughts, forest fires, and glacial lake outburst floods (GLOFs). The country's seismic vulnerability was tragically underscored by the 2015 Gorkha and 2023 Jajarkot earthquakes. Monsoon-triggered floods and landslides are annual threats, while climate change has intensified droughts and forest fires. GLOFs pose growing risks in Himalayan regions due to glacial retreat, and epidemics like cholera and COVID-19 have exposed gaps in public health preparedness.

2.2 Climate Vulnerability & Migration

Climate-induced displacement and youth outmigration form a dangerous feedback loop. With over 40% of the population under 25 and youth unemployment nearing 20%, migration has hollowed out rural resilience. Between 2011 and 2021, more than 3.4 million Nepalis were displaced due to climate-related events. Ghost villages in Mustang and Dolakha reflect the erosion of local adaptive capacity, while remittances offer short-term relief but fail to address systemic vulnerabilities.

2.3 Human-Induced Disasters

Nepal's disaster landscape is shaped not only by nature but also by conflict and governance challenges.

The Maoist insurgency (1997–2007) displaced over 70,000 people and left lasting social scars. The 2015 Madhes agitation and border blockade triggered humanitarian and economic crises, revealing fragility in political and supply chain systems. Migrant worker deaths abroad—averaging over 1,600 annually- highlight the need for stronger protections and reintegration support.

2.4 Institutional Landscape

Nepal's disaster governance spans federal, provincial, and local levels. The Ministry of Home Affairs and NDRRMA lead national coordination, while provincial governments align policies with regional risks.

Local governments implement community-based preparedness through LDMCs and emergency centers. Despite progress, gaps remain in early warning systems, contingency planning, and inclusive recovery, areas where diaspora engagement can play a transformative role.

3. MATHEMATICS OF RELIEF TO RESILIENCE: A STRATEGIC JUSTIFICATION FOR THE

NEPALI DIASPORA

In humanitarian and development discourse, the transition from relief to resilience is not merely philosophical—it is mathematical. It is a shift from short-term cost to long-term value, from reactive expenditure to proactive investment. For the Nepali diaspora, this transition offers a quantifiable return on solidarity, transforming episodic aid into systemic impact.

Relief, by design, is immediate and consumptive. It addresses symptoms—food, shelter, medicine—but rarely alters the structural vulnerabilities that caused the crisis. Resilience, however, is cumulative. It builds capacity, reduces future losses, and multiplies the effectiveness of every dollar spent. According to the World Bank, every $1 invested in disaster risk reduction saves up to $7 in post-disaster recovery

costs (Hallegatte et al., 2017). This is the mathematics of resilience: it compounds.

For the Nepali diaspora, this equation is even more compelling. Diaspora-led relief efforts—while noble—often dissipate after the emergency fades. But resilience investments, such as early warning systems, GEDSI-inclusive infrastructure, and local capacity building, create enduring safety nets. They reduce the frequency and severity of future crises, thereby lowering the emotional and financial burden on diaspora communities, who often feel compelled to respond.

Moreover, resilience generates co-benefits. A diaspora-funded flood barrier not only prevents displacement—it protects schools, preserves livelihoods, and stabilizes remittance flows. A communitybased preparedness program reduces casualties, but also fosters trust, civic engagement, and youth retention. These are not linear outcomes; they are exponential.

Mathematics also applies to diaspora identity and influence. Relief reinforces the image of the diaspora as donors. Resilience repositions them as planners, partners, and policymakers. It expands their role from reactive responders to strategic architects of Nepal's development future. This shift enhances diaspora credibility, deepens institutional partnerships, and opens doors to policy co-creation.

In Nepal's context—where climate-induced disasters, migration stress, and governance fragility intersect—the cost of inaction is rising. Between 2011 and 2021, over 3.4 million Nepalis were displaced by climate-related events. The diaspora's response must evolve accordingly. Relief is no longer enough. Resilience is the only sustainable path forward. By embracing the mathematics of resilience, the Nepali diaspora can ensure that every rupee, every hour, and every ounce of effort yields compounding returns— for communities, for systems, and for the nation itself.

4. EXPLORING THE STRATEGIC ROLE OF NRNA IN ADVANCING DISASTER RISK MANAGEMENT

The Non-Resident Nepali Association (NRNA) stands at a strategic crossroads to transform Nepal's vulnerability into resilience. With climate-induced disasters escalating and institutional capacities stretched thin, NRNA's global network, technical expertise, and financial leverage position uniquely to lead transformative disaster risk management (DRM).

Nepalese Diaspora's involvement in disaster risk management and resilience building is not just a philanthropic imperative; it's deeply personal. Over 8.8 million Nepalis live abroad across 91 countries, yet their roots remain firmly planted in Nepal. Their families, homes, properties, and development investments are all at risk when disaster strikes. Diaspora engagement in resilience building is not merely about donation; it's about safeguarding loved ones, protecting hard-earned assets, and securing the future of the nation they still call home. For Nepalis, no matter where they reside, there is no country more cherished than Nepal.

Second, NRNA embodies transnational solidarity. Its members have witnessed and contributed to advanced DRM systems worldwide—from Japan's earthquake preparedness to Bangladesh's communitybased cyclone response. By channeling this diaspora knowledge into Nepal's context, NRNA can catalyze locally adapted, globally informed solutions.

Third, disaster risk is not just humanitarian, it's developmental. Every flood, landslide, or earthquake reverses years of progress in infrastructure, health, education, and livelihoods. NRNA's investment in DRM

safeguards its broader mission of inclusive development and economic empowerment. Proactive engagement—through early warning systems, resilient infrastructure, and community training—reduces long-term costs and amplifies impact.

Fourth, NRNA's credibility and convening power can bridge fragmented efforts. It can formalize partnerships with government, NGOs, and private sector actors to institutionalize risk-sensitive planning, mobilize diaspora philanthropy, and ensure legal compliance in fund deployment. This positions NRNA not as a reactive donor, but as a strategic architect of resilience.

Finally, DRM aligns with NRNA's moral imperative. Protecting lives, preserving heritage, and empowering communities to withstand shocks is not an option. By embedding DRM into its core agenda, NRNA can redefine diaspora engagement as a force for safety, dignity, and sustainable progress in Nepal.

5. DAMAGE AND LOSS INCURRED BY DISASTERS AND CLIMATE CHANGE IN NEPAL

(2015 to 2025)

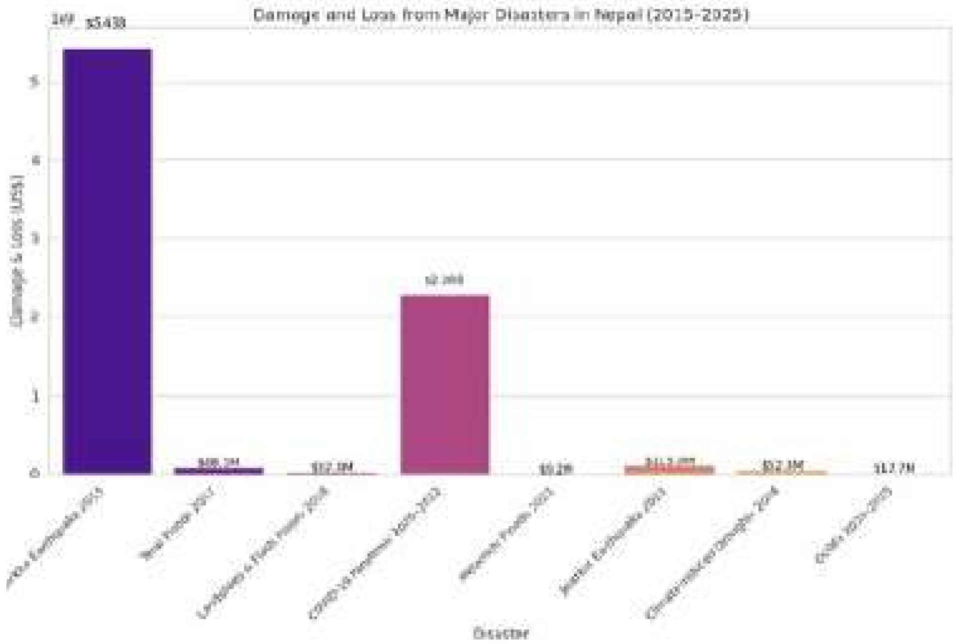

Between 2015 and 2025, Nepal endured a series of disasters— earthquakes, floods, landslides, epidemics, and climate-induced shocks that cumulatively cost the country over NPR 1.2 trillion (USD 9.2 billion), significantly impacting development and GDP growth. The 2015 Gorkha earthquake alone caused damage and losses worth NPR 706 billion (USD 5.43 billion), with 57.8% in the social sector (housing, education, health), 25.2% in the productive sector (agriculture, tourism), 9.5% in infrastructure, and 7.5% in cross-cutting areas like governance and environment. GDP growth dropped by 1.6 percentage points, with an estimated output loss of NPR 36 billion (USD 277 million) (National Planning Commission, 2015).

In 2017, the Terai floods affected over 1.7 million people, causing NPR 11.5 billion (USD 88.5 million) in agricultural losses

and a 0.8% GDP contraction in flood-prone districts (Ministry of Home Affairs & NDRRMA, 2024). The 2018 landslides and flash floods in eastern Nepal disrupted irrigation and livelihoods, with NPR 4.2 billion (USD 32.3 million) in losses to the productive sector (Prakriti Resources Centre, 2025).

The COVID-19 pandemic (2020–2022) inflicted multidimensional damage. Nepal recorded over 12,000 deaths and 1.1 million infections, overwhelming health systems and triggering economic contraction. Education closures affected 8.5 million children, while tourism and remittance inflows plummeted. GDP growth fell to 0.2% in 2020, with estimated losses of NPR 300 billion (USD 2.3 billion) across health, education, and informal employment (UNDP Nepal, 2022).

In 2021, the Melamchi floods destroyed water infrastructure worth NPR 1.2 billion (USD 9.2 million), disrupting Kathmandu's supply chain and urban productivity (Ministry of Home Affairs & NDRRMA, 2024). The 2023 Jajarkot earthquake caused NPR 15 billion (USD 115 million) in damage, including the destruction of 213 schools and the displacement of over 12,000 families. GDP impact was localized but significant, with a 0.5% drop in Karnali Province's economic output (Prakriti Resources Centre, 2025).

Climate-induced droughts and glacial lake outburst floods (GLOFs) between 2023 and 2025 further stressed agriculture and hydropower. Crop failures in western Nepal led to NPR 6.8 billion (USD 52.3 million) in losses in 2024, while GLOF threats in Koshi and Arun basins prompted emergency spending of NPR 2.3 billion (USD 17.7 million) on mitigation infrastructure (Prakriti Resources Centre, 2025).

Cumulatively, disasters and climate shocks have cost Nepal over NPR 1.2 trillion (USD 9.2 billion) in direct damage and economic loss from 2015 to 2025. Annual GDP impacts ranged from 0.5% to 1.6%, depending on severity and sectoral exposure. Agriculture, housing, education, and health remain the most vulnerable sectors, underscoring the urgent need for risk-informed planning, resilient infrastructure, and diaspora-supported recovery mechanisms.

6. NRNA'S PAST EFFORTS IN DISASTER RISK MANAGEMENT AND THE GAP ANALYSIS

Over the past two decades, the Non-Resident Nepali Association (NRNA) has played a pivotal role in disaster response and humanitarian assistance across Nepal. From the 2015 Gorkha earthquake to the 2023 Jajarkot disaster, NRNA mobilized millions in aid, coordinated relief logistics, and delivered health services to affected communities. Its landmark Laprak Model Settlement Project rebuilt 573 permanent houses for over 3,500 people, with a total investment exceeding NPR 576 million (NRNA's Laprak Model Settlement Project, 2015). In response to the Jajarkot earthquake, NRNA distributed food, shelter, and warm clothing to hundreds of families, organized health camps, and raised over NPR 15 million through diaspora-led fundraising efforts (NRNA Jajarkot Earthquake Response, 2023). During the COVID-19 pandemic, NRNA deployed oxygen plants across all seven provinces and launched mobile blood buses to strengthen emergency health infrastructure (NRNA Oxygen Plant Project and Mobile Blood Bus Project).

It has also consistently supported flood and fire victims, including relief efforts in Sunsari, Siraha, Taplejung, and Bhojpur (NRNA Fire Relief Efforts). Beyond Nepal, NRNA has provided financial assistance to families of deceased migrant workers in countries like Congo, Saudi Arabia, and the UAE, with contributions exceeding NPR 20 million (NRNA Humanitarian and Resilience Framework, 2025).

Despite this impressive track record, the Humanitarian and Resilience Framework, 2025, identifies critical gaps that limit NRNA's long-term impact. Most interventions have been reactive, with limited investment in preparedness, early warning systems, or risk reduction. The absence of standardized operating procedures, contingency plans, and institutionalized frameworks has hindered coordination with national disaster governance systems. Additionally, NRNA lacks formal partnerships with key agencies such as NDRRMA and MoHA, reducing its ability to align with government protocols and scale its efforts.

Fundraising remains largely informal and event-driven, with no dedicated unit for donor engagement or strategic resource mobilization. Technical capacity within humanitarian committees is limited, and GEDSI principles are not consistently embedded across programs. Regulatory constraints—such as NRNA's registration under the Ministry of Foreign Affairs rather than the Social Welfare Council— further restrict its ability to sign project agreements or manage donor funds within Nepal's formal aid architecture.

To address these gaps, the Framework recommends establishing a legally compliant development entity, formalizing strategic partnerships, and institutionalizing DRR as a core programming area. By transitioning from ad hoc relief to structured resilience-building, NRNA can become a trusted and strategic partner in Nepal's disaster risk governance and inclusive development, pursuing the strategic pathways highlighted below:

7. A STRATEGIC PATHWAY FOR NRNA'S TRANSFORMATIVE ROLE IN NEPAL'S FUTURE- DRAWING LEARNING FROM OTHER NATIONS

7.1 Institutionalizing Diaspora-Led Disaster Governance: Nepal's vulnerability to disasters
demands a shift from reactive aid to proactive governance. Drawing inspiration from the Philippines'
Barangay DRRM Councils and Japan's community-based preparedness systems, NRNA can embed diaspora expertise into Nepal's disaster governance architecture. A dedicated DRR and Preparedness Unit within the NRN Foundation should be equipped with SOPs, contingency plans, and risk-informed programming. Formal MoUs with NDRRMA, MoHA, and MoFAGA will ensure diaspora integration into national and local planning. Diaspora chapters will adopt contingency frameworks, enabling coordinated global response and preparedness.

Box 1: Best Practice: Institutionalizing Diaspora-Led Disaster Governance in Nepal
A key lesson from the Philippines' BDRRMCs is the importance of institutionalizing disaster governance at the grassroots level. In Nepal, diaspora-led efforts can be formalized through local committees aligned with national frameworks—covering prevention, preparedness, response, and recovery. Diaspora networks can co-design risk assessments, fund early warning systems, and strengthen local capacity. Institutionalizing these roles ensures continuity, accountability, and community ownership, turning short-term aid into long-term resilience. This approach repositions diaspora actors as strategic partners in disaster planning and governance. For further reading on the Philippine model and Japan's community-based preparedness systems (BOSAI Approach), and their effectiveness.

Box 2: Building Technical Capacity and Resource Mobilization Ecosystems
India's PM CARES Fund and Ethiopia's diaspora bond initiative offer powerful models for mobilizing patriotic capital and institutionalizing emergency response. PM CARES, a public charitable trust, channels voluntary domestic and foreign donations into healthcare infrastructure, disaster relief, and research, with tax exemptions and digital transparency mechanisms that build donor confidence. Ethiopia's 2011 diaspora bond campaign for the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) mobilized billions of birr from citizens and diaspora communities, enabling largescale infrastructure development while fostering national pride and ownership. For Nepal, NRNA can adapt these models by establishing a legally compliant, tax-exempt fund with digital access, structured donor engagement, and diaspora-targeted financial instruments to support DRR, climate resilience, and inclusive recovery.

7.2 Building Technical Capacity and Resource Mobilization Ecosystems :

Diaspora capital must evolve from goodwill to structured investment. Emulating India's PM CARES Fund and Ethiopia's diaspora bonds, NRNA can establish a transparent DRR Fund and a professional fundraising unit. Diaspora experts will form technical advisory panels to guide anticipatory action and climate adaptation. A distinct budget line for DRR will ensure sustained investment in early warning systems, fire control, and inclusive recovery. These mechanisms will transform scattered generosity into scalable resilience.

7.3 Rebalancing Humanitarian Programming Toward Risk Reduction

NRNA's humanitarian legacy must now embrace risk reduction and climate-smart recovery. Inspired by Bangladesh's Cyclone Preparedness Program and Chile's Build Back Better housing model, diaspora-led initiatives will co-develop simulation exercises, early warning outreach, and preparedness plans with local actors. GEDSI principles will be embedded across all phases of programming, ensuring that marginalized groups are not only protected but also empowered.

Diaspora volunteers will be trained in scenario-based drills, and relief assets will be prepositioned in hazard-prone districts.

Box 3: Bangladesh's Cyclone Preparedness Program (CPP) is a globally recognized model for community-based disaster risk reduction, integrating early warning, evacuation, rescue, and rehabilitation through 76,000 trained volunteers across coastal districts. **Chile's Emergency Housing Plan** exemplifies Build Back Better by committing to construct 260,000 homes, restoring the state's role in housing, promoting decentralization, and integrating social equity and sustainability in post-disaster recovery. Together, these initiatives reflect best practices in rebalancing humanitarian programming toward proactive risk reduction and inclusive resilience.

7.4 Safeguarding Migrant Workers and Supporting Families Left Behind

The diaspora's moral obligation extends to its own.
Learning from the International Center for Migration Policy Development (ICMPD)'s Migration Resource Center (MRC) and Mexico's Programa 3x1 para Migrantes, NRNA can operationalize a Diaspora Solidarity Fund to assist critically ill or deceased migrants and their families. Community-based Family Support Desks can provide psychosocial care, legal aid, and livelihood recovery in high-out-migration districts. Advocacy for migrant-inclusive health, insurance, and social protection policies will ensure dignity and justice for those who fuel Nepal's
economy from afar.

Box 4: Safeguarding Migrant Workers and Supporting Families Left Behind is exemplified by ICMPD's Migrant Resource Centers (MRCs) and Mexico's Programa 3x1. MRCs offer pre-departure counselling, reintegration support, and rights-based outreach to reduce exploitation and promote informed migration decisions. Programa 3x1 mobilizes diaspora contributions alongside federal, state, and municipal funding to co-finance infrastructure, education, and incomegenerating projects in migrants' home communities. Together, these models demonstrate how coordinated support—before, during, and after migration—can protect workers, empower families, and foster inclusive development. They highlight scalable, participatory frameworks that link migration governance with community resilience and transnational solidarity.

7.5 Institutionalizing Strategic Partnerships for Inclusive Impact

To scale its impact, NRNA must move from ad hoc collaboration to institutionalized partnerships. Inspired by Rwanda's Joint
Action Development Forums and South Korea's diaspora knowledge networks, NRNA can formalize MoUs with UNDP, NRCS, DPNet, and AINTGDM. A Partnership Coordination Unit will streamline engagement and joint programming. By engaging grassroots and GEDSI-focused organizations, diaspora-led initiatives can locally be grounded and globally informed. A digital knowledge hub will promote institutional learning and crosschapter collaboration.

Box 5: Institutionalizing Strategic Partnerships for Inclusive Impact is exemplified by Rwanda's Joint Action Development Forums (JADF) and South Korea's Diaspora Knowledge Networks. JADF fosters inclusive local development through multi-stakeholder platforms that unite public, private, and civil society actors in participatory planning and mutual accountability. South Korea's model leverages its global diaspora for economic, cultural, and political engagement—mobilizing talent, investment, and transnational solidarity through initiatives like the World Korean Business Convention and Overseas Koreans Foundation. Together, these frameworks demonstrate how institutionalized partnerships can drive equity, resilience, and shared prosperity across borders and

Box 6: Developing a Sustainable and Transparent Fundraising Ecosystem is exemplified by Kenya's M-Changa and Ireland's Diaspora Endowment Models. M-Changa empowers grassroots fundraising through mobile and online platforms, offering secure, transparent, and user-friendly tools for individuals and organizations to mobilize support across Africa. Ireland's Diaspora Strategy institutionalizes long-term engagement by supporting global Irish communities through structured endowments, strategic consultations, and a comprehensive Diaspora Directory. Together, these models highlight how digital innovation and diaspora inclusion can build

7.6 Developing a Sustainable and Transparent Fundraising Ecosystem

Diaspora philanthropy must be future-proofed. Drawing from Kenya's M-Changa platform and Ireland's diaspora endowment models, NRNA will develop a comprehensive Fund Development Strategy. Regional NRN Foundations will facilitate tax-exempt giving and structured engagement. A public dashboard and annual impact reports will build trust and position NRNA as a responsible development partner. This ecosystem will ensure that every dollar raised is a step toward resilience,
not just relief.

7.7 Formalizing Donor Fund Mobilization and Legal Compliance

To unlock donor potential, NRNA must align with Nepal's aid governance frameworks. Inspired by Armenia's Homeland Development Initiative and Ghana's Diaspora Affairs Bureau, NRNA will register a legally compliant entity with the Social Welfare Council. Recognition under the Development Cooperation Policy will grant access to coordination platforms and aid tracking systems. A tripartite MoU with MoFA, MoF, and SWC will define operational scope, while registration in AIMS will enhance transparency. These steps will institutionalize NRNA's role as a strategic development actor.

Box 7: Formalizing Donor Fund Mobilization and Legal Compliance is exemplified by Armenia's Homeland Development Initiative Foundation (HDIF) and Ghana's Diaspora Affairs Bureau. HDIF operates as a registered NGO and social enterprise, combining fair trade practices with transparent financial governance and board oversight to ensure ethical donor engagement. Ghana's Diaspora Affairs Bureau, under the GDAAR Foundation, mobilizes diaspora contributions through structured donation channels, legal registration, and targeted development initiatives such as youth empowerment and heritage tours. These models highlight how legal compliance and strategic donor engagement can foster trust, sustainability, and inclusive national development.

8. CONCLUSION

Nepal's escalating disaster risks demand more than episodic aid—they require a systemic shift toward resilience, equity, and foresight. The Nepali diaspora, through the Non-Resident Nepali Association (NRNA), holds the strategic leverage to lead this transformation. From global expertise to emotional investment, diaspora engagement must evolve from reactive relief to proactive

governance, technical innovation, and inclusive recovery. The mathematics of resilience is clear: every rupee invested in risk reduction multiplies safety, dignity, and development gains.

By institutionalizing disaster governance, mobilizing structured funding, and embedding GEDSI principles, NRNA can redefine its legacy—not as a donor collective, but as a strategic architect of Nepal's future. The models are proven—from Bangladesh to Chile, Ethiopia to South Korea. What remains is the will to act.

Key takeaway:
Diaspora-led resilience is not just possible, it is imperative. When the diaspora moves from generosity to strategy, from emotion to institution, Nepal moves from vulnerability to strength.

9. LIST OF BIBLIOGRAPHY

1. DPNet & Ministry of Home Affairs (2022). Risk to resilience: Nepal's position paper for GPDRR. https://dpnet.org.np/uploads/files/Nepal_Position%20Paper_GPDRR2022_Final.pdf
2. Hallegatte, S., Rentschler, J., & Rozenberg, J. (2017). The economics of disaster risk, risk reduction, and resilience. World Bank Group.
3. Humanitarian Response and Recovery Platform Nepal. (2024). Localization study on Nepal's disaster risk management governance. https://hrrpnepal.org/uploads/media/Updated_Localization_Report_2024_10_23_202412250 94309.pdf
4. Ministry of Home Affairs (2017). Disaster risk management in Nepal: Status, achievements,challenges, and ways forward. http://www.drrportal.gov.np/uploads/ document/892.pdf
5. Ministry of Home Affairs & National Disaster Risk Reduction and Management Authority (2024). Nepal disaster report 2024. Kathmandu: Government of Nepal. https:// mail.dpnet.org.np/public/uploads/files/Nepal_Disaster_Report_Final_2024_1%202025 -05-11%2010-30-50.pdf
6. National Planning Commission (2015). Post-disaster needs assessment: Executive summary. Kathmandu: Government of Nepal. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/SAR/nepal-pdna-executivesummary.pdf
7. Nepalilink (2023). NRNA's disaster response in Jajarkot and beyond. https://www.nepalilink.com/2023/11/25/78952.html
8. Nepalilink (2023). NRNA's global reach and diaspora statistics. https://www.nepalilink.com/2023/11/25/78952.html

9. Non-Resident Nepali Association. (n.d.). Blood bus project. https://nrna.org.np bloodbus/

10. Non-Resident Nepali Association. (n.d.). Disaster management. https://nrna.org/task/ disastermanagement

11. Non-Resident Nepali Association. (n.d.). Humanitarian contributions outside Nepal. https://nrna.org/project/humanitarian-contributions-outside-nepal/

12. Non-Resident Nepali Association. (n.d.). Oxygen plant project. https://nrna.org/project/oxygen-plant-project/

13. Non-Resident Nepali Association (2016, April 24). Resettlement of earthquake 2015 beneficiaries in Laprak. https://nrna.org/news/RESETTLEMENT-OF-EARTHQUAKE-2015BENEFICIARIES-IN-LAPRAK

14. Non-Resident Nepali Association (2023). NRNA earthquake response 2023. https://nrna.org/project/nrna-earthquake-response-2023

15. Prakriti Resources Centre (2025). Loss and damage booklet: Climate change and disasters in Nepal. Kathmandu: PRC Nepal. https://prc.org.np/ wp-content/uploads/2025/05/Loss-andDamage-Booklet-English.pdf

16. Seddon, D., Adhikari, J., & Gurung, G. (2002). Foreign labor migration and the remittance economy of Nepal. Critical Asian Studies.

17. United Nations Development Programme Nepal (2022). Socioeconomic impact assessment of COVID-19 in Nepal. Kathmandu: UNDP. https://www.undp.org/nepal/publications/socioeconomic-impact-assessment-covid-19-nepal

Enhancing Migration Services for Nepali Workers Abroad

Kamala Amatya
project officer

Labour migration has long been a lifeline for millions of Nepali citizens seeking better opportunities abroad. For decades, the Non-Resident Nepali Association (NRNA) has been at the forefront of supporting these workers, often going above and beyond its voluntary mandate. From assisting with passport renewals and documentation to offering relief, repatriation support, and awareness programs on mental health, legal rights, and healthcare, NRNA volunteers have remained a constant source of support for Nepalis across the globe.

However, as the scale and complexity of migration challenges grow, vulnerable migrant workers increasingly require stronger institutional support and sustainable services. Recognizing this need, NRNA has progressively strengthened its collaboration with the International Labour Organization (ILO), most notably during the COVID-19 pandemic.

Responding to COVID-19: Relief and Repatriation Efforts

The global pandemic brought unprecedented challenges for Nepali migrant workers. In response, NRNA and ILO launched the

COVID-19 Response to Nepali Migrant Workers' Relief and Repatriation Program, supported financially by the Swiss Government. The program operated on two fronts: interventions in destination countries and assistance during repatriation to NepalAn agreement formalizing this collaboration was signed in June 2020. Over the course of the program, the project reached 28,127 vulnerable Nepali migrant workers (26,351 males and 2,206 females) and provided direct support to 27,526 workers (25,756 males and 2,200 females).

Key COVID-19 Achievements

- Shelter Support: 3,694 workers
- Legal Support: 531
- Counselling Services: 12,517
- Camp Participation: 3,972
- Help Desk Services: 4,268
- RT-PCR Tests: 749
- Air Tickets for Repatriation: 987
- Detention Fines Paid: 234
- Suicide Prevention Training: 44
- Health Camps Conducted: 1,887
- Local Transportation Assistance: 1,277
- Special Need Cases Supported: 107
- Skills Mapping: 13,487

This experience laid a strong foundation for the next phase of NRNA's work in migration support.

MiRiDeW Phase II: Strengthening Migration Services

Building on previous successes, MiRiDeW Phase II was launched to strengthen the institutional capacity of NRNA and provide sustainable support for Nepali migrant workers in countries of destination. The project runs for 9 months (01 September 2025 to 31 May 2026) and is implemented in partnership with the International Labour Organization (ILO), with funding from the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC). Its core focus is on promoting safe, rights-based migration and enhancing coordination among key stakeholders to ensure effective and comprehensive support for Nepali migrant communities abroad.

Project Highlights

During the current implementation period, several significant activities have been carried out under the MiRiDeW Phase II Project.

A major milestone of the project has been the finalization, publication, and launch of the White Paper on Labour Migration. The White Paper provides important analysis and policy recommendations aimed at improving migration governance and strengthening support systems for Nepali migrant workers.

The project has also supported the development and dissemination of Information, Education, and Communication (IEC) materials, including brochures and awareness materials designed to inform migrant workers about safe migration practices, available services, and their rights. These materials have been shared through NRNA's official website and social media platforms to ensure wider outreach.

Another important initiative under the project is the organization of virtual mental health awareness sessions for Nepali migrant workers in countries of destination. These sessions focus on stress management, emotional wellbeing, and available referral support services. To date, three virtual mental health awareness sessions have been successfully conducted, highlighting the growing importance of psychosocial

support for migrant communities.

In addition, the project has facilitated stakeholder coordination and dialogue, bringing together relevant actors to strengthen collaboration and improve migration-related service delivery.

The project also emphasizes multimedia documentation and reporting, ensuring that project activities, experiences, and learning are well recorded. This documentation will contribute to knowledge sharing and support the design of future policies and initiatives related to labour migration.

Key Achievements of MiRiDeW Phase II

• Strengthened NRNA's institutional capacity and credibility in migration advocacy

• Improved access to reliable information for migrant workers through IEC materials

• Raised awareness of psychosocial challenges and promoted mental health support services

• Enhanced collaboration among stakeholders, crucial for addressing complex migration challenges

Looking Ahead

As MiRiDeW Phase II continues, NRNA remains committed to expanding its services and support mechanisms for Nepali migrant workers abroad. Through continued collaboration, targeted awareness initiatives, and active policy engagement, the project aims to contribute to safer, inclusive, and rights-based labour migration, ensuring Nepali workers have the resources and protections they need to thrive overseas.

References:

• *Non-Resident Nepali Association (2022), COVID-19 Response to Nepali Migrant Workers Relief and Repatriation Program; Joint Project of NRNA and ILO (August 2020-February 2022)*

• *Enhancing Migration Services to Nepali Migrant Workers in Countries of Destination through Strengthening Institutional Capacity of NRNA (2025), MiRiDeW Phase II Project*

Nepali Migrant Workers and Social Security: Challenges and Opportunities

Kabiraj Adhikari
executive director (ED) social security fund

A. Introduction

Nepal has millions of citizens working abroad, especially in Gulf countries, Malaysia, and India. Migrant workers send remittances that form a large part of Nepal's economy, but they often face risks like accidents, illness, job loss, or even death without proper protection. To address this, Nepal's Social Security Fund (SSF) and related policies aim to provide security to Nepali migrant workers.

B.Rationale and Strategic Benefits of Mandating Social Security for Workers

» **Comprehensive Protection of Workers and Dependents:** The social security framework provides a robust safety net, safeguarding workers against occupational hazards, health contingencies, disability, maternity, and old-age risks, while simultaneously ensuring financial protection for their families.

» **Efficient Mechanism for Formalizing Remittances:** By mandating contributions, the system serves as a formalized channel for remittance inflows, enhancing transparency, regulatory oversight, and optimal utilization of migrant earnings within the national

financial ecosystem.

» **Strategic Fund Mobilization for Long-Term Economic Development:** With a contributor base of approximately 2 million, the social security fund has the potential to mobilize around 1 billion NPR annually, creating a substantial pool of resources that can be strategically deployed for sustainable, long-term national development projects, thereby fostering macroeconomic growth.

In addition to the above, the following benefits are realized through the mandatory social security system for migrant workers:

Family Support: When workers contribute to social security, their dependents receive compensation in case of disability or death. This prevents families from falling into poverty.

Retirement Security: After years of hard work abroad, workers return home often with no savings. Social security helps them build a pension or old-age fund for future stability.

Equality and Dignity: Migrant workers are national heroes who keep Nepal's economy alive through remittances. Social security recognizes their contribution and treats them with dignity like workers inside Nepal.

Economic Stability: Workers' contributions, when invested through the Social Security Fund, can support national development projects. This creates jobs and strengthens Nepal's economy.

C. Why Social Security for Nepali Migrant Workers: A Government Mandate

The establishment of an inclusive and sustainable social security system plays a vital role in ensuring long-term socio-economic stability. By taking concrete steps toward achieving the Sustainable Development Goals (SDGs), such a system contributes to reducing the financial burden on the state in the future while promoting the formal development of the labor market. It provides a dignified life during old age through pensions and creates equal opportunities between the private and public sectors, thereby fostering fairness in employment. Additionally, it reduces financial risks associated with health expenditures and ensures broader insurance coverage against life risks such as accidents, disability, and maternity. A sustainable social security fund also contributes to macroeconomic stability, enables effective utilization of the demographic dividend, and enhances labor productivity and human capital. Moreover, it strengthens the country's welfare-oriented state image, improves global competitiveness, and supports the effective management of labor migration, collectively driving inclusive growth and long-term national development.

D. The Social Security Architecture in Nepal (SSF)

Nepal's Social Security Fund (SSF) is a contribution-based system that protects workers by pooling their contributions and providing benefits across four key pillars:

1. Medical Treatment, Health, and Maternity
2. Accident and Disability
3. Dependent Family (Survivors') Protection
4. Old-Age (Retirement) Security

For migrant workers, the SSF offers a practical way to secure their families and future income while working abroad. Workers can enroll before leaving Nepal through a registration with SSF, which allows their contributions to be invested and benefits to

be claimed when needed.

Contribution Structure for Migrant Workers:

- Old-Age Protection Fund: 13.85% of the minimum basic salary
- Medical, Accident/Disability, and Dependent Family Protection Funds (combined): 7.48% of the minimum basic salary

  Enrollment Pathway for Migrants:

- Pre-Departure Registration

» o Migrant workers must first register with the Department of Foreign Employment (DoFE) before going abroad.

» o During this process, insurance and welfare fund contributions are made mandatory.

- Migrant workers can register directly as self-employed contributors.

Benefits for Migrant Workers:

1.Medical Treatment, Health, and Maternity Protection Scheme

Coverage: Contributor, spouse, and children below 18 years.

Facilities (up to NPR 100,000 per fiscal year):

- Doctor's consultation fees
- Hospital admission and surgery charges
- Diagnostic tests and treatment expenses
- Medicine expenses (based on bills)
- The child care allowance of NPR 12,170 per child is a social security benefit provided to eligible contributors to support the welfare of their dependent children.

2. Accident and Disability Benefits

- If admitted and treated in Nepal due to an accident up to NPR 700,000 coverage.
- Temporary total disability: 60% of minimum basic salary per month until fit to work again.
- Permanent total disability: 60% of minimum basic salary per month, lifelong, depending on disability percentage.

3. Dependent Family Protection

In case of contributor's death:

Spouse will get monthly pension lifelong.

- Children above 18 years but disabled or studying up to 21 years also eligible education allowance.
- Parents: If unmarried and dependent on the contributor at the time of death, they receive monthly pension lifelong.
- The funeral expense benefit of NPR 25,000 is provided to the eligible family or nominee of a deceased contributor under a social security or employee welfare scheme

4. Old Age Protection Scheme

- After 15 years of contribution, the contributor is entitled to a lifelong monthly pension.
- Additional contributions beyond the minimum go into the Retirement Savings Scheme, which can be withdrawn separately.
- If the contributor dies after starting to receive the pension, the spouse will continue to receive 50% of the pension

amount for life.

5. Loan Facilities

(a) Housing Loan

- Purpose: To build a new house, add floors, buy a unit in joint housing, or purchase a house.
- Limit: Up to NPR 7.5 million.
- Collateral: Required.
- Eligibility: At least 36 months of contribution.

(b) Educational Loan

- Purpose: For contributor, spouse, or children's higher education in Nepal or abroad.
- Limit: Up to NPR 3.5 million.
- Collateral: Required.
- Eligibility: At least 36 months of contribution.

(c) Special Loan

- Limit: Up to 80% of the amount accumulated under retirement scheme.
- Collateral: Not required.
- Eligibility: At least 36 months of contribution.

Through this system, SSF contributions from migrant workers not only protect them and their families but can also be invested to generate long-term returns, contributing

E.How These Benefits Map to Migrant Workers' Realities

1. Pre-departure risk cover for families: Enrolling before migration means a worker's spouse and children in Nepal can access medical coverage, maternity support, and survivor benefits if the breadwinner faces illness or death abroad.
2. Bridging coverage gaps abroad: Many destination countries treat migrants as temporary workers with limited social security. SSF offers a home-country floor of protection, including accident coverage and survivors' pensions.
3. Forced savings and dignified return: Retirement allocations build long-term capital, enabling lifetime pensions and withdrawals that support reintegration, entrepreneurship, or housing on return.
4. Financial access: Loans tied to contribution history help families invest in a home or education without predatory borrowing, reducing the pressure to re migrate.

F. Persistent Challenges

- Awareness and trust: Many migrants and families are unaware of SSF features or view public schemes with skepticism due to past service gaps.
- Portability & coordination: Bilateral Social Security Agreements (SSAs) with major destinations are limited; benefit recognition and portability across jurisdictions remain constrained.
- Irregular documentation: Missing IDs, marital/birth records, or dependent proofs delay claims.
- Contribution continuity: Migrants' incomes can be irregular; maintaining monthly payments from abroad is hard without frictionless digital channels and FX solutions
- Grievance redressal: When illness,

disability, or death occurs overseas, evidence collection (medical/legal) and claim processing can be complex.

- Actuarial balance & benefit design: Generous front-loaded benefits must remain fiscally sustainable as coverage scales.

G. Opportunities and Practical Solutions

1.Digital onboarding and contributions from abroad:

» Mobile KYC, and auto-debit from Nepali bank accounts funded by remittance inflows.

» QR/virtual account options for quick top-ups by family members.

2.Bilateral SSAs and portability:

» Prioritize for medical referral protocols and other benefits.

3.Bundled pre-departure package:

» Tie SSF enrollment to pre-departure orientation and labour permits, with first contributions collected at clearance to ensure immediate protection.

4.Diaspora touchpoints:

» Partner with Nepali embassies, community groups, and professional bodies abroad for on-site enrollment drives and claim facilitation.

5. Stronger employer/agency compliance:

» Link agency licensing and project approvals to SSF registration and regular remittances, with clear sanctions for non-compliance.

6.Faster claims with checklists:

» Standardized overseas medical and death documentation checklists; embassy notarization; online claim tracking for families.

7.Financial literacy:

» Embed SSF benefit education into banking/fintech remittance apps.

H. Conclusion

For Nepali migrant workers, social security is not a luxury—it is the foundation that keeps families afloat during illness, injury, or loss and ensures dignity in old age. Nepal's SSF already provides the building blocks: medical protection, accident and disability cover, survivor benefits, and a retirement pension, with credit facilities. The task now is execution at scale: frictionless enrollment from abroad, contribution continuity through remittances, faster cross-border claims, and portability via bilateral agreements. With practical coordination among government, associations, employers, banks, and diaspora groups, Nepal can convert remittance-driven growth into sustained, shock-resilient prosperity for migrant households—at home and on return.

गैरआवासीय नेपालीका अधिकारः उपलब्धि र कानूनी आवश्यकता

तेजेन्द्र गिरी
अधिवक्ता, कानूनी सल्लाहकार (एनआरएनए)

विदेशमा रोजगारी वा स्थायी बसोवास गरिरहेका, मातृभूमि र पितृभूमि नेपाल रहेका गैरआवासीय नेपालीहरूले आफूसँग भएको ज्ञान, सीप, कला, पूँजी र प्रविधिलाई नेपालमा भित्र्याई देशको विकासमा योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले सन् २००३ अक्टोबर ११ मा विदेशमा बस्ने नेपालीहरूले सुरु गरेको अभियानले अहिले दुई दशकभन्दा बढी समय पार गरिसके को छ। विश्वका विभिन्न देशमा फैलिएका नेपाली मूलका नागरिकहरूले नेपालको अर्थतन्त्र, सामाजिक विकास र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तारमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छन् । यही अभियानको जगमा गैरआवासीय नेपाली संघ (एनआरएनए) को स्थापना भई विदेशमा रहेका नेपालीहरूको हकहितका लागि संस्थागत रूपमा आवाज उठाउने, उनीहरूलाई नेपालसँग कानूनी तथा भावनात्मक रूपमा जोड्ने तथा नेपालको विकास प्रक्रियामा सहभागी गराउने प्रयास निरन्तर हुँदै आएको छ।

तर करिब दुई दशकभन्दा बढीको प्रयासका बाबजुद पनि गैर आवासीय नेपालीका अधिकार, लगानी तथा सहभागितासम्बन्धी अपेक्षित स्तरको कानूनी तथा नीतिगत सुधार अझै पूर्ण रूपमा हुन सकेको छैन । कानूनी रूपमा केही उपलब्धि हासिल भए पनि ती व्यवस्था व्यवहारमा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्दा गैरआवासीय नेपालीहरू अझै पनि धेरै सीमित अधिकारभित्र मात्र सीमित हुन बाध्य छन् ।

गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको विकास

गैरआवासीय नेपालीका अधिकारलाई कानूनी रूपमा सम्बोधन गर्ने पहिलो प्रयास तत्कालीन श्री ५ को सरकारबाट भएको थियो । सन् २००५ सेप्टेम्बर १२ (मिति २०६२/०५/१७) मा गैरआवासीय नेपालीलाई केही अधिकार प्रदान गने उद्देश्यले अध्यादेश जारी गरिएको थियो । यस अध्यादेशले विदेशमा रहेका नेपालीहरूको नेपालप्रतिको सम्बन्ध सुदृढ गर्ने, नेपालको विकास प्रक्रियामा उनीहरूको सहभागिता

बढाउने तथा लगानीका अवसर सिर्जना गर्ने उद्देश्य राखेको थियो । तर तत्कालीन राजनीतिक परिस्थितिका कारण उक्त अध्यादेश कार्यान्वयनमा आउन नपाई खारेज भयो ।

२०६२-२०६३ सालको दोस्रो जनआन्दोलनपछि बने को व्यवस्थापिका संसदले गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन, २०६४ पारित गऱ्यो, जुन सन् २००७ अगस्ट २७ मा प्रमाणीकरण तथा प्रकाशन भएको थियो। यस ऐनले पहिलो पटक गैरआवासीय नेपालीलाई कानूनी रूपमा परिभाषित गर्दै उनीहरूको नेपालसँगको सम्बन्धलाई संस्थागत रूपमा व्यवस्थापन गर्ने आधार तयार गऱ्यो।

यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले गैर आवासीय नेपाली सम्बन्धी नियमावली, २०६६ (सन् २००९ सेप्टेम्बर ७) जारी गऱ्यो। यससँगै गैरआवासीय नेपालीलाई कानूनी पहिचान प्रदान गर्ने तथा उनीहरूको गतिविधिलाई व्यवस्थित गर्ने संरचना तयार भयो। यही कानूनी आधार मा गैरआवासीय नेपाली संघ (एनआरएनए) को औपचारिक दर्ता परराष्ट्र मन्त्रालयमा सन् २०१३ अक्टोबर २० (मिति २०७०/०७/०३) मा गरिएको थियो।

गैरआवासीय नेपाली परिचयपत्र र सीमित अधिकार

गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी नियमावली, २०६६ लागू भएपछि गैरआवासीय नेपाली परिचयपत्र (NRN Card) जारी गर्ने व्यवस्था सुरु भयो । यस परिचयपत्र प्राप्त गरेपछि गैरआवासीय नेपालीहरूले सीमित रूपमा भए पनि नेपालमा लगानी गर्न, कम्पनी स्थापना गर्न तथा अचल सम्पत्ति खरिद गर्न पाउने अधिकार प्राप्त गरेका छन् ।

परराष्ट्र मन्त्रालयको अनुमतिमा अचल सम्पत्तिको हकमा काठमाडौं उपत्यकाभित्र बढीमा २ रोपनी, काठमाडौं उपत्यका र तराई बाहेकका अन्य क्षेत्रका नगरपालिका भित्र बढीमा ४ रोपनी र नगरपालिका बाहिर बढीमा १० रोपनी तथा तराईका जिल्लाका नगरपालिका क्षेत्रमा बढीमा ८ कट्ठा र नगरपालिका क्षेत्र बाहिर बढीमा १ विगाहा जग्गा खरिद गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यद्यपि अचल सम्पत्ति खरिदको व्यवस्था मुख्यतः बसोबास प्रयोजनका लागि मात्र सीमित गरिएको छ। उत्पादनमूलक वा व्यवसायिक प्रयोजनका लागि जग्गा प्रयोग गर्ने विषय अझै स्पष्ट रूपमा व्यवस्थित हुन सकेको छैन ।

यसका अतिरिक्त दीर्घकालीन भिसा सुविधा तथा भिसा शुल्कमा छुट जस्ता व्यवस्थाले नेपालसँगको सम्बन्धलाई के ही सहज बनाएको छ ।

संविधानमा गैरआवासीय नेपाली नागरिकता

नेपालको संविधान, २०७२ ले पहिलो पटक गैरआवासीय नेपालीलाई गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरेको छ । संविधानको धारा १४ अनुसार यस्तो नागरिकता प्राप्त गर्ने व्यक्तिले आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसले विदेशमा रहेका नेपाली मूलका व्यक्तिहरूलाई नेपालसँग कानूनी रूपमा जोड्ने महत्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ ।

तर संविधानमा व्यवस्था भएको झण्डै आठ वर्षपछि मात्र यसको व्यवहारिक कार्यान्वयन सुरु भयो । नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३ मा मिति २०८०/०२/१७ मा संशोधन भएपछि गैरआवासीय नेपाली नागरिकताको कानूनी व्यवस्था स्पष्ट भएको हो । त्यसपछि नागरिकता वितरणका लागि आवश्यक नेपाली नागरिकता नियमावली, २०६३ मा तेस्रो संशोधन मिति २०८०/०७/०४ गरी जारी भएपछि मात्र व्यवहारमा नागरिकता वितरण सुरु भएको हो । तथापि यस नागरिकताले राजनीतिक अधिकार भने प्रदान गर्दैन ।

गैरआवासीय नेपाली नागरिकता र अधिकार

गैरआवासीय नेपाली नागरिकता जारी हुने क्रम सुरु भएता पनि यस नागरिकताबाट प्राप्त हुने अधिकारहरूको पूर्ण प्रयोग अझै व्यवहारमा सम्भव हुन सकेको छैन। विभिन्न कानूनहरूमा आंशिक व्यवस्था भए पनि त्यसको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नियम, प्रक्रिया तथा संस्थागत संरचना अझै स्पष्ट रूपमा तयार हुन सकेका छैनन् ।

उदाहरणका लागि, मुलुकी देवानी संहिता, २०७४ को दफा ४३२(१) र दफा ४३३(१) मा गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्राप्त व्यक्तिका हकमा अचल सम्पत्ति सम्बन्धी विशेष व्यवस्था गरिएको छ । यसले उनीहरूलाई अंश वा अपुतालीबाट प्राप्त हुने सम्पत्तिमा अधिकार दिने बाटो खुला गरे पनि कार्यान्वयनका स्पष्ट नियम नहुँदा व्यवहारमा सम्पत्ति नामसारी, दर्ता तथा स्वामित्व हस्तान्तरण जस्ता कार्यहरू सहज रूपमा हुन सकेका छैनन् ।

त्यस्तै कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ४(२)(च) मा संशोधन

गरी गैरआवासीय नेपाली नागरिकलाई कम्पनी स्थापना गर्न खुला गरिएको भए पनि प्राइभेट फर्म, साझेदारी फर्म, सहकारी संस्था, गुठी वा गैरसरकारी संस्था स्थापना गरी व्यवसाय सञ्चालन गर्ने अधिकार स्पष्ट रूपमा उपलब्ध हुन सकेको छैन । यसरी केही सीमित अधिकार प्राप्त भए पनि गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूले व्यवहारमा अपेक्षित अधिकार प्रयोग गर्न सकेका छैनन्।

आवश्यक कानूनी सुधार

गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूले सहज रूपमा निम्न अधिकार प्रयोग गर्न पाउने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था आवश्यक देखिन्छः

१.उद्योग, व्यवसाय सञ्चालन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापनमा पूर्ण आर्थिक स्वतन्त्रताको अधिकार ।

२.अंश वा अपुताली प्राप्त गर्न र भोगचलन गर्न पाउने स्पष्ट अधिकार ।

३.चल तथा अचल सम्पत्ति खरिद, बिक्री तथा हस्तान्तरण गर्ने अधिकार ।

४.नेपालमा लगानी गर्ने र लगानी फिर्ता लैजान पाउने अधिकार ।

५.बैंकिङ सेवा प्रयोग गर्ने तथा दोस्रो बजारमा शेयर खरिद-बिक्री गर्ने अधिकार ।

६.रोजगारी प्राप्त गर्ने र सामाजिक सुरक्षा योजनामा सहभागी हुन पाउने अधिकार ।

७. नेपाली नागरिकसरह बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकार ।

८.शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा समान पहुँचको व्यवस्था ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासबाट सिक्नुपर्ने पाठ

विश्वका धेरै देशहरूले आफ्नो डायस्पोरा समुदायलाई र ाष्ट्रिय विकासमा सहभागी गराउन विशेष नीति अवलम्बन गरेका छन् । भारतले “ओभरसिज सिटिजन अफ इन्डिया (इऋक्ष)” कार्डमार्फत विदेशी नागरिकता लिएका भारतीय मूलका व्यक्तिहरूलाई दीर्घकालीन बसोबास, लगानी तथा आर्थिक गतिविधिमा व्यापक अधिकार प्रदान गरेको छ। त्यसै गरी चीन, इजरायल तथा आयरल्यान्डजस्ता देशहरूले पनि विदेशमा रहेका नागरिकहरूको पूँजी, ज्ञान र नेटवर्कलाई राष्ट्रिय विकासमा उपयोग गर्ने स्पष्ट नीति अपनाएका छन् ।

नेपालका लागि पनि विदेशमा रहेका लाखौं नेपालीहरूको ज्ञान, अनुभव, पूँजी र अन्तर्राष्ट्रिय पहुँच महत्वपूर्ण स्रोत हो । तर स्पष्ट नीति र कानूनी संरचना बिना यो सम्भावनालाई पूर्ण रूपमा उपयोग गर्न कठिन हुन्छ ।

निष्कर्ष

गैरआवासीय नेपालीहरू केवल भावनात्मक रूपमा मात्र मातृभूमिसँग जोडिएका समुदाय मात्र होइनन् न त केवल रेमिट्यान्स पठाउने समुदाय मात्र हुन्; उनीहरू नेपालको आर्थिक, प्राविधिक र बौद्धिक विकासका महत्वपूर्ण साझेदार हुन् । विगत दुई दशकमा केही महत्वपूर्ण कानूनी उपलब्धि भए पनि ती व्यवस्था अझै पूर्ण रूपमा प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् ।

त्यसैले गैरआवासीय नेपाली नागरिकताको व्यवहारिक कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने, सम्पत्ति, लगानी तथा व्यवसायसम्बन्धी स्पष्ट कानूनी संरचना निर्माण गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासअनुसार डायस्पोरा नीति र कानूनलाई सुदृढ बनाउने आवश्यकता देखिन्छ । यसो गर्न सकेमा विदेशमा रहेका लाखौं नेपालीहरूको ज्ञान, पूँजी र अनुभवलाई नेपालको समृद्धि र विकासको शक्तिशाली आधार बनाउन सकिनेछ ।

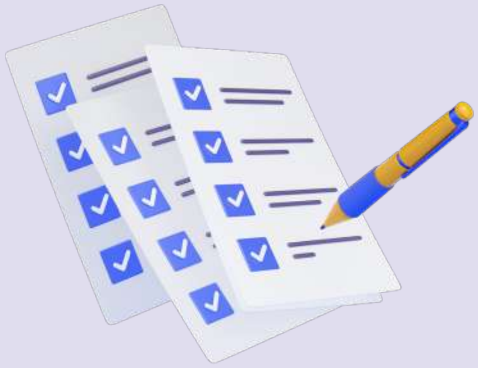

प्रवासी श्रमिक, विद्यमान स्वास्थ्य नीतिहरु र सुधारको खाँचो

सुनिल न्यौपाने
पत्रकार

नेपालबाट रोजगारीका लागि विदेश जाने चलन पुरानो हो। गोर्खाली सैनिकको परिचय देखि खाडीका श्रमिक हुँदै हाल सुखद भविष्यको सपना बोकेर युरोप पुग्ने नेपालीको संख्या बढेको छ। नेपालको राष्ट्रिय जनगणना २०७८ ले २१ लाख ९० हजार ५९२ नेपाली विदेशमा रहेको देखाएको छ। नेपाल श्रम आप्रवासन रिपोर्ट, २०२२ अनुसार सन् २००८/०९ द खि २०२१ सम्ममा ४७ लाख व्यक्तिले नयाँ श्रम स्वीकृति लिएका छन् भनें २०११/०१२ यता १८ लाख नेपालीले वैद शिक रोजगार विभागबाट पुनः श्रम स्वीकृति लिएका छन्।

यसरी विदेशिने मध्ये ठूलो हिस्सा खाडीका मुलुकहरु र मलेसिया गएकाहरुको रहेको छ। वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरु र विभिन्न रुपमा विदेशमा बसेका नेपालीहरुले मुलुकलाई महत्वपूर्ण आर्थिक योगदान पनि गरेका छन्। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा १७ खर्ब २३ अर्व भन्दा बढी र कम नेपाल भित्रिएको छ। तर प्रवासीको पसिनाले भिजेको सो रकममा उनीहरुले भोग्दै आएको स्वास्थ्य समस्या पनि उत्तिकै मिसिएको छ। राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ ले प्रस्थानपूर्व, वैदेशिक रोजगारको क्रममा रहेका तथा स्वदेश फर्केका तीनवटै चरणमा रहेका श्रमिकहरुलाई स्वास्थ्य सेवा दिने परिकल्पना गरेपनि व्यवहारमा सो लागु भएको छैन।

संविधान तथा कानुनमा रहेको व्यवस्था

नेपालको संविधान २०७२ ले वैदेशिक रोजगारलाई शोषणमुक्त, सुरक्षित र व्यवस्थित गर्न तथा श्रमिकको रोजगारी र अधिकारको प्रत्याभूति गर्न यस क्षेत्रको नियमन र व्यवस्थापन गर्ने नीति लिएको छ। विशेषगरी संविधानको धारा ३३ र धारा ५१ मा रोजगारी सम्वन्धी विषय समेटिएको छ। धारा ३३ मा रोजगारीको हक सम्बन्धि व्यवस्था छ भनें धारा ५१ मा वैदेशिक रोजगारलाई शोषणमुक्त, सुरक्षित र व्यवस्थित गर्ने, वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन भएको पूँजी, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गर्ने उल्लेख छ।

वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४, वैदेशिक रोजगार नियमावली २०६४, वैदेशिक रोजगार निति, २०६८ मा पनि यस्तै विषयहरु समेटिएका छन्। वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४ को दफा ७२ मा वैदेशिक रोजगारमा जाने कामदारले विदेश जानुअगाडी नेपाल सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्य परीक्षण गराउनु पर्ने, त्यसरी स्वास्थ्य परीक्षण

गराई वैदेशिक रोजगारमा गएको व्यक्तिलाई जानीजानी वा लापरवाहीपूर्वक वा बदनियतसाथ गलत स्वास्थ्य परीक्षण प्रतिवेदन दिएको कारण स्वदेश फिर्ता हुन परेमा वैदेशिक रोजगारमा जाँदा र फिर्ता हुँदा लागेको खर्च त्यसरी गलत स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने संस्थाले व्यहोर्नु पर्ने व्यवस्था छ ।

वैदेशिक रोजगार नियमावलीले वैदेशिक रोजगारमा जाने श्रमिक छनौटको आधारहरु मध्ये उमेर तथा शारिरीक तन्दुरुस्तीलाई एक मानेको छ । यसैगरी रोजगारीका लागि विदेश गएका व्यक्ति वा तिनका परिवारलाई स्वास्थ्य समस्या आइपरेमा गर्ने आर्थिक सहायता, श्रम स्वीकृति लिई वैदेशिक रोजगारमा गएको व्यक्तिको मृत्यु भएमा प्रदान गरिने आर्थिक सहायता लगायतको व्यवस्था पनि नियमावलीमा गरिएको छ ।

यहि बर्ष जारी भएको राष्ट्रिय श्रम आप्रवासन नीति, २०८२ ले आप्रवासनको क्रममा रहेका नेपाली नागरिकको स्वास्थ्य सचेतना बृद्धि गरि नसर्ने रोगहरुको जोखिम कम गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । श्रम आप्रवासनबाट फर्किएका श्रमिकहरुको स्वास्थ्य बिमालाई निरन्तरता हुने व्यवस्था मिलाउने पनि विषय पनि नीतिमा समेटिएको छ । यसैगरी वैदेशिक रोजगारीका कारण व्यक्ति तथा परिवारमा उत्पन्न मानसिक सम्स्याहरुलाई सम्वोधन गर्न स्थानीय तहमार्फत मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिने उल्लेख छ ।

योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा विदेशमा रहेकाहरुको सहभागिता

रोजगारीका क्रममा विदेशमा रहेका तथा विदेशमा स्वरोजगार गरिरहेका नेपाली पनि २०७९ चैत्र ८ गते देखि योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कोषमा सहभागि हुन पाएका छन् । यो व्यवस्थाले कोषमा सूचिकृत भई योगदान गरिरहेका कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य समस्या आइपरेमा तोकिएका सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी सहभागि भएका वैदेशिक रोजगारमा रहेका वा विदेशमा स्वरोजगार रहेका व्यक्तिले कोषले उपलव्ध गराउने दुर्घटना तथा असशक्तता, आश्रित परिवार सुरक्षा र वृद्धावस्था सुरक्षा वापतको सुविधा प्राप्त गर्दछन् । यद्यपी कोषको आवश्यकता किन र यसले प्रदान गर्ने सुविधाका विषयमा जानकारी नपाएका कारण धेरै प्रवासी श्रमिकले कोषमा नियमित योगदान गरिरहेका छैनन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले समेट्न नसकेको स्वास्थ्य क्षेत्र

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले मुख्यगरी स्थानीय तहलाई वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरु र फर्केकाहरुको तथ्याङ्क संकलन, सीपको पहिचान जस्ता जिम्मेवारी प्रदान गरेपनि वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाहरुको स्वास्थ्य परीक्षण, स्वास्थ्य सहयोगको जिम्मेवारी दिएको छैन । तसर्थ सो ऐनमा स्वास्थ्य सहयोगको विषय समेत समेटिनु आवश्यक देखिन्छ ।

प्रदेश र स्थानीय सरकारको दायित्व

संघियता कार्यान्वयनमा आएसँगै कतिपय स्थानीय तहहरुले वैदेशिक रोजगारसँग सम्वन्धित नीति तथा प्रोफाइलहरु सार्वजनिक गर्न सुरु गरेका छन् । यहि सन्दर्भमा धनकुटा नगरपालिकाले वैदेशिक रोजगार तथा पुनः एकिकरण नीति, २०७८ जारी गरेको छ । सो नीतिका अधिकाँश कार्यक्रमहरु विप्रेषणको सदुपयोग, रोजगारीका क्रममा सिकेर आएको सीपको सदुपयोग लगायतमा केन्द्रीत छन् । वैदेशिक रोजगार ऐनले छुन नसकेको रोजगारीका लागि भारत जाने श्रमिकलाई परिचयपत्र उपलव्ध गराउने, फर्केका कामदारको विवरण अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था क्रमशः लागु गर्ने सो नीतिमा समेटिएका सकारात्मक विषयहरु हुन् ।

यसैगरी केहि नगरपालिकाहरुले वैदेशिक रोजगार सम्वन्धि पार्श्वचित्रहरु प्रकाशन गर्न सरु गरेका छन् । सामी, समृद्धि लगायतका परियोजनाहरु सञ्चालनमा रहेका पालिकाहरुले यस्ता पार्श्वचित्र प्रकाशन गरेका छन् । तर ति पार्श्वचित्रहरुमा वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरुको स्वास्थ्य सम्वन्धि विषय प्राथमिकतामा परेको छैन ।

वैदेशिक रोजगार ऐन, २०६४, वैदेशिक रोजगार नियमावली २०६४ लगायतले वैदेशिक रोजगारमा जानु पूर्व अनिवार्य रुपमा स्वास्थ्य परीक्षण गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । तर रोजगारीका लागि विदेशिने श्रमिकहरुले वैदेशिक रोजगारीको चक्रमा विभिन्न प्रकारका शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य समस्या झेल्दै आएका छन् । गन्तव्य मुलुकहरुमा आप्रवासी श्रमिकको स्वास्थ्य विमा नहुनु र महँगो उपचार खर्चका कारण उनीहरु स्वास्थ्य सुविधाबाट वञ्चित हुँदै आएका छन् । वैदेशिक रोजगार बोर्डको तथ्याङ्क अनुसार सन् २०११/१२ देखि यता हरेक वर्ष ६ सय भन्दा बढी नेपाली श्रमिकले रोजगारीका क्रममा विदेशमा ज्यान गुमाउँदै आएका

छन् । यसले गन्तव्य मुलुकमा नेपाली श्रमिकले भोग्दै आएको गम्भीर स्वास्थ्य समस्यालाई उजागर गर्दछ ।

नीतिगत सुधारका लागि गर्नुपर्ने काम

वैदेशिक रोजगारमा जाने वा गएका व्यक्तिहरुको स्वास्थ्य सुरक्षाका विषयमा नेपाल सरकारले समयानुक्रमसँगै कतिपय सुधारात्मक कार्यहरु गरेपनि ति पर्याप्त छैनन् । १५ वर्षभन्दा अगाडी बनेको ऐन, नियमावली, नीति लगायतले स्वास्थ्य समस्या निवारणका थुप्रै आयामहरुलाई सम्वोधन गर्न सकेको छैन । तसर्थ नेपाल सरकारले निम्नानुसारका विषयहरुलाई सम्वोधन गर्नेगरी नयाँ कानुन र नीति निर्माण तथा कार्यक्रमहरु लागु गर्नु आवश्यक छः

स्वदेश फर्केका श्रमिकको स्वास्थ्य परीक्षणः

राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ मा प्रस्थानपूर्व, गन्तव्य मुलुकमा कार्यरत र स्वदेश फिर्ता भएकाहरुको स्वास्थ्य परीक्षण, प्रवर्द्धन तथा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच र उपभोगका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने भन्ने उल्लेख गरेको छ । सो नीति अनुरुप प्रस्थानपूर्वको स्वास्थ्य परीक्षण भइरहेको सन्दर्भमा गन्तव्य मुलुकमा रहेका नेपाली श्रमिकलाई लक्षित गर्दै वैदेशिक रोजगार बोर्डले वीर अस्पतालसँगको साझेदारीमा २०७९ चैत्र १५ गतेदेखि टेलिमेडिसिन सेवा सुरु गरेको छ । तर वैदेशिक रोजगारबाट स्वदेश फर्केकाहरुको स्वास्थ्य परीक्षणमा भनें अझै पनि कुनै व्यवस्था छैन । नीतिमा भएको सो व्यवस्थालाई संघीय सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहकार्यमा प्रभावकारी रुपमा लागु गर्नु आवश्यक छ ।

सुरक्षित आप्रवासन सम्बन्धि कार्यविधिमा विविधताको खाँचा

देशका धेरै पालिकाहरुले सुरक्षित आप्रवासन सम्बन्धि कार्यविधि जारी गरेका छन् । सो कार्यविधिले मनोसामाजिक परामर्शको आवश्यकतालाई उजागर गरेको छ । तर सो कार्यविधिले स्थानीय आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दै आवश्यक कार्यक्रमको प्राथमिकिकरण गर्नुको सट्टा देशभरीका लागि बनाइएको नमुना कार्यविधिलाई नै आफ्नो नाम राखेर जारी गरेका कारण स्थानीय आवश्यकतालाई त्यसले सम्वोधन गर्न सकेको छैन । तसर्थ यस्तो कार्यविधि निर्माण गर्दा स्थानीय आवश्यकतालाई महत्व दिई स्थानीय आवश्यकता अनुरुपको कार्यविधि निर्माण गर्न जरुरी छ ।

मानसिक स्वास्थ्यमा जोडः

वैदेशिक रोजगार र स्वास्थ्यको सन्दर्भमा मानसिक स्वास्थ्य महत्वपूर्ण विषय हो । उदाहरणका लागि कलैया उपमहानगर पालिकाले तयार पारेको पार्श्वचित्रमा वैदेशिक रोजगार मा गएकाहरु र तिनका परिवारका सदस्यहरुमा मानसिक चिन्ता एउटा मुख्य समस्याको रुपमा औंल्याईएको छ । अन्य पालिकाहरुका कार्यविधि तथा नीतिहरुमा पनि मानसिक स्वास्थ्य एउटा महत्वपूर्ण पक्षको रुपमा उल्लेख गरिएको छ । पछिल्लो समयमा आत्महत्या, डिप्रेसन जस्ता स्वास्थ्य समस्याहरु वृद्धि भएको अवस्थामा श्रमिक छनौट गर्दा मानसिक स्वास्थ्यको विषयलाई पनि उत्तिकै महत्व दिइनु अवश्यक देखिएको छ ।

लक्षित स्वास्थ्य समस्या केन्द्रीत कार्यक्रमको आवश्यकता

कतिपय स्वास्थ्य समस्याहरु वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाहरुमा बढी देखिएको छ । खाडीका मुलुकमा रोजगारी गरेर फर्केका युवाहरुमा मृगौला सम्बन्धि समस्या धेरै देखिएको छ । आत्महत्याको समस्या दक्षिण कोरिया गएका नेपाली श्रमिकमा धेरै देखिनु चिन्ताको विषय हो । तसर्थ मृगौलाको अवस्था पहिचानका लागि स्वदेश फर्केका श्रमिकको पिसाव तथा रक्त परीक्षण गर्न जरुरी छ । यसैगरी आत्महत्या लगायत मानसिक तनावको व्यवस्थापनका लागि मनोसामाजिक परामर्शलाई प्राथमिकताका साथ उपलब्ध गराइनु आवश्यक छ ।

स्थानीय आवश्यकता अनुरुपको नीतिहरु आवश्यक :

ठाउँ अनुसार स्थानीय आवश्यकताहरु फरक हुन सक्दछन् । वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाको संख्या धेरै भएको जिल्लामा महिलाका लागि (वैदेशिक रोजगारमा जाने वा फर्केर आएकाहरुका लागि) थप स्वास्थ्य सेवा आवश्यक पर्न सक्दछन् । तर वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाको संख्या नगन्य रहेको स्थानमा सो अनुरुपको सेवा आवश्यक नपर्न सक्दछ । तसर्थ सोही अनुरुप प्रदेश र स्थानीय तहका स्वास्थ्य ऐन र नीतिहरु तथा कार्यक्रमहरु बनाइनु आवश्यक छ ।

स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको भूमिका:

नेपालमा शिशु, वाल र मातृ स्वास्थ्यको क्षेत्रमा उल्लेखनिय परिवर्तन हुनुमा स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको भूमिका महत्वपूर्ण छ। उनीहरुको पहुँच हरेक घरसम्म हुने भएका कारण वैदेशिक रोजगारको योजनामा रहेकाहरु वा स्वदेश फर्केकाहरुलाई स्वास्थ्य सचेतना तथा स्वास्थ्य परिक्षणमा प्रोत्साहित गर्ने कार्यमा स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछन् । उनीहरुलाई वैदेशिक रोजगार र स्वास्थ्यसँग सम्वन्धित गर्ने गरी पालिकाहरुले कार्यक्रम निर्माण गरेमा हाल रहि आएको स्वास्थ्य समस्या न्यूनिकरण हुन सक्दछ ।

द्विपक्षिय सम्झौताहरुमा समेटिनु पर्ने विषयहरु:

नेपाल सरकारले पछिल्ला केहि बर्षयता गरेका श्रम समझदारीहरुमा नेपाली श्रमिकको स्वास्थ्य परिक्षण वापतको खर्चको दायित्व गन्तव्य मुलुकका रोजगारदाताहरुको हुने व्यवस्था समेटिएको छ । नेपालले जोर्डन, मलेसिया, संयुक्त अरव इमिरेट्स (युएई), मौरिसस लगायतसँग गरेको सम्झौता तथा समझदारी यसका उदाहरणहरु हुन् । तर तिनको कार्यान्वयनको पक्ष भनें फितलो छ ।

नेपाल सरकारले गन्तव्य मुलुकका सरकारसँग श्रमिक आदानप्रदान सम्वन्धमा गर्ने द्विपक्षिय श्रम सम्झौता तथा समझदारीहरुमा नेपाली श्रमिकलाई गन्तव्य मुलुकको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्ध गर्ने विषय समेटिनु पर्दछ । यसैगरी रोजगारदाताले शुल्क भुक्तानी गर्नेगरी २४ घण्टे विमाको व्यवस्था पनि सुनिश्चत गरिनु पर्दछ । यसो हुन सकेमा गन्तव्य मुलुकमा नेपाली श्रमिकले भोग्दै आएको स्वास्थ्य समस्यामा कमि आउनुका साथै स्वास्थ्य समस्या आइपरेमा गुणस्तरीय उपचार सेवाबाट वञ्चित हुने छैनन् ।

गन्तव्य मुलुकमा पुगेपछिको अभिमुखिकरण:

नेपालबाट गन्तव्य मुलुकमा पुगेपछि काम सुरु गर्नु अगाडी सम्बन्धित मुलुकको कार्यप्रकृति, आइपर्न सक्ने स्वास्थ्य समस्या, त्यसबाट जोगिन अपनाउनु पर्ने सावधानी, स्वास्थ्य समस्या आईपरेमा कहाँ कसरी उपचार गर्न सकिन्छ भन्ने जानकारी सहितको रोजगारपूर्वको अभिमुखिकरण तालिमको सुनिश्चितता गरिनु पर्दछ । यस्तो व्यवस्था हुन सकेमा रोजगारीका लागि प्रवासमा जाने श्रमिकको स्वास्थ्य अवस्थामा धेरै सुधार हुनेछ ।

(सुरक्षित वैदेशिक रोजगारको विषयमा अध्ययन अनुसन्धानमा संलग्न लेखक न्यौपाने www.deshparadesh.com का सम्पादक हुन्)

एनआरएनएको रि-ब्रान्डिङ खाँचो

डा. हेम राज शर्मा
उपाध्यक्ष, गैरआवासीय नेपाली संघ

विभिन्न मुलुकमा छरिएका नेपालीलाई एकताबद्ध गर्दै, उनीहरूले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप, प्रविधि र पुँजी मातृभूमि नेपालको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा सदुपयोग गर्ने उद्देश्यसहित गैरआवासीय नेपाली संघको २००३ मा स्थापना भएको थियो। 'नेपालीका लागि नेपाली' भन्ने नारासहित सुरु भएको यो संस्थाले २२ वर्षको अवधिमा ९० भन्दा बढी देशमा आफ्नो औपचारिक सञ्जाल विस्तार गर्दै विश्वभर छरिएका नेपाली समुदायलाई सामूहिक चिनारी र उद्देश्यमा एकीकृत गर्न उल्लेखनीय सफलता हासिल गरेको छ।

संघको अभियानकै परिणामस्वरूप नेपाल सरकारले गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन, नागरिकता, लगानी, आप्रवासी श्रमिकसँग सम्बन्धित सामाजिक सुरक्षा लगायत महत्त्वपूर्ण मुद्दाहरू सम्बोधन गरेको छ। यसले विदेशमा बस्ने नेपालीहरूको मातृभूमिप्रतिको दायित्वलाई अझ गहिरो बनाएको छ। संस्थापनाकालको दाँजोमा प्रविधिको तीव्र छलाङ, देशको बदलिएको राजनीतिक परिदृश्य, विश्व अर्थतन्त्रको

रूपान्तरण, दोस्रो पुस्ताका गैरआवासीय नेपालीको बढ्दो संख्या, साथै नयाँ गन्तव्य देशमा जाने नेपालीहरूको निरन्तर वृद्धिले संघलाई नितान्त फरक परिस्थितिमा ल्याएको छ। यस्तो निर्णायक मोडमा एनआरएनएलाई अझ सान्दर्भिक, प्रभावकारी र समावेशी बनाउन समयानुकूल रूपान्तरण आवश्यक छ ।

अर्कोतर्फ, हाम्रा विविध विचार र महत्त्वाकांक्षाका कारण केन्द्रीय नेतृत्वबीच अनावश्यक विभाजन सिर्जना भई नेपाली डायस्पोरा पनि विभाजनको अवस्थामा पुगेको छ। यसका कारण गैरआवासीय नागरिकताको कार्यान्वयनसहित संघसँग सम्बन्धित मुद्दाहरू ओझेलमा परेका मात्र होइन, संघकै अस्तित्व नै संकटमा पर्ने हो कि भन्ने आशंका बढ्दै गएको छ। अझ दुःखद त के छ भने, आजसम्म पनि संघमा २% भन्दा कम गैरआवासीय नेपाली मात्र आबद्ध छन्, जहाँ पेशागत समुदाय र दोस्रो पुस्ताको सहभागिता लगभग शून्य छ।

वर्तमान चुनौतीहरूलाई आत्मसात् गर्दै, आगामी कार्यकालका लागि संघलाई पुनः ब्रान्डिङ गर्ने र दीर्घकालीन स्थायित्व सुनिश्चित गर्न निम्नानुसार स्पष्ट रोडम्याप तयार पार्न जरुरी छ।

संस्थागत पुनर्संरचना र रि-ब्रान्डिङ

संघको नेतृत्व चयन प्रक्रियामा पारदर्शिता र सहभागिता सुनिश्चित गर्न अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय परिषदको नेतृत्व सम्पूर्ण पञ्जीकृत सदस्यहरूले अनलाइन प्रत्यक्ष मतदानमार्फत चयन गर्नुपर्छ। सबै राष्ट्रिय समन्वय परिषदको योगदानको सम्मान गर्दै 'इलेक्टोरल कलेज' प्रणाली अपनाउनु आवश्यक छ। संघका आन्तरिक मामिलामा परराष्ट्र मन्त्रालयको राजनीतिक प्रभाव घटाउनु र गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐनमा आवश्यक संशोधन गर्न पहल गर्नु अपरिहार्य छ। यसैक्रममा, एनआरएनए फाउन्डेसन विदेशमा दर्ता गरेर परोपकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु संघको दीगो प्रभाव र विश्वसनीयताका लागि आवश्यक छ।

संघको विभागीय संरचना अझ प्रभावकारी बनाउन युवा, महिला, वैदेशिक रोजगार, लगानी, मानव कल्याण, एनआर एन हक-हित र नेपाल प्रवर्द्धन विभागको नेतृत्व उपाध्यक्षले गर्नु आवश्यक छ। पदाधिकारी र सदस्यहरूलाई उनीहरूको दक्षताअनुसार विभागीय जिम्मेवारी वितरण गर्नु अनिवार्य छ। सम्बन्धित क्षेत्रमा दक्ष व्यक्तिहरूलाई विभागीय उपाध्यक्षको नेतृत्वमा चयन गर्नु आवश्यक छ, विशेषगरी वैदेशिक रोजगार विभागको नेतृत्व मध्यपूर्व लगायतका वैदेशिक रोजगारमा गएका देशका व्यक्तिहरूले लिनुपर्छ।

संसारभरका पेशागत गैरआवासीय नेपाली–जस्तै डाक्टर, नर्स, इन्जिनियर, वैज्ञानिक, प्राध्यापक र अनुसन्धानकर्ता–लाई समेटेर पेशागत तथा प्राज्ञिक परिषद् गठन गर्नु आवश्यक छ। यस परिषदको उद्देश्य उनीहरूले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप, प्रविधि र बौद्धिकतालाई नेपाल र विश्वभरका गैर आवासीय नेपालीको हितमा प्रभावकारी बनाउन प्रयोग गर्नु पर्छ। यस परिषदलाई एनसीसी सरह अधिकार दिँदै स्वायत्त ढंगले सञ्चालन गर्ने, र यसको अध्यक्ष आइसीसी उपाध्यक्ष तथा प्राज्ञिक विभाग प्रमुखले सम्हाल्ने व्यवस्था गरियो भने पेशागत गैरआवासीय नेपालीहरू संघ र मातृभूमीसँग सजिलै जोडिनेछन्।

हालको परम्परागत प्रणाली, जसमा आफैं सदस्यता प्रमाणित गर्ने, आफैं निर्वाचन समिति गठन गर्ने र आफैं उम्मेदवार बन्ने प्रचलनले संघमा गुटबन्दी र राजनीतिक प्रभाव बढाएको छ। यसलाई अन्त्य गर्न सदस्यता प्रमाणीकरणलाई पूर्ण रूपमा आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स प्रयोगबाट व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ। निर्वाचनको निष्पक्षता र पारदर्शिताका लागि सदस्यता व्यवस्थापन प्रणाली -MIS सहित) स्थायी र स्वायत्त निकायमार्फत सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ। साथै, निर्वाचन समिति, अनुशासन समिति, विधान समिति, न्यायिक समिति जस्ता स्थायी समितिहरू स्वतन्त्र रहनु आवश्यक छ। यी समितिहरू साधारणसभाद्वारा गठन गरिनु पर्छ।

गैरआवासीय नेपालीका हक, हित र अधिकार

नागरिकता, मतदान, पिएनओ र गोर्खा सैनिकसम्बन्धी हकहित लगायत गैरआवासीय नेपाली समुदायसँग सम्बन्धित मुद्दामा सक्रिय पहल आवश्यक छ। वंशजको नागरिकता कायम राख्नु अपरिहार्य छ भने, हालको संविधानअनुसार गैरआवासीय नेपाली नागरिकता प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरूले राजनीतिक अधिकारबाहेक अन्य सबै अधिकार सामान्य नेपाली सरह प्राप्त गर्न र सम्पत्तिको सुरक्षा सुनिश्चित गर्न सरकारसँग निरन्तर पैरवी गर्नु अनिवार्य छ।

सर्वोच्च अदालतको फैसलाअनुसार विदेशमा बसोबास गर्ने साविकका नेपाली नागरिकलाई नेपालको आम निर्वाचनमा विदेशबाट मतदान गर्न सक्ने व्यवस्था सुनिश्चित गरेर

मातृभूमीसँग जोड्नु आवश्यक छ। साथै, थाइल्याण्ड, बर्मा, फिजी, मलेसिया लगायतका मुलुकमा रहेका नेपालीभाषी समुदायलाई नेपालसँग भावनात्मक र कानुनी रूपमा जोड्ने प्रावधान प्रस्तावित गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐनमा समावेश गरी विदेशमा बस्ने साविकका नेपाली नागरिकका केही अधिकार सीमित गर्ने संविधानको धारा २९१ संशोधन गर्न संघले पहल गर्नु पर्छ। पूर्व गोर्खा सैनिकका हकहितसम्बन्धी मुद्दा नेपाल सरकार र बेलायत सरकारसमक्ष प्रभावकारी रूपमा उठाउनु र तिनको समाधानका लागि आवश्यक सहयोग र पहल निरन्तर जारी राख्नु पर्दछ।

सुरक्षित, मर्यादित र सीपमूलक वैदेशिक रोजगारी

वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सामाजिक सुरक्षा, राहत र सीपको विकास सुनिश्चित गर्नु अत्यावश्यक छ। श्रमिकका समस्याको समाधानका लागि काठमाडा ँ सचिवालयमा छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु जरुरी छ, जसले आकस्मिक मृत्यु, दुर्घटना वा अन्य विपद्मा परेका कामदारका परिवारलाई कानुनी सहयोग उपलब्ध गराउन सक्छ। गन्तव्य मुलुकको कानुनी ज्ञान र सचेतनाको अभावका कारण धेरैजसो कामदारले आफ्ना हक-अधिकार, न्याय र क्षतिपूर्ति माग्न सकिरहेका छैनन्; यसलाई सम्बोधन गर्न वैदेशिक रोजगारीअघि कामदारलाई गन्तव्य मुलुकको विस्तृत जानकारी दिने 'ओरिएन्टेशन' कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ र उक्त जानकारी Smart NRNA एपमार्फत सहज रूपमा उपलब्ध गराउन सकिन्छ।

हाल सञ्चालनमा रहेको 'वैदेशिक रोजगार राहत कोष' वृद्धि गर्नु आवश्यक छ, जसका लागि पञ्जीकृत सदस्य शुल्कबाट न्यूनतम योगदान छुट्याउन सकिन्छ। वैदेशिक रोजगारीका क्रममा जेल परेका कामदारको निष्पक्ष सम्बोधन, मध्यपूर्वमा मृत्युवरण गरेका कामदारका शव छिटो र सहज ढंगले स्वदेश ल्याउने तथा क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउने कार्य सुनिश्चित गर्नु जरुरी छ। मध्यपूर्व, पूर्व-एशिया र पूर्वी युरोपमा अदक्ष तथा अर्ध-दक्ष कामदारको बढ्दो चापका कारण उत्पन्न जोखिम रोक्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ।

असुरक्षित तथा अवैध मार्गबाट वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्ति न्यूनीकरण गर्न नेपाल सरकारसँग सहकार्य गर्नु जरुरी छ। सामाजिक सुरक्षाकोषमा बढीभन्दा बढी गैरआवासीय नेपालीलाई समावेश गर्न रोड शो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ। प्रस्तावित रु. १० अर्बको संयुक्त लगानी कोषमा Initial Public Offering (IPO) मार्फत थोरै आम्दानी हुने वातावरण तयार गर्नु पर्छ, जसले वैदेशिक रोजगारमा रहेका नेपालीलाई पनि लगानीकर्ता बनाउँछ।

मध्यपूर्व, मलेसिया, कोरिया लगायतका मुलुकमा कार्यरत नेपाली कामदारको सीप र दक्षताको अभिलेख तयार गर्न सकियो भने उनीहरू स्वदेश फर्केपछि रोजगारी खोज्न सहज हुनेछ। यस्तै योजना सहित 'रिटर्नी इमिग्रान्ट कार्यक्रम' लागू गर्न सकिन्छ। अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन(ILO), अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासन संगठन(IOM), संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम (UNDP) जस्ता संस्थासँग सहकार्य गर्दै श्रमिकका समस्याको समाधान गर्नु आवश्यक छ। साथै, अधिक आम्दानी र सुरक्षित गन्तव्य देश सुनिश्चित गर्न कामदारको क्षमता अभिवृद्धि गरिनु जरुरी छ। मानव ओसारपसार र अवैध धन्दामा संलग्न व्यक्तिलाई संघका कुनै पनि निकायमा पदाधिकारी बन्नबाट रोक्न सकिएमा संघको छवि सुरक्षित रहन्छ र विश्वसनीयता कायम हुन्छ।

नेपालमा आर्थिक लगानी प्रवर्द्धन

गैरआवासीय नेपालीहरूले विदेशमा आर्जन गरेको पुँजी र वैदेशिक लगानी नेपालमा आकर्षित गर्न संघले अझ सक्रिय पहल गर्नु आवश्यक छ। दोहोरो कर प्रणाली अन्त्य गर्न नेपाल सरकार र सम्बन्धित मुलुकबीच समझदारीको सेतुको भूमिका निभाउनु पर्छ, जसले लगानीको सहजता सुनिश्चित गर्नेछ। नेपालमा लगानी भित्र्याउन नेपाल सरकारको लगानी रहेको रु. १० अर्बको 'नेपाल डेभलपमेन्ट फन्ड'लाई विस्तार गरेर प्रभावकारी बनाउनु अपरिहार्य छ। साथै, गैरआवासीय नेपालीहरूले पूँजी बजारमा सजिलै लगानी गर्न र समष्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम राख्न कानुनी र नीतिगत सुधार मार्फत वातावरण तयार गर्नु पर्छ। रोजगारी, उद्यमशीलता र पूर्वाधार विकासमा प्रवासी नेपालीको योगदान सुनिश्चित गर्न कानुनी सुविधा, लगानी सहजीकरण, धितोपत्र बजार पहुँच र वैदेशिक रोजगारबाट आउने विप्रेषणमा अनुदानको व्यवस्था आवश्यक छ। यसरी मात्र प्रवासी नेपालीको आर्थिक शक्ति मातृभूमिको दीगो विकाससँग जोड्न सकिन्छ।

महिला अधिकार, अवसर र सशक्तीकरण

गैरआवासीय नेपाली महिलाको अवसर विस्तार, अधिकार सुनिश्चितता र सामाजिक सुरक्षामा ध्यान दिन आवश्यक छ। संघले यसका लागि सबै संरचनामा न्यूनतम ३३ प्रतिशत

महिला प्रतिनिधित्व कायम गर्नुपर्नेछ, जसले नेतृत्व र निर्णय प्रक्रियामा महिलाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्नेछ। विदेशी नागरिकसँग विवाह गरेका नेपाली आमाबाट जन्मिएका सन्तानले नागरिकता सहज रूपमा पाउने वातावरण तयार गर्नु पनि प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ। वैदेशिक रोजगार वा अन्य कारणले समस्यामा परेका महिलालाई तत्काल सहयोग, कानुनी सहायता र सुरक्षा उपलब्ध गराउन वैदेशिक रोजगार राहत कोष परिचालित गर्नु आवश्यक छ। साथै, वैदेशिक रोजगारीमा गएका महिलाले भोग्न सक्ने मानसिक स्वास्थ्य समस्या, महिला हिंसा र घरेलु हिंसा समाधान गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्छ, जसमा मनोवैज्ञानिक परामर्श, सपोर्ट ग्रुप र साइको-एजुकेशनको व्यवस्था समावेश गरिनु आवश्यक छ।

युवा र दोस्रो पुस्ताको सहभागिता

युवा र दोस्रो पुस्ताका गैरआवासीय नेपालीहरूको सक्रिय सहभागिता बढाउन र उनीहरूको नेपालसँगको सम्बन्ध दिगो बनाइराख्न विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन आवश्यक छ। हरेक राष्ट्रिय समन्वय परिषद (एनसीसी)मा दोस्रो पुस्ताका लागि छुट्टै निकायको व्यवस्था गरी उनीहरूको आवाज संस्थागत रूपमा सुनिनु अनिवार्य छ। नेपालका विश्वविद्यालय, शैक्षिक र व्यावसायिक संस्थामा इन्टर्नशिप तथा शैक्षिक भ्रमणका अवसर उपलब्ध गराएर युवा पुस्तालाई व्यावहारिक अनुभवसँग जोड्नु आवश्यक छ। साथै, Youth Volunteer for Nepal (YVFN) परियोजना अन्तर्गत उनीहरूलाई नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा स्वेच्छिक सेवामा संलग्न गराउन पहल गर्नु पर्दछ। नेपाली भाषा सिकाउने पाठ्यक्रम तयार गरी दोस्रो पुस्तालाई भाषा कक्षा सञ्चालन गर्न सके उनीहरूलाई नेपालसँग जोड्न सकिन्छ। विदेशमा रहेका एनसीसी र अन्य संघहरूले सञ्चालन गरेका फुटबल, भलिबल लगायतका खेलकुद प्रतियोगितालाई एकीकृत गर्दै एनआरएनए स्पोर्ट्स एकेडेमीमार्फत 'एनआरएनए लिग' सञ्चालन गर्न जरुरी छ। दोस्रो पुस्ताका गैरआवासीय नेपालीहरूले नेपालको राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा सहभागिता जनाउन सक्ने वातावरण पनि सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ। विदेशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको सहयोगका लागि एनआरएनए सचिवालयमा परामर्श केन्द्र स्थापना गर्नु पनि जरुरी छ।

ज्ञान, सीप र प्रविधि हस्तान्तरण

गैरआवासीय नेपालीहरूले विदेशमा आर्जन गरेको ज्ञान, सीप र प्रविधि नेपालमा प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्न विभिन्न पहल आवश्यक छन्। हाल सञ्चालनमा रहेका NRNA Academy, Nepal Policy Forum, NRN Science Foundation, Nepal Library Foundation, Vocational Education र प्राविधिक समितिहरूलाई छुट्टै विभागमा समन्वय गरी प्रभावकारिताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्छ। NRN Global Knowledge Conventionलाई निरन्तरता दिँदै यसको सिफारिस र सुझावहरूको कार्यान्वयन सरकारसँग मिलेर सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ, जसले नेपालमा Knowledge–based Economy को विकासमा या गदान पुऱ्याउनेछ। नेपाल सरकार, नेपाली विश्वविद्यालयहरू, अनुसन्धान केन्द्रहरू, नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान, र नेपालभित्र तथा बाहिरका पेशागत संस्थाहरूसँग सहकार्य अनिवार्य छ। नीति र योजना निर्माण तहमा गैरआवासीय न पालीहरूको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ। यस गरी, Brain Gain Centre र National Academy या Science ले सञ्चालन गरेका Who Is Who कार्यक्रमहरूसँग सहकार्य गर्दै एनआरएनए र अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासन संगठन (IOM) को सहयोगमा नेपाल फर्किने गैरआवासीय न पालीहरूको Skill Mapping विस्तार गर्नुपर्छ। यसमार्फत दक्ष तथा विज्ञ गैरआवासीय नेपालीहरूको विवरण संकलन गरेर उनीहरूको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई नेपाल विकासमा प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्न आधार तयार गर्नुपर्छ।

प्रविधियुक्त एनआरएनए

गैरआवासीय नेपाली संघलाई अत्याधुनिक डिजिटल प्रविधि समेटिएको संस्था बनाउन 'हात-हातमा एनआरएनए' अभियानमार्फत संघका सबै गतिविधि Smart NRNA एप्समा उपलब्ध गराइनुपर्छ। यसले संघ र पञ्जीकृत सदस्यहरू तथा गैरआवासीय नेपालीहरूबीच प्रत्यक्ष र सहज सम्पर्क स्थापना गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ। अनलाइन मतदानमा द्ययिअपअजबष्ल प्रविधि प्रयोग गरेर सुरक्षित र पारदर्शी प्रक्रिया सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ भन Face Verification निर न्तर अपनाउनु अनिवार्य छ। संघसँग सम्बन्धित सबै दस्ताव जहरूको इलेक्ट्रोनिक अभिलेख तयार गरेर डिजिटल पहुँच र व्यवस्थापन सुदृढ गर्नु पर्छ। साथै, सदस्यहरूको सुविधाका लागि Membership Benefit कार्यक्रम Smart NRNA एप्समार्फत सञ्चालन गरी प्रभावकारी सेवा सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

आर्थिक दीगोपन

सचिवालय सञ्चालन र परियोजनाहरूका लागि सदस्यता

शुल्क वा पदाधिकारीको व्यक्तिगत सहयोगमा निर्भर रहनु पर्ने अवस्था अन्त्य गर्न, संघको आर्थिक दीगोपन सुनिश्चित गर्न प्रविधि र ज्ञानमा आधारित वैकल्पिक स्रोतहरू आवश्यक छन्। यसका लागि गैरआवासीय नेपाली संघको सञ्जालमार्फत सञ्चालनमा आएका वा सञ्चालन गर्न चाहने व्यवसायहरूले ऋक्च अन्तर्गत न्यूनतम प्रतिशत लाभांश एनआरएनएका लागि छुट्याउनुपर्छ। विश्वभर छरिएका गैरआवासीय नेपालीहरूले सञ्चालन गरेका व्यवसायहरूको इलेक्ट्रोनिक डाटाबेस तयार गरेर Smart NRNA एप्समार्फत ती व्यवसायलाई गैरआवासीय नेपालीसँग जोड्नु आवश्यक छ, जसका लागि व्यवसायिक संस्थाबाट न्यूनतम शुल्क लिन सकिन्छ। संघले :embership Benefit Scheme लाई प्रभावकारी बनाउँदै यसबाट प्राप्त सुविधाको केही अंश संघले सुनिश्चित गर्नुपर्छ, जसले चुनाव-प्रेरित सदस्यता कम गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ। साथै, संयुक्त राष्ट्र संघ अन्तर्गतका अनुभवलाई उपयोग गर्दै कल्याणकारी तथा अध्ययन/अनुसन्धान परियोजनाका लागि एनआरएनए फाउन्डेसनमार्फत अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायसँग सहकार्य आवश्यक छ। संघले विभिन्न परियोजनामा लगानी गर्दा प्राप्त हुने लाभांशलाई संघकै लागि सुरक्षित गर्ने कानुनी व्यवस्था नेपाल सरकारसँग सुनिश्चित गर्नु अनिवार्य छ। अन्ततः, Smart NRNA एप्समार्फत Crowd Funding को प्रणाली स्थापना गरेर अतिरिक्त स्रोत जुटाउन आवश्यक छ।

परोपकार र मानव कल्याण

गैरआवासीय नेपाली संघका कार्यक्रमहरू परिणाममुखी बनाउन परियोजना छनोटसम्बन्धी स्पष्ट नीति बनाउनु आवश्यक छ, जसलाई एनआरएनए फाउन्डेसनमार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्छ। परियोजनाको प्रभावकारी पुनरावलोकन र मूल्याङ्कनका लागि विज्ञहरूको समिति गठन अनिवार्य छ। नेपालमा सञ्चालन हुने 'एक एनसीसी, एक परियोजना' जस्ता कार्यक्रमहरूमा एनसीसीहरूबीच सहकार्यको वातावरण तयार गर्नु आवश्यक छ र आवश्यक परे आइसीसीले आर्थिक सहयोग सुनिश्चित गर्नुपर्छ। परियोजनाहरूलाई स्थानीय तथा संघीय सरकारसँग समन्वय गर्दै सञ्चालन गर्नु अनिवार्य छ। सातै प्रदेशमा मोबाइल ब्लड बस सञ्चालन गरी, सडक बालबालिकालाई सहयोग गर्ने तथा अन्य चालु परियोजनाहरू निरन्तरता दिनुपर्छ। साथै, नेपालमा बाढी, पहिरो, भूकम्प जस्ता प्राकृतिक विपद् व्यवस्थापन कार्यहरू अहिलेसम्म ad hoc आधारमा सञ्चालन हुँदै आएको हुँदा, यसलाई रणनीतिक र दीगो बनाउन Relief, Response and Recovery (3Rs) अवधारणा अनुसार नीति तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ। राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्था र स्थानीय सरकारहरूसँग सहकार्य गर्दै सचिवालयमा विपद् सम्बन्धी फोकल युनिटको व्यवस्था अनिवार्य छ।

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको बहुआयामिक एनआरएनए

गैरआवासीय नेपाली संघलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको बहुआयामिक संस्थामा विकास गर्न नेपाल सरकार, विदेशस्थित तथा नेपालस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोग, र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँग प्रभावकारी संवाद र सहकार्य गर्न एक संयन्त्र तयार गर्नु आवश्यक छ, जसले नेपाललाई अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसँग जोड्ने पुलको भूमिका निर्वाह गर्छ। एनआरएनएलाई संयुक्त राष्ट्र संघको आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्को सदस्यताका लागि पहल गर्नु अपरिहार्य छ, जसले संघलाई विश्व मञ्चमा स्थापित गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ। अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन (ILO), अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासन संगठन (ILO) सँगको सहकार्य निरन्तरता दिनु अनिवार्य छ भने Global Diaspora Confederation (GDC) सँगको आबद्धतामार्फत अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासी समुदायमा अनुभव साटासाट गर्दै साझा मुद्दाहरूमा सहकार्य गर्नु आवश्यक छ। नेपाल सरकार र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायबीच समन्वयको पुलका रूपमा एनआरएनएले काम गर्नु आवश्यक छ। भूमण्डलीकरण र जलवायु परिवर्तन जस्ता नेपालमा प्रत्यक्ष नकारात्मक असर पार्ने विषयहरूमा गैरआवासीय नेपाली र नेपालसँग सरोकार राख्ने विदेशी विज्ञहरूको माध्यमबाट सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा आवाज पुऱ्याउनु अपरिहार्य छ।

नेपाली उत्पादन, कला, संस्कृति र पर्यटन प्रवर्द्धन

संघले नेपालमा उत्पादन भएका सामान, नेपाली कला, संस्कृति र पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्न सक्रिय भूमिका खेल्नु पर्छ। यसका लागि सांस्कृतिक दूतको भूमिका निर्वाह गर्दै नेपाली पहिचान, कला र पर्यटनलाई विश्वस्तरमा चिनाउन र विदेशमा नेपाली सामान प्रवर्द्धनका लागि एनसीसीलाई सक्रिय रूपमा सहभागी गराउन सकिन्छ। नेपालीहरूको बसोबास भएका देशहरूमा नेपाली सांस्कृतिक केन्द्र (नेपाल हाउस) स्थापना गरी वार्षिक रूपमा 'नेपाल फेस्टिवल' आयोजना गर्दै सबै एनसीसीलाई यसमा संलग्न गराउनुपर्छ, र यसको लागि संघले नेपाल पर्यटन बोर्डसहित सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी आवश्यक सहयोग जुटाउन सक्छ।

परिणाममुखी, उत्तरदायी र पारदर्शी एनआरएनए

गैरआवासीय नेपाली संघलाई परिणाममुखी, उत्तरदायी र पारदर्शी बनाउने दिशामा संघले अल्पकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजना तयार गर्नु अनिवार्य छ। दुईवर्षे कार्ययोजनाको क्यालेन्डर तयार गरी आइसीसी र एनसीसीका गतिविधि त्यही योजनाभित्र केन्द्रित हुनुपर्छ। काठमाडौँस्थित सचिवालयलाई व्यवस्थित र प्रविधियुक्त बनाउँदै कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि गर्नुपर्नेछ। संघले यो सुनिश्चित गर्नुपर्छ कि गैरआवासीय नेपालीहरू आफू बसोबास गर्ने देशका स्थानीय समुदाय र सरकारसँग सहज रूपमा सहकार्य गर्न सकून्, र यसका लागि एनसीसीको क्षमता मजबुत बनाउन आवश्यक छ। आइसीसी र अन्य आबद्ध निकायहरू–एनसीसी, समितिहरू, टास्कफोर्स, क्षेत्रीय संयोजक–बीच प्रभावकारी संवाद र समन्वय कायम राख्नुपर्नेछ। संघका दीर्घकालीन निर्णयहरूमा विधानसम्मत पञ्जीकृत सदस्यहरू, एनसीसी र आइसीसीका कार्यकारी सदस्यहरूसँग परामर्श लिनु अनिवार्य छ। साथै, संघको वार्षिक आय-व्ययको अनुमान तयार गरी प्रत्येक तीन महिनामा वेबसाइटमार्फत सार्वजनिक गर्नु जरुरी छ, जसले पारदर्शिता र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्नेछ।

सारांशमा, एनआरएनएले नेपाली डायस्पोराको साझा शक्ति र पहिचानलाई सशक्त बनाउँदै मातृभूमिसँगको सम्बन्ध दिगो र प्रभावकारी बनाउन फरक र स्पष्ट दृष्टिकोणसहित रि ब्रान्डिङ आवश्यक छ। आसन्न १२औं महाअधिवेशनले संघलाई यसतर्फ अग्रसर गराउने वातावरण तयार पार्ने विश्वास गर्न सकिन्छ।

विदेशबाट मताधिकार : विधि, प्रक्रिया र बहसको श्रृखंला

युवराज गौतम
पत्रकार

विषय प्रवेश

रोजगारी, पेसा-व्यवसाय र अध्ययनका सिलसिलामा नेपालीहरु विदेश जान थालेको करिब दुई सय बर्ष नाघ्यो । तर सन् १९९० को दशकपछि मात्र बाक्लो संख्यामा नेपालीले मुलुक छाड्न थालेको पाइन्छ । विश्वव्यापीकरण र आर्थिक उदारीकरणले वैदेशिक रोजगारी र अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको नयाँ युग शुरु भएसँगै नेपालीहरुले श्रम बेच्न वा व्यवसाय गर्न विदेशिन थालेको इतिहास पाइन्छ । सहज जीवन यापन र समृद्धिको सपना बोकेर नेपालीहरु सुरुमा भारत, कतार, दुवई, मलेसिया, कुवेत पुगे भने अध्ययनका सिलसिलामा पछिल्लो समय युरोप, अमेरिका, अष्ट्रेलियासम्म फैलिएका छन् ।

विशेषगरी २०५४ फागुनपछि हरेक जिल्ला प्रशासन कार्यालयमार्फत राहदानी लिन सजिलो भएसँगै ग्रामीण क्षेत्रका नागरिकका लागि विदेश जाने ढोका फराकिलो भयो र हरेक वर्ष वैदेशिक आप्रवासन तीव्र गतिमा बढ्दै गएको पाउन सकिन्छ । उत्तर अमेरिकादेखि अफ्रिकासम्म, यूरोपदेखि अस्ट्रेलिया र प्रशान्त महासागरीय मुलुक पपुवा न्यूगिनीसम्म नेपालीको संजाल विस्तार भइसकेको छ । संसारभर फैलिएका नेपालीहरुको सपना र लक्ष्य भने फरक छन् । जहाज चढेर सात समुन्द्रपार जाने र रेल चढेर भारत जाने नेपालीको लक्ष्य, उद्देश्य र सपना फरक छ । कोही फर्कनेगरी जान्छन् भने कोही विदेशी भूमीमै सेटल हुन चाहन्छन् । तर देश छाड्नेको मन नेपालमा छ र उनीहरु नेपाली भएकै कारण अधिकार पनि खोजीरहेका छन् । गैरआवासीय नेपालीलाई संविधानले दिएको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार प्रयोगका सम्बन्धमा लामो समयदेखि बहस भइरहेको छ । परराष्ट्र मन्त्रालयबाट जारी हुने परिचयपत्र मात्रै पाउँदै आएका गैरआवासीय नेपालीहरुले हाल नागरिकता पाउन थालेका छन् । २०७२ मा जारी भएको संविधानमा गैर आवासीय नेपालीहरुलाई नागरिकता दिने व्यवस्था गरेपछि संशोधित नागरिकता ऐन, २०७९ अनुसार नेपाली नागरिकता प्राप्त गर्न थाले । यद्यपी, गैरआवासीय नेपाली नागरिकता बाहकले राजनीतिक र प्रशासनिक अधिकार भने पाउने व्यवस्था गरिएको छैन् ।

पछिल्लो एक दशक विदेशमा बस्ने नेपालीहरुका लागि मताधिकारको चर्चा चलिरहेको छ । विदेशबाट मतदानको

सम्भावना, मतदाता नामावली संकलन, प्रक्रिया र कानुनबारे दशकदेखि छलफल चलिरहेको छ । सरकारले 'नेपाल नीति अध्ययन प्रतिष्ठान' लाई 'आउट अफ कन्ट्री भोटिङ' का विषयमा अनुसन्धान गर्ने जिम्मेवारी दिएबमोजिम प्रतिवेदन पनि सरकारलाई बुझाइसकेको छ । यसबाहेक अन्य संघसंस्थाहरुले गरेको अध्ययन अनुसन्धानमा पनि मताधिकार को सन्दर्भमा व्यवस्थापकीय, कानुनी र कूटनीतिक जटिलता साथै संभावनाका बारेमा पनि विभिन्न कोणबाट विश्लेषण गरिएको छ ।

उद्देश्य

यो अनुसन्धानमूलक लेखको उद्देश्य विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुलाई हालको परिप्रेक्ष्यमा मताधिकार प्रदान गर्ने सम्बन्धमा सम्भाव्यता देखाउने र सम्बन्धित निकायलाई दबाब सिर्जना गराउने साथै राज्यलाई बाटो देखाउने उद्देश्य राखिएको छ ।

विधि

यस अनुसन्धानमूलक लेख तयार गर्दा सरोकारवाला, अनुसन्धानकर्तासँग प्रश्नोत्तर साथै विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनको गहन अध्ययनलाई आधार बनाइएको छ ।

मताधिकारको कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधानले अठार वर्ष उमेर पूरा भएको प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई संघीय कानून बमोजिम कुनै एक निर्वाचन क्षेत्रमा मतदान गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । नेपालको संविधान धारा ८४ (५)ले त्यसको सुनिश्चित गरेको हो । लोकतन्त्रको मुख्य आधार नै आवधिक निर्वाचन हो र निर्वाचन विना लोकतन्त्र जीवन्त र गतिशील रहन सक्दैन भन्ने मान्यता स्थापित छ । त्यसैले हरेक देशको कुनै पनि नागरिकले आफूलाई तोकिएको कुनै एक निर्वाचन क्षेत्रमा गएर मतदान गर्न पाउँछ । लोकतान्त्रिक देशहरुमा निर्वाचन व्यक्तिगत अधिकार पनि हो । त्यसैले निर्वाचन लोकतन्त्रको अभ्यासका लागि गरिन्छ । विदेशमा बस्नेसहित नेपालमै अन्तर्निर्वाचन क्षेत्रमा रहेका नेपाली नागरिकहरुलाई निर्वाचनमा मतदानको अवसर दिनुपर्छ भन्ने वहस चलको एक दशक हुन लागेको छ । विश्वभर छरिएर रहेका नेपाली नागरिकहरुको सार्वभौम मानिएको मताधिकारका बारेमा विभिन्न अध्ययन, अनुसन्धान, छलफल र बहस दर्जनौं पटक भइसकेका छन् । नेपालको संविधानको धारा-१७ मा प्रत्येक नागरिकले समान रुपमा राजनीतिक निर्णय प्रक्रियामा भाग लिन पाउने अधिकारको ग्यारेन्टी समेत गरिएको छ ।

संवैधानिक अधिकार कार्यान्वयन माग गर्दै सर्वोच्च अदालतमा परेको रिट निवेदनमा २०७४ मंसिर, ७ मा निर्देशनात्मक आदेश जारी भएको थियो । आदेश जारी भएको पनि आठ वर्ष भइसकेको छ । 'आवश्यक कानुनी र पूर्वाधारको व्यवस्था गरी विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकलाई मतदानको अधिकार दिलाउन' नेपाल सरकारलाई दिएको आदेश २०८२ सालको प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचनसम्म आइपुग्दा पनि छलफल र अध्ययनकै विषय बनिरहेको छ ।

त्यतिमात्र होइन करिव सात वर्ष अघि २०७५ पुस ४ मा संसदको राज्य व्यवस्था तथा सुशासन समितिले पनि निर्वाचन आयोगलाई विदेशमा रहेका मतदातालाई मताधिकार दिन आवश्यक कानुनी तयारी र प्रतिवेदन पेश गर्न निर्देशन दिएको थियो । त्यस्तै २०८२ मा पनि अदालतले मतदानको अवसर प्रत्यक्ष र समानुपातिक दुवै प्रणालीको निर्वाचनमा सुनिश्चित गर्न थप आदेशसमेत गरिसकेको छ । अदालतको आदेश, सरोकारवालाहरुको दबाब, अध्ययन अनुसन्धान गर्ने निकायहरुको सुझाव एवम छलफलको निष्कर्ष भनेकै संबैधानिक, न्यायिक र लोकतान्त्रिक दृष्टिकोणले मताधिकार आवश्यक र औचित्यपूर्ण ठानिएको छ । तर त्यस्ता आदेश र निर्देशनलाई व्यवहारमा उतारिएको छैन् ।

अध्ययनको सिलसिला

निर्वाचन आयोगको मिति २०६८/१२/३० को निर्णयानुसार विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुलाई मताधिकार प्रदान गर्ने सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन समिति गठन भएको थियो । संभवत नेपाल सरकारका तर्फबाट पहिलो पटक विदेशबाट मताधिकारको बहस ०६८ सालमै विधिवत रुपमै सुरु भएको अनुमान लगाउन सकिन्छ । त्यस क्रममा विभिन्न देशले गरिरहेका मतदानको प्रक्रिया, विधि विशेष रुपमा अध्ययनको विषय बनाइएको थियो ।

२०६२/६३ दोस्रो जनआन्दोलन तथा २०६४ को संविधान सभा निर्वाचनपछि विदेशबाट मत दिन पाउने व्यवस्था हुनुपर्ने सम्बन्धमा आवाज उठेको पाइन्छ । त्यसपछि विदेशमा भइरहेका सफल अभ्यासका बारेमा नेपालीहरुले पटक पटक अध्ययनलाई केन्द्रित गरेका छन् । पहिलो पटक आयोगबाट

फिलिपिन्स्, थाइल्याण्ड र गणतन्त्र कोरियामा खटिएका टोलीले अध्ययन गरि प्रतिवेदन प्रश्तुत गरेको थियो । सो क्रममा आवश्यक पर्ने नीतिगत व्यवस्था, उपयुक्त कानूनी व्यवस्था, कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना, कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया साथै आवश्यक पर्ने आर्थिक दायित्व र सोको श्रोत व्यवस्थापनलाई प्रमुख रुपमा उठाइएको थियो ।

त्यसपछि 'सुरक्षित आप्रवासनका लागि संजाल'का लागि रामेश्वर नेपाल, नीलाम्बर बडाल, अशोक राना तथा दीपीका थपलियाले पनि ०८० मा एक अध्ययन गरी प्रतिवदेन तयार गरेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा पनि विभिन्न विधि, प्रक्रिया र संभावनाका बारेमा सरकारलाई सुझाव दिएको छ । सो क्रममा स्रोत साधान तथा प्रविधिको प्रयोग गरी वैकल्पिक मतदान व्यवस्था, कार्यस्थलबाट मतदान, गर्न सम्भव देखिएको उल्लेख गरेको पाइन्छ । सर्वोच्च अदालतले २०७४ साल चैत्र ७ गते नेपाल सरकार तथा अन्य सरोकार वालाहरुको नाममा विदेशमा रहेका नेपालीहरुको मतदानको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न दिएको आदेशलाई पुर्णत: पालना गर्नुपर्ने, अध्ययन प्रतिवेदनहरुका सिफारिसहरुलाई कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्नेमा अध्ययनको जोड थियो ।

निर्वाचन आयोगले पनि २०७१ सालमा विदेशमा रहेका नेपाली मतदाताहरुको नामदर्ता सम्बन्धी नीति अध्ययन तथा सुझावको सन्दर्भमा मध्यपूर्वका विभिन्न देशहरुको स्थलगत अध्ययन भ्रमण प्रतिवेदन नै तयार गरेको थियो । त्यस्तै डायस्पोराका विश्वभर फैलिएका नेपाली स्कलर तथा प्राक्टिसनरहरुको ग्लोबल थिङ्क ट्याङ्क नेपाल पलिसी इन्स्टिट्युट (एनपीआई) ले निर्वाचन आयोगलाई २०८२ मै नीति-सिफारिस बुझाएको थियो । उक्त सिफारिसमा विभिन्न संभावनाहरु देखाइएको छ ।

त्यसपछि नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानले प्रधानमन्त्री सुशीला कार्कीसमक्ष २०८२ मंसिर ८ गते 'विदेशमा बस्ने नेपालीहरुसहित नेपालमा निर्वाचन क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका नेपाली नागरिकहरुका लागि मतदानको अवसर सुनिश्चित गर्ने उपायहरु' शीर्षक अनुसन्धान प्रतिवेदन बुझाएको छ । जसमा संभावनामा प्रशस्त आधारहरु प्रश्तुत गरिएको छ ।

हुनत नेपालमा राणा कालमै गराइएको निर्वाचनमा प्रधानमन्त्री पद्मशमसेर राणाले 'म्युनिसिप्यालिटी'को निर्वाचन गराएको र काठमाडौंबासीलाई मतदानमा सरिक गराएका इतिहास पाइन्छ । राणा कालमा विश्वमा लाकतन्त्रको लहर आइसकेकाले निर्वाचन अनिवार्य मानियो । त्यसैले त्यसबेला मताधिकारको प्रयोगबारे बसह शुरु भइसक को तथ्य पाइन्छ। नेपालको पहिलो आम चुनावमा नै विदेशमा रहेका नेपालीलाई मताधिकारको कुरा उठेको तथ्य पाइन्छ । २०३६ सालको जनमतसंग्रहमा सरकारले विदेशमा रहेका नेपालीरुलाई मतदान प्रक्रियामा सहभागी गराएको इतिहास छ। त्यसबेला भारत, अष्ट्रेलिया, जापान, बेलायत र अमेरिका र एसियाको केही देश गरी नौवटा देशमा रहेको नेपालीहरूले विदेशबाट मतदान गरेका थिए ।

वि.स. २०१५ सालको चुनावमा कांग्रेस र कम्युनिष्टहरुले आफ्नो घोषणापत्रमा 'प्रवासबाट भोट' भनेर चुवानी प्रचार नै गरेका थिए । त्यसयता विश्वका एकसय बढी देशमा नेपालीहरु पुगिसकेका छन् तर मताधिकारबाट बन्चित छन् । पछिल्ला हरेक निर्वाचनहरुमा पनि राजनीतिक दलहरुले विदेशमा रहेका नेपालीहरुलाई मताधिकारको अधिकार प्रदान गरिने कुरा छुटाएका छैनन् ।

सर्वोच्चको आदेश र कार्यान्वयनको सन्दभ

विशेषत यतिबेला विदेशमा कति नेपाली छन भन्ने कुनै आधिकारिक तथ्यांक छैन् । तर ६० देखि ९० लाख नेपाली विश्वभर छरिएरको रहेका छन् भन्ने अनुमान गरिन्छ। यूएनको पपुलेसन डिभिजनको तथ्यांकले विदेशमा २६ लाख ३७ हजार नेपाली रहेको देखाएको छ। त्यस्तै राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ बमोजिम अनुपस्थित जनसंख्या भने २१ लाख ९० हजार ५९२ रहेको पाइन्छ । त्यस्तै सन् २०२५ का लागि प्रक्षेपित अनुपस्थित जनसंख्या २३ लाख ९४ हजार २८ जना छ । यी तथ्यांकहरु हेर्दा नेपाली नागरिकहरुको संख्या यत्ति नै हो भन्ने छैन् ।

तथापी, कूल मतदाताको करिव एक चौथाई वालिग मतदाताहरु निर्वाचनमा मतदानको अधिकारबाट बञ्चित भइरहेका छन्। विदेशमा रहेका यस्ता नागरिकले विप्रेषणमार्फत् मुलुकलाई कूल गार्हस्थ उत्पादनको २६ प्रतिशत भन्दा बढीको योगदान गरिरहेका भएता पनि आफ्नो देशको शासन व्यवस्था सञ्चालनमा राजनीतिक रुपले सहभागिता जनाउन उनीहरुले पाएका छैनन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ मा नेपालको कूल जनसंख्या २ करोड ९१ लाख ६४ हजार ५७८ उल्लेख छ ।

सर्वोच्च अदालतले ०७४ साल चैत्र ७ गतेको निर्णय

न. १००३९ को परमादेशले विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुलाई मतदानको अवसर प्रदान गर्नको लागि आवश्यक कानुनी प्रबन्ध गर्न नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयको नाममा परमादेश जारी गर को छ। साथै ०८२ मा) अदालतले त्यस्तो मतदानको अवसर प्रत्यक्ष र समानुपातिक दुवै प्रणालीको निर्वाचनमा सुनिश्चित गर्न थप आदेशसमेत गरिसकेको छ।

जसको प्रभावस्वरुप नेपालका सबै राजनीतिक दलहरुले आफ्नो चुनावी घोषणा पत्रमा मताधिकारको मुद्दा प्राथमिकताका साथ उठाउने गरेका छन्। दलहरुले चुनावी घोषणापत्रमा विदेशमा रहेका नेपालीलाई मतदानको अवसर दिने प्रस्ताव अनिवार्य ठानेका छन्। यस सन्दर्भमा विभिन्न निकायले उपयुक्त बाटोहरु देखाइदिइरहेका छन्। जेनजी पुस्ताले पनि मताधिकारको कुरा जोडतोडले उठाइरहेका छन्। तर कानुनी जटिलता फुकाउने सवालमा हालसम्मका सरकारहरु अनुदार बन्ने प्रबृत्ति दोहोरिदै आइरहेको छ।

भोटिङ विधि

पछिल्लो समय विदेशमा रहेका नेपाली मतदाताहरुलाई सहभागी गराउने सन्दर्भमा विभिन्न विधि र प्रक्रियाहरुबारे चर्चा भइरहेको छ। विभिन्न विधिहरु प्रस्ताव पनि गरिएको छ। नेपालीहरु छरिएर रहेका करिब १ सय ४३ देशबाट मतदान संभव छ भन्ने विषयमा गहन अध्ययन भएको छैन्। कतिपयले हुलाकमार्फत मतदान(पोस्टल भोटिङ), दूतावास तथा कन्सुलरको कार्यालयमा मतपेटिका राखेर गरिने मतदान, कोडको प्रयोग गरेर मोबाइलबाट गरिने मतदान, आइ-भोटिङ (इन्टरनेटमा आधारित मतदान)लगायतका विकल्पहरु अगाडि सारिएको छ।

अर्थात मतदान केन्द्रमा मतादाता स्वयम् भौतिक रूपमा उपस्थित भइ प्रत्यक्ष मतदान गर्ने विधि; हुलाकमार्फत् मतपत्र प्राप्त गरेर मतदान गर्ने विधि; वारेश वा प्रतिनिधिमार्फत् मतदान गर्ने विधि; इन्टरनेटको प्रयोगबाट मतदान गर्ने (आई-भोटिङ) विधि तथा उल्लिखितमध्ये केही वा सबै विधिहरू एकापसमा मिसाएर मतदान गरिने मिश्रित मतदान विधि प्रस्तावका रुपमा अगाडि सारिएको छ।

पछिल्लो अध्ययन र प्रस्ताव

सरकारअन्तर्गतको थिंकट्यांक 'नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठान'ले गरेको ताजा अध्ययनले विदेशी तथा अन्तरनिर्वाचन क्षेत्रमा रहेका नागरिकलाई मतदानको अवसर प्रदान गर्न सकिने निष्कर्ष निकालिसकेको छ। त्यस्तै स्वदेश तथा विदेशमा क्रियाशील अनुसन्धानदाताहरुको संस्था नेपाल पलिसी इन्स्टिच्युट(एनपीआइ)ले पनि आफ्नो सुझाव सरकारलाई प्रस्तुत गरेको पाइन्छ। नेपाल पलिसी इन्स्टिच्यूट (एनपीआइ) का अध्यक्ष डा.खगेन्द्रराज ढकाल सरकारले इच्छाशक्ति देखाए तीन महिनामा अधिकार दिलाउन सकिने दाबी गर्छन्।

नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठाले अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासहरुलाई सश्लेषण गर्दै संसारका देशहरुले अवलम्बन गरेका भौतिक उपस्थितिमा, हुलाकमार्फत, प्रतिनिधिद्वारा, डिजिटल अर्थात आई र मिश्रित मतदान विधि ल्याएको उल्लेख गर्दै देशको परिवेश र आवश्यक्ता अनुसार विधिहरु छनोट गर्नुपर्ने औंल्याएको छ। जसमध्ये डिजिटल मतदानको अभ्यास पछिल्लो समय बढ्दै गएको प्रतिष्ठानको निष्कर्ष छ।

प्रतिष्ठानका कार्यकारी अध्यक्ष प्राडा लेखनाथ शर्माले पछिल्लो समय विश्वव्यापी रुपमा आइ भोटिङ बढी प्रयोगमा आइरह को कुरा स्वाभाविक रहेको तर सरकारले नीति, निर्देशिका र कानुन मतदानका लागि वाधक रहेकाले त्यसमा सुधार गर्नुपर्ने बताउँछन्।

एनपीआइका अध्यक्ष डा. ढकालले मुख्यगरी चारवटा विकल्पहरु 'आइ भोटिङ', दूतावास वा कन्सुलर कार्यालयमा उपस्थित भई कागजी मतपत्रमार्फत प्रत्यक्ष मतदान, हुलाकमार्फत मतदान (पोस्टल भोटिङ), 'मल्टि-डे इन-कन्ट्री भोटिङ' मोडेल सुझाएको छ।

'यि विधिहरुमध्ये सबैलाई समेट्ने, किफायती, व्यवस्थापनका दृष्टिले सम्भव र भविष्यमुखी प्रमुख विधि आइ भोटिङ नै हो। तर नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठान, एनपीआइले कानुन संशोधन, नियमावली निर्माण, प्राविधिक परीक्षण, भेन्डर सेलेक्सन, साइबर सुरक्षा मूल्यांकन जस्ता विषयहरुमा ध्यान दिनुपर्ने औंल्याएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास

नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानको अध्ययनलाई आधार मान्ने हो भने विश्वका कतिपय मुलुकहरू-इटाली, फ्रान्स, पोर्चुगल, ट्युनिसियाले आफ्ना देशका नागरिकहरूलाई संवैधानिक प्रतिनिधित्व र राजनीतिक निर्णय प्रक्रियामा नै सहभागी गर इसकेका छन्। इटालीले सन् २००१ देखि नै विदेशमा रह का आफ्ना नागरिकका लागि तल्लो सदनमा आठ जना र

माथिल्लो सदनमा चार जना गरी संसदमा कूल १२ सिट आरक्षित गरेको छ । इटालियन नागरिक विश्वभर जहाँ भए पनि युरोप, दक्षिण अमेरिका, उत्तर अमेरिका र अफ्रिका-एसिया-ओसियानिया गरी चार भागमा बाँडिएर निर्वाचनमा मतदाता बन्दछन् र आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रका लागि प्रतिनिधि चुनेर पठाउने गर्दछन् ।

सन् २०१० पछि फ्रान्सले पनि विदेशमा बस्ने फ्रान्सेली नागरिकका लागि ११ वटा निर्वाचन क्षेत्र तोकेको छ । ती निर्वाचन क्षेत्रहरूले उत्तर अमेरिका, एसिया-प्रशान्त, अफ्रिका, मध्यपूर्वको क्षेत्रलाई प्रतिनिधित्व गर्छन् र त्यस क्षेत्रका नागरिकहरूले उनीहरूको हित र समस्या संसद्मा प्रस्तुत गर्न मतदानमार्फत् आफ्नो प्रतिनिधि संसदमा नै पठाउँछन् ।

पोर्चुगलले सन् १९७६ मा संविधान संशोधन गरेर विदेशमा रहेका आफ्ना नागरिकलाई युरोपका लागि दुई र बाँकी विश्वका लागि दुई गरी जम्मा चार सिट छुट्ट्याएको छ । ट्युनिसियाले विदेशमा बस्ने नागरिकका लागि आफ्नो संसद्मा १८ सिट आरक्षित गरेको छ । जसअनुसार विदेशवासी ट्युनिसियाका सांसदहरू युरोप, अमेरिका, अफ्रिका र खाडी क्षेत्रमा बस्ने नागरिकका लागि प्रत्यक्ष रुपमा निर्वाचित हुन्छन् ।

अब मतदानको प्रक्रिया र विधिको कुरा गर्ने हो भने आइ भोटिङ पछिल्लो समय बढी प्रचलनमा आएको पाइन्छ । सुरक्षित आप्रवासनका लागि राष्ट्रिय सञ्जालले २०८० मा सार्वजनिक गरेको एक अध्ययन प्रतिवेदनमा विभिन्न अभ्यासहरु भएको देखाएको छ । नीज रहेकै देशमा मतदान केन्द्रको व्यवस्था गरी मत देशको आफ्नो कुटनीतिक नियोगमा खसाल्ने व्यवस्था आफगानिस्तान, अर्जेन्टिना, हङ्गेरी, दक्षिण अफ्रिका लगायतका देशले गरेको पाइन्छ । क्यानडा, नर्वे, मेक्सिको, स्वीट्जरल्याण्ड लगायतका देशले हुलाकमार्फत् मतदान प्रक्रिया अपनाएको पाइन्छ । इस्टोनियाले विद्युतीय वा अनलाइन माध्यमबाट, अस्ट्रेलिया, भारतलगायतका देशले मिश्रित प्रक्रिया अवलम्बन गरेको पाइन्छ ।

कानुनी चुनौती

विदेशबाट मतदानको प्रसंग एक दशकयता भएका हरेक निर्वाचनहरुमा चल्ने गरेको छ । तर अन्तरिम सरकार बन पछि जेनजी पुस्ताको दबाबपछि प्रधानमन्त्री सुशीला कार्कीले विदेशमा बस्ने नेपालीहरुका लागि मतदानको व्यवस्था गन बारे पटक पटक छलफल मात्र गरिनन् मतदानको विधि र प्रणालीबारे नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानबाट प्रतिवेदननै मगाइन् ।

जसको फलस्वरुप तीनवटा कानुन संशोधनका लागि अध्यादेश सिफारिस नै गरियो । तर मतदान अधिकार सुनिश्चित गर्न बाधक देखिएका कानुन र नियमावली संशोधन भने भएका छैनन् । नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानले पनि विदेशमा बस्ने नेपाली र निर्वाचन क्षेत्रभन्दा बाहिर बसेका नागरिकलाई मतदान अधिकार दिन विद्यमान पाँचवटा कानुनका १६ वटा व्यवस्था बाधक रहेको औंल्याएको छ । जसमा मतदाता नामावली ऐन, प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन ऐन, निर्वाचन आयोग ऐन, मतदाता नामावलीसम्बन्धी नियमावली र प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन नियमावलीका १६ वटा व्यवस्थामा संशोधन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

विदेशमा बस्ने नेपालीको मताधिकार सुरक्षाका लागि मतदाता नियमावली २०७३ को दफा ४ मा रहेको व्यवस्था संशोधन, मतदाता नामावली ऐन, २०७३ को दफा ४, २३ र ३० निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ को दफा ३ र १९, प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन ऐन, २०७४ को दफा ८, ४३, ३७, ३८, ३९, ५१ र ६०, मतदाता नामावलीसम्बन्धी नियमावली, २०६८ को नियम १०, प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन नियमावली, २०७४ को नियम २०, २१ र २८ लगायत संशोधन गर्नुपर्ने औंल्याएको छ ।

विदेशमा चुनाव गराउन सबैभन्दा ठूलो चुनौती भनेको सम्बन्धित देशको कानुन र नेपाल सरकारको नियोगहरुको भौतिक अवस्था र कर्मचारी व्यवस्थापन रहेको छ । परराष्ट्र मन्त्रालयका सहसचिव पुष्पराज भट्टराई कूटनीतिक नियोगहरुको अवस्था, ति देशका कानुन र सुरक्षा व्यवस्थाका बारेमा पहिले अध्ययन हुनुपर्ने सुझाव दिन्छन् ।

सम्बन्धित देशको सुरक्षा अवस्था, निर्वाचन विथोल्ने, हुलदंगा गर्नेलाई कारवाहीको व्यवस्था, कर्मचारी र मत पेटिकाको सुरक्षा प्रमुख चुनौती मानिएको छ । साथै विदेशी नागरिकता लिएका, अदक्ष कामदारलाई सूचनाको प्रवन्ध, कामदार आबद्ध भएको कम्पनीको नियमका कारण मत खसाल्नै जान दिएन भने मताधिकारबाट बन्चित हुनसक्ने संभावना पनि देखिन्छ । शरणार्थी बनेर बसेकाहरु, द्वन्द्वग्रस्त देशको अवस्थालाई पनि मूल्याकंन गर्नुपर्ने देखिन्छ । विदेशबाट मतदान गर्ने सवालमा विदेशी नागरिक, सही मतदाताको पहिचान, प्रमाणीकरण र गोपनीयताको संरक्षणका लागि कानुनी जटिलताहरु

देखिन्छन् । त्यस्तै पोष्टल भोटिङका लागि धेरै देशहरुका एयरवेज कम्पनीहरुसँग नयाँ सम्झौता गर्नुपर्ने देखिएको छ । नेपालको हुलाक सेवाको संजाल विश्वका ३७ देशमा मात्र रहेकाले अन्य देशमार्फत हुलाक सेवा आदनप्रदान गर्न ठूला एयरवेज कम्पनीहरुसँग सम्झौता गर्न अर्को ठूलो चुनौती औंल्याइएको छ। विदेशमा सक्रिय गैरआवासीय नेपालीहरूको संगठनले विदेशमा नेपालीको संख्या ६० लाखमाथि रहेको दाबी गर्दै आएको छ । तर यूएनको पपुलेसन डिभिजनको तथ्यांकले विदेशमा २६ लाख ३७ हजार नेपाली रहेको देखाएको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ बमोजिम अनुपस्थित जनसंख्या भने २१ लाख ९० हजार ५९२ थियो। सन् २०२५ का लागि प्रक्षेपित अनुपस्थित जनसङ्ख्या २३ लाख ९४ हजार २८ जना छ। यी तथ्यांकहरु हेर्दा नेपाली नागरिकहरुको संख्या यत्ति नै हो भन्ने छैन् । जसका कारण मतदानमा कति सहभागी गराउन सकिन्छ भन्नेमा कुनै निकाय स्पष्ट छैनन् ।

प्रस्तावित विधि

» विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरूलाई अनलाईन प्रणालीबाट अस्थायी मतदाता नामावलीमा नामदर्ता गराउन र सूचना प्रविधिको सहयोगमा हुलाकबाट मतपत्र पठाई मतदान गर्न सक्ने विधिको प्रयोगबाट मतदान अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न सकिने ।

» विदेशमा रहेका नेपालीका लागि विदेशस्थित नेपाली राजदूतावास र अन्य कुटनीतिक नियोगहरूको समन्वयमा (अन्य उपयुक्त र सुरक्षित स्थलमा मतदान केन्द्र थप गरी) नेपाली नागरिकहरूका लागि भौतिक उपस्थितिमा मतदानको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने ।

» प्राथमिकतामा आई-भोटिङलाई राख्नुपर्ने र आई-भाटिङका लागि स्थापित प्लेटफर्म खरिद गरी स्थानीयकरण गर्ने वा नेपालले आफ्नै आई-भोटिङ प्लेटफर्म तयार गर्ने, परीक्षण गर्ने, परिष्कृत गर्ने, अद्यावधिक गरी तयारी अवस्थामा राख्ने । (नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठान)

तत्काल गर्नुपर्ने काम

नेपालको संविधानमा व्यवस्थित प्रावधानहरूले स्वदेश तथा विदेशमा आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका नागरिकहरुलाई वाह्य मतदानका माध्यमबाट मतदानमा सहभागी हुन कुनै पनि अवरोध गरेको छैन । तर मुख्य समस्या भनेको ऐन एवम कानुनहरुको संशोधन नै पहिलो प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने सुझावहरु अध्ययनकर्ताहरुले दिएका छन् । त्यसबाहेक नीजि विवरण र साईवर सुरक्षासँग सम्बन्धित पर्सनल डेटा सेक्युरिटी र साइवर सेक्युरिटी सम्बद्ध कानूनहरुमा पनि संशोधन तथा अद्यावधिक गर्न जरुरी छ ।

त्यसबाहेक सुरक्षित निर्वाचन वातावरणको तयारीसहित निर्वाचन कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित निकायहरु- निर्वाचन आयोग, गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय तथा कुटनीतिक नियोगहरु, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, हुलाक सेवा र संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयविचको समन्वय र सहकार्यलाई प्रष्ट बनाइ सरकारको तर्फबाट आवश्यक कानुन, वजेट, जनशक्ति, प्रविधि र साधनहरुको व्यवस्था प्राथमिकतामा राखिनुपर्ने औंल्याइएको छ ।

नीति प्रतिष्ठानको सुझावलाई आधार मान्ने हो भने नेपालमा उपलब्ध भौतिक स्रोत-साधन, मानव संशाधन, प्राविधिक पूर्वाधार र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई दृष्टिगत गर्दा बाह्य मतदानका लागि नेपालले तत्काललाई हुलाक सेवाको प्रयोग गरी प्रविधि समर्थित मतदान कार्यान्वयन गर्न सक्ने अवस्था छ । आगामी दिनका लागि स्थापित विदेशी कम्पनीहरुसँग खुला प्रतिष्पर्धाका आधारमा वा सरकार-सरकारविचको सहकार्य र सहयोगको आधारमा आई-भोटिङ्ग प्रणाली खरिद गरेर त्यसलाई स्थानीयकरण गरी नेपालको राष्ट्रिय डाटा केन्द्रबाट सञ्चालको प्रवन्ध गर्न सकिन तथा दीर्घकालका लागि आफ्नै आई-भोटिङ प्रणाली विकास गरी कार्यान्वयन गर्न जरुरी रहेको औंल्याएको छ ।

निर्वाचन आयोगमा पनि वाह्य महाशाखा स्थापना, बाह्य निर्वाचनमा सहभागिताका लागि अस्थायी मतदातासूचिमा सूचिकृत हुन निश्चित अवधि प्रदान गरी तत्काल आह्वान गर्ने, एकै पटक संसारका सबै देशमा रहेका नेपालीहरुका लागि मतदानको अधिकार कार्यान्वयनमा ल्याउन नसकिने अवस्था भएमा हाल मतदाताहरुको घनत्व भएका देशहरुबाट प्रविधि सहयोगी हुलाकमार्फत मतदानलाई (मिश्रित विधिमा आधारित भएर) शुरु गर्ने सुझाइएको छ ।

त्यस्तै, हुलाकमार्फत् गरिने मतदानको लागि वेबसाइटमा आधारित उपयुक्त एप तथा मतदाता पहिचान र प्रमाणीकरणका लागि उपयुक्त डिभाईसको प्रयोगबाट मतदाताको सजिवता समेत रेकर्डिङ्ग हुने प्रणाली उपयोगमा ल्याई प्रमाणित मतदातालाई हुलाकमार्फत् आवश्यक निर्देशनसहितको खामबन्दी हवाईपत्र पठाई मतदानको व्यवस्था गर्ने ।

मत संकेत भएको मतपत्र निर्वाचन आयोगमा हुलाकबाट नै फिर्ता पठाउने व्यवस्था गरी आयोगले प्रविधिको सहयोगमा त्यसको पहुँच र प्रमाणीकरण गरेपछि मात्र गणनामा समावेश गर्ने। यसका लागि आवश्यक सहकार्य र व्यवस्थापनका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सहकार्य र कुटनीतिक पहलकदमी गर्न सुझाव दिइएको छ।

त्यसका अलावा, मौजुदा निर्वाचन कानूनहरु संशोधन, निर्वाचन आयोगको वेबसाइटको क्षमता वृद्धि, अस्थायी मतदाता नामावलीमा सूचीकरणका लागि सार्वजनिक आह्वान गर्नुपर्ने साथै विदेशमा बस्ने नेपाली नागरिकहरुका लागि मतदानको विधि निर्धारण (पहिलो प्राथमिकतामा आई-भोटिङ, दोस्रोमा सूचना-प्रविधिको सहयोगमा हुलाकमार्फत् गरिने मतदान, तेस्रोमा परम्परागत हुलाक पद्दतिको प्रयोग गरी गरिने मतदान र चौथोमा विदेशस्थित कुटनीतिक नियोगहरूमा मतदाताहरूको प्रत्यक्ष उपस्थितिमा गरिने प्रत्यक्ष मतदान) र त्यसको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सबैखाले तयारी गर्न पनि सुझाइएको छ।

नोट चल्ने भोट किन नचल्ने ?

वि.सं. २०४८ सालदेखि नेपालले श्रम स्वीकृति दिन सुरु गर पनि माओवादी द्वन्द्वकाल सुरु भएपछि विदेशिने नेपालीको संख्या बढेको बढ्यै छ। रेमिट्यान्स भित्र्याउने मुलुकमध्ये नेपाल विश्वकै सबैभन्दा उच्च स्थानमा रहेको विश्व बैंकको निष्कर्ष छ। विश्व बैंकको 'नेपाल डेभलपमेन्ट अपडेट : अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासन र नेपालमा यसको प्रभाव' विषयक प्रतिवेदनमा नेपाल उच्चस्थानमा छ। आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा कुल १७ खर्ब २३ अर्ब २७ करोड रुपैयाँ बराबरको रेमिट्यान्स भित्रिएको छ। बर्षेनी अर्बौ रुपैयाँ भित्रिरहेको छ। गैरआवासीय नेपालीहरुको लगानीको यकिन तथ्यांक छैन। तर एक खर्ब बढी लगानी गैरआवासीय नेपालीहरुले नेपालमा भित्र्याइसकेका छन्।

विप्रेषण, रेमिट्यान्स अर्थात् विदेशबाट पठाएको पैसाले चलिरहेको देशका नागरिक विदेशमा हुँदा मत हाल्न भने पाएका छैनन्। नेपालको कुल जनसंख्या २ करोड ९१ लाख ९२ हजार ४८० छ र मतदाताको संख्या मात्र एक करोड ९० लाख ५ हजार ३२४ पुगिसकेको छ। तर करिब २० प्रतिशतभन्दा बढी नागरिक विदेशी भूमिमा रहेको अनुमान छ। उनीहरु दशकौंदेखि मतदान गर्न पाउने अधिकारबाट वन्चित भइरहेका छन्।

मतदान गर्ने अधिकार र निर्वाचित हुने अधिकारको विषय मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रद्वारा प्रत्याभूत गरिएको मानवअधिकारको विषय पनि हो। यो विषय केवल एक देशको आन्तरिक मामलामा सीमित नभएर अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारको र अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वको समेत विषय बनेको छ। मताधिकारको व्यवस्था गर्न नसक्दा नेपाल अन्तार्राष्ट्रिय मानवअधिकार पालना नगर्ने देशका रुपमा चित्रित भइरहेको छ। नेपाली प्रचलित कानुन बमोजिम नेपाली नागरिकता प्राप्त र नेपाली नागरिकता परित्याग नगरेका विदेशमा बस्ने नेपाली नागरिकहरु मतदाताको सूचीमा रहने र मतदान गर्न सक्ने हुँदा विदेशका नेपालीको माग सम्बोधन हुनु जरुरी छ। उनीहरुलाई संविधानले दिएको अधिकार र विश्वव्यापी मानवअधिकारको अभ्यासमा सामेल गराइनुपर्छ।

मुलुकको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेका विदेशमा रहेका नेपाली र उनीहरुबाट प्राप्त विप्रेषणले नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादनको २६ दशमलव ६ प्रतिशत हिस्सा ओगट्दै सम्पूर्ण राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको संचालनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलिरहेको छ (युनेस्को २०२३)। यद्यपि, देशको अर्थतन्त्रमा यति ठूलो योगदान गरिरहेका उनीहरुलाई मतदानको अवसरमार्फत् राजनीतिक निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउन नसक्नु लोकतन्त्रको मुलभूत सिद्धान्त बिपरित हो। लोकतन्त्रको सवल अभ्यास गरिरहेको नेपालले यस्तो गम्भीर विषय चाँडै कार्यान्वयनमा ल्याउन जरुरी छ। मताधिकारको सुनिश्चितताले देशको भबिष्य निर्माण र राजनीतिक निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराई राष्ट्रप्रति अपनत्वबोध बढाएर राष्ट्रिय एकता मजबुत बनाउन उल्लेखनीय सहयोग पुग्ने विश्वास गर्न सकिन्छ।

सन्दर्भ सूची

- मताधिकार विमुख नागरिक (विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुको मतदानको अधिकारबाट वञ्चिति)-सुरक्षित आप्रवासनका लागि राष्ट्रिय सञ्जालका लागि रामेश्वर नेपाल, नीलाम्बर बडाल, अशोक राना तथा दीपिका थपलियाद्धारा तयार पारिएको अध्ययन प्रतिवेदन २०८०
- विदेशबाट गरिने मतदानका सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवदन, निर्वाचन आयोग, नेपाल २०६९
- नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठान-विदेशमा बस्ने नेपालीहरूसहित नपालमा निर्वाचन क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका नेपाली नागरिकहरूका लागि मतदानको अवसर सुनिश्चित गर्ने उपायहरू, अनुसन्धान प्रतिवेदन, प्रेषित-नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सिंहदरवार, काठमाडौं, मंसिर, २०८२
- नेपाल पलिसी इन्स्टिच्युट(एनपीआइ)का अध्यक्ष-अध्यक्ष डा.खगन्द्रराज ढकालसँग गरिएको कुराकानी
- गोपाल आचार्य, सहअनुसन्धानकर्ता (कानुनी तथा सामाजिक मामिला नीति अध्ययन केन्द्र)सँग कुराकानी

वैदेशिक रोजगारीको वर्तमान अवस्था

मुना कुँवर
पत्रकार

विश्वको जनसङ्ख्याको ३.५ प्रतिशत अर्थात् २७.२ करोड जनसङ्ख्या आफ्नो जन्मभूमि भन्दा बाहिर बसोबास गर्छन्। बाहिर बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याको करिब ६३.५ प्रतिशत आप्रवासी श्रमिकको रूपमा काम गर्छन् ।

बिसौं शताब्दीको अन्त्यतिर अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा श्रमिकको माग बढ्न थालेपछि श्रमिकको अभाव पूर्ति गर्न अन्य देशहरूबाट श्रमिक लैजाने क्रममा नेपालीले पनि यसलाई अवसरको रूपमा उपयोग गर्दै आएका छन् । ठूलो सङ्ख्यामा नेपाली श्रमिकहरू वैदेशिक रोजगारका लागि अन्त्य राष्ट्रहरू जाने गरेका छन् । नेपालीहरू निश्चित अवधिको लागि वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेका छन् । वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीमध्ये अधिकांश खाडी र मलेसिया गएको देखिन्छ ।

वैदेशिक रोजगारीलाई व्यवस्थित बनाउने कार्य सातौं पञ्चवर्षीय योजनाबाट भएको देखिन्छ । यस सिलसिलामा २०४२ सालमा वैदेशिक रोजगार ऐन जारी भयो । आठौं योजना (२०४९-५४) देखि वैदेशिक रोजगारीका लागि गन्तव्य मुलुकहरूको खोजीलाई महत्त्व दिन थालियो । उदारीकरण नीतिपश्चात् विभिन्न मुलुकबाट कामदारको माग वृद्धि भएको कारण वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम तीव्र बन्यो । यसै क्रममा २०५६ सालमा राष्ट्रिय श्रम नीति र २०६४ सालमा वैदेशिक रोजगार ऐन तथा वैदेशिक रोजगार नीति जारी गरियो । उद्योग मन्त्रालयको मातहतमा रहने गरी २०२८ सालमा श्रम विभाग (पछि वि.सं. २०५६ मा श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन विभाग नामकरण), २०३८ सालमा श्रम मन्त्रालय तथा पछि २०६५ सालमा वैदेशिक रोजगार विभाग स्थापना गरियो ।

वैदेशिक रोजगार ऐन २०६४ अनुसार वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन बोर्डको गठन हुनुका साथै नेपाली कामदार रहेका प्रमुख मुलुकहरूमा श्रम सहचारी राख्ने व्यवस्था गरियो । यसका अतिरिक्त वैदेशिक रोजगारमा जान चाहने कामदारलाई परामर्श तथा सूचना उपलब्ध गराउन २०६६ साल फागुनमा वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन बोर्डको मातहत रहने गरी आप्रवासी स्रोत केन्द्रको स्थापना भयो । वैदेशिक रोजगार विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०५०/५१ मा ६०५ नेपालीले वैदेशिक रोजगारीका लागि स्वीकृति लिएका थिए ।

२०७८ सालको जनगणना अनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्या २ करोड ९१ लाख ६ हजार ५७८ छ । ४४ लाख भन्दा

बढी मानिसमध्ये २२ लाख ७२ हजार २३६ ले देशभित्रै एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा बसाई सरेका छन् भने २१ लाख ९० हजार ४९२ जना देश बाहिर छन्। विदेशमा रहेकामध्ये खाडी मुलुकमा करिब ३७ प्रतिशत र भारतमा २४ प्रतिशत छन्।

श्रम आप्रवासन प्रतिवेदन २०२२ का अनुसार आव २०६५/६६ देखि २०७८/७९ सम्म नयाँ श्रम स्वीकृति लिनेको सङ्ख्या ४७ लाखभन्दा बढी छ। आव २०६८/६९ देखि २०७८/७९ सम्म स्वीकृति नवीकरण गर्नेको सङ्ख्या १८ लाख भन्दा बढी छ। आव २०८१/८२ मा संस्थागत, नयाँ व्यक्तिगत र पुन : गरी जम्मा आठ लाख ३९ हजार २६६ ले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। यसमा पुरुषको सङ्ख्या ७ लाख ४४ हजार ८११ छ भने महिलाको सङ्ख्या ९४ हजार ४५५ छ।

आव २०८०/८१ मा सात लाख ४१ हजार २९७ ले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। यसमा ६ लाख ६१ हजार १२५ पुरुष र ८० हजार १७२ महिला छन्। आव २०७९/८० मा सात लाख ७१ हजार ३२७ ले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। यसमा पुरुष ६ लाख ९९ हजार १९३ र महिला ७२ हजार १३४ जना छन्। आव २०७८/७९ मा ६ लाख ३० हजार ९० जनाले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। जसमध्ये पाँच लाख ८९ हजार ९६२ पुरुष र ४९ हजार १२८ जना महिला श्रमिकले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। आव २०७७/७८ एक लाख ६६ हजार ६९८ ले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। जसमध्ये एक लाख ५५ हजार २४२ पुरुष छन् भने ११ हजार ४५६ महिला श्रमिकले स्वीकृति लिएका छन्।

नेपाल सरकारले संस्थागत रूपमा १११ र व्यक्तिगत रूपमा १७८ देशका लागि श्रम आप्रवासन खुला गरेको छ। नेपालीहरूको प्रमुख श्रम गन्तव्य मुलुकहरूमा युएई, साउदी अरेबिया, कतार, मलेसिया, कुवेत, बहराइन र ओमान हुन्। यद्यपि पछिल्लो समय रोमानिया, जापान, क्रोएसिया, साइप्रस, मालदिभ्स, बेलायत, पोल्यान्ड, माल्टा, टर्की, सिसेल्स, अल्बानिया जस्ता देशहरूमा जाने श्रमिकहरूको सङ्ख्या पनि बढ्दो क्रममा छ।

गत आवमा युएई रोजगारीका लागि दुई लाख ७४ हजार ५९० ले श्रम स्वीकृति लिएको वैदेशिक रोजगार विभागको तथ्याङ्क छ। साउदी अरेबियाका लागि एक लाख ५२ हजार ५५७ ले स्वीकृति लिएका छन् भने कतारका लागि एक लाख ४० हजार ७९२, मलेसियाका लागि ४९ हजार १८७, कुवेतका लागि ५९ हजार ६५, बहराइनका लागि ११ हजार ६२४, रोमानियाका लागि २७ हजार ८७४, ओमानका लागि ८ हजार ६०१, जापानका लागि २३ हजार ७१ र क्रोएसिया १३ हजार ८३५ ले श्रम स्वीकृति लिएका छन्।

नेपालले १२ वटा मुलुकसँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता गरेको छ। जापानसँग २००९/१९ मा द्विपक्षीय समझदारी गरेको थियो। मौरिसससँग २०१९ मा द्विपक्षीय समझदारी भएको थियो। मलेसियासँग २०१८ मा द्विपक्षीय समझदारी भएको थियो। जोर्डनसँग २०१७ मा द्विपक्षीय सम्झौता भएको थियो। इजरायलसँग २०१५ मा संयुक्त कार्यक्रममा हस्ताक्षर भएको थियो। बहराइनसँग २००८ मा समझदारीमा भएको थियो। संयुक्त अरब इमिरेट्ससँग २००७/२०१९ मा समझदारीमा गरेको छ। दक्षिण कोरियासँग २००७ समझदारी गरेको थियो भने २००५ मा कतारसँग सम्झौता गरेको थियो।

आप्रवासन प्रतिवेदनका अनुसार नेपाल सरकारले जोर्डनका लागि ३०० अमेरिकी डलर पारिश्रमिक तोकेको छ। सरकारले जोर्डन घरेलु श्रमिक पठाउँदै आएको छ। साउदी अरेबिया १००० रियाल पारिश्रमिक र ३०० रियाल र खाना, कतार का लागि ९०० रियाल पारिश्रमिक र ३०० रियाल र खाना तोकेको छ। ओमानका लागि १०० ओमानी दिनार पारिश्रमिक र २० दिनार खाना, युएईका लागि ९०० दिराम पारिश्रमिक र ३०० दिराम खाना, बहराइन १०० दिनार पारिश्रमिक र २० दिनार खाना तोकेको छ।

कुवेतका लागि घर भित्रको कामका लागि ७५ कुवेती दिनार पारिश्रमिक र २० दिनार खाना, घर बाहिरको कामका लागि ८५ कुवेती दिनार पारिश्रमिक र २० दिनार खाना र दक्षिण कोरियाका लागि एक लाख ८० हजार रुपैयाँ पारिश्रमिक तोकेको छ।

गत असारमा नेपाल सरकारले साउदी जाने नेपाली श्रमिकका लागि पारिश्रमिक नयाँ दर तोकेको छ। अदक्ष श्रमिकका लागि १००० रियाल पारिश्रमिक र ४०० रियाल खाना खर्च तोकेको छ। अर्धदक्ष श्रमिकका लागि १२०० रियाल पारिश्रमिक र ४०० रियाल खाना खर्च तोकेको छ। दक्ष श्रमिकका लागि १५०० रियाल पारिश्रमिक र ४०० रियाल खाना खर्च तोकेको छ। उच्च दक्ष श्रमिकका लागि ६००० रियाल पारिश्रमिक र ४०० रियाल खाना खर्च तोकेको छ।

मुलुकभित्रै रोजगारीको अवसर कमजोर भएपछि नेपाली युवाहरू रोजगारीको लागि वैदेशिक रोजगारीमा जान थालेका हुन्। तर, वैदेशिक रोजगारी दीर्घकालीन समाधान

भएको आप्रवासन विज्ञ डा.गणेश गुरुङ बताउँछन् । सरकारले आन्तरिक रोजगारी प्रवर्द्धन र वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केलाई पुनर्स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने उनको भनाइ छ । यसका साथै वैदेशिक रोजगारीलाई जतिसक्दो सुरक्षित बताउनुपर्नेमा उनले जोड दिँदै आएका छन् ।

सामाजिक सुरक्षा कोषमा गैरआवासीय नेपालीहरूको पहुँच/वर्तमान अवस्था

सरकारले २०७९ साल देखि वैदेशिक रोजगारीमा रहेका श्रमिक तथा विदेशमा स्वरोजगार रहेका नेपालीलाई पनि सामाजिक सुरक्षा कोषमा आबद्ध गरेको हो । विदेशमा रहँदा दुर्घटना परी घाइते, अशक्त वा मृत्यु भएमा आइपर्ने आर्थिक जोखिमलाई कम गर्न सरकारले विदेशमा रहेका नेपालीलाई पनि सामाजिक सुरक्षा आबद्ध गर्ने योजना अघि सारेको हो ।

गैरआवासीय नेपालीले यस विषयमा धेरै पहिला देखि आवाज उठाए पनि तीन वर्ष अघि देखि मात्रै सरकारले विदेशमा रहेका नेपालीलाई पनि कोषमा आबद्ध गर्न सुरु गरेको हो ।

८ चैत २०७९ मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहालले वैदेशिक रोजगारीको सिलसिलामा इजरायलमा रहेकी मञ्जु थपलियालाई सामाजिक सुरक्षा कोषको कार्ड हस्तान्तरण गरेर यो योजनाको सुरुवात गरेका हुन् ।

कोषको तथ्याङ्क अनुसार ५ मङ्सिर २०८२ सम्ममा कोषमा २२ हजार २९४ रोजगारदाता आबद्ध भएका छन् भने २६ लाख ३६ हजार ३४६ जना श्रमिक आबद्ध भएका छन् । यसमध्ये १९ लाख ८७ हजार २८२ वैदेशिक रोजगारमा रहेका श्रमिक आबद्ध भएका छन् ।

वैदेशिक रोजगारमा रहेका श्रमिक र विदेशमा स्वरोजगारमा रहेका व्यक्तिको लागि योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन कार्यविधि २०७९ अनुसार वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमिकहरूले श्रम स्वीकृति लिँदा नै कोषमा सूचीकृत भई योगदानमा गर्नुपर्नेछ ।

कोषमा आबद्ध भएका श्रमिकका लागि कोषले दुर्घटना र अशक्तता सुरक्षा योजना, आश्रित परिवार सुरक्षा योजना, वृद्धावस्था सुरक्षा योजनामा र औषधी उपचार, स्वास्थ्य र मातृत्व सुरक्षा योजनामा सहभागी हुन सक्नेछन् ।

वैदेशिक रोजगारीमा रहेको श्रमिक वा विदेशमा स्वरोजगारमा रहेका व्यक्तिले नेपाल सरकारले औद्योगिक क्षेत्रका श्रमिकको लागि तोकेको न्यूनतम आधारभूत पारिश्रमिकको कम्तीमा २१.३३ प्रतिशत योगदान गर्नुपर्नेछ । यस्तो योगदान रकममध्ये औषधी उपचार, स्वास्थ्य र मातृत्व सुरक्षा योजना, दुर्घटना र अशक्तता सुरक्षा योजना, आश्रित परिवार सुरक्षा योजनामा ७.४८ प्रतिशत रकम जम्मा गर्नेछ । वृद्ध अवस्था सुरक्षा योजनामा १३.८५ प्रतिशत जम्मा गर्नेछ । श्रमिकले न्यूनतम आधारभूत पारिश्रमिकको बढीमा तीन गुणासम्म योगदान गर्न सक्नेछ ।

श्रमिकले दुर्घटना तथा अशक्तता सुरक्षा र औषधी उपचार, स्वास्थ्य र मातृत्व सुरक्षा सुविधा पाउनका लागि घटना घट्नु अघिको पछिल्लो ६ महिनामा कम्तीमा ३ महिनाको योगदान जम्मा गरेको हुनुपर्नेछ । सो अवधिमा योगदान गर्ने योगदानकर्ता, योगदानकर्ताको पति वा पत्नी र १८ वर्ष ननाघेका छोराछोरीले सुविधा पाउनेछन् ।

यस्तै आश्रित परिवार सुरक्षा योजना अन्तर्गत पति वा पत्नी वा बाबुआमाले पाउने निवृत्तिभरण सुविधा प्राप्त गर्न घटना घट्नु भन्दा अघिको पछिल्लो १२ महिनामा कम्तीमा ९ महिनाको योगदान जम्मा भएको हुनुपर्नेछ भने अन्तिम संस्कार खर्चका सुविधाका प्राप्त गर्न पछिल्लो ६ महिनामा कम्तीमा १ महिनाको योगदान गरेको योगदानकर्तालाई प्रदान गरिनेछ ।

योगदानकर्ताले निवृत्तिभरण योजनामा जम्मा भएको रकम र सो रकममा कोषले गरेको लगानीबाट प्राप्त प्रतिफल समेत जोड हुन आउने कुल योगदान रकम एकमुष्ट लिने वा सो रकमलाई एक सय साठीले भाग गर्दा हुन आउने रकम प्रत्येक महिना निजको जीवनकालभर निवृत्तिभरण लिनेमध्ये कुनै एउटा विकल्पको छनौट गर्न सक्नेछ ।

योजनामा समावेश भएका योगदानकर्ताले नेपालमा उपचार गराएको हकमा योगदानकर्ताको पति वा पत्नी र सगोलका १८ वर्षसम्मका छोराछोरीले नेपालमा भर्ना नभई गरिने उपचारमा वार्षिक २५ हजार र भर्ना नभएर गरिने उपचारमा १ लाखसम्म स्वास्थ्य उपचार सुविधा बापत दाबी गर्न पाउनेछन् ।

सुविधा प्राप्त गर्न हरेक बिल रकमको २० प्रतिशत रकम योगदानकर्ता आफैले भुक्तानी गर्नुपर्नेछ। यस योजना अन्तर्गत सुविधा प्राप्त गर्न नसकिने अवस्था तथा सर्तहरू सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन कार्यविधि २०७५ अनुसार नै हुनेछ।

योगदानकर्ताको सन्ततिको जन्म भएमा प्रति शिशु न्यूनतम आधारभूत पारिश्रमिक बराबरको सुविधा शिशु स्याहार प्राप्त गर्नेछ ।

वैदेशिक रोजगारीमा रहेका श्रमिक वा विदेशमा स्वरोजगार मा रहेको योगदानकर्ताको दुर्घटना भएमा दुर्घटना बापतको सुविधा र दुर्घटनाबाट अशक्तता सृजना भएमा औषधी उपचार, स्वास्थ्य र मातृत्व सुरक्षा, दुर्घटना तथा अशक्तता र आश्रित परिवार सुरक्षा योजना योजना अन्तर्गतका सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

दुर्घटना परेको योगदानकर्ताले नेपालको अस्पतालमा भर्ना भई उपचार गराउँदाको अवस्थाको सात लाख रुपैयाँसम्मको उपचार खर्च योगदानकर्तालाई कोषले उपलब्ध गराउनेछ ।

दुर्घटनाको कारण अस्थायी पूर्ण असक्षमता भएको योगदानकर्ताले काममा फर्कन सक्ने अवस्था नभएसम्म न्यूनतम आधारभूत पारिश्रमिकको ६० प्रतिशत बराबरको रकम मासिक रूपमा पाउनेछ ।

दुर्घटनाका कारण स्थायी असक्षमता भएको योगदानकर्ताको असक्षमताको अनुपातमा न्यूनतम आधारभूत पारिश्रमिकको ६० प्रतिशत बराबरको रकमलाई शतप्रति मानी असक्षमता प्रतिशतको आधारमा जीवनकालभर निवृत्तिभरण सुविधाबापत मासिक रूपमा रकम पाउनेछ ।

सरकारले वैदेशिक रोजगारीमा जानेलाई सामाजिक सुरक्षा कोष आबद्ध हुन अनिवार्य गरे पनि अधिकांश श्रमिकले बाध्यकारी रूपमा मात्रै कोषमा आबद्ध भएको देखिने डा.गुरुङले बताए । त्यसैले धेरै श्रमिकले जाने समयमा मात्रै योगदान रकम भुक्तानी गरेको र गन्तव्य मुलुकमा गएपछि भुक्तानी नगर्ने गरेको पाइएको उनले बताए । वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमिकहरूमध्ये धेरै कमले मात्रै योगदानलाई निरन्तरता दिएको उनले बताए । “सरकारले कोषमा भुक्तानी गर्ने प्रक्रिया सहज बनाउनु पर्छ । श्रमिकलाई कोषको विषयमा जतिसक्दो धेरै सचेतना जगाउनुपर्छ,” उनले भने ।

विद्यमान श्रमसम्बन्धी नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड

नेपालको संविधानको धारा ५१ मा श्रम र रोजगार सम्बन्धी नीतिको व्यवस्था रहेको छ । संविधानको धारा १७ मा श्रम प्रतिको अवहेलना गर्न नहुने, धारा १८ को उपधारा (४) ले समान कामका लागि लैगिंक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा भेदभाव गर्न नहुने, धारा १९ को उपधारा (१) ले श्रमप्रतिको अवहेलना जातीय छुवाछुत एवम् लैगिंक भेदभाव हुने सञ्चार गर्न नहुने व्यवस्था गरेको छ । धारा ३३ ले प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुने, धारा ३४ को उपधारा (२) ले प्रत्येक श्रमिकलाई उचित पारिश्रमिक, सुविधा तथा योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा हक हुने, धारा ४२ ले सामाजिक न्यायको अधिकार हुने र धारा ५० को उपधारा (२) ले सबै प्रकारका विभेद, शोषण र अन्यायको अन्त्य एवम् श्रमको सम्मान, उद्यमशीलता, अनुशासन, मर्यादा र सहिष्णुतामा आधारित सामाजिक सांस्कृतिक मूल्यहरूको विकास गर्ने आदि श्रम तथा रोजगार क्षेत्रसँग सान्दर्भिक विषयहरूलाई उल्लेख गरेको छ ।

सरकारले श्रम तथा रोजगारीका विषयलाई व्यवस्थित गर्न वैदेशिक रोजगार नीति २०६८, राष्ट्रिय रोजगार नीति २०७१, राष्ट्रिय व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य नीति २०७६ लगायतका नीति जारी गरेको छ। उक्त नीतिहरूले श्रम तथा श्रमिकको मर्यादा तथा सुरक्षाका विषयलाई प्राथमिकता दिएको छ। श्रम तथा श्रमिकको अधिकार र सुरक्षा सम्बन्धमा बोनस ऐन २०३९, ट्रेड युनियन ऐन २०४९, बालश्रम ऐन २०५६, वैदेशिक रोजगार ऐन २०६४, श्रम ऐन २०७४, योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा ऐन २०७४ र रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन २०७५ जारी भई कार्यान्वयनमा आएका छन् ।

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ) ले श्रमका विषयमा विभिन्न महासन्धि जारी गरेको छ। केहीलाई नेपाल सरकारले अनुमोदन गरेको छ भने केहीलाई भने गरेको छैन ।

आइएलओले १९३० मा बाध्यकारी श्रम सम्बन्धी महासन्धि (C०२९) जारी गऱ्यो । नेपालले यसलाई ३ जनवरीमा २००२ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९४८ मा श्रमिकलाई संगठन बनाउने (C८७) र १९४९ मा संगठित हुने र सामूहिक सौदाबाजी सम्बन्धी महासन्धि (C०९८) जारी गऱ्यो । यसलाई नेपालले ११ नोभेम्बर १९९६ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९५१ मा समान कामका लागि समान ज्याला सम्बन्धी महासन्धी (C१००) जारी गऱ्यो । नेपालले यसलाई १० जुन १९७६ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९५७ मा जारी गरेको जबरजस्ती श्रमबाट हटाउने महासन्धि

(C१०५) लाई नेपालले ३० अगष्ट २००७ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९५८ मा जारी भएको श्रमिकमा विभेद सम्बन्धि महासन्धि (C११) लाई नेपालले १९ सेटेम्बर १९७४ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९७३ मा जारी भएको न्यूनतम उमेर सम्बन्धी महासन्धि (C१३८) लाई नेपालले ३० मे १९९७ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

१९९९ मा जारी भएको बालश्रम शोषणका विरुद्ध सम्बन्धि महासन्धि (C१८२) लाई नेपालले ३ जनवरी २००२ मा अनुमोदन गऱ्यो ।

सन् २०११ को जुन महिनामा सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सम्मेलनको ११० औं सत्रमा सुरक्षित र स्वास्थ्य कार्य वातावरणलाई श्रमको मौलिक सिद्धान्त र अधिकारको रूपमा स्वीकार गऱ्यो। यस अघि चार वटा मौलिक सिद्धान्त र अधिकार रहेकोमा पाँचौं विषयले संसारभर मान्यता पायो । यसअघि प्रचलनमा रहेका आधारभूत श्रम मापदण्ड अन्तर्गतका आठ वटा महासन्धिहरू अब १० वटा हुन पुगे । जसमा महासन्धि १५५ (१९८१) र १८७ (२००६) थपियो ।

व्यवसायजन्य सुरक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी महासन्धि १५५ राष्ट्रिय सुशासनका लागि नीति उन्मुख एवम् रोकथाममूलक समग्र विधि प्रवर्द्धन गर्ने महत्त्वपूर्ण छ। यस विधिलाई २५ वर्ष पछि महासन्धि नम्बर १८७ को अवलम्बन गर्ने क्रममा पुन जोड दिइएको हो । यसलाई भने नेपाल सरकारले अनुमोदन गरेको छैन ।

घरेलु कामदार केयर वर्करका समस्या

१६ जुन २०११ को अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सम्मेलनमा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ) ले घरेलु श्रमिकका लागि मर्यादित कामको आवश्यकता महसुस गरी महासन्धि पारित गऱ्यो । जसलाई घरेलु श्रम महासन्धि २०११ (१८९) पनि भनिन्छ ।

महासन्धिमा उल्लेख भए अनुसार घरेलु श्रम भनेको घरमा वा घरको लागि गरिने काम हो । यसभित्र खाना बनाउने, भाँडा माझ्ने, बच्चा वृद्धलाई हेर्ने सरसफाइ गर्ने, घर कुर्ने, परिवार का लागि गाडी चलाउने, घरपालुवा पशुपन्छीको हेरचाह गर्ने जस्ता कामहरू पर्दछन् ।

महासन्धि अनुसार, श्रम सम्बन्धको आधारमा पेसागत रूपमा घरेलु श्रममा संलग्न व्यक्ति घरेलु श्रमिक हुन् ।

पुरा समय वा आंशिक समय, एउटा वा धेरै घर रोजगारदाता कहाँ काम गर्ने वा रोजगारदाता कहाँ बसेर वा बाहिर बसेर काम गर्ने सबै श्रमिकहरू घरेलु श्रमिक हुन् । घरेलु श्रमिक प्रवासमा काम गर्ने पनि हुनसक्छ। सबै घरेलु श्रमिकहरूलाई महासन्धि १८९ ले समेट्छ । तर, कुनै देशले केही विषयहरू अस्वीकार गर्न पनि सकिन्छ ।

महासन्धिले रोजगारदाताको घरमा बसेर काम गर्ने श्रमिकहरूको निजी जीवनको गोपनीयता कदर हुने मर्यादित बसोबासको व्यवस्था हुनुपर्नेछ भनेको छ । महासन्धिले घर मा बस्ने वा नबस्ने भन्ने विषयमा रोजगारदातासँग सहमति गर्ने/नगर्ने हक दिइनु पर्ने, बिदाको समयमा घरमा बस्नु पर्ने वा रोजगारदाताको परिवारसँग बस्न बाध्य बनाउन नहुने, आफ्नो परिचय पत्र र अन्य आवश्यक कागजपत्र आफैसँग राख्न पाउने अधिकार हुनुपर्ने, काम नभएको बेला कामको लागि बसिरहनुपर्ने विषयमा उपयुक्त नियम बनाउनुपर्ने उल्लेख छ ।

यस्तै, महासन्धिले प्रवासी घरेलु श्रमिक बारे पनि मापदण्ड तोकेको छ । घरेलु श्रमिकका लागि विदेश जानु अघि लिखित रोजगारी सम्झौता पत्र वा श्रमको प्रस्तावमा सहमति हुनुपर्ने, रोजगारीका सर्तहरू स्पष्ट र बुझिने हुनुपर्ने, जसमा कामको अन्तसम्मको व्यवस्था उल्लेख हुनुपर्ने, निजी रोजगार कम्पनीहरूबाट हुने शोषणबाट घरेलु श्रमिकलाई संरक्षणको व्यवस्था हुनुपर्ने लगायतका मापदण्ड बनाएको छ । तर, नेपाल सरकारले यो महासन्धिलाई अनुमोदन गरेको छैन ।

श्रम ऐन २०७४ को धारा ८८ मा घरेलु श्रमिक सम्बन्धी व्यवस्था छ। यसले घरेलु श्रमिकका लागि नेपाल सरकारले छुट्टै न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

घरेलु श्रमिकलाई रोजगारदाताले घरमा नै खान बस्नको व्यवस्था गरेको वा अध्ययनमा सहयोग गरेको रहेछ भने सो बापतको रकम रोजगारदाताको पारिश्रमिकबाट हटाउन सक्ने ऐनमा तोकिएको छ। रोजगारदाताले घरेलु श्रमिकलाई संस्कृति, कुल धर्म, परम्परा अनुसारको चाडपर्व मान्न दिनुपर्नेछ ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क कार्यालयले गरेको श्रम सर्भे २०१७/१८ का अनुसार नेपालमा ७० लाख ८६ हजार जना रोजगारीमा

छन् । जसमध्ये २६ लाख ४० हजार महिला छन् । निजी घरमा काम गर्ने सङ्ख्या ७३ हजार छ । जसमा महिलाको सङ्ख्या ४८ हजार छ ।

आईएलओको तथ्याङ्क अनुसार नेपालमा २ लाख घरेलु श्रमिक छन् । विश्वव्यापी रूपमा कम्तीमा ६ करोड ७० लाख घरेलु कामदार छन् । तीमध्ये ८० प्रतिशत महिला छन् ।

नेपालमा अझै पनि घरेलु श्रमिकको विषयमा यकिन तथ्याङ्क छैन । घरेलु महिला श्रमिकको विषयमा ऐन कानुन पनि बनका छैनन् । जसका कारण घरेलु श्रममामा रहेको महिलाहरू पारिश्रमिक देखि शारीरिक हिंसा समेत परेका छन् ।

ऐनले तोकिएको भन्दा बढी समय काम गर्नुपर्ने, पारिश्रमिक नपाउने, सेवा सुविधा व्यवस्था नहुने समस्याबाट नेपालमा नै घरेलु श्रममा रहेको महिलाहरूले भोग्दै आएका छन् । यसका साथै रोजगारदाताबाट पनि शारीरिक र मानसिक हिंसामा पर्ने गरेका छन् ।

घरेलु श्रमिकको रूपमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपाली महिलाको समस्या पनि उस्तै छ । नेपाल सरकारले खाडी लगायतका मुलुकमा गएका महिला श्रमिक हिंसा परेको भन्दै प्रतिबन्ध लगाएको छ । प्रतिबन्धले नेपाली महिला श्रमिक झनै जोखिममा परेका छन् ।

सरकारले औपचारिक बाटो बन्द गरेपछि दलालहरूले महिलालाई गैर कानुनी माध्यमबाट खाडी पठाउन थालेका छन् । गैर कानुनी बाटो हुँदै गएका नेपाल सरकारको रेकर्डमा हुँदैनन् । यस्ता श्रमिक समस्या परे पनि सरकारले ट्र्याक गर्न सक्दैन । त्यसैले दलालहरूबाट नै महिलाहरूले शारीरिक शोषण समेत पर्ने गरेको पौरखी नेपालकी पूर्व अध्यक्ष मञ्जु गुरुङ बताउँछिन् । 'नक्कली कागजपत्र बनाएर विभिन्न मुलुक हुँदै खाडी जाँदा दलालहरूद्वारा नै महिलाहरू हिंसामा पर्छन्,' उनले भनिन् ।

कुवेत स्थित नेपाली दूतावासका अनुसार कुवेतमा ४००० हजार नेपाली महिला घरेलु श्रमिकका रूपमा कार्यरत छन् । ओमानका स्थित नेपाली दूतावासका अनुसार ओमानमा १० हजार महिला घरेलु श्रमिकका रूपमा कार्यरत छन् । संयुक्त अरब इमिरेट्सका स्थित नेपाली दूतावासका अनुसार युएईमा करिब ५००० महिला घरेलु श्रमिकको रूपमा कार्यरत छ ।

सन् १९८० को दशकमा नेपाली महिलाहरू दक्षिण पूर्वी र एसियातर्फ श्रमका लागि यात्रा गर्न थालेको पाइन्छ । सन् १९९० को दशकसम्म नेपाली महिला हङकङ, जापान र सिंगापुरमा घरेलु श्रमिक र सेवा क्षेत्रमा काम गर्न जान थाले । सन् २००० को दशकमा खाडी मुलुकमा नेपाली महिलाहरू घरेलु श्रमिक र सेवा क्षेत्रमा काम गर्न जान थाले । नेपाली महिला निजी घरपरिवारमा सरसफाइ गर्ने, खाना पकाउने वा बालबालिकाको हेरचाहमा जस्ता घरेलु काममा संलग्न थिए । अन्य केही महिला निजी घरपरिवारमा वृद्ध परिवारका सदस्यहरूको हेरचाहका लागि पनि गएको पाइन्छ । केही महिला होटेल, रेस्टुरेन्ट, क्याटरिङ, उत्पादन, उद्योग, स्वास्थ्य र सौन्दर्य पार्लरको काम लागि पनि गएको पाइन्छ ।

२०५४ सालमा नेपाली घरेलु श्रमिक कानी शेर्पाको कुवेतमा मृत्यु भयो । रोजगारदाताले बलात्कार गरेपछि उनले आत्महत्या गरेको समाचार बाहिरियो । कानी शेर्पाको घटना पनि नेपालमा हल्ला खल्ला मच्चियो । संसद्मा बहस भयो । त्यसपछि खाडी मुलुक नेपाली श्रमिकको लागि जोखिमपूर्ण भएको ठहर गर्दै नपाल सरकारले महिलालाई घरेलु श्रमिकमा खाडी मुलुक जान बन्देज लगायो ।

त्यसअघि पनि महिलालाई वैदेशिक रोजगारीमा जान भने सहज थिएन । तर, कानी शेर्पाको घटना पछि भने महिलाका लागि वैदशिक रोजगारी भने कठिन भयो ।

नेपाल सरकारले वैदेशिक रोजगारमा घरेलु श्रमिक पठाउने सम्बन्धी निर्देशिका २०७२ जारी गरेको छ । जसले घरेलु श्रमिकहरूको लागि आवश्यक सुदृढ सुरक्षा प्रबन्धकहरूको व्यवस्था गरेको छ । नेपाल सरकारले वैदेशिक रोजगारमा घरेलु श्रमिक पठाउने सम्बन्धमा यस क्षेत्रमा देखिएका जोखिम र सुरक्षा चुनौतीहरूलाई मध्यनजर गर्दै हालको अवस्थामा नियमनकारी नीति अवलम्बन गरेको छ । जस अनुसार घरेलु श्रमिक पठाउने मुलुकमा घरेलु श्रमिक सम्बन्धी कानुनको स्पष्ट व्यवस्था हुनुपर्ने र नेपाल सरकारसँग द्विपक्षीय सम्झौता हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

साथै हाल कार्यरत घरेलु श्रमिकको आवतजावत सुनिश्चित गर्न सन् २०१९ देखि श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयले घरेलु श्रमिकको नेपालबाट प्रस्थान गर्दा कानुनले तोके अनुसार घरेलु कामको लागि श्रम स्वीकृति लिएर जानुपर्ने सर्त राखेको छ । यस्तै, विदेशमा कार्यरत घरेलु श्रमिक बिदामा नेपाल आएर पुन : उतै फर्कन चाहेमा उही रोजगारदाता र स्पोन्सरको लागि

पुन : श्रम स्वीकृति दिने गरेको छ ।

घरेलु श्रमिकले तोकिए बमोजिम स्वयं घोषण फारम भरी नेपाली नियोगद्वारा प्रमाणित गराएको, वैध भिसा र रोजगारीको करार पत्र पेस गरेको र वैदेशिक रोजगार ऐन, नियम तथा निर्देशिकाले तोकेका अन्य आवश्यक कागजपत्र पेस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

मानव तस्कर तथा भिजिट भिसामा युरोप लगायतका देशमा पुगेकाहरूको अवस्था

पछिल्लो समय नेपालीहरू भिजिट भिसामा रोजगारीका लागि विश्वका विभिन्न मुलुकमा जाने गरेका छन् । नेपालमा आउने रोजगारीको माग भन्दा पनि विदेश जान चाहने युवाहरूको सङ्ख्या धेरै भएपछि भिजिट भिसाको प्रयोग बढेको हो ।

युरोपका विभिन्न मुलुक र युएईमा भिजिट भिसामा जाने नेपालीको सङ्ख्या अधिक छ । यी मुलुकहरूको भिजिट भिसा पाउन सहज र ती मुलुक पुगेपछि भिसा परिवर्तन गर्न सहज हुने भएकाले नेपालीहरूको रोजाइमा परेको हो ।

भिजिट भिसाको प्रयोग बढ्नुको अर्को मुख्य कारण भने भिजिट भिसामा पठाउँदा दलालहरूले बढी कमिसन पाउने र अन्य जिम्मेवारी पनि बहन गर्नु नपर्ने हो । म्यानपावर व्यवसायीले आफूले पठाएका श्रमिक प्रति कम्तीमा दुई वर्षसम्म उत्तरदायी रहनुपर्ने कानुनी व्यवस्था छ । कामदार भिसामा जाने श्रमिक कुनै समस्यामा परेमा, भने जस्तो काम नभएमा, सम्झौता अनुसारको पारिश्रमिक र अन्य सेवा सुविधा नपाएमा विदेशमा पठाउने म्यानपावर व्यवसायी जिम्मेवार हुन्छ । पीडित श्रमिकले म्यानपावर विरुद्ध उजुरी गर्न सक्छन् । तर, तिनै श्रमिकलाई म्यानपावर व्यवसायीले भिजिट भिसामा पठायो भने यी सबै जिम्मेवारबाट व्यवसायी मुक्त हुन्छ । त्यसैले काम गर्नका लागि पठाउँदा पनि कतिपय म्यानपावर व्यवसायीले भिजिट भिसामा पठाउन थालेका हुन् ।

भिजिट भिसा मौलाउनका अन्य कारण भनेको नेपालको श्रम स्वीकृति प्रक्रिया अत्यन्तै झन्झटिलो हुनु हो । श्रम गर्न जाने गन्तव्य मुलुकले नै श्रमका लागि स्वीकृति दिएपछि आफ्नै मुलुकबाट पनि स्वीकृति लिनुपर्ने प्रावधान आफैमा अविश्वसनीय हो । त्यसमा पनि वैदेशिक रोजगार विभागले बनाएको झन्झटिलो प्रक्रियाका कारण भिजिट भिसा मौलाउँदै गएको हो ।

अर्को कारण भनेको नेपालीलाई भिजिट भिसाको विषयमा जानकारी नहुनु हो । भिजिट भिसामा गएर काम गर्नु गैर कानुनी हो भन्ने विषयमा नेपालीहरू सचेत छैनन् । दलालले जे भन्छ त्यही कुरालाई विश्वास गर्ने भएका कारण युवाहरू भिजिट भिसामा विदेश जान थालेका हुन् ।

कामदार भिसामा पठाउँदा सबैभन्दा पहिला विदेश स्थित रोजगारदाताले त्यहाँ स्थित नेपाली दूतावासमा गएर माग पत्र प्रमाणीकरण गर्नुपर्छ । माग पत्र प्रमाणीकरण गर्दा आफ्नो कम्पनी नाफा रहेको, श्रमिकलाई कानुनले तोके अनुसार को पारिश्रमिक र सेवा सुविधा दिन सक्ने क्षमता भएको भन्ने लगायतका विषय प्रमाणित गर्नुपर्छ । त्यसपछि मात्रै दूतावासले प्रमाणीकरण गर्छ । त्यसपछि रोजगारदाताले सा ही मुलुकको म्यानपावर कम्पनी मार्फत नेपालको म्यानपावर कम्पनीसँग सम्झौता गरी कामदार माग गर्छ । कामदार माग गर्दा नेपाल स्थित म्यानपावर व्यवसायीले पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गर्नुपर्छ । रोजगारदाताको उपस्थितिमा नेपालमा नै अन्तरवार्ता लिनुपर्छ । छनौट भएकाको नाम विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्छ । खाडी मुलुकको पठाउने हो भने १० हजार भन्दा बढी सेवा शुल्क लिन पाइँदैन ।

त्यसपछि छनौट भएका श्रमिकले मेडिकल गर्नुपर्छ । मेडिकल परीक्षण फिट नभएमा जान पाइँदैन । श्रमिक पूर्व प्रस्थान अभिमुखीकरण तालिम पनि लिनुपर्छ । वैदेशिक रोजगार बिमा गर्नुपर्छ । कल्याणकारी कोषमा रकम जम्मा गर्नुपर्छ । सामाजिक सुरक्षा कोषमा पनि रकम जम्मा गर्नुपर्छ । त्यसपछि मात्रै श्रम स्वीकृति लिन सकिन्छ । गन्तव्य मुलुकमा पुगेपछि पनि मेडिकल परीक्षण गर्नुपर्छ । परीक्षण फेलमा तुरुन्तै फिर्ता गरिन्छ ।

तर, भिजिट भिसामा जाँदा यी कुनै पनि प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्दैन । त्यसैले दलालहरूले कामको लागि पठाउने हो भने पनि भिजिट भिसामा पठाउने र गन्तव्य मुलुकमा गएर काम गर्न लगाउने गरेको पाइन्छ ।

यसरी भिजिट भिसामा जाँदा फाइदा हुने भनेको दलाललाई मात्रै हो । श्रमिकलाई भने ठूलो नोक्सानी हुन्छ । भिजिट भिसामा जाँदा श्रम स्वीकृति लिनु पर्दैन । नेपालबाट श्रम स्वीकृति नलिई जाने श्रमिक नेपाल सरकारको कुनै पनि रेकर्डमा हुँदैनन् । त्यसैले सम्बन्धित मुलुकमा पुगेर कुनै घटना घटेमा नेपालले कानुनी रूपमा सहयोग गर्न सक्दैन । अशक्त, अङ्गभङ्ग र मृत्यु भएमा नेपाल सरकारले गर्ने आर्थिक सहयोगबाट पनि त्यस्तो श्रमिक वञ्चित हुन्छन् । त्यति मात्रै

हैन गन्तव्य मुलुकले पनि ती नेपालीलाई पहिचान गर्दैन । कुनै समस्या पर्दा पनि सहयोग गर्न कठिन हुन्छ ।

नेपालको लागि मुख्य गन्तव्य मुलुक भनेको खाडी र मलेसिया हुन् । यी मुलुकहरूमा जुन भिसामा गएको सोही काम गर्नुपर्छ । एउटा भिसामा गएर अर्को काम गर्न मिल्दैन । अर्थात् भिजिट भिसामा गएर काम गर्न मिल्दैन । त्यसैले भिजिट भिसामा गएर काम गर्ने बित्तिकै ती नेपाली श्रमिक ती मुलुकका लागि गैर कानुनी हुन्छन् । यस्तो श्रमिकलाई त्यो मुलुकले कुनै पनि समयमा गिरफ्तार गरी डिपोट गर्न सक्छ ।

तर, युएई सरकारले भने भिजिट भिसालाई परिवर्तन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैले धेरै जसो दलालहरूले नेपाली युवालाई युएई पुराएर अन्य मुलुकमा तस्कर गर्ने गर का छन् । यसरी जाने नेपाली युवाहरू जोखिममा पर्ने गर का छन् ।

युरोपका विभिन्न मुलुकमा भिजिट भिसामा जाने नेपाली युवाको अवस्था पनि उस्तै छ । खाडी र मलेसियाको तुलनामा राम्रो जीवन शैली, उच्च पारिश्रमिक र सेवा सुविधा, सहज कानुनका कारण अहिले युवाहरू युरोपियन मुलुकतिर आकर्षित हुन थालेका छन् । युरोप जानका लागि दलालहरूले नेपाली युवाहरूले चर्को शुल्क असुल्ने गरेका छन् । दलालहरूले विभिन्न मुलुक हुँदै नेपाली युवालाई युरोपका विभिन्न मुलुक पुराउने गरेका छन् । विभिन्न मुलुक हुँदै लैजाने क्रममा कतिपय स्थानमा नेपाली युवाको अपहरणमा पर्ने, शारीरिक र मानसिक यातना दिने गरेका छन् । यस्तै, विभिन्न मुलुकका दलालहरूले युवालाई बन्धक बनाई परिवारबाट रकम समेत असुली गर्ने गरेका छन् ।

गन्तव्य मुलुकमा पुगे पनि दलाले भने जस्तो काम नपाउने, पारिश्रमिक नपाउने, सेवा सुविधा नपाएर अलपत्र परेको धेरै घटना छन् । गैर कानुनीमा रूपमा गएकै कारण सम्बन्धित र नेपाल सरकारले पनि कानुनी रूपमा यस्ता युवाहरूलाई सहयोग गर्न नसकेको अवस्था छ ।

गृह मन्त्रालयले भिजिट भिसाका विषयमा गरेको एक अध्ययन अनुसार २०२० मा भन्दा २०२१ मा खाडी मुलुकहरू र त्यसमध्ये पनि विशेष गरी युएईमा पर्यटक भिसामा जान हरूको सङ्ख्या उल्लेख बढेको छ । सन् २०२१ मा मात्र ७२ हजार ९४ नेपाली युएई गएको देखिन्छ । अगस्ट २०२० द खि डिसेम्बरसम्म युएईमा ७ हजार ७४९ गएको देखिन्छ । कतारमा तीन जना, साउदी अरब १४, मलेसिया २, बहराइन २० र कुवेत ७ जना गएका छन् । २०२१ को अगस्ट देखि डिसेम्बरसम्ममा युएई ५४ हजार २६ जना गएको देखिन्छ । कतार ३०७, साउदी अरब १७६, मलेसिया ३२, बहराइन ४५ र कुवेत ६० जना गएको देखिन्छ ।

प्रतिवेदनका अनुसार ट्राभल एजेन्ट, होटेल व्यवसायी, म्यानपावर व्यवसायी, स्वास्थ्य परीक्षणमा संलग्न व्यक्तिहरू, अभिमुखीकरण तथा सीप विकास तालिम लगायतका संस्थाहरू नै भिजिट भिसाको कार्यमा संलग्न रहेको पाइएको छ ।

भिजिट भिसाको विषयमा छानबिन गर्न तत्कालीन केपी ओली सरकारले अध्ययनले छानबिन समितिले बनाएको थियो । समितिले अध्ययन गरी रहेको गृह मन्त्रालयले जनाएको छ ।

स्वदेश फर्केर आएका श्रमिकको अवस्था चुनौती, समस्या, समाधान तथा सुझाव

वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपाली श्रमिकले रेमिटेन्स पठाउने मात्र हैन, फर्केर आउँदा सिप र अनुभव पनि लिएर आएका हुन्छन् । त्यसैले वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका नेपाली श्रमिकलाई नेपालमा नै पुनर्स्थापना मुद्दाले पछिल्लो समय नेपाल सरकारको विशेष ध्यानाकर्षण गरेको छ ।

सन् २०१७/१८ को सर्वेक्षण अनुसार विगतमा वैदेशिक रोजगारमा रही पाँच वर्ष यता स्वदेश फर्किएका सात लाख ५६ हजार काम गर्ने उमेर समूहका श्रमिकहरू नेपालमा रहेको देखिन्छ । नेपालबाट वैदेशिक रोजगारमा जानेमा पुरुषको बाहुल्यता भएको परिप्रेक्ष्यमा महिलाको हिस्सा ३.८ प्रतिशत हुनु स्वाभाविक नै हो । स्वदेश फर्किएका पुरुष श्रमिकको औसत उमेर ३३ वर्ष देखिन्छ भने महिला श्रमिकको औसत उमेर ३० वर्ष भन्दा केही बढी छ । गन्तव्य मुलुकहरूबाट स्वदेश फर्कनेमा २५ देखि ३४ वर्ष उमेर समूहका श्रमिकको अनुपात सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने त्यसपछि ३५ देखि ४४ वर्ष उमेर समूहका रहेका छन् ।

वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएकामध्ये ४४.२ प्रतिशत रोजगार मा संलग्न छन् । १४.३ प्रतिशत बेरोजगार छन् भने बाँकी ४१.५ प्रतिशत कुनै पनि काममा समावेश नभएको पाइयो । सोही कुरा स्वदेशमा फर्किएका महिला श्रमिकहरूको हकमा लगभग ७५ प्रतिशत रोजगारीको क्षेत्रमा संलग्नता भएको पाइएन । यसका अतिरिक्त स्वदेश फर्किएका श्रमिकहरूको रोजगारीको अवस्थामा पनि प्रदेशगत रूपमा र उनीहरूको अन्तिम गन्तव्य मुलुकको

आधारमा विश्लेषण गर्दा विविधता पाइयो ।

सर्वेक्षण अनुसार स्वदेश फर्किएका श्रमिकहरूमध्ये केवल १५.१ प्रतिशत मात्र नेपाल फर्के पश्चात् गन्तव्य मुलुकमा रहँदा कै पेसामा संलग्न भएको पाइए । यस आँकडामा श्रमिकको अन्तिम गन्तव्य मुलुकको आधारमा पनि भिन्नता रहेको पाइयो । समग्रमा भन्नुपर्दा विदेशमा हासिल गरेको सीप र अनुभव नेपालमा कमै उपभोग भएको पाइन्छ । जस अनुसार स्वदेश फर्किएका ४३.८ प्रतिशत श्रमिकहरू नेपालको श्रम बजारबाट बाहिर रहेका देखिन्छन् भने २७.७ प्रतिशतले गन्तव्य मुलुकमा भन्दा फरक व्यवसायमा लागेका र १३.४ प्रतिशत बेरोजगार रहेका देखिन्छन् ।

वैदेशिक रोजगारबाट स्वदेश फर्कका श्रमिकहरूको पुनर्स्थापना लागि नेपाल सरकारले केही सकारात्मक पहल पनि सुरु गरेको छ । वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका आप्रवासी उद्यमीलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरेको छ । वैदेशिक रोजगार बोर्ड र राष्ट्रिय सीप परीक्षण बोर्डको समन्वयमा वैदेशिक रोजगार बाट फर्केका श्रमिकहरूको निःशुल्क रूपमा सीप परीक्षण हुने व्यवस्था रहेको वैदेशिक रोजगार बोर्डका कार्यकारी निर्देशक डा.द्वारिका उप्रेतीले बताए ।

बोर्डले वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिको लागि पुन : एकीकरण कार्यक्रम निर्देशिका २०७९ जारी गरेको छ । बोर्डले विदेशबाट फर्कका व्यक्तिले वैदेशिक रोजगारीको क्रममा आर्जन गरेको पुँजी, सीप, प्रविधि र अनुभव नेपालमा नै उद्यमशीलताको विकास तथा सीपको प्रवर्द्धनमा उपयोग गराई सामाजिक तथा आर्थिक पुन : एकीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कार्यविधि जारी गरेको हो ।

सरकारले स्वदेश फर्किएका आप्रवासी श्रमिकहरूको लागि व्यावसायिक प्रस्तावको आधारमा ब्याजदरमा १० लाखसम्मको ऋण सुविधा उपलब्ध गराउने कार्यक्रम ल्याएको छ । यसका साथै प्रदेश सरकारले पनि श्रमिकको पुनर्स्थापना लागि विभिन्न योजना सञ्चालन ल्याएको छ ।

न्यायपूर्ण रोजगारी प्रक्रिया, रोजगारी सुरक्षा, सेवा सुविधा र प्रत्याभूतिको सवाल

भेदभाव रहित, योग्यता अनुसार रोजगारी प्रदान गरिनु नै न्यायपूर्ण रोजगारी हो । न्यायपूर्ण रोजगारीमा समान अवसर को सुनिश्चितता हुनुपर्छ । भर्ना गर्दा खुल्ला प्रतियोगिता मार्फत गरिनुपर्छ । योग्यताको आधारमा भर्ना गरिनुपर्छ । जात, धर्म, लिङ्ग वा क्षेत्रीय भेदभाव गर्न मिल्दैन । भर्ना प्रक्रिया समावेशिता हुनुपर्नेछ । महिला अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, सामाजिक पिछडिएका समूहका लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्छ । नेपालको संविधान, श्रम ऐन, मानव अधिकार सम्बन्धी कानुन सुनिश्चित गरे अनुसारको अधिकार र सेवा सुविधा प्रदान गरिनुपर्छ ।

तर, नेपालको आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारी प्रक्रिया यस्ता प्रक्रिया पालना गरिएको पाइँदैन । जसका कारण वर्षौं नेपाली श्रमिक रोजगारदाताको दास भएका छन् ।

विश्वभर रहेको श्रमिकहरूको पक्ष लड्दै आएको अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आईएलओ) ले न्यायपूर्ण रोजगारीका प्रक्रियाका विषयमा कार्यविधि जारी गरेको छ । सबै सदस्य राष्ट्रहरूलाई आईएलओले प्रतिपादन गरेको न्यायोचित भर्ना प्रक्रिया सिद्धान्त कार्यान्वयन गर्न दबाब दिएको छ ।

आईएलओको न्यायोचित भर्ना प्रक्रिया सिद्धान्त अनुसार भर्ना प्रक्रियाले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा स्वीकार गरिएका मानव अधिकारको साथै अन्तर्राष्ट्रिय श्रम मापदण्डमा उल्लेखित विशेषतः सङ्गठित हुन र सामूहिक सौदाबाजी गर्न पाउने स्वतन्त्रताको अधिकारको उपभोग, रोजगार तथा पेसामा बाध्यकारी श्रम, बालश्रम र विभेदको रोकथाम र अन्त्य जस्ता अधिकारहरूको सम्मान, संरक्षण र परिपालन गरेको हुनुपर्नेछ ।

भर्ना प्रक्रियाले श्रम बजारको आवश्यकताको सम्बोधन गर्नुपर्दछ। श्रम मापदण्ड, पारिश्रमिक वा काम गर्ने वातावरणमा ह्रास आउने वा मर्यादित कामको अवमूल्यन हुने गरी रोजगारीमा रहेका श्रमिकलाई विस्थापित वा अवमूल्यन गर्ने माध्यम बन्नु हुँदैन । रोजगारी तथा भर्ना सम्बन्धी सान्दर्भिक कानुन र नीतिहरू सबै श्रमिक, श्रमिक भर्नाकर्ता र रोजगार दातामा लागू हुनुपर्दछ ।

श्रमिक भर्ना प्रक्रियाले चुस्तता, पारदर्शिता र श्रमिकहरूको संरक्षण गर्ने नीति तथा अभ्यासहरू- जस्तै, सीप र दक्षताको परस्पर स्वीकार्यतालाई विचार गरेको हुनुपर्दछ । रोजगारी र भर्ना सम्बन्धी कार्यहरूको नियमन स्पष्ट, पारदर्शी र प्रभावकारी हुनुपर्दछ । श्रम निरीक्षकको भूमिका र दर्ता, लाइसेन्स वा प्रमाणीकरण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको लागि समान मापदण्डको प्रयोग हुनुपर्ने विषयलाई जोड दिइएको हुनुपर्दछ । सक्षम निकायले मानव बेचबिखन वा बाध्यकारी श्रममा पार्न सक्ने दुर्व्यवहार र ठगी-जालसाजीपूर्ण भर्ना

अभ्यासको विरुद्ध निश्चित कदमहरू चाल्नु पर्दछ ।

श्रमिक वा रोजगारीको खोजीमा रहेका व्यक्तिहरूलाई कुनै पनि प्रकारको भर्ना शुल्क तथा सम्बन्धित खर्चहरू तिर इएको हुनुहुँदैन वा उनीहरूले कुनै पनि किसिमको खर्च तथा शुल्क बेहोरेको हुनुहुँदैन । श्रमिकको रोजगार सम्बन्धी सर्तहरू उचित, प्रमाणित गर्न सकिने र सजिलै बुझ्न सकिने हुनुपर्दछ ।

श्रमिकले रोजगार र भर्नाका सेवा सर्त सम्बन्धी सम्झौता गर्दा जालसाजीपूर्वक वा बाध्यकारी तरीकाले नभई स्वेच्छाले गरेको हुनुपर्दछ । श्रमिकको आफ्नो रोजगार र भर्ना सम्बन्धी सेवा सर्त र अधिकार सम्बन्धी स्वतन्त्र, निःशुल्क, विस्तृत र सही जानकारीमा पहुँच हुनुपर्दछ ।

श्रमिकको देशभित्र हिँडडुल गर्न सक्ने वा देश छाडेर जाने स्वतन्त्रताको सम्मान गर्नुपर्दछ । श्रमिकको परिचय-पत्र वा करारहरूलाई जफत गर्ने, नष्ट गर्ने वा नियन्त्रण गर्नुहुँदैन । श्रमिकले आफ्नो रोजगारी अन्त्य गर्ने स्वतन्त्रता हुनुपर्दछ र आ/प्रवासी श्रमिकको हकमा उनीहरू आफ्नो देशमा फर्कन पाउनु पर्दछ । आप्रवासी श्रमिकले रोजगारदाता परिवर्तन गर्नको लागि आफू कार्यरत रोजगारदाता वा भर्नाकर्ताको स्वीकृति लिनु पर्दैन ।

श्रमिक रहेको देशमा निजको कानुनी हैसियत जे-जस्तो भएता पनि भर्ना प्रक्रियामा श्रमिकको अधिकारको उलङ्घन भएमा त्यस विरुद्ध उजुरी दिने र त्यसको सुनुवाइ गर्ने संयन्त्रमा सबै प्रवासी श्रमिकको स्वतन्त्र र सहज पहुँच हुनुपर्दछ ।

आईएलओको सिद्धान्त अनुसार भर्ना प्रक्रियामा सरकार आफैले श्रमिक भर्ना गर्दा होस् वा श्रमिक भर्ना प्रक्रियालाई नियमन गर्दा भर्ना प्रक्रियालाई न्यायोचित बनाउने अन्ततः दायित्व सरकारको हो । स्वदेशी तथा आप्रवासी दुवै प्रकार का श्रमिक विरुद्ध गरिएका र श्रमिक भर्ना प्रक्रियामा हुने दुर्व्यवहारलाई न्यूनीकरण गर्न कानुन तथा नियममा भएका कमजोरीको सम्बोधन गर्ने तथा तिनको पूर्ण रूपमा पालना गरिएको हुनुपर्दछ ।

सरकारले सम्बन्धित कानुन र नियमहरूले श्रमिक भर्ना प्रक्रियाका सबै पक्षहरूलाई समेटेको र सबै प्रकारका, विशेष गरी जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका, श्रमिकको हकमा लागू हुने सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ । श्रमिक र काम खोज्ने व्यक्तिसँग भर्ना शुल्क वा अन्य सम्बन्धित खर्चहरू असुल्ने अभ्यास अन्त्य गर्न सरकारले आवश्यक कदमहरू चालेको हुनुपर्दछ । रोजगार करारहरू स्पष्ट र पारदर्शी छन् र त्यसको पालना भएको भन्ने सुनिश्चित गर्न सरकारले आवश्यक कदमहरू चाल्नु पर्दछ ।

रोजगार भर्ना प्रक्रियामा आफू ठगी-जालसाजीको अभ्यासबाट प्रभावित भएको वा आफू विरुद्ध भएको दुर्व्यवहार जस्ता कार्यहरूको बारेमा श्रमिकले गुनासो वा विवाद समाधान गर्ने अन्य संयन्त्रहरूमा आफ्नो गुनासो राख्न सक्ने पहुँचको सुनिश्चितता सरकारले गर्नुपर्दछ ।

श्रम प्रतिष्ठान र सार्वजनिक रोजगार सेवाहरूले श्रमिक भर्ना गर्दा मानव अधिकारको सम्मान गर्नुपर्दछ । यस अन्तर्गत श्रमिक भर्ना प्रक्रियाहरूको मानव अधिकारसम्मत मूल्याङ्कन गरिएको हुनुपर्दछ । व्यवसाय र सार्वजनिक रोजगार सेवाहरूले आफूहरू संलग्न भएको कार्यद्वारा मानव अधिकारको सम्मानमा परेका प्रतिकूल प्रभावहरूको सम्बोधन गर्नुपर्दछ ।

प्रतिष्ठानहरू र सार्वजनिक रोजगार सेवा प्रदायकहरूले स्थापित श्रम बजारको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न श्रमिक भर्ना गर्नुपर्दछ र यस्ता श्रमिक भर्नालाई कहिल्यै पनि वर्तमान समयमा चालू रहेका श्रम शक्तिलाई विस्थापित गर्न वा घटाउन, कम तलब वा कार्यस्थलको वातावरणमा ह्रास ल्याउन, वा मर्यादित कामको अवमूल्यन गर्न प्रयोग गर्नुहुँदैन ।

रोजगारीको लागि एक देशबाट अर्को देशमा श्रमिक भर्ना गर्दा श्रमिक भर्नाकर्ताले मानव अधिकारको सम्मानको साथै आधारभूत सिद्धान्त र काम सम्बन्धी अधिकार, अन्तर्राष्ट्रिय कानुन तथा श्रम मापदण्ड र उद्गम देश, पाल वाहन (ट्रान्जिट) रहेको देश तथा गन्तव्य देशका कानुनलाई सम्मान गर्नुपर्दछ । श्रमिक भर्नाकर्ताले काम र आवासको अवस्था श्रमिकलाई भर्ना गर्दाको समयमा वाचा गरे बमोजिम रहेको सुनिश्चित गर्न कदम चाल्नु पर्दछ ।

कुनै रोजगारदाता र त्यस अन्तर्गतका संस्था, श्रमिक भर्नाकर्ता तथा अन्य भर्ना सेवा प्रदान गर्ने तेस्रो पक्षले श्रमिकबाट भर्ना शुल्क वा अन्य सम्बन्धित खर्च उठाउनु हुँदैन । यस्ता शुल्क वा सम्बन्धित खर्च प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष कुनै पनि रूपमा लिन मिल्दैन ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरू

» केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (२०७५) नेपाल श्रम शक्ति सर्वेक्षण प्रतिवेदन २०७१/१८, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौँ ।

» https://nsonepal.gov.np/content/7221/7221-report-on-the-nepal-labour-for/

» नेपाल राष्ट्र बैङ्क (२०७५), नि:शुल्क भिसा तथा टिकटको प्रावधानको वैदेशिक रोजगारीमा प्रभाव नेपाल । https://www.nrb.org.np/contents/uploads/2019/12/Study_Reports-Free_Visa_Report.pdf

» अन्तर्राष्ट्रिय घरेलु श्रमिक महासङ्घ (२०७७) । घरेलु श्रमिकहरू माथि भएको लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार : एसियाका घटनाहरू https://idwfed.org/wp-content/uploads/2022/07/gender_based_violence_and_harassment_against_domestic_workers_nepali.pdf

» आइएलओ (२०२१) । न्यायोचित भर्ना प्रक्रियाका सामान्य सिद्धान्त तथा कार्यविधि र भर्ना शुल्क तथा सम्बन्धित खर्चको परिभाषा । https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@migrant/documents/publication/wcms_836537.pdf

» नेपालको संविधान २०७२ ।

» श्रम ऐन २०७४ ।

» वैदेशिक रोजगार ऐन २०६४ ।

» रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन २०७५ ।

» योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा ऐन २०७४ ।

» श्रमको सम्मान, राष्ट्रको अभियान सम्बन्धी रणनीति २०७८ ।

» नेपाल श्रम आप्रवासन प्रतिवेदन २०२२ ।

» वैदेशिक रोजगारमा रहेका श्रमिक र विदेशमा स्वरोजगारमा रहेका व्यक्तिको लागि योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन कार्यविधि २०७९ ।

» श्रम आप्रवासन नीति २०८१ ।

» भिजिट भिसा र सोबाट सृजित समस्या तथा समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा सिफारिस गर्न गठित कार्यदलको प्रतिवेदन २०७८ ।

» वार्षिक प्रतिवेदन २०८१/८२, वैदेशिक रोजगार विभाग

पितृभूमिसँगको साइनो खोज्दै– नेपाल मुलका नेपाली

कुमार कार्की

नेपालबाट पुस्तौंअघि बाहिर गएका नेपालीहरुको विषय बितेका केही वर्षदेखि छलफलको विषय बन्दै आएको छ। विदेशमा रहेका नेपाल मूलका नेपालीहरु खास समय र कालखण्डमा नेपाल छाडेर विभिन्न देशहरुमा गएका थिए। यो नेपालको सबैभन्दा पुरानो डायस्पोरा समाज पनि हो। नेपालीहरु म्यान्मार, थाइल्याण्ड, मलेसिया र फिजी जस्तै अन्य केही देशहरुमा पहिलो र दोस्रो विश्वयुद्धको क्रममा पुगेका थिए। यसको इतिहास निकै पुरानो भएको छ। त्यसबेलाको अवस्थामा जन्मदर्ता गर्ने, नागरिकता बनाउने चलन नभएकाले नेपालभित्र भने उनीहरु अद्यावधिक हुन सकेनन्।

विश्वयुद्धमा नेपाली सेना तथा ब्रिटिस सेनाका रुपमा गएकाहरुको अभिलेख वा दस्तावेज नेपालमा पनि रहन सकेन। कारणवस त्यसरी देश छाडेर बाहिरिन पुगेका नेपालीहरुलाई नेपाल सरकारले जमीन समेत वितरण गरी केहीलाई फर्काएको इतिहास पनि साछी छ। खासगरी बर्मा पुगेका धेरै नेपालीहरु २०२० को दशकमा बर्माबाट नेपाल फर्केका थिए। यो संख्या हजारौंमा रहेको थियो।

शताव्दीभन्दाअघिदेखि नै बर्मामा नेपालीहरु पुगेका थिए। पहिलो पुस्तामा बर्मामा गएका नेपालीहरुको समय १ सय ८० वर्षभन्दा बढी भईसकेको छ। हाल बर्मामा सांढे दुईलाख जति नेपाल मुलका नेपाली रहेको अनुमान छ। म्यान्मारबाट आएका र नेपालबाट सिधै आएका गरी थाइल्याण्डमा ८० हजारदेखि १ लाखसम्म नेपालीहरु रहेका छन्। मलेसियामा दोस्रो विश्वयुद्धकालीन समयमा गएको जनसंख्या ३ देखि ४ हजार रहेको छ। मलेसियाबाट छुटेको देश भएकाले सिंगापुरमा पनि केही संख्या भएको अनुमान छ। फिजीमा भएका नेपालीहरुको संख्याको एकीन छैन र अन्य देशहरुमा पनि नेपालीहरु हुन सक्ने सम्भावना छ। भाषा र संस्कृतिको हिसावले फिजी जस्तै कतिपय देशहरुमा नेपालीहरुको अस्तित्व हराइसकेको अवस्था छ।

बर्मा,थाइल्याण्ड र मलेसियामा भने नेपाली भाषा र संस्कृतिको अभ्यास निरन्तर रुपमा चलिरहेको छ। ती देशहरुमा गठन भएका नेपाल मुलका नेपालीहरुले खडा गरेका संस्थाहरुले यसको संरक्षणका लागि महत्वपूर्ण काम गरिरहेका छन्।

विगतको कुरा :

२८ जुलाई, १९१४ देखि ११ नोभेम्वर १९१८ अर्थात आजभन्दा १११ वर्षअघि पहिलो विश्वयुद्ध हुँदा नेपालीहरु गोर्खा सिपाहीका रुपमा यस लडाइमा होमिएका थिए।

यही लडाईमा देखाएको बहादुरीपछि नै लडाईमा लागेका सिपाहीहरु बीर गोर्खाली भनेर चिनिए । यस लडाईमा कति मानिस मरे भन्ने खासै एकीन तथ्यांक अहिलेसम्म नभएपनि पनि सन् १९४२ देखि १९४५ सम्म दोस्रो विश्वयुद्ध चलिरहँदा नेपालीहरुको लाख अझ बढी भईसकेको थियो । यसक्रममा हजारौं गोर्खाहरु मारिएका थिए । सानो जनसंख्याको आकार भएको त्यसबेलाको नेपालमा हजारौंको संख्यामा नेपालीहरु मारिनु भनेको त्यसबेलाको लागि ठूलो घाउ थियो ।

गोर्खा सिपाहीसँग जोडिएको इतिहास

नेपालको आधुनिक इतिहास १८ औं शताब्दीको मध्यमा गोरखा राज्यका पृथ्वीनारायण शाहद्वारा काठमाडौं उपत्यकाको एकीकरणबाट सुरु हुन्छ । सन् १८१५ देखि १८१६ सम्म चलेको एङ्लो-नेपाली युद्धपछि ब्रिटिश ईष्ट इन्डिया कम्पनीले नेपालबाट सिपाहीहरु भर्ती गर्न थालेका थिए । तिनीहरूले सैनिकहरूलाई "गोर्खा" भन्थे । राई,तामाङ,गुरुंग,मगर र लिम्बू जस्ता उचाइका समुदायहरूबाट उनीहरूलाई सामान्यतया भर्ती गरिन्थ्यो ।

गोर्खाहरूलाई परम्परागत रूपमा नेपालका पहाडी भागका मानिसहरूबाट भर्ती गरिन्थ्यो । उनीहरूले पहिलो पटक १८१४ मा बेलायतीहरूसँग लडाईको सामना गरे, जब ब्रिटिश इस्ट इन्डिया कम्पनीले एङ्लो-नेपाल युद्धको समयमा उनीहरू विरुद्ध लडेको थियो । बेलायती सेनाले गोर्खाहरूको सैन्य क्षमता र सम्मानजनक रणनीतिको बारेमा थाहा पायो ।

सैन्य वीरताका लागि अविश्वसनीय मानिने १३ भिक्टोरिया क्रसका साथै अनगिन्ती अन्य पदकहरू गोर्खाहरुले पाएका छन् । उनीहरुको बहादुरीको कारण नै भारतीय सेनाका पूर्व प्रमुख सेनापति फिल्ड मार्सल साम मानेकसाले भनेका थिए- "यदि कुनै मानिसले भन्छ कि ऊ मर्नदेखि डराउँदैन, उसले या त झूट बोलिरहेको छ या त उ गोर्खा हो"।

गोर्खा सैनिकहरु सन् १९४७ मा भारत स्वतन्त्र नहुँदासम्म ब्रिटिस भारतीय सेनाको महत्वपूर्ण हिस्सा भइसकेका थिए । सानो संख्या भएपनि लडाई कलामा यिनीहरुको विशेष दक्षता थियो । यसैकारण आज पनि ब्रिटिश र भारतीय सेनामा उनीहरुले सेवालाई निरन्तरता दिइरहेका छन् । गोर्खाहरुको लडाई क्षमता विश्वभर चर्चित छ । ब्रिटिश नेतृत्वको सेनाको एउटा हिस्साले युरोप र एशियाभरका युद्धक्षेत्रहरुमा भएका लडाईहरुमा गोर्खालाई परिचालन गरेको थियो ।

संस्थागत कागजपत्रहरुले १ लाखभन्दा बढी गोर्खा सैनिकहरुले दोस्रो विश्वयुद्धमा लडेको उल्लेख गरेका छन् । गोर्खा रेजिमेन्टहरूले सन् १९४४-४५ मा इम्फाल, माण्डलेदेखि रंगुनसम्मको बर्माको मित्र राष्ट्रहरूको विजयमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका थिए ।

देश छाडेको पहिलो पुस्ता

पहिलो र दोस्रो विश्वयुद्धको क्रममा गोर्खा सैनिकको रुपमा धेरै नेपालीहरुले देश छाडे । यस त्रममा उनीहरु परिवार र आफन्त पनि सँगै बाहिर गएका थिए । पीएनओ अर्थात पिपुल अफ नेपाली ओरिजीन भन्नाले खास समय र कालखण्डमा नेपाल छाड्न पुगेका नेपालीहरु हुन् । यो नेपालको सबैभन्दा पुरानो डायस्पोरा समाज पनि हो । नेपालीहरु बर्मा,थाइल्याण्ड मलेसिया र फिजी जस्ता देशहरुमा पहिलो र दोस्रो विश्वयुद्धको क्रममा यसरी नै पुगेका थिए ।

नेपालमा पहिलोपटक नागरिकता दिने परिपाटी सन् १९५२ अर्थात आजभन्दा ७३ वर्षअघि मात्र भएको थियो । त्यसैगरी नेपालले पहिलो पासपोर्ट २०१२ सालमा जारी गर्न सुरु गर को थियो । यस प्रकारको पहिलो राहदानी २०१२ साल साउन १० मा जारी गरिएको थियो । जुन मन्त्रालयका सचिवले जारी गरेका थिए । यसरी हेर्दा राहदानीको व्यवस्था सुरु भएको सात दशक पनि पुगेको छैन । यी राहदानीहरू पाना कागजको रूपमा थिए । राहदानी पुस्तिकाको रुपमा भने १९६० को दशकमा जारी गरिएको थियो ।

बर्माको कथा :

बर्मा अथवा म्यानमार ठूलो संख्यामा नेपालीहरु देशभन्दा बाहिर जान थालेको सम्भवत: सबैभन्दा पुरानो देश थियो । पहिलो विश्वयुद्धभन्दाअघि नै यहाँ नेपालीहरु पुगिसकेका थिए । उसबेला बर्मा स्वयं ब्रिटिसको अधिनमा थियो । हालको भारत पनि ब्रिटिसको अधिनमा थियो । उसबेला पहिलोपटक अप्रिल २४, १८१५ मा गोर्खाहरु भारतीय फोर्समा एकीकृत भएको भन्ने व्यहोराले आजभन्दा २१० वर्षअघि नै नेपालीहरु ब्रिटिसको अधिनमा रहेको हालको भारतमा गोर्खाली सेनाको रुपमा समावेश भएका थिए । यो संख्याका सबै नेपालीहरु ब्रिटिस शासनकालमा बर्मामा तैनाथ गोर्खा सैनिकका सन्तान

र उनीहरुका नजिकका आफन्तहरु नै थिए ।

यस सन्दर्भमा नेपाल बाहिर बसिरहेपनि नेपालसँगको साइनो खोज्दै यो समुदाय सदियौंदेखि बसिरहेको छ । नेपाललाई उनीहरु "मुलुक" भन्थे । मुलूक फर्कने सपना बोकेर उनीहरुका धेरै वर्ष बिते । यो संख्या सबैभन्दा बढी बर्मामा थियो । सन् १९६० मा नेपालका राजा महेन्द्रले बर्मा (हाल म्यानमार) को भ्रमण गरेका थिए, त्यस क्रममा उनले बर्मेली काठ उद्योगमा काम गरिरहेका उल्लेखनीय संख्यामा नेपाली आप्रवासी कामदारहरुलाई नेपाल फर्काउन सहयोग पुऱ्याउन महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका थिए । काठका कामहरु, कृषि र पशुपालनमा नेपालीहरुको उल्लेख्य संलग्नता थियो बर्मामा । यो घटनालाई नेपाल-बर्मा सम्बन्धमा एक महत्वपूर्ण क्षण मानिन्छ, जसले विदेशमा रहेका नेपाली नागरिकहरुलाई सहयोग गर्ने राजा महेन्द्रको प्रयासलाई उजागर गर्दछ । नेपालमा नागरिकताको प्रचलन सुरु भइसकेकोले उनीहरुले पछि नागरिकता पाएर उनीहरुको कागजी आधार बल्ल सुरु भयो ।

समय बित्दै जाँदा केही मानिस फर्केर नेपाल आए । नेपालको नागरिकता लिए । नेपालीहरुको ठूलो हिस्सा भने बर्मामा नै रह्यो । उसबेला त्यहाँ उनीहरुले आफ्नो थातथलो बनाइसक का थिए । घर खेतीपाती छाडेर आउन सबै मानिसहरु राजी भएनन् । जसका आफन्तहरु नेपालमा थिए, उनीहरु भने नेपाल आए । ठूलो संख्या उतै रह्यो ।

बर्मामा १९८२ मा जारी भएको नागरिकता कानूनले बल्ल नागरिकताका विभिन्न प्रकारलाई व्यवस्थित गरेको थियो । त्यसअघि घरजग्गाका सामान्य कागजातका आधारमा मानिसहरुको बसोबास चलेको थियो ।

थाइल्याडको कथा

थाइल्याण्डमा करीव १ लाखभन्दा बढी नेपालीहरु बसोबास गर्दछन् । थाइल्याण्डमा बसोबास गर्दै आएका नेपालीहरु दोस्रो विश्वयुद्धताका नेपालबाट भारत म्यान्मार हुँदै थाइल्याण्डको सीमाना पिलोक भन्ने ठाउँमा रहेको सीसा फलामको माइन (खानी) को काममा खानी कामदारको रुपमा काम सुरु गरेका थिए । यहाँ १६ वटा जति टोलहरु थिए नेपालीका । थाइ नेपालीहरु विगत आठ नौ दशकबाट नेपाली जातिको रहनसहन र संस्कार सम्हालेर बसेका छन् । धर्म सँस्कार, सँस्कृति र आफ्नो विशुद्ध मातृबोली र भाषा साहित्यको जगेर्ना गरी साथमा नेपाल र नेपालीको गरिमालाई बचाएर लैजानु पर्नेमा उनीहरु सहमत छन् । यसरी बस्दै जाँदा लामो समयपछि थाइल्याण्ड प्रवेश हुँदा सबै नेपालीहरुले म नेपाली हुँ भन्ने कुनै किसिमको कागजपत्र साथमा लिएर आएका थिएनन । त्यसबेला नागरिकता प्रमाणपत्रको चलन थिएन । बस्दै जाँदा विश्वयुद्धपछि देशहरु स्वतन्त्र भए, थाइल्याण्ड प्रवेश गरेका नेपालीहरु देशविहीन गैर नागरिक हुन पुगे ।

यस्तो अवस्थामा नेपालका स्वर्गीय राजा वीरेन्द्र वीर विक्रम शाह र थाइ नवौं नरेश सरकारबीच दुई देशको मैत्री सम्बन्ध विकासमा थाइ प्रवासी नेपालीहरुको निवेदनको पहल हुँदा नेपाली राजदूतावासको नेतृत्वमा यी नेपालीहरु नेपाल मूलका व्यक्तिहरु हुन भन्ने निश्चय गरी प्रमाणपत्रद्वारा सन् १९८७ मा नेपाली शरणार्थीका रुपमा ग्रीन कार्ड प्राप्त भयो । तत्पश्चात् लगभग पन्ध्र वर्षपछि नेपाली राजदूताबासकै पहलमा सन् २००१ बाट अस्थाई ग्रीन कार्डलाई स्थायी थाइ नागरिकको रुपमा परिचयपत्र दिइयो ।

मलेसियाको कथा :

१९४० को दशकदेखि ४८ औं गोर्खा इन्फन्ट्री ब्रिगेड गठन हुँदा गोर्खाहरु मलायामा उपस्थित थिए। मलायाको आपतकालको समयमा मलायामा बेलायती उपस्थितिमा गोर्खाहरूले प्रमुख भूमिका खेलेका थिए। १९४० को दशकमा ४८ औं गोर्खा इन्फन्ट्री ब्रिगेडको गठन भएपपछि १७ औं गोर्खा इन्फन्ट्री डिभिजनको गठन १९५२ मा भएको थियो । यसले मलायामा रहेका सबै ब्रिटिश र गोर्खा सेनाहरूको निरीक्षण गऱ्यो । यो डिभिजनले १९७० सम्म मलायामा सेवा गऱ्यो । यो डिभिजनले मलायाको आपतकाल र ब्रुनाईको बिद्रोहमा समेत लडेको थियो ।

३१ अगष्ट १९५७ मा मलेसिया ब्रिटिस अधिनबाट स्वतन्त्र भएको थियो । यही दिनलाई हरि मर्डेका वा मललेसियाको स्वतन्त्रता दिवशको रुपमा मलेसियाले मनाउँछ । मलेसियामा सन् १९४८ देखि १९६० सम्मको समय ईमेरजेन्सी (आपतकाल)को समयको रुपमा चिनिन्छ । पश्चिमी शक्तिहरुले गरेको अपरेशन थियो । यसबाट मलायाको कम्युनिष्ट बिद्रोह पराजित भएको थियो । यो आपतकालको समयमा करीव १० हजार गोर्खाली सेनाहरु यहाँको युद्धमा सहभागी भएका थिए । यस क्रममा सयौं गोर्खाहरु मारिएका थिए । गोर्खाहरुको सम्झनामा यहाँ मेमोरियल पनि स्थापित छ । मलेसियामा कोही गोर्खा सैनिकको रुपमा पुगे । यस क्रममा उनीहरुका परिवार पनि पुगे । केही मानिसहरु व्यवापार र व्यवसायको लागि पुगेको

कथा छ । समयक्रममा सयौं नेपाली परिवारहरुको बसोबास त्यहीं हुन गयो ।

पहिचानको खोजी

बर्मामा बसेका नेपालीहरुको नागरिकतामा गोर्खा वा नेपाली भनेर उल्लेख गरिएको छ । मलेसियामा गोर्खा उल्लेख गरेर नागरिकता दिइएको छ । थाइल्याण्डमा पहिलो र दोस्रो विश्वयुद्ध नभएको कारणले ग्रीन कार्ड पाउँदा नै नेपाली भनेर उल्लेख गरिएको छ । त्यस आधारमा पनि नेपाललाई परिचय खुल्ने कुनै कार्ड दिंदा अप्ठेरो नपर्ने उनीहरुको माग छ । उनीहरुको माग नागरिकता नभएर पहिचान हो भन्ने कुरा पनि उनीहरुले उल्लेख गरेका छन् ।

नेपाललाई म्यानमार,थाइल्याण्ड र मलेसियाका नेपालीहरु पितृभूमि मान्दछन् । नेपाल आउन,घुम्न र नेपाली भाषामा रमाउन उनीहरुलाई रमाइलो लाग्छ । नेपालीपनमा यी समुदाय रमाउँछन् । नेपाली भेष,भाषा र लवज यी समुदायका लागि महत्वपूर्ण छन् । सयभन्दा बढी देशहरुमा अहिले नेपालीहरु पुगेको भएपनि तीनपुस्ताभन्दा अघिदेखि नेपाल छाडेका नेपाल मुलका नेपालीहरुको सुरुवात, उनीहरुको कथा बेग्लै खालको रहेको छ ।

पहिचान र परिचय मानिसका लागि चाहिने अत्यावश्यक कुरा हो । व्यक्तिको परिचय र पहिचान नै उसको जीवनको महत्वपूर्ण पाटो हो । म्यानमार,थाइल्याण्ड, मलेसिया र फिजीमध्ये फिजीमा थोरै संख्या भएकाले ठूलो समस्या नरह पनि नेपाली मूलका नेपालीहरुलाई गैर आवासीय नेपाली परिचय पत्र उपलब्ध गराइदिन आफ्नो माग अघि सारेका छन्।

पीएनओको मामिला गैरआवासीय नेपालीहरुको एउटा तप्काको आफ्ना पुर्खाको देशसँग जोड्ने साइनो मात्र हो । चौथो,पाँचौ र छैठौं पुस्ताअघि देशको भूगोल छाडेपनि, देशको सीमा छाडेपनि उनीहरुले नेपालका ज्ञानज्ञुन र भाषा, भेष आफूसँग बोक्दै आएका छन् । नेपाली भएर बाँच्ने उनीहरुको संकल्प छ । सयौं वर्षदेखि मनमा नेपाल बोकेर हिंडेको एउटा समुदायलाई नेपालसँग साइनो जोड्ने एउटा माध्यमको रुपमा पनि उनीहरुले यसलाई लिएका छन् ।

पीएनओहरुको माग नेपाल देशको नागरिकता लिने हैन । यस देशसँग जोडिएको मतदान र भोटिंग अधिकारको कुरा पनि हैन । नेपाल मुलका नेपालीको रुपमा नेपाल सरकारले कुनै परिचयपत्रको व्यवस्था गर्दा उनीहरु यस देशको उन्नति र प्रगतिमा कतै त कतै सहभागी हुन सक्छन् र आफ्नो पुर्खादेशको एउटा नमेटिने चिनो आफूसँग राख्ने उनीहरुको इच्छा हो ।

यस विषयमा यसअघि नै नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरुमा पत्राचार पनि थालिएको छ । थाइ नेपाली संघले सम्माननीय राष्ट्रपती श्रीमती विद्यादेवी भण्डारी (१४ मार्च २०१७), तत्कालीन पराराष्ट्र मन्त्री प्रदिपकुमार ज्ञवाली (२२ नोभेम्बर २०१८), परराष्ट्र मन्त्रालय, नेपाली राजदूतावास थाइल्याण्ड (१४ मार्च २०१७), गैर आवासीय नेपाली संघ अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय केन्द्र काठमाडौ नेपाल लगायतका निकायहरुमा यस सम्बन्धी पत्र दिइसकेको छ । पछिल्ला दिनहरुमा मुलतः परराष्ट्र मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, कानून मन्त्रालय लगायतका सरकारी निकायहरुमा पत्राचार भएका छन् ।

पीएनओको माग किन ?

म्यान्मार, थाइल्याण्ड र मलेसियामा रहेका नेपाल मूलका नेपाली समाजमा हालसम्म नेपाली भाषा, संस्कृति र सभ्यताको जगेर्ना र नेपाली पहिचानलाई जीवितै राख्ने प्रयास यहाँ रहेका नेपाली संघ संस्थाहरुले गरिरहेका छन् । तर,फिजीलगायत अन्य मुलुकहरुमा रहेका नेपालीहरुका लागि भाषाको संरक्षण कठिनाइ भइरहेको अवस्था छ । तर यही पहिचान र परिचयलाई निरन्तरता दिन उनीहरुलाई चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ ।

यसरी विभिन्न कालखण्डमा नेपाली नागरिकता, जन्मदर्ता कार्य सुरु हुनु अगाडि नै नेपाल छाडेका नेपालीहरु खासगरी माथि उल्लेखित मुलूकहरुका समुदायलाई आफ्नो भाषा, संस्कृति, परम्परा जोगाउन अप्ठेरो परेको अवस्था छ । आउँदो धेरै पुस्तासम्म नेपाली भाषा र संस्कार जीवित राख्दै चिरकालसम्म पितृभूमि नेपालसंगको नाता प्रगाढ बनाउने उनीहरुको चाहना छ ।

नेपाल र नेपाली जातिको उन्नति र सम्वृद्धिमा सहयोगी बन्न हामीलाई नेपाल सरकारको सदाशयताको आवश्यकता परेको छ । त्यसैले नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरु, नेपालका राजनीतिक दलका नेता, नेपालका सांसद लगायत कानूनी निकायहरु र एनआरएनए समक्ष यी देशका तर्फबाट परिचयपत्रका लागि कुनै एक विकल्पको व्यवस्था होस भन्ने माग

गरेका छन् ।

विकासमा सहकार्य

पीएनओहरु नेपालसँग भावनात्मक सम्बन्धमा जोडिन चाहन्छन् । नेपालको विकास र प्रगतिमा साथ दिन चाहन्छन् । आफ्नो पुर्खाको माटोलाई समय समयमा ढोग्न चाहान्छन् । यहाँका देवीदेवताको दर्शन गर्न चाहान्छन् । नेपाल आउँदा विदेशी नागरिकको रुपमा मात्र हैन, यिनीहरु पनि नेपाल आमाका सन्तान हुन भन्ने भावना जोड्न चाहान्छन् । अहिल को पीएनओको सवाल यही हो ।

नेपाली मुल उल्लेख गरेर अरु देशले नागरिकता दिएको पृष्ठभूमिमा नेपाली मुल उल्लेख गरेर परिचय-पत्र दिने कार्य नेपालसँग जोडिने कुरा मात्र हो । नेपालको छिमेकी देश भारत छाडेर गएका भारतीयहरुले गैरआवासीय भारतीय (एनआर आइ)को परिचय पाएर ती देशको उद्योगधन्दा र आर्थिक विकासमा ठूलो टेवा दिएका छन् । मित्रराष्ट्र चीनमा पनि धेर कालअघि चीन छाडेका गैरआवासीय चिनियाहरु (एनआरसी) को रुपमा परिचय पत्र पाएका छन् ।

हाल गैरआवासीय नेपाली संघको अगुवाइमा भईरहेको परिचयपत्रको कानूनी प्रावधानमा तीनपुस्ताको परिचयको कुरा गरिएको छ । पाँच ६ पुस्ताअघि देश छाडेका नेपालीहरुको बारेमा नियम मौन छ । त्यसैले यसलाई सम्बोधन होस् भन्ने यस समुदायको चाहना हो ।

पीएनओ सरोकारका मूख्य विषय

नेपाल मुलका नेपालीहरु आफ्नो आवाजलाई मुखरित गर्ने प्रयास गरिरहेका छन् । गैरआवासीय नेपाली संघले पीएनआ को सवाललाई हेर्न समिति नै बनाएको छ । यस समितिको संयोजन कुमार कार्कीले गरिरहनु भएको छ ।

नेपालमा नागरिकता र परिचय पत्र (नागरिकता) को प्रचलन सुरु हुनु अगाडि नै मुलुक छाडेका वा प्रवास गएका न पालीहरुको पहिचान खुल्ने परिचयपत्रको व्यवस्था हुनुपर्ने उनीहरुको मूख्य सरोकार रहेको छः

» हाल गैरआवासीय नेपाली ऐनको एनआरएनए परि चयपत्रको व्यवस्थामा तीनपुस्ताको विवरण खुल्ने कागजात बुझाउने व्यवस्थाले पीएनओलाई समेट्न सकेको छैन् ।

» सय वर्षभन्दा अझ अगाडिदेखि नै देश छाडेका नेपालीहरुको हकमा तीनपुस्ते विवरणको कुराले समेट्न सक्दैन । त्यसबेला नागरिकता, परिचयपत्र लिने कुनै व्यवस्था नभएकोले तीन पुस्ता भन्दाअघि नै नेपाल छाडेका नेपालीहरुको हकमा बेग्लै व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

» उनीहरुको माग नेपाली नागरिकता होइन, नेपाली पहिचान मात्र हो । आफ्नै पुर्खाको देश नेपाल जाँदा उक्त परिचय पत्रका आधारमा अध्यागमन निकायले नेपाली नै भनेर चिनून् र त्यो कुराको आभास र अनुभव हुने व्यवस्था होस् ।

» नेपाल मुलका नेपालीहरु रहेका देश म्यान्मार, थाइल्याण्ड र मलेसियामा नेपाली भाषा संस्कृतिको संरक्षणमा प्रयास भइरहेको छ । यिनै संस्कृति र भाषाका माध्यमबाट जोडिने उनीहरुको चाहना हो । यस्तो परिचय-पत्रले नेपालको आर्थिक र सांस्कृतिक विकासमा साझेदारी बढ्ने र नेपाली सभ्यताको विस्तारमा सहयोग पुग्ने हाम्रो विश्वास रहेको छ ।

» सयौं वर्षदेखि नेपाली भाषा, संस्कृति, रीति मान्दै आएका नेपालीहरुको पुस्ता बिलाएर नजाओस् भन्नेमा उनीहरु सचेत देखिन्छन् । पहिचान खुल्ने यस्तो व्यवस्था भएमा उनीहरुका भावी सन्तानहरु र युवा पुस्तालाई पनि यसले नेपाल देशसँग जोडिरहनेछ भन्ने हाम्रो धारणा छ ।

» पीएनओलाई परिचय पत्र प्राप्तका लागि सम्बन्धीत देशको कानूनमा दर्ता भएका नेपाल मूलका नेपालीहरुको संघ, गैर आवासीय नेपाली संघको सिफारिसमा उक्त देशमा रहेका नेपाली राजदूतावासबाट प्रमाणित गरिएका नेपाल मूलका नेपालीहरुलाई परिचय-पत्र उपलब्ध गराउँदा सम्पूर्ण नेपाल मूलका नेपालीहरु समेटिने अवस्था रहन्छ भन्ने हाम्रो अनुरोध छ ।

» नेपाल सरकारले पीएनओको परिचय पत्र प्रदान गरेर उनीहरुलाई नेपाल र नेपालीपनसंग जोडीदिंदा अन्य मुलूकहरुमा समेत आफ्नो पहिचान गुमाएका वा गुमाउने अवस्थामा बसेका नेपाली समुदायहरुलाई नेपाल मूलका नेपाली जातिको उत्थानका लागि सहयोग गर्नेछ ।

- नेपाल मूलका नेपाली परिचय पत्र प्राप्त नेपालीहरु वा निजको परिवारको सदस्यलाई नेपालमा अध्ययन गर्दा एनआरएन नागरिक सरह उच्च शिक्षामा अध्ययन गरे पश्चात प्रमाण-पत्र पाउनु पर्ने र नेपालमा अध्ययन गर्न जानेहरुलाइ सहुलियत रुपमा शैक्षिक भिषा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्न पनि हाम्रो अनुरोध छ ।

- यसरी चौथो, पाँचौ र छैठौं पुस्ताअघि देशको भूगाल, देशको सीमा छाडेपनि भावी सन्ततिहरुलाई यस्तो परिचयपत्रको व्यवस्थाले नेपाल देशसँग जाडिराख्नेछ भन्ने हाम्रो धारणा छ । आफ्नो पुर्खाको जरो नेपाल देशसँग जोडिन उनीहरुले चाहेका छन् ।

- हालैका दिनहरुमा नेपालीराजदुतावास थाइल्याण्डको समत संहयोगमा नेपाल सरकारले नेपाल मुलका नेपालीहरुका बालबच्चाहरुलाई नेपालमा शिक्षा आर्जनका लागि लामो अवधिको भीसा दिने र उनीहरुका परिवारलाई समेत लामो अवधिको भीसा दिने सम्बन्धी व्यवस्था गर्न लागको छ । यसलाई हामीले सकारात्मक रुपमा लिएका छौं।

(कार्की, गैरआवासीय नेपाली संघ, नेपाली मुलका जनताको कल्याण समितिका संयोजक हुनुहुन्छ।)

देशका लागि अनुभवी जनशक्ति रिटर्नी विदेशबाट फर्किएकाहरूको अवस्था, चुनौती र सम्भावना

विनोद भट्टराई
अध्यक्ष, रिटर्नी फेडरेशन नेपाल

इतिहासको एउटा कालखण्डमा विभिन्न कारणले प्रवासिएका, प्रवासमा रहँदा राष्ट्रलाई आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक क्षेत्रमा उल्लेख्य योगदान गरेका नागरिकहरू आप्रवासन अवधि पूरा गरेर फर्किएकाहरूको समुदाय हो रिटर्नी अभियान। रिटर्नीहरू लामो समय प्रवासमा रहँदा टाढिएको पारिवारिक, सामाजिक, राजनीतिक सम्बन्ध पुनःस्थापना गर्न संघर्ष गरिरहेका छन्। एउटा अवधि विदेशमा बसेर फर्केपछि सहज समायोजन चाहानु स्वाभाविक मात्र होइन, आधारभूत नागरिक अधिकार पनि हो। सामाजिक, आर्थिक, मनोवैज्ञानिक, राजनीतिक समायोजनमा असहजता रिटर्नीहरू संगठित हुनुको प्रमुख कारण बनेको छ। नेपालमा ४३ लाखभन्दा धेरै रिटर्नीहरू भए पनि उनीहरूको समायोजन र पुनःस्थापनामा राज्य र समाजको बेवास्ताको परिणामस्वरूप आफैं संगठित भएर एक सामर्थ्यवान शक्तिको रूपमा स्थापित भएको बल हो । नेपालको रिटर्नी अभियान। २०७४ सालदेखि सामाजिक रूपमा संगठित हुन सुरु गरेको परिपक्व र अनुभवीहरूको यो अभियान २०७८ पौषदेखि राजनीतिक संगठनका रूपमा समेत संगठित र क्रियाशील छ। रिटर्नी फेडेरेसन नेपाल रिटर्नी अभियानको पहिलो र नेतृत्वदायी राजनीतिक संगठन हो। यसले रिटर्नीहरूको राजनीतिक, सामाजिक समायोजन तथा पुनःस्थापना र आर्थिक सशक्तिकरण तथा उद्यमशीलता विकासको तीन खम्बे अवधारणा सहित काम गरिरहेको छ।

अवस्था चित्र १

विदेशको फरक वातावरणमा लामो समय गुजारेर फर्किएका रिटर्नीहरू निरन्तर देशमा रहेका नागरिकहरू भन्दा सामान्यतया फरक सामाजिक र मनोवैज्ञानिक अवस्थामा हुन्छन्। स्वदेश फर्किएको लामो समय भएकाहरूमा फरकपन कम देखिए पनि, भरखरै फर्किएका, नेपालमा केही उद्यम, पेशा वा व्यवसाय गर्न प्रयास गरेका तर विभिन्न अवरोध झेलिरहेका रिटर्नीहरूको अवस्था निकै पिडादायी छ।

विदेशको चुस्त प्रशासनिक प्रणाली र आफूले आर्जन गरेको पुँजी तथा अनुभवको स्वमूल्याङ्कन गरेर सफल उद्यमी बन्ने आकांक्षा र आत्मविश्वास लिएर फर्किएका रिटर्नीहरू त्यति बेला निराश हुन्छन् जब उनीहरू पाइला-पाइलामा फरक ठहर्छन्। मनोवैज्ञानिक रूपमा रिटर्नीहरू आफ्नो आर्जन, ज्ञान, सीप, पुँजी, प्रविधि र अनुभव प्रति गर्व गरिरहेका हुन्छन्, तर देशको प्रशासनिक, राजनीतिक र सामाजिक संयन्त्रले उनीहरूको त्यो आत्मविश्वासलाई विभिन्न रूपमा गिज्याइरहेको हुन्छ र आत्मसम्मानमा ठेस पुऱ्याइरहेको हुन्छ।

परिवारले प्रवासमा रहँदा जस्तो कमाई नगर्ने रूपमा देख्छ, राजनीतिकले लामो समय आफ्नालागि कमाउन गएर अहिले हाम्रो भाग खोस्न आएको पात्रको रूपमा हेर्छ। समाज प्रायः आफ्ना दौतरी विहीन भइसकेको हुन्छ, अघिल्लो र पछिल्लो पुस्तासँग सोच, रहनसहन, आनीबानी, कार्यशैली मिल्दैन; त्यसमा पनि लामो समय प्रवासमा रहेको कारण परिवर्तित वातावरणले फरक देखाउँछ। सामाजिक रूपमा एक्लो ठहरिन्छ, मानसिक रूपमा पनि एक्लो महसुस गर्दछ। फलस्वरूप, उसमा भएको ज्ञान, सीप, अनुभव र जाँगरमा ह्रास आउँछ, आफैं प्रयोग गर्न सक्दैन वा असफल हुन्छ । राज्यले पनि उपयोग गर्ने कुनै योजना वा कार्यक्रम बनाउँदैन र यो खेर जान्छ।

यो शारिरीक रूपमा सामान्य अवस्थामा केही आर्जन गरेका रिटर्नीहरूको अवस्था हो। अर्कोतिर, थुप्रै रिटर्नीहरू विभिन्न खाले दुर्घटनामा परेर अंगभंग भएर, अस्वस्थ भएर, विभिन्न कारणले ठगिएर आर्थिक रूपमा थप पिडित भएर, रोजगार दाता मुलुकको कानुन, नियम नजान्दा वा जानेर पनि बेवास्ता गर्दा कानुनी समस्यामा परेर, फरक वातावरणमा घुलमिल हुन नसकेर फर्किएका छन्। उनीहरू आर्जन कम र बढी गुमाएर फर्किएका छन्। समाजमा उनीहरूलाई हेर्ने दृष्टिकोण त झन् दयनीय छ। उनीहरूको अवस्थाको वास्तविक जानकारी लिने, समस्याका कारण खोजेर समाधान गर्ने र सफलताको लागि फरक तरिकाले प्रयास गर्न हौसला दिने प्रभावकारी संयन्त्र राज्यसँग छैन। निजी, गैरसरकारी वा रिटर्नी संघ संस्थाहरूले केही गर्न चाहे पनि राज्यको सहयोग बिना अपेक्षाकृत परिणाम ल्याउन सम्भव छैन।

रिटर्नीहरूको अवस्थामा पनि समानता छैन। फरक-फरक देशमा फरक-फरक अवस्थामा काम गरेर, हैसियत बनाएर फर्किएका, फरक-फरक मनोविज्ञान, सोच, नेपालको सामाजिक, सांस्कृतिक, पारिवारिक वातावरण, आर्थिक अवस्था, राजनीतिक आवद्धता समेत फरक-फरक भएकाले रिटर्नीहरू भित्र विविधता छ। रिटर्नीहरूको समस्यालाई समाधान गर्न उनीहरूको भित्रको विविधतालाई पनि सूक्ष्म विश्लेषण र वर्गीकरण गरेर कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सक्दा रिटर्नीहरूको भलाई मात्र होइन, देशले ठुलो फाइदा लिन सक्दछ।

प्रयाप्त नगद पुँजी आर्जन गरेर आएको कुनै रिटर्नीलाई उद्यम

वा व्यवसाय गर्ने इच्छा नहुन सक्छ तर लगानी गर्ने आर्थिक सामर्थ्य हुन्छ। आर्थिक क्षमता कम बनाएर आएको कुनै रिटर्नीसँग अथाह ज्ञान, सीप र प्रविधि हुन सक्छ। कसैसँग धेरै सीप वा नगद नभए पनि भोगाई र जाँगर हुन सक्छ। एक जना सँग सबै क्षमता नहुन सक्छ, तर फरक-फरक व्यक्तिमा भएका आर्जनलाई संयोजन गरेर सशक्त सामर्थ्य/पुँजी बनाउन सकिने ठुलो सम्भावना छ ।

पुँजी निर्माणको सन्दर्भमा पनि मध्यम स्तरको रोजगारी गरेर आएको औसत रिटर्नीले मध्यम र ठुला उद्योग स्थापना गर्ने पुँजी लगानी गर्न सक्ने अवस्था छैन। अधिकांश रिटर्नीहरू त्यहि वर्गका छन्। स-सानो पुँजी लगानी गर्न सक्ने रिटर्नीहरूको संख्या भने धेरै ठुलो छ । धेरै रिटर्नीहरू मिलेर थोरै-थोरै पुँजी संकलन गर्दा ठुलो पुँजी निर्माण हुने सम्भावनालाई मध्यनजर गर्दै सामूहिक लगानीको अवधारणा अनुरुप रिटर्नी फेडेरेसनको प्रवर्द्धन, प्रवासी, एनआरएन सहितका लगानीकर्ताहरूको लगानी रहने गरी नवयूग इन्भेष्टमेन्ट कम्पनी स्थापना भई सञ्चालनमा आएको छ।

रिटर्नी अभियान फेडेरेसनको प्रवर्द्धनमा पाइला चालिएको यो परियोजनाले गैरआवासीय नेपाली संघ र प्रवासी नेपाली मञ्चमा आबद्ध प्रवासीहरूको समेत सहभागितामा आम रिटर्नीहरूलाई आर्थिक अभियानमा जोड्ने विश्वास छ। रिटर्नीहरूको स्वदेश बसाइ जीवनलाई सहज बनाउन, समायोजनमा सहयोग गर्ने, व्यवसायिक परामर्श दिने र सहजीकरण गर्ने कार्य, वैदेशिक रोजगारीमा देखिएका अनियमितता न्यूनिकरण गर्न, समस्यामा परेकाहरूलाई सहजीकरण सहयोग गर्ने कार्यहरू संगठित रिटर्नी अभियानले गरिरहेको छ। भोगाई, अनुभूति, भावना, सफलताका कथा समेत मिल्दा-जुल्दा भएका कारण रिटर्नीहरूको संगठित अभियानले नै त्यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले नेतृत्व गर्न सक्छ।

रिटर्नीहरुको सामथ्र्य

रिटर्नीहरूको संख्या र रिटर्नी फेडेरेसन नेपालले हालसम्म निर्माण गरेका देशव्यापी संगठन, यसको अवधारणामा रहेको प्रवासी परिवार संजाल मार्फत जोडिने प्रवासीहरूको संख्या, र भारत रिटर्नीहरूको संख्याले नेपालको जनसंख्याको ठूलो हिस्सालाई जोड्छ। यो नेपालको सबैभन्दा सामर्थ्यवान समुदाय हो ।

सरकारको आधिकारिक तथ्याङ्क नभए पनि, विदेश गएकाहरू र विदेशमा रहेकाहरूको विवरण हेर्दा नेपालमा रिटर्नीहरूको संख्या ४३ लाखभन्दा बढी छ। भारतमा रिटर्नीहरूको संख्याको कुनै लेखाजोखा वा विवरण पाइँदैन । यो पनि ठूलो संख्या भएको अनुमान छ।

नेपाली डायस्पोराको नेतृत्व गरिहेको साझा संस्था, गैर आवासीय नेपाली संघ, जुन नेपालीहरू रहेका प्रायः सबै मुलुकमा स्थापित छ, र चार दर्जनभन्दा बढी मुलुकमा प्रवासी नेपाली मञ्चसँगको सरोकार राख्ने क्षेत्रमा मिलेर कार्य गर्ने समझदारीले तीनै संस्थाको सामर्थ्य थप बलियो बनाएको छ।

विभिन्न परिस्थितिबाट, बाध्यताले अदक्ष वा अर्धदक्ष अवस्थामा प्रवासिएका युवाहरू विश्वका अत्याधुनिक प्रविधियुक्त प्रणालीमा काम गरेर आफूलाई दक्ष र अनुभवी बनाएर फर्किएका छन्। कृषि, सेवा क्षेत्र, निर्माण, ट्रेडिङ, आईटी, पर्यटन, उड्डयन, व्यापार व्यवस्थापन, बजार प्रवर्द्धनदेखि लिएर परम्परागत रूपमा नेपालीहरूको अनुभव र ज्ञान कम रहेको जलयात्रा सेवा (पानी जहाज), पेट्रोलियम क्षेत्रका अनुभव लिएर फर्किएका छन् रिटर्नीहरू। उनीहरूले प्रवासका उद्योग व्यवसायको सफलता, सहज संचालन प्रणाली देखेर आफ्नै देशमा पनि गर्न सकिन्छ भन्ने जोस र जाँगर लिएर फर्किएका छन्।

रिटर्नीहरूको सामाजिक र राजनीतिक आयाम पनि निकै ठूलो छ । नवयुवा अवस्थामा प्रवासिएका युवाहरूले प्रवासमा मौलाएका सामाजिक-सांस्कृतिक संघ संस्था र राजनीतिक संगठनहरुमार्फत अमूल्य संस्थागत, संगठनात्मक सीप, सामाजिक-मानवीय भावना र जिम्मेवारी सिकेका छन्। नेपालमा राजनीति धेरै घुलमिल हुन नपाई विदेशिएका युवाहरूले प्रवासमा नै आफूलाई राजनीतिक वैचारिक चेतनायुक्त बनाएका छन् । रोजगारीका साथै राजनीतिक रूपमा पनि आफूलाई क्रियाशील बनाएर त्यहाँबाट प्रशस्त योगदान दिएका छन् र त्यो अनुभव र चेतना लिएर फर्किएका छन्।

यो क्रम सामाजिक रूपमा पनि त्यत्तिकै छ । गाउँ, जिल्ला वा प्रदेश स्तरका संस्थाहरू मार्फत होस् या गैरआवासीय नेपाली संघ जस्ता विश्वव्यापी संजाल भएको वृहत संस्था मार्फत होस्, जिल्ला-जिल्लामा एम्बुलेन्स, शव-वाहन, स्कूल, अनाथालयलाई सहयोग, बिरामीहरूलाई सहयोग पुऱ्याउने

कार्य गरिएको छ। यसको आयाम आर्थिक र भौतिकमा मात्र सीमित छैन युवाहरूले घर गाउँमा रहँदा निर्वाह गर्नु पर्ने सामाजिक कर्तव्यलाई प्रवासबाट फरक स्वरूपमा पूरा गरेका छन्, आफ्नो मातृभूमि प्रति दायित्व बोध गरेका छन्, र फर्कदा अझ बढी जिम्मेवार नागरिक भएर फर्किएका छन्।

नेपालीहरूको घना उपस्थिती भएका मुलुकहरूमा हुने सांगीतिक, सांस्कृतिक गतिविधिहरूले धेरै युवाहरूको प्रतिभा प्रफुल्लित गरेको छ । कलाकारितामा खारिएर फर्किएका पनि छन्। मेचीदेखि महाकाली, हिमाल, पहाड र तराइका नेपालीहरू एउटै कार्य थलो, एउटै संघ संस्थामा काम गर्दा व्यापकरूपमा सामाजिक, सांस्कृतिक, भाषिक (लवज), सामुदायिक, धार्मिक अन्तरघुलन हुँदै आपसमा एकता, हार्दिकता र आत्मियता बढेको छ।

रिटर्नीहरूले विदेशबाट फर्कदा लिएर आएका नगद पुँजी, व्यवसायिक ज्ञान, पेशागत सीप, व्यवहारिक अनुभवका अलवा यस्ता सामाजिक-संस्थागत, संगठनात्मक, सीप र भावनाले समाजलाई सभ्य र सुसंस्कृत बनाउन मद्दत गरेको छ । यी सबै देशका समाजका सम्पत्ति हुन्।

फरक-फरक क्षमता, ज्ञान, सीप, अनुभव र आर्थिक ह सियत बनाएका रिटर्नीहरूको व्यक्ति-व्यक्तिमा छरिएर रह को आर्जनलाई संगठित गरेर परिचालन गर्ने हो भने देशले काँचुली फेर्नेछ।

रिटर्नीहरूको चुनौती

रिटर्नीहरूको मुख्य गरी दुईखाले चुनौती देखिन्छन्। एउटा राज्यले गर्नु पर्ने सहजीकरण र सहयोग नगरेको कारण, र अर्को रिटर्नीहरूका आफ्नै विविध कारणले उत्पन्न समस्या हो।

रिटर्नीहरूको समायोजनको एउटा प्रमुख चुनौती बुझाइ वा सोचको फरक नै हो। विदेशको व्यवस्थित कार्य प्रणाली, प्रविधि, चुस्त सेवा प्रवाहमा अभ्यस्त, श्रम गरेर केही आर्जन गरेर फर्किएको स्वाभिमानी स्वभाव, र त्यसलाई बुझेर व्यवहार नगरिदिने देशको प्रशासनिक, सामाजिक, राजनीतिक र व्यवसायिक प्रणाली बीचको अन्तर प्रमुख चुनौती हो।

जीवनको महत्वपूर्ण समय प्रवासमा बितेको हुन्छ, फर्कदा उमेर निकै उकालो पुगेको हुन्छ। आफ्नो थाकथलोमा गर्नु पर्ने थुप्रै कुराहरू छुटेका हुन्छन्। जीवनको उत्तरार्धसम्मको व्यवहारिक, पारिवारिक व्यवस्थापन, व्यवसायिक, पेशागत स्थायित्वको योजना लगायतको चापले एक प्रकारको सुन्तल अवस्था सिर्जना गर्छ रिटर्नीहरूमा। उनीहरू सकेसम्म चाँडै व्यवस्थित रूपमा काम गर्न चाहन्छन्, तर त्यो सम्भव हुँदैन।

अर्कोतिर, प्रवासमा रहँदा हुने तुलनात्मक रूपमा उच्च आम्दानीको तुलनामा नेपालमा त्यो भन्दा धेरै मेहनत गर्दा पनि न्यून आम्दानी हुनु, र त्यसलाई विश्लेषणात्मक रूपमा बुझ्न नसक्नु अर्को चुनौती हो।

कमाएर फर्किएका रिटर्नीहरूसँग विदेश जानु अघि रहेको ऋणदेखि, बीचमा आइपरेका व्यवहारिक आवश्यकता पूर्ति र आर्थिक व्यवस्थापन गरेर सीमित पुँजी बाँकी भएको हुन्छ। त्यसलाई लगानी गरेर उद्यम व्यवसाय गर्ने इच्छा हुन्छ, तर पुँजी पर्याप्त हुँदैन। अप्रयुक्त पुँजी वा ऋण लिएर सुरु गरेको व्यवसायले नाफा दिन सुरु गर्ने अवधि अघि आर्थिक व्यवस्थापन गर्न नसक्दा व्यवसाय असफल हुने अवस्था रिटर्नीहरूको आर्थिक चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

रिटर्नीहरूको स्वास्थ्य समस्या पनि एउटा चुनौतीको रूपमा देखिएको छ । आफ्नो र परिवारको स्वास्थ्यले व्यवसायिक काममा समय र आर्थिक व्यवस्थापनमा समस्या ल्याउँछ। अधिकांश रिटर्नीहरू आमाबुबाको स्वास्थ्य र हेरचाहमा समय दिनुपर्ने अवस्थामा छन्। स्वयंको स्वास्थ्यमा पनि रोजगारीको क्रममा प्रतिकूल वातावरणीय कार्यस्थल, अव्यवस्थित खानपान, काम गर्दा दुर्घटना वा समाज-परिवारबाट टाढा रहँदा सिर्जित स्वास्थ्य समस्याहरू देखा पर्छन्। यसले उनीहरूको आर्थिक र कार्यक्षमतामा ह्रास ल्याउँछ।

प्रवासमा रहँदा छुटेका पारिवारिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र सामुदायिक गतिविधिहरूमा समय दिनु परेमा कतिपय रिटर्नीहरूलाई व्यवसायिक गतिविधिमा असजिलो हुन्छ।

राज्यले रिटर्नीहरूलाई यो फरक अवस्थामा रहेको समुदाय हो भन्ने बुझ्दैन। सामान्यतया हेर्दा खास फरक नदेखिए पनि वास्तविकतामा फरक छ। त्यसको समाधानका लागि रिटर्नीहरूको समायोजनका लागि विशेष कानुन, सरकारी संरचना लगायतका व्यवस्थाहरू आवश्यक छन्। यदि राज्यले

यसरी काम गर्दैन भने रिटर्नीका कठिनाइहरू समाधान हुँदैनन्।

नीतिगत व्यवस्थाको आवश्यकता

स्वदेश फर्किएका नागरिकहरूको समायोजन, पुनःस्थापना र परिचालन गर्ने सन्दर्भमा राज्यको स्पष्ट नीति, त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने अधिकार सम्पन्न संरचना स्थापना गर्ने सवाल विगतदेखि नै उठाइए पनि प्रगति शून्यप्राय छ । नागरिकलाई विदेश पठाउने नीति छ, कानुन छ, राज्य भित्र विभिन्न तहका संरचना छन्, विदेशका नियोगहरूमा श्रम डेस्क संचालित छन्, विदेश जानेहरूलाई सहुलियत ऋण दिने व्यवस्था छ। राज्य मात्र नभएर विदेश पठाउने, स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने, अभिमुखिकरण गर्ने, परामर्श दिने लगायतका व्यवसायमा निजी क्षेत्रको पनि उल्लेख्य संलग्नता छ।

समग्रमा हेर्दा युवाहरूलाई विदेशिने वातावरण बनाउन वा सहजीकरण गर्न राज्य सक्रिय छ, तर दशकौंदेखि आप्रवासनमा रहेर स्वदेश फर्किएका ठूलो संख्यामा रहेका रिटर्नी नागरिकहरूको क्षेत्रमा काम गर्न राज्यसँग ठोस नीति, कानुन, दृष्टिकोण वा संरचना केही पनि देखिँदैन। विदेशबाट फर्किएर आएका रिटर्नीहरूको ज्ञान, सीप, पुँजी, प्रविधि र अनुभवलाई संगठित गरेर परिचालन गर्दा देश विकासले ठूलो फट्को मार्ने प्रचुर सम्भावना भए पनि त्यसतर्फ पर्याप्त ध्यान पुगेको छैन।

राज्य सञ्चालनको बागडोर लिने राजनीतिक पार्टीहरूको नीति र सरकारको नीतिमा रिटर्नीहरूलाई विशेष अवस्थाको समुदाय/क्षेत्रको रूपमा स्विकार गरेर र रिटर्नीले प्रवासमा आर्जेको सबैखाले (नगद, अनुभव, ज्ञान, जाँगर) पूँजीलाई परिचालन गर्ने स्पष्ट दृष्टिकोण नबेनेसम्म अवस्थाको सुधार आउँदैन।

रिटर्नीहरूको मुद्दा समाधान गर्न राज्यका नीतिमा निम्न विषयहरू सम्बोधन हुनु आवश्यक छः

१ आधिकारिक तथ्याङ्क अद्यावधिकः

रिटर्नीहरूले आर्जन गरेको विवरण सहितको आधिकारिक तथ्याङ्क राज्यले नै अद्यावधिक गर्नु पर्दछ। तथ्याङ्कका आधारमा रिटर्नीहरूको सीप, अनुभव र योग्यतालाई संगठित रूपमा परिचालन गर्नु पर्दछ। देशमा संचालन हुने आयोजना, व्यवसाय, उद्योगहरूमा रिटर्नीहरूलाई अनुभवि जनशक्तिको रूपमा उपयोग गर्नुपर्नेछ ।

२ विविधता अनुसार सहयोगः

आर्थिक, सीप, अनुभव, प्रवासको भोगाइ, शैक्षिक योग्यता, सामाजिक, मनोवैज्ञानिक, स्वास्थ्य अवस्था आदि आधारमा रिटर्नीहरूमा विविधता छ। अवस्थाअनुसार उनीहरूलाई राज्यको सहयोग, सहानुभूति, व्यवसायिक तथा कानूनी परामर्श, प्रोत्साहन आवश्यक छ। सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक समायोजनको अपेक्षा गरिरहेको संख्यात्मक हिसाबले देशको ठूलो जनसंख्याको हिस्सा रहेको रिटर्नीहरूलाई हेर्न अधिकार सम्पन्न निकायको स्थापना गर्नुपर्छ। विदेशबाट फर्किएका रिटर्नीहरूले सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक समायोजन भइनसकेको भए पनि बुझाइ, अनुभूति र भावना मिल्ने भएकाले उस्तै पृष्ठभूमिका रिटर्नीहरूले नै समन्वय र संयोजन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ। त्यसैले नेतृत्व रिटर्नीहरूले नै गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ।

३ प्रशासनिक सहजीकरणः

देशमा सर्वसाधारणले सुशासनको प्रत्याभूति गर्न सकिरहेका छैनन्। यस अवस्थाबाट सबैभन्दा धेरै निराश हुने समुदाय रिटर्नी हो। विदेशको व्यवस्थित र चुस्त प्रशासन, राज्य व्यवस्थाको अनुभव लिएर आएका रिटर्नीहरू जुन योजना र उत्साह लिएर नेपाल फर्कन्छन् र काम थालनी गर्छन्, प्रशासनिक झन्झट र अव्यवस्थाका कारण निराश हुन्छन्। धेरै रिटर्नी पुनः आप्रवासन वा विदेश पलाएनको बाटो रोज्ने गर्छन्। यो अवस्थालाई राज्यले विशेष अभियान नै संचालन गरेर सुधार गर्न जरुरी छ।

रिटर्नीहरूलाई प्रोत्साहन गर्न, उनीहरूले सुरु गर्ने उद्योग/व्यवसायलाई द्रुत गतिमा सही परामर्शसहित सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्छ। सबै लगानीकर्ता उद्यमी हुँदैनन्, सबै उद्यमीसँग लगानीको जोखिम लिन वा लगानी गर्ने पुँजी नहुन सक्छ। त्यसैले रिटर्नी उद्यमी सहजीकरण र उद्यमशीलता विकासलाई फरक-फरक कार्यक्रममार्फत प्रोत्साहन गर्नुपर्छ।

४ उद्यमशीलता कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउने

उद्यमशीलता प्रवर्द्धन र नवप्रवर्द्धनका लागि छुट्टिएका कार्यक्रमहरू–सहुलियत कर्जा, ब्याज अनुदान, सीप विकास तालिमहरू–को प्रभावकारिता निकै न्यून छ। लक्षित

समूह/समुदायले भन्दा बनावटी वा कागजीले पाउने गरेका पाइन्छ। सरकारले घोषणा गरेका कार्यक्रमहरू पनि कर्मचारीहरूको तजविज, खुशामत र भागबण्डामा मात्र प्राप्त हुने अवस्था छ। यसलाई चुस्त र पारदर्शी बनाउनु पर्दछ। रिटर्नी लक्षित कार्यक्रमहरू छुट्टै निकाय स्थापना गरी संचालन गराउनु पर्छ। यस अवस्थालाई सुधार ल्याउन विशेष नीति बनाएर कार्यान्वयन गर्नुपर्छ ।

५ स्थानीय नेतृत्व र समन्वयः

राज्यका सबै तहमा संचालन हुने रिटर्नी लक्षित कार्यक्रमहरू रिटर्नीहरूले नै नेतृत्व गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ। प्रत्येक पालिकामा रिटर्नीहरूलाई आवश्यक समन्वय, संयोजन र परामर्श दिन एक-एक प्रतिनिधि खटाउने व्यवस्था राज्यले गर्नुपर्छ।

६ प्रवासमा रहेका नेपालीलाई फर्कन प्रोत्साहनः

विदेशिन चाहनेहरूलाई नेपालमा नै सम्भावना छ भन्ने आशा जगाउने कार्यक्रम ल्याउनुपर्छ। वैदेशिक रोजगारी क्षेत्रमा हुने अनियमितता र ठगी नियन्त्रण हुन सकेका छैनन्। विदेशबाट फर्केका समस्यालाई सहजिकरण गर्न, सहयोग गर्न राज्यको पहुँच अपर्याप्त छ। नागरिकहरूमा राज्यप्रतिको विश्वास उच्च राख्न, नेपालीहरू रहेका स्थानमा राज्यको प्रभावकारी उपस्थिती हुनु आवश्यक छ। यस क्षेत्रमा बनेका कानुन, नीति र नियमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको निमित्त प्रवासका अनुभवी रिटर्नीहरूलाई सरकारले उपयोग गर्ने नीति बनाउनु पर्छ।

चेतनाको विकासले राजनीतिलाई सही दिशामा लैजान्छ। सही राजनीतिक दिशाले उद्यमशीलताको प्रोत्साहन गर्दछ। उद्यम गरेकाहरू राजनीतिमा जोडिने, राजनीति गर्नेहरू उद्यममा जोडिने बाटोको थालनी उद्यमशीलता सहितको राजनीति हो भन्ने बुझाइ रिटर्नी फेडेरेसन नेपालको छ। उद्यमशीलता र र ाजनीति दुवैसँगसगै अघि बढ्न सक्दा मात्र देश समृद्ध बन्छ।

राज्यले रिटर्नी समुदायको सामर्थ्यलाई संगठित गरेर परि चालन गर्दा देशले ठुलो फाइदा लिन सक्छ।

अनुभूति

एनआरएनए साउथ सुडान पुनर्गठन : अफ्रिकाको हृदयमा नेपालीको शान

राम प्रसाद पाध्या
अध्यक्ष एनआरएनए साउथ सुडान

संसारको छानो सगरमाथाको देशबाट सुरु भएको यात्रा आज अफ्रिकाको विशाल भूमिमा पुगेर नयाँ अध्यायमा प्रवेश गरेको छ । संसारको करिब २०.४% भूभाग ओगटेको त्रिभुजाकार महादेश–अफ्रिका–सुन, हीरा, तेल, ग्यास र युरेनियम जस्ता प्राकृतिक सम्पदामा धनी भए पनि चुनौती र संघर्षले ओतप्रात छ । यही धरातलमा नेपाली समुदाय आफ्नो पसिना, सीप र साहसका साथ जीवन अघि बढाइरहेका छन् ।

अफ्रिकाको उत्तर-पूर्वी भागमा रहेको दक्षिण सुडानमा गैर आवासीय नेपाली संघ (एनआरएनए) राष्ट्रिय समन्वय परिषद् पुनर्गठन भएको छ । हालै सम्पन्न तेस्रो महाधिवेशनले १७ सदस्यीय नयाँ कार्यसमिति सर्वसम्मत रूपमा निर्वाचित गरेपछि यो संस्था पुनः जीवन्त बनेको हो । यससँगै साउथ सुडानमा छरिएका नेपालीहरूलाई एउटै सूत्रमा बाँध्दै, सरकारसँग नजिकिँदै उनीहरूको पीडा,समस्या तथा आशाको सम्बोधन गर्ने नयाँ यात्राको थालनी भएको छ ।

सन् २०१२ मा स्थापना भए पनि दुई कार्यकालपछि निस्क्रिय बनेको यो संस्था पुनः सक्रिय हुनु केवल एउटा औपचारिक क्रियाकलाप होइन,यो त्यहाँ रहेका सयौं नेपालीहरूको जीवनसँग गाँसिएको आशा हो । म आफैं संस्थापक कार्याध्यक्ष भएर यात्रामा साथ दिइसकेको भए पनि परिस्थितिले निरन्तरता दिन सकेन । तर आज, नयाँ उर्जा, विश्वास र प्रतिबद्धतासहित एनआरएनए साउथ सुडान पुनः उठेको छ । अब हाम्रो लक्ष्य केवल साउथ सुडानमै सीमित छैन; सम्पूर्ण अफ्रिकामा छरिएका नेपालीलाई एउटै छातामुनि ल्याउने हो ।

अफ्रिका केवल गरिबी, द्वन्द्व वा भोकमरीको महादेश मात्र होइन । यो विशाल प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण छ–तेल, ग्यास, सुन, तामा, हिरा, कफी, चिया, कोकोजस्ता कृषि उपज, र मानव संसाधन। विश्व अर्थतन्त्रमा अफ्रिकाको महत्व दिनानुदिन बढ्दै गएको छ । दक्षिण सुडान, तेलमा धनी भए पनि राजनीतिक अस्थिरता र पूर्वाधारको कमीले गर्दा विकासमा पछि परेको छ । तर यही चुनौतीभित्र अवसर पनि लुकेको छ ।

अफ्रिकामा करिब ५० भन्दा बढी मुलुकमा नेपालीहरूको उपस्थिति छ । उनीहरू प्रायः संयुक्त राष्ट्रसंघका शान्ति स

ना र मिसनहरू, स्वास्थ्यकर्मी र शिक्षक, साना व्यवसायी र आप्रवासी कामदारका रूपमा संलग्न छन् । तर, धेरै नेपालीहरूको यात्रा सजिलो छैन। भाषा-संस्कृति, कानुनी असुरक्षा, भिसा प्रक्रिया र सुरक्षा चुनौतीहरूले उनीहरूको जीवन कठिन बनाएको छ ।

अफ्रिकामा श्रम गर्न आउने धेरै नेपालीहरू अनौपचारिक वा असुरक्षित 'एजेन्सी' मार्फत पठाइन्छन् । कतिपयलाई पासपोर्ट जफत गरिन्छ, ज्याला दिइँदैन वा न्यून पारिश्रमिकमा काम लगाइन्छ । फर्किन चाहँदा सहज बाटो उपलब्ध हुँदैन । यसले मानव तस्करीको जालो झन् मजबुत बनाएको छ । यसलाई रोक्न नेपाल सरकार, दूतावास, एनआरएनए र स्थानीय निकायबीच सहकार्य आवश्यक छ ।

नेपालको व्यापार अझै भारत, चीन र केही पश्चिमी मुलुकमा सीमित छ । तर अफ्रिकामा अपार सम्भावना छ। नेपालका चिया, अदुवा, सुपारी र आयुर्वेदिक औषधि यहाँ सजिलै विस्तार गर्न सकिन्छ । नेपाली मेडिकल तथा नर्सिङ कलेजहरूले अफ्रिकाबाट विद्यार्थी भर्ना गर्न सक्छन । हिमालयन टुरिजम अफ्रिकन नागरिकलाई आकर्षित गर्न सक्छ ।

नेपाली इन्जिनियर र ठेकेदारहरूले निर्माण तथा प्राविधिक सहयोगमा योगदान दिन सक्छन्। यसमा दक्षिण सुडान कडीको रूपमा काम गर्न सक्छ–पूर्वी अफ्रिकी बजारमा प्रवेशको रणनीति मार्फत ।

एनआरएनए साउथ सुडानको नयाँ नेतृत्वले साउथ सुडानमा रहेका नेपालीहरूको एकतालाई अझ मजबुत बनाएको छ । यसैबीच, नेपाल सरकारसँगको संवाद पनि सुरु भएको छ । श्रम मन्त्री शरतसिंह भण्डारीसँगको भेटमा साउथ सुडानमा श्रम स्वीकृति नपाएका नेपालीहरूको असुरक्षा र समस्याबारे प्रष्ट्याइएको छ । मन्त्रीले आश्वासन दिएका छन् कि "साउथ सुडानमा रहेका नेपालीलाई नजिकको दूतावासमार्फत श्रम स्वीकृति उपलब्ध गराइनेछ ।"एनआरएनए साउथ सुडानको नयाँ कार्यसमितिले सुरक्षा निकायका उच्च पदाधिकारीलाई भेटवार्ता गरी सहकार्यको लागि अनुरोध गरिसकेको छ ।

नवनिर्वाचित कार्यसमितिले अझ ठूलो सपना देखेको छ । सगरमाथाको आँगनबाट हिँडेर विशाल त्रिभुजाकार अफ्रिका महादेशसम्म पुगेका नेपालीहरूलाई एउटै परिवारमा बाँध्ने अभियान सुरु भएको छ । त्यसलाई एकतामा बदल्दै, त्रिभुजका तीन कोण जस्तै, हामी सबै नेपालीलाई एउटै धुरीमा जोड्ने लक्ष्य अघि सारेका छौं ।

यस अभियानका ठोस उद्देश्यहरू भनेको अफ्रिकास्थित नेपाली समुदायलाई साझा मुद्दामा समन्वय गर्ने प्लेटफर्म उपलब्ध गराउने, आपतकालीन अवस्थाहरूमा आपसी सहयोग र प्रतिरक्षा संयन्त्र निर्माण गर्ने, नेपाल-अफ्रिका सम्बन्ध विस्तार मा टेवा पुऱ्याउने, सीप, ज्ञान, अनुभव र लगानी नेपाल भित्र्याउने अभियानलाई सुदृढ गर्नेजस्ता रहेका छन् । यसलाई मूर्त रूप दिन एफकोन (अफ्रिका नेपाली फोरम काउन्सिल) नामक परिषद् गठनको प्रस्तावसमेत अघि सारिएको छ ।

त्यसबाहेक, अफ्रिकाभर रहेका नेपालीहरूको विवरण संकलन गरी सुरक्षित डिजिटल डेटाबेस तयार गर्ने, दशैं-तिहार, नयाँ वर्ष, बुद्ध जयन्ती जस्ता पर्व मनाएर नेपाली संस्कृति प्रवर्द्धन गर्ने, रोजगारी र आप्रवासन समस्या समाधानमा पहल गर्ने, र सामूहिक लगानी प्रवर्द्धन गर्ने योजनाहरू पनि कार्यसूचीमा छन् ।

यो यात्रामा नेपाल सरकार, दूतावासहरू, अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्था तथा प्रवासी क्लब-संगठनहरू प्राकृतिक साझेदार हुनेछन् । अपेक्षित नतिजा भनेको–अफ्रिकाभर नेपालीहरूको सामूहिकता, संकटमा सहकार्य, संस्कृतिको प्रवर्द्धन, नयाँ लगानीकर्ता र सीपयुक्त जनशक्ति नेपालमा भित्र्याउने, र विश्वव्यापी एनआरएनएमा अफ्रिकाको सशक्त प्रतिनिधित्व हो ।

यो पुनर्गठन केवल औपचारिकता मात्र होइन, तर प्रवासी नेपालीहरूको जीवनमा नयाँ सम्भावनाको ढोका पनि हो । जोखिमपूर्ण वातावरणमा पसिना बगाउने नेपालीदेखि लिएर अफ्रिकाका कुनाकाप्चामा अध्ययन, व्यवसाय वा रोजगारी गर्दै गरेका युवासम्मका लागि यो आशा र एकताको सूत्र बन्नेछ ।

सगरमाथाको फेदीबाट सुरु भएको हाम्रो यात्रा आज अफ्रिकाको हृदयमा पुगेको छ । अब प्रश्न यही हो–के हामी यस यात्रालाई नयाँ अवसर, साझा भविष्य र नेपाली समुदायको सशक्त प्रतिनिधित्वमा परिणत गर्न सक्छौं?

अनुभूति

एनआरएनए इजरायल : मेरो अनुभव र प्रतिबद्धता सहितको कार्यकाल

अलि महम्मद मिया

एनआरएनए केवल एउटा संस्था मात्र होइन, यो विदेशमा बस्ने नेपालीहरूको साझा परिवार हो। हामी जहाँ भए पनि नेपालप्रतिको माया, अपनत्व र योगदानलाई जगेर्ना गर्ने माध्यम नै एनआरएनए हो।

म इजरायलमा विगत आठ वर्षदेखि एनआरएनएको यात्रामा सहभागी हुँदै आएको छु। सुरुवाती कार्यकालमा म सहकोषाध्यक्ष पदमा निर्वाचित भई बढुवा भएर सचिवको जिम्मेवारी सम्हाल्ने क्रममा दुई कार्यकाल (२०१९-२०२१ र २०२१-२०२३) सचिव पदमा रहेर काम गर्ने अवसर पाएँ। त्यसपछि एक कार्यकाल (२०२३-२०२५) महासचिवको जिम्मेवारी सम्हाल्ने अवसर पाएँ। यी तीन कार्यकालको अनुभव मेरो जीवनकै महत्वपूर्ण सिकाइ र योगदानको हिस्सा बनेका छन्।

सचिवको अनुभव

सचिव पदमा रहँदा मेरो मुख्य ध्यान सदस्यहरूको आवाज सुन्ने, संस्थाका गतिविधिहरू व्यवस्थित ढंगले सञ्चालन गर्ने र इजरायलमा रहेका नेपालीहरूलाई एक-आपसमा नजिक ल्याउनेतर्फ थियो। यस क्रममा मैले बुझें–एनआरएनए केवल नेतृत्व गर्ने संस्था होइन, बरु सबै सदस्यलाई समेट्ने परिवार हो।

महासचिवको जिम्मेवारी

महासचिव पदमा रहँदा जिम्मेवारी अझ ठूलो भयो। संस्थाको

नीति, कार्यक्रम र सम्पूर्ण कार्यसम्पादनको ढाँचा व्यवस्थापन गर्नुपर्थ्यो। संकटका क्षणहरूमा नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूलाई सहयोग पुऱ्याउने, उनीहरूको समस्या सम्बोधन गर्ने र नेपालसँग सम्बन्ध जोड्ने कार्यहरूमा सक्दो योगदान दिएको छु।

इजरायलमा रहेका विभिन्न संघ-संस्थाहरूलाई एनआरएनएका हरेक गतिविधिमा सहभागी गराउँदै, नेपाली चाडपर्वका कार्यक्रमहरू सफल बनाउन एनआरएनए इजरायललाई एक छाता संगठनको रूपमा स्थापित गर्ने वातावरण बनाइएको थियो। मेरो महासचिव कार्यकाल संस्थाको मात्र नभई समग्र इजरायलका नेपाली समुदायका लागि विश्वासिलो र काम गर्न सक्ने नेतृत्वको रूपमा स्थापित हुन सफल भयो भन्ने अनुभूति मैले गरेको छु।

इजरायलमा मात्र नभई एनआरएनए इजरायलले सन् २०२४ मा अन्तर्राष्ट्रिय वक्तृत्वकला प्रतियोगिताको आयोजना गरी विश्वका एनसीसीहरूसँग सहकार्यको ढोका खुला गरेको थियो। उक्त कार्यक्रमलाई सफल बनाउन केन्द्रीय पदाधिकारी तथा पूर्व अध्यक्षज्यूहरूको सक्रिय सहभागिता रहेको थियो। साथै, कार्यक्रम सफल बनाउन सहयोग गर्नुहुने केन्द्रीय उपाध्यक्ष श्री रामशरण सिम्खडा लगायत विभिन्न देशका अध्यक्षज्यूहरू तथा एनआरएन अभियन्ताहरूको योगदान अतुलनीय रहेको थियो। द्वन्द्वग्रस्त देशमा बसेर पनि नेपालीहरूमाथि आएको समस्यालाई आफ्नै समस्या ठानी साथ-सहयोग गर्दै इजरायलको एनसीसीले अभिभावकत्वको भूमिका निर्वाह गरेको थियो। संस्थालाई मजबुत बनाउन आर्थिक पारदर्शिता र स्पष्ट कार्ययोजना बनाउँदै यो कार्यकाल तुलनात्मक रूपमा उदाहरणीय बनेको छ।

मेरो अनुभूति

यी कार्यकालहरूले मलाई दुई कुरा सिकाए:

१. सेवा भावना - पद र जिम्मेवारी अस्थायी हुन्छन्, तर इमानदार सेवाभाव स्थायी रहन्छ।

२. एकता र सहकार्य - विदेशमा बस्दा हामी सबै नेपाली एक-आपसमा परिवार हौं। जबसम्म हामी मिलेर अघि बढ्दैनौं, तबसम्म संस्थाको उद्देश्य पूरा हुँदैन।

निष्कर्ष

आज म पछाडि फर्केर हेर्दा गर्व महसुस गर्छु कि मैले इजरायलमा रहेका नेपाली समुदायलाई सेवा गर्ने अवसर पाएँ। सचिव र महासचिवको भूमिकामा रहँदा बटुलेको अनुभवले मलाई अझ जिम्मेवार बनाएको छ।

एनआरएनए मेरो लागि केवल संगठन मात्र नभई मेरो प्रतिबद्धता, मेरो जिम्मेवारी र मेरो पहिचान हो।

अलि महम्मद मिया
महासचिव (२०२३-२०२५)
एनआरएनए-एनसीसी इजरायल

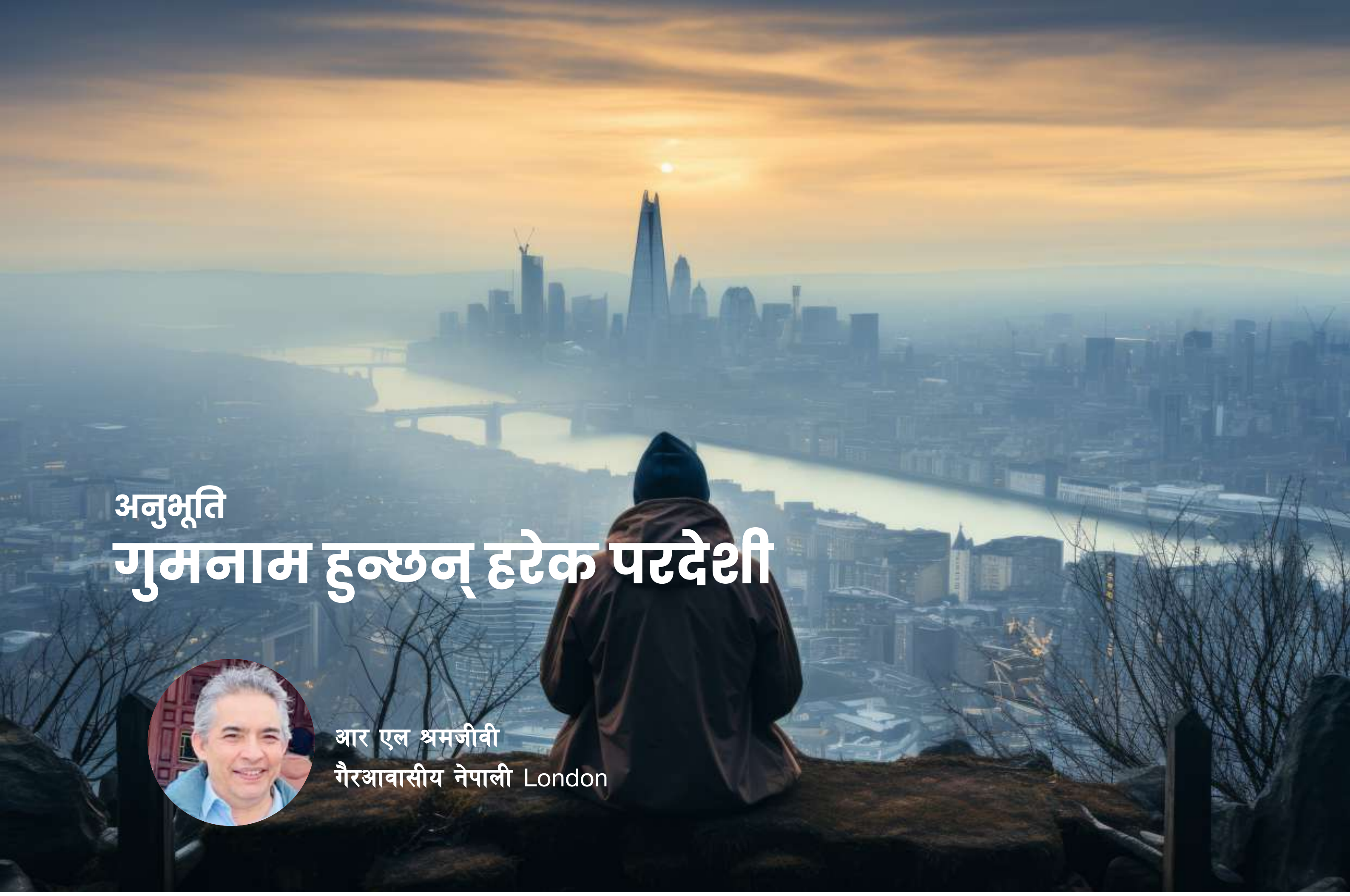

अनुभूति

गुमनाम हुन्छन् हरेक परदेशी

आर एल श्रमजीवी
गैरआवासीय नेपाली London

म आफैं कहिलेकाहीँ फेसबुकका स्टाटसमा पोखिन्छु छताछुल्ल हुनेगरी। भरिएर पोखिनु र उम्लिएर पोखिनुमा पनि अन्तर हुने रहेछ। पहिला अभिमानमा पोखिन्थेँ। अहिले बरफ पग्लिएझैं पोखिँदैछु।

जसले देश छोड्छ उसलाई मात्रै गहिरो अनुभूति हुन्छ आफ्नो मातृभूमिको। आफू जन्मिएको, बसिरहेको ठाउँभन्दा राम्रो ठाउँ रोज्नु मानवीय विशेषता हो। मान्छेहरू आफ्नो गाउँ, ठाउँ, समाज, देश कि रहरले छोड्छन् कि बाध्यताले। देशभित्र बसाइँसराइले त्यति फरक पार्दैन किनभने आफ्नो भाषा, संस्कृति मिल्ने ठाउँमा नै मान्छेहरू खोजेर गएका हुन्छन्। जब कोही देश छोडेर विदेश भासिन्छ र परदेशी बन्छ, साँच्चिकै गुमनामजस्तै हुन्छ।

म त्यही परदेशी हुँ। मैले भोगेका निजात्मक कुरा यहाँ राख्न सान्दर्भिक होला जस्तो लागेर लेखिरहेको छु । सबैभन्दा बलवान समय रहेछ। मैले सानैमा पैसा कमाउनु यतिबेला अभिशाप लाग्दैछ। व्यापार, सत्ता र हतियार आफूसँग भइन्जेल मात्रै रहेछन्। आफ्नो हातबाट गुमेपछि त्यो पाउनु अति मुस्किल रहेछ। त्यसको महत्त्व आफूबाट फुत्किएपछि जो कोहीलाई थाहा हुन्छ। जवानीको मात केही पनि होइन । जब मान्छेलाई पैसाको मात लाग्छ त्यो जति अन्धो र भयंकर कोही हुँदैन । हो, म पनि पैसाले मत्तिएको थिएँ सानै उमेर मा। मेरो अभिमान त्यतिबेला चुरचुर भयो कि जतिबेला स्कुल बस कुरिरहेकी पाँच वर्षीया छोरीको चोकोपन चकलेट खाने चाहना मैले पूरा गर्न सकिनँ।

त्यो दिनको कुरा अहिले सम्झँदा मन चसक्क हुन्छ । २०५० सालतिर दैनिक एक लाख व्यापार हुने मेरो मित्र एग्रो भेटेनरी पसल मैले चालै नपाई यसरी सुक्दै गयो कि २०६९ मा साउन १ पुग्दा बिहान ९ बजेसम्म ५ रुपैयाँ पनि व्यापार भएको थिएन। त्यही दिन धुलिखेलका गोपाल साहु हाल स्वर्गीयले एउटा चोकोपन चकलेट पनि पत्याएनन्। त्यो दिन म भित्रभित्रै भक्कानिएर रोएँ। अनि पहिलोचोटि म झल्यास्स भएको थिएँ तर अभिमान खस्केको भने थिएन। बनेपामा दुईवटा घर थिए। चोकमै एग्रोभेट पसल छँदै थियो। एउटा टोयोटा माइक्रोबस, २ वटा टाटा मिनी ट्रक, ५ महिन्द्रा बोलेरो पिकअप, एउटा टाटा डीआई गाडी थिए। काभ्रेको एक नम्बर काभ्रे टाइम्स पत्रिका र नामी रेडियो एबीसी एफएम छँदै छ भन्ने ठूलो भ्रम ममा थियो। वास्तवमा त्यो बाहिर देखिने आवरण थियो, भित्र त दुवै घर बैंकमा धितो थियो। गाडीहरू सबै बैंकका नाममा थिए। गाडीमा जुँगे

ड्राइभरबाहेक अरूले कहिल्यै नाफामा देखाउँदैनथे। ४ गाडी पार्टनरसिपमा दिएको थिएँ। पार्टनरले किस्ता बुझाउने बेला पूरा किस्ता पनि दिन्नथे। रेडियोमा नाम चलेका नेता र पत्रकार साझेदार भएका थिए तर सहयोग थिएन। रेडियो मा स्टाफलाई तलब खुलाउन सुको आम्दानी थिएन। रेडियो बजाउन दैनिक ७ हजार पेट्रोल लाग्थ्यो। आत्माराम थापाको उग्रचण्डी पेट्रोल पम्पमा १ लाख सधैं उधारो बाँकी रहन्थ्यो। मात्रै नाफामा त्यही काभ्रे टाइम्स पत्रिका थियो। २०६९ मा पुग्दा भिम ढकाल, ज्ञानबहादुर श्रेष्ठको पसलबाट पालै पालो चामल उधारोमा लिएको घरमा पत्तो पनि थिएन। एग्रो भेट पसलको लगानी रेडियोमा र गाडीहरूमा गरेपछि काभ्रे जिल्लामा पहिलो र देशकै दस नम्बरमा आउने पसल बिस्तारै सुक्यो। प्रतिस्पर्धामा अरू एग्रोभेटहरू आए। मलाई कम्पनी र साहुहरूले पत्याउन छोडे। म बाहिर सकुशल देखिन्थेँ, भित्रभित्रै मक्किएको थिएँ। राति अबेर घरमा जान्थेँ। लुकेर भट्टी पस्ने बानी लागिसकेको थियो। २०६९ कै अर्को एउटा घटना, बुडोल घरबाट चारदोबाटोको स्कुल बससम्म छोराछोरीलाई मोटरसाइकलमा राखेर पुऱ्याउन चारदोबाटोतर्फ आउँदै थिएँ। बुडोल ओरालो नपुग्दै मोटरसाइकलमा तेल सकियो। खल्तीमा एक रुपैयाँ थिएन। उग्रचण्डी पेट्रोल पम्पमा पेट्रोल उधारो माग्दा, रेडियोमा पेट्रोल लगेको त्यत्रो उधारो बाँकी छ, अब तपाईंलाई आत्माराम दाइले उधारो नदिनु भन्नुभएको छ–पेट्रोल पम्पमा काम गर्ने केटोले भनेपछि म नाजवाफ मोटरसाइकल डोऱ्याएर हिँडेँ। छोराछोरीलाई फुटपाथबाट हिँड्न अह्राएँ। मोटरसाइकल डोऱ्याउँदा पसिना-पसिनाले भिजे को थिएँ। सोचेँ–ओहो, म त कुहिएको फर्सी जस्तै भएछु। मैले यो जहाज पार लगाउने आफूमा शक्ति देखिनँ। छोराछोरीलाई स्कुल पठाएपछि पसलको कुर्सीमा बसेर फेरि सोच्न पुगेँ। म अब यहाँ यसरी बसिरहेँ भने डिप्रेसनमा जान्छु भन्ने लाग्यो। गते र बार त थाहा भएन, साल २०६९ को महिना चाहिँ साउन थियो। हो, त्यही दिन मैले देश छोड्ने निर्णय लिएको थिएँ। २०७० असार २ गते त्यो निर्णय एक वर्ष नपुग्दै साकार त गरेँ तर विदेश कहाँ सजिलो रहेछ र? मलाई त तावाबाट उम्किएको माछा भुङ्ग्रोमा परेजस्तै भयो। कुहिरोमा हराएको काग जस्तो। विदेश त घाँटीमा अड्किएको तातो पिँडालु जस्तो।

यहाँ लेखी साध्य छैन, कति लेखूँ कति भनूँ? कति लुकाएर राखूँ?

हो, जीवनमा कहिल्यै नसोचेका घटना भइछाड्यो। न कल्पना थियो यो विदेश। न सपना नै थियो, न कुनै योजना नै बुनेको थिएँ। म त धेरै पर पुगेछु। हिँडेर जाने हो भने यो जुनीमै नपुगिने ठाउँ। अर्कैको देशमा अर्कैको भाषामा। ट्रान्जिट भूमि गन्दा तीन दर्जन पुगे होलान् मैले टेकेका देशहरू। विश्वकै शक्तिशाली देश अमेरिका पनि बसियो। युरोपका गल्लीमा बौलाहाझैं भौतारियो तर हरेक रात नेपालकै सपना आइरहन्थ्यो। अब बाँच्नुलाई के गर्व गर्नु? यी दिन त्यत्तिकै आएका होइनन्। हरेक दिनले अनमोल छाप छोडेर गएका छन्। जीवन बुझ्न दुःख पाउनुपर्छ, संघर्ष गर्नुपर्छ अनि थाहा हुन्छ जिन्दगी कति मिठो छ भनेर। हो, हरेक मान्छेका परिस्थिति कहिल्यै समस्या बन्दैन, समस्या त तब बन्छ जब हामीलाई परिस्थितिसँग जुध्न आउँदैन। त्यही परिस्थितिसँग जुध्न नसकेर देशबाट भागेको मान्छे म। कहिलेकाहीँ समयले यति छल गर्छ कि कसरी बताऊँ? त्यही छल नै जिन्दगीको गतिलो पाठ बन्दो रहेछ। आज यही कुरा यहाँ लेख्नु पऱ्यो जो मैले जिन्दगीमा सोचेकै थिइनँ।

म आफैं कहिलेकाहीँ फेसबुकका स्टाटसमा पोखिन्छु छताछुल्ल हुनेगरि । भरिएर पोखिनु र उम्लिएर पोखिनुमा पनि अन्तर हुने रहेछ। पहिला अभिमानमा पोखिन्थे । अहिले बरफ पग्लिए झैं पोखिदैछु । पोखिनलाई पनि जानिरहनु पर्दोरहेनछ । जब भरिन्छौ नि थोपाहरु स्वतः अलग हुँदोरहेछन। जमेर एकढिक्का भएर बस्न धेरै गार्हो हुँदो हो र त, हेर्दा निर्धक्क सैतै जमेर बसेको त्यो हिम पहाड पनि आफैंमा पग्लिएर पोखिईदिन्छ र बगिदिन्छ हिमनदी । "धेरै कुरा गर्नु थियो,संभव कहाँ हुँदोरहेछ र ! कति सपनाहरू बेवारिसे भए, नाता प्रमाणित नभएको अवैध सन्तान जस्तो । वादल झैं उड्छ मन ,सुदूर क्षितिज छुँदै। भावनामा पुग्छु आफ्नै सालनाल गाडिएको जन्मठाउँ । जन्मदेखि मृत्युबीचको यात्रा हो ,जीवन । अटल र अविरल हुन्न त्यो पनि । सकुँला ,नसकुँला तर तपाईं हाम्रो हृदय जोड्ने एउटा साँघु बनाउने मन छ एउटा गतिलो आत्मकथा लेखेर।" बिदेशमा केही कमाइ हुन्न मात्रै दुख छ । हरेक दिन पोष्टबक्स खोल्दा आउँछन् तिर्नुपर्ने बिलहरु । हामी त कमारो जस्ता पो हुनेरैछौ कनाउदै सरकारलाई तिर्दै । नेपाली रुपैयाँमा भन्दा लाख लाखमा तलब बुझ्ने तर बचत हजारमा पनि नहुने अवस्थालाई के राम्रो भन्नु बिदेश ? यो परदेशमा गज्जबको सम्पत्ति विवरण छ मसंग कयौं थान यस्ता यादहरु छन् । अध्ययनको अतृप्ति भोक छ , मैले टेकेका भूगोल, एकमुठी धुकधुकी सास र अनमोल सिर्जनाका बिस्कुनहरु ।

नेपाली मूलका मानिस नेपाली मूलका नेपालीहरू

ओमजी गौतम
सचिव (थाई क्षेत्र)
People of Nepali Origin

हाल थाइल्याण्ड, म्यान्मा, मलेसिया र फिजी गरी हामी यी ४ देशका मानिसहरूलाई एल्इ मा गणना गरिन्छ। श्री कुमार कार्की ज्युको संयोजकत्वमा ४ देशको संयुक्त समिति निर्माण भएको छ, र हामीलाई यो अवसर प्रदान गरेकोमा NRNA ICC & NCC लाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु। साँच्चै भन्नुपर्दा, संसारभरि १२० देशमा छरिएर बसिरहेका नेपालीहरू, जो दोस्रो पुस्ताका भइसकेका छन् र जसले गैर-नेपाली नागरिकता पाएका छन्, ती सबै PNO नै हुन्।

हाम्रो थाइल्याण्डको सन्दर्भमा भन्नुपर्दा, यहाँ नेपालीहरूको इतिहास ८-९ दशक पुरानो भइसकेको छ। हामीले आजसम्म नेपाललाई बिर्सन सकेका छैनौं। हामीले स्वयंलाई नेपाली हौं भन्न छोडेका छैनौं। नेपाली भाषा, संस्कृति, परम्परा, चाडपर्व, रीतिरिवाज, थर, गोत्र, प्रवर, नाता-गोता र परस्पर साइनो लगाउने क्रम केही पनि छाडेका छैनौं। नेपाली र नेपालप्रति हाम्रो प्रेम घटेको छैन। हामी "नेपाली भाषी" मात्र नभई, नेपाली मूलका नेपाली हौं भन्ने कुरा सुरुमै भन्न चाहन्छु।

थाइल्याण्डमा करिब सय वर्ष अघि नेपालबाट र भारत हुँदै नेपालीहरू प्रवेश गरेका थिए। हालका पुस्ताका नेपालीहरूको उद्गमस्थल भने काञ्चनाबुरी जिल्ला (KanchanaBuri Province) को पिलोक (Pilok/Etong) हो । पिलोकमा आएका अधिकांश नेपालीहरू म्यान्माबाट आएका हुन्, केही नेपालबाट आएका पनि छन्। दोस्रो विश्वयुद्धताका नेपालका विभिन्न क्षेत्रका नेपालीहरू म्यान्मा पुगेका थिए। कोही पल्टनबाट, कोही किसान भएर, कोही व्यापारीको रूपमा, कोही राम्रो जीवनको खोजिमा भारत हुँदै। म्यान्माबाट आएका नेपालीहरू पनि अन्य म्यान्माका जनजातिहरूझैं युद्धको शरणार्थी भएर पिलोक आएका थिए, तर विभिन्न कारणले पनि पिलोक पुगेका हुन्।

त्यसताका पिलोकमा सीसा उत्पादन गर्ने माइनिङ उद्योगमा

धेरै कामदार आवश्यक थिए, र हाम्रा नेपालीहरू धेरै मात्रामा काम गर्थे । तर एउटा सामान्य कुरा चाहिँ – नेपाली जहाँबाट जहाँ पुगे पनि नेपाली भएरै बसे । नेपालीत्व जोगाउन भुलेनन्। अनेक समस्या आए पनि "मात्र नेपाली भाषी" न भएर, नेपाली जाति भएरै बसे। संघर्ष गरे, माइनमा काम गरे, ढुंगा फुटाए, मुढा गुडाए, मिसिएर बसे, पिसिएर मरे, तर जीवन संघर्षका साथ बिताए र "मात्र नेपाली भाषी" होइन, नेपाली जाति भएरै रहे ।

तीज, दशैं, तिहार, नागपञ्चमी, जनैपूर्णिमा, कुशेऔंशी, ल्होसार, चुम्लुङ्ग र उँधौली-उँभौली लगायतका चाडपर्वहरू मनाउन छोडेनन्। दुःख कष्टमा पनि हाँस्न छोडेनन्। नाच्न छोडेनन्। चाडपर्व, भाषा, संस्कृति छोडेनन्। नेपाली फुटेनन्। एकजुट भएर बसे, नेपाली मन, आफ्नोपन, सम्हाल्दै बसे।

पछि पिलोकमा सीसा खानिको काम कम हुँदै गयो, रोजगारी पाउन गाह्रो हुँदै गयो। यसले उन्नति र प्रगतिको बाटो खोल्यो। नेपालका राजा र थाइल्याण्डका महाराजाधिराज भूमिबल अतुल्यतेजको साक्षात्कार र नेपाली राजदूतावासको सहयोगले नेपालीहरूलाई थाइल्याण्डमा बस्ने प्रमाण पत्र प्राप्त भयो। नेपालीहरू शहरतिर गए, एकले अर्कोलाई बोलायो, अर्कोले ताने। बिस्तारै पिलोक खाली हुँदै गयो। विभिन्न पर्यटकीय शहरहरूमा नेपालीको जमात बढ्दै गयो। म्यान्माबाट अझै आए, नेपालबाट थपिए, भारतबाट पनि अलिअलि भेटिए। जति दुःख पाए पनि, जुट्न छोडेनन्। चाडपर्व मनाउन छोडेनन्। "मात्र नेपाली भाषी" होइन, नेपाली जाति भएरै बाँचे।

पुस्तादर पुस्ता थाई-नेपालीहरूको वृद्धि हुँदै गयो। छोरा-नातिहरू थाई नागरिकता प्राप्त गर्न थाले। थाई जातिहरूले पनि हामीलाई नेपाली मूलका थाई दाजुभाइहरू (Thai brothers and sisters of Nepali descent) भनेर भाइचारा र प्रेम देखाउन थाले। हामीलाई जातीय दर्जा (Ethnicity) प्राप्त भयो। पुज्य राजकुमारी सिरिकीर्तिले पिलोकमा दर्शनको अवसर प्रदान गरिन्। यसैले हाम्रा नानी-बाबुहरूले यो देश र राष्ट्रप्रति प्रेम र सम्मान गर्न थाले। अवश्य भाषा बोल्न र पढ्न थाले।

छोरा-छोरीले नेपाली भाषा बिर्सने खतरा देखेपछि, बालबालिकालाई नेपाल पठाएर भाषा र संस्कृति सिकाउने व्यवस्था गरियो। नेपाली हौं भन्ने प्रमाण मागियो, प्रमाण दिनुपर्ने भयो। हामी थाई-नेपालीहरू NRNA मा पनि अटाइन छौं। नेपालमा चिनिनु परेन। हामी त "मात्र नेपाली भाषी" पो हौं।

अब हाम्रा सन्ततीहरूले पनि भन्छन् – "हामी त थाई हौं, नेपालले त हामीलाई स्वीकारेन, हाम्रो के सरोकार?" आउँदो १-२ पुस्तामा थाइल्याण्डमा नेपाली हराउने डर देखिन्छ। जोगाउने कसरी? खोइ हाम्रो पहिचान? खोइ हाम्रो रगत? खोइ हाम्रो जातीयता? खोइ हाम्रो अस्तित्व?

हो, हामी नेपाली जातीय नै हौं। हामी थाई-नेपाली हौं। नेपाली मूलका नेपाली जाति नै हौं। हामी एल्इ हौं। हामीलाई PNO भनेर परिचय प्राप्त हुन पर्छ, हामी नेपाली भनेरै चिनिनु पर्छ, र हामीलाई यो अधिकार अवश्य प्राप्त हुनेछ।

गैरआवासीय नेपाली संघ नेदरल्याान्ड्सको पहलमा सुरु गरिने

Ps NCC एक परियोजना (2025–2027)" अन्तर्गतको परियोजना परिचय

फणिन्द्र पन्त

अलिजा अपरिजात के.सी

सुजन कटुवाल,

परियोजनाको नाम:

JANANIM नेपाली आमाहरूको मानसिक स्वास्थ्य र स्याहा पहल (Joint Action for Nepali Mothers' Mental Health and Nurturing Initiative)

प्रस्तावक: Non–Resident Nepali Association NCC Netherlands

परियोजना परिचय

नेपालमा मातृ स्वास्थ्य क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा उल्लेखनीय प्रगति भए तापनि मातृ मानसिक स्वास्थ्य (Maternal Mental Health – MMH) अझै पनि सार्वजनिक स्वास्थ्यको एक महत्वपूर्ण तर कम प्राथमिकता पाएको क्षेत्र हो। गर्भावस्था र प्रसूति सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवाहरू प्रायः शारीरिक स्वास्थ्यमा केन्द्रित रहने भएकाले गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाको मानसिक र भावनात्मक अवस्थालाई पर्याप्त ध्यान दिइएको पाइँदैन।

विभिन्न अध्ययनहरूका अनुसार नेपालमा पेरिनेटल डिप्रेसनको दर करिब ३९ प्रतिशतसम्म पुग्न सक्छ। साथै मातृ मृत्युका कारणहरूमध्ये मानसिक स्वास्थ्यसम्बन्धी समस्या दोस्रो प्रमुख कारणको रूपमा देखिएको छ। आत्महत्या मातृ मृत्युको करिब ६ प्रतिशतसम्म कारण बन्ने गरेको तथ्यले मातृ मानसिक स्वास्थ्यको गम्भीरता स्पष्ट पार्दछ।

मातृ मानसिक स्वास्थ्य केवल जैविक कारणले मात्र प्रभावित हुँदैन; सामाजिक-सांस्कृतिक संरचना, लैङ्गिक असमानता, पारिवारिक दबाब तथा वैदेशिक रोजगारीका कारण हुने पारिवारिक विभाजनजस्ता कारकहरूले पनि यसलाई गहिरो रूपमा प्रभावित गर्छन्। समयमै पहिचान र सहयोग नपाएमा मातृ मानसिक समस्या आमाको मात्र नभई शिशुको पोषण, वृद्धि तथा मस्तिष्क विकासमा समेत नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्छ।

यसै सन्दर्भमा Non–Resident Nepali Association NCC Netherlands द्वारा प्रस्तावित JANANI कार्यक्रमले समुदायमा आधारित, सांस्कृतिक रूपमा अनुकूलित तथा विस्तारयोग्य मातृ मानसिक स्वास्थ्य सहयोग प्रणाली विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

मातृत्वका तीन चरणमा मानसिक स्वास्थ्य चुनौती

मातृत्वको यात्रा गर्भावस्था, प्रसूति र सुत्केरीपछिका तीन महत्वपूर्ण चरणहरूबाट गुज्रिन्छ। यी तीनै चरणमा महिलाहरूले विभिन्न मानसिक तथा भावनात्मक चुनौतीहरू अनुभव गर्न सक्छन्।

१. गर्भावस्था (Antepartum)

नेपालका धेरै समुदायहरूमा गर्भावस्थालाई भावनात्मक परिवर्तनभन्दा सामाजिक कर्तव्यका रूपमा हेरिन्छ। यस अवस्थामा महिलाहरूले अनियोजित गर्भधारणको चिन्ता, शारीरिक परिवर्तनको डर, प्रसूति सम्बन्धी आशंका तथा आर्थिक भविष्यप्रतिको चिन्ता अनुभव गर्न सक्छन्। हर्मोनल परिवर्तन र मानसिक अवस्थाबारे जानकारीको कमीका कारण धेरै महिलाहरूले आफ्नो समस्या व्यक्त नगरी सहने प्रवृत्ति देखिन्छ।

२. प्रसूति (Intrapartum)

प्रसूतिको अनुभव कहिलेकाहीँ मनोवैज्ञानिक रूपमा निकै तनावपूर्ण हुन सक्छ। विशेष गरी जटिल प्रसूति वा सिजेरियन शल्यक्रिया भएका महिलाहरूमा प्रसूति पछिको डिप्रेसनको सम्भावना बढी देखिन्छ। प्रसूतिको समयमा डर, पीडा तथा भावनात्मक सहयोगको अभावले मानसिक स्वास्थ्य जोखिम बढाउन सक्छ।

३. सुत्केरीपछिको अवस्था (Postpartum)

शिशु जन्मेपछि महिलाहरूमा निरन्तर उदासी, चिन्ता, थकान, निद्रामा समस्या तथा शिशुप्रति भावनात्मक दूरी जस्ता लक्षणहरू देखा पर्न सक्छन्। उपचारबिना यस्तो अवस्था र हिरहेमा यसले आमाको स्याहार क्षमतामा असर पार्दै शिशुको पोषण र विकासमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्छ।

वैदेशिक रोजगारीसँग सम्बन्धित विशेष जोखिम

नेपालमा ठूलो संख्यामा पुरुषहरू वैदेशिक रोजगारीमा रहेका कारण गर्भवती महिलाहरूले भावनात्मक सहयोगको अभाव, एक्लोपन, आर्थिक तनाव तथा पारिवारिक दबाब जस्ता अतिरिक्त चुनौतीहरू सामना गर्नुपर्छ। अनुसन्धानले देखाउँछ कि वैदेशिक रोजगारीमा रहेका श्रीमान्का श्रीमतीहरूमा डिप्रेसन हुने सम्भावना अन्य महिलाभन्दा उल्लेखनीय रूपमा बढी हुन्छ।

यसैले JANANI कार्यक्रमले वैदेशिक रोजगारीसँग सम्बन्धित परिवारहरूलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्दै पारिवारिक सहभागितामा आधारित सहयोग प्रणाली विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

प्रस्तावित हस्तक्षेप रणनीति

JANANI कार्यक्रमले विश्व स्वास्थ्य संगठनद्वारा विकसित

Problem Management Plus -PM±) मोडेललाई स्थानीय सन्दर्भअनुसार अनुकूलित गर्दै समुदायमा आधारित मानसिक स्वास्थ्य सहयोग प्रणाली विकास गर्नेछ।

कार्यक्रम अन्तर्गत पाँच वटा सत्र सञ्चालन गरिनेछ, जुन प्रत्येक दुई हप्तामा एकपटक सञ्चालन हुनेछ। प्रत्येक सत्र ९०-१२० मिनेटको हुनेछ र एउटा समूहमा अधिकतम १० जना सहभागी रहनेछन् । यी सत्रहरू प्रशिक्षित स्वास्थ्यकर्मी, महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHVs) वा प्रशिक्षित सहकर्मी सहजकर्ताद्वारा सञ्चालन गरिनेछन्।

मुख्य विषयहरू:

» तनाव व्यवस्थापन तथा विश्राम अभ्यास

» दैनिक समस्याको संरचित समाधान प्रक्रिया

» सकारात्मक गतिविधिमा संलग्नता बढाउने अभ्यास

» सामाजिक सहयोग सञ्जाल सुदृढीकरण

» समेकित स्वास्थ्य तथा सामाजिक सहयोग कार्यान्वयन मोडेल

(Integrated Healthcare and Social Support Model)

JANANI कार्यक्रमको कार्यान्वयन समेकित स्वास्थ्य सेवा र सामाजिक सहयोग प्रणालीमा आधारित हुनेछ। यस मोडेलले स्वास्थ्य सेवा, स्थानीय सरकार, समुदाय र प्रवासी नेपाली सञ्जालबीच सहकार्य स्थापना गर्ने लक्ष्य राख्छ।

नेपालभित्र कार्यान्वयन संरचना:

» Non–Resident Nepali Association

» प्रदेश स्वास्थ्य मन्त्रालय (मधेश प्रदेश)

» स्थानीय पालिका तथा वडा स्तरका संस्थाहरू

» स्वास्थ्य संस्था तथा सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHVs)

» सामाजिक सहयोग समूह र समुदाय आधारित संस्थाहरू

यस संरचनाले गर्भवती तथा सुत्केरी महिलालाई स्वास्थ्य सेवा, मानसिक स्वास्थ्य परामर्श तथा सामाजिक सहयोग एउटै समन्वित प्रणालीबाट उपलब्ध गराउने लक्ष्य राख्दछ।

अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य र प्रवासी नेपालीको भूमिका

JANANI कार्यक्रमको अर्को महत्वपूर्ण पक्ष भनेको प्रवासी नेपालीहरूको ज्ञान, अनुभव र स्रोतलाई नेपालसँग जोड्ने अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य हो।

यसमा Non–Resident Nepali Association International Coordination Council (ICC) तथा विभिन्न देशमा रहेका NRNA सञ्जालले प्राविधिक सहयोग, नीति संवाद तथा ज्ञान आदानप्रदानमा सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

प्रवासी स्वास्थ्य तथा कल्याण विशेषज्ञहरूले निम्न क्षेत्रमा स्वेच्छिक योगदान दिन सक्नेछन:

» मातृ मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विशेषज्ञ परामर्श

» डिजिटल प्रशिक्षण तथा क्षमता अभिवृद्धि

» टेलि-परामर्श सेवा

» अनुसन्धान तथा कार्यक्रम मूल्यांकन

यसले "Brain Gain from Diaspora" को अवधारणालाई व्यवहारमा उतार्दै प्रवासी नेपाली ज्ञान र अनुभवलाई नेपालको स्वास्थ्य प्रणालीसँग जोड्ने प्रयास गर्नेछ।

पाइलट क्षेत्र र विस्तार योजना

कार्यक्रमको प्रारम्भिक पाइलट मधेश प्रदेशको सर्लाही जिल्लामा सञ्चालन गरिने प्रस्ताव गरिएको छ। यस क्षेत्रलाई उच्च वैदेशिक रोजगारी प्रभावित परिवार, सामाजिक-आर्थिक चुनौती तथा सक्रिय सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका सञ्जालको कारण छनोट गरिएको हो।

पाइलट चरणमा प्राप्त अनुभव र मूल्यांकनका आधारमा

कार्यक्रमलाई क्रमशः

अन्य पालिका

मधेश प्रदेशका अन्य जिल्ला

तथा आवश्यकता अनुसार राष्ट्रिय स्तरमा विस्तार गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

वित्तीय संरचना र स्रोत

कार्यक्रमको प्रारम्भिक बीज वित्तपोषण नेदरल्यान्ड्सस्थित NRNA NCC बाट वार्षिक करिब €१०,००० बाट सुरु गरिने प्रस्ताव गरिएको छ।

यसका अतिरिक्त:

» Non–Resident Nepali Association ICC बाट प्राविधिक सहयोग

» प्रदेश तथा स्थानीय सरकारबाट सह-वित्तपोषण

» प्रवासी स्वास्थ्य विशेषज्ञहरूको स्वेच्छिक योगदान

» सामुदायिक साझेदारी

जस्ता स्रोतहरू समेट्दै दिगो वित्तीय संरचना निर्माण गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

निष्कर्ष

मातृ मानसिक स्वास्थ्य परिवार र समाजको समग्र कल्याणसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित विषय हो। नेपालजस्तो वैदेशिक रोजगारी प्रभावित समाजमा गर्भवती महिलाहरूको भावनात्मक सहयोग सुनिश्चित गर्नु अत्यन्त आवश्यक छ।

समुदायमा आधारित सेवा, प्रवासी नेपालीहरूको ज्ञान र अनुभव, अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य तथा समेकित स्वास्थ्य-सामाजिक सहयोग प्रणालीलाई जोड्दै JANANI कार्यक्रमले नेपालका आमाहरूका लागि सुरक्षित, सम्मानजनक र मानसिक रूपमा सशक्त मातृत्व अनुभव सुनिश्चित गर्ने दिशामा महत्वपूर्ण पहल गर्नेछ।

यस पहलले भविष्यमा राष्ट्रिय स्तरमा विस्तार गर्न सकिने नवीन, दिगो तथा समुदायमैत्री मातृ मानसिक स्वास्थ्य मोडेल विकास गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

गैरआवासीय नेपाली संघ र खेलकुद अभियान

स्वयम्भूराज डंगोल
प्राविधिक निर्देशक,
एनआरएनए खेलकुद एकेडेमी

खेलकुद भन्ने बित्तिकै जो सुकै मान्छे पनि हुरुक्क हुने गर्दछ।

खेलकुदलाई मन नपराउने मान्छे संसारमा बिरलै होलान। प्राचिन कालमा सिकार र आत्मरक्षाको कौशल र उपायको रूपमा सुरु भएको खेलकुद क्षेत्रले विधागत, संरचनागत र संगठीत रूप धारण गर्दै आजको युगसम्म आइपुग्दा विज्ञानको रूपमा स्थापित हुन पुगेको छ। अझ बर्तमान युगमा त विज्ञानले खेलकुदलाई पनि आफैँ भित्रै समेटेको छ। यति मात्र हैन, खेलकुदले शारीरिक, मानसिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक शक्ती र महत्व समेत बोकेको हुन्छ। यो कुरा खेलकुदका घरेलुदेखि अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरूले समेत पुष्टी गरिसकेको छ। त्यसैले त्, पहिले शक्तिशाली र बलशाली युवाहरुको मात्र सरोकारको विषयको रूपमा रहेको खेलकुद क्षेत्र आज आम सरोकारको विषय बन्न पुगेको छ।

खेलकुद मात्र यस्तो क्षेत्र हो जसले मानिसलाई शारीरिक र मानसिक रूपमा स्वस्थ र तन्दुरुस्त राख्छ, अनुशासित बनाउँछ, र समुदाय तथा राष्ट्रको गौरव र प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्छ। मानिस खेलकुदमा दुई किसिमले संलग्न हुन्छन्ः एउटा व्यवसायिक किसिमले र अर्को शौख तथा मनोरञ्जनका हिसाबले। व्यावसायिक तवरले खेलकुदमा संलग्न व्यक्ति त्यो हो जो खेलकुदमा लागेर नाम, ख्याति तथा पैसा कमाउँछ। संसारमा कुल जनसंख्याको केवल १% यस्ता खेलाडीहरू रहेका छन्। हाल विश्वमा गलत खानपान र जीवनशैलीका कारण मानव जीवन प्रतिकूल र नकारात्मक प्रभावप्रति संवेदनशील हुँदै गइरहेको छ। यसैले प्रायः मानिसहरू आफुलाई स्वस्थ र निरोगी राख्न प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा खेलकुदमा संलग्न हुने क्रम बढ्दैछ।

झन्डै ८० लाख नेपाली विविध कारण र काम विशेषका लागि विदेशमा छन्। यी नेपाली संसारभर छरिएका छन्। यसरी विश्वभर छरिएका नेपालीहरू आफ्नो आ-आफ्नो काम र व्यवसायका अतिरिक्त विभिन्न सामुदायिक संस्था वा क्लबमा संगठित भएर समाजसेवा लगायतका गतिविधिमा सक्रियता देखाउँदै आएका छन्। अन्य क्षेत्र र गतिविधिहरू जस्तै खेलकुद क्षेत्रमा पनि विदेशमा रहेका नेपालीहरूको सक्रियता र संलग्नता क्रमिक रूपमा बढिरहेको छ।

खेलकुद सम्बन्धी विश्वको तथ्यांकअनुसार, विश्वको कुल जनसंख्याको लगभग १% मानिसहरू खेलकुदमा नियमित र निरन्तर संलग्न छन्। विकसित देशहरूमा यो संख्या १०-३०% सम्म पुग्छ। त्यस्तै, अप्रत्यक्ष रूपमा खेलकुदमा संलग्नहरूको संख्या कुल जनसंख्याको ५०-६०% सम्म रहेको पाइन्छ। यो भनेको व्यवसायिक नभई शौख तथा मनोरञ्जनका लागि खेलकुदमा संलग्न व्यक्तिहरूको संख्या हो।

यसरी स्वास्थ्य र तन्दुरुस्त राख्नका लागि खेलकुदमा संलग्न हुने व्यक्तिहरूलाई पनि जोड्ने हो भने, विश्वको लगभग आधा मानिस खेलकुदसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विभिन्न हिसाबले जोडिएको पाइन्छ। यो आंकडालाई हेर्ने हो भने कम्तिमा पनि ८००० गैरआवासीय नेपाली प्रवासमै खेलकुद जीवनमा सक्रिय छन्। फरक यत्ति हो कि अमेरिका, बेलायत, क्यानाडा र अष्ट्रेलिया जस्ता देशमा यो संख्या बढी छ भने अन्य देशहरूमा तुलनात्मक रूपमा कम छ। अझ शौख, मनोरञ्जन र तन्दुरुस्तिका लागि खेलकुदमा संलग्न प्रवासी नेपालीहरूको संख्या झन् उल्लेख्य रहेको छ।

प्रवासमा रहेर खेलकुदबाटै आफ्नो भविष्य र करियर निर्माण गर्न चाहने तथा व्यवसायिक रूपमा खेल क्षेत्रमा लाग्न इच्छुक प्रवासी नेपालीहरू आफु रहेका देशका खेलकुद संस्था र क्लबमा आबद्ध भएर अभ्यास गर्ने र प्रतियोगितामा भाग लिने क्रम जारी राखेका छन्। प्रवासमा जन्मेका र हुर्केका नयाँ पुस्ताका नेपालीहरू पनि यस वर्गमा पर्दछन्।

विश्वभर फैलिएका नेपाली समुदायले नेपालका संस्कृति र पर्वहरू आफु रहेका देशमा पनि मनाउने र जात्र पर्वहरू आयोजना गर्दै आएका छन्। पछिल्लो समयमा यस्ता जात्र पर्वको अवसरमा विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्ने क्रम पनि बढ्दो छ। यस बाहेक, खेलकुदका विभिन्न स्तर का छुट्टै प्रतियोगिताहरू पनि नियमित रूपमा प्रवासी नेपाली समुदायले सञ्चालन गर्दै आएको देखिन्छ।

यसरी प्रवासी नेपाली समुदायमा नियमित रूपमा विभिन्न खेलका विभिन्न स्तरका प्रतियोगिताहरू हुने देशहरूमा अमेरिका, बेलायत, अष्ट्रेलिया, जापान, मलेसिया, युरोपका माल्टा, डेनमार्क, नर्वे, स्विडेन, स्पेन, जर्मनी, फ्रान्स र बेल्जियम पर्दछन्। प्रवासमा रहेका नेपाली समुदाय र संस्थाहरूले वर्षभरि आयोजना गर्ने यस्ता खेलकुद प्रतियोगिताहरू मात्र पनि सयौँको संख्यामा रहेका छन्।

खेलकुद आम युवाहरूको सरोकारको विषय भएकोले धेरै युवाहरू खेलकुद गतिविधिमा संलग्न हुनु स्वाभाविक हो। यस क्षेत्रमा मानव जातिको स्वास्थ्य र मनोरञ्जन पनि जोडिएको हुँदा प्रवासी नेपालीहरूको खेलकुदमा सहभागिता दिनानुदिन बढ्दैछ। त्यसैले प्रवासी नेपालीहरूको खेलकुद गतिविधिलाई

एकत्रित र एकिकृत रूपमा विकास गर्नु अत्यन्तै आवश्यक छ। अव्यवस्थित रूपमा संचालन हुने प्रतियोगिताहरूलाई समयसापेक्ष व्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउनु आवश्यक छ। यदि यसो गर्न सकियो भने सबै किसिमका खेल गतिविधिहरू अझ प्रभावकारी हुनेमा दुई मत छैन।

सम्पूर्ण प्रवासी नेपालीहरूको अभिभावकीय भूमिकामा रहेको संस्था, गैरआवासीय नेपाली संघले, आफ्नो सांगठनिक सञ्जालमार्फत विश्वभर र सचिवालयमार्फत मातृभूमिमा विभिन्न सामाजिक, आर्थिक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने, विदेशमा आर्जित ज्ञान, सीप र प्रविधि मार्फत नेपालको सेवा गर्ने, नेपालमा आपत-विपद वा संकटको घडीमा उद्धार र राहत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, तथा राष्ट्रको विकास र समृद्धिका लागि योगदान दिने कार्य गर्दै आएको कुरा सर्वविदितै छ।

अन्य माध्यमबाट जस्तै, गैरआवासीय नेपाली संघले खेलकुदको माध्यमबाट पनि मातृभूमिको सेवा गर्ने र नेपाली खेलकुदमा योगदान गर्ने कार्यको सुरुवात गरेको छ।

बिदेशमा खेलेको अनुभव, विदेशमा सिकेको खेलकुद सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधिको आदान-प्रदान गरी नेपाली खेलकुदको स्तर उन्नतिका लागि सहयोग गर्ने, प्रवासी नेपाली खेलाडीहरूबीच विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्ने, आफैले प्रतियोगिताहरूको आयोजना गर्ने, र नेपालमा आयोजना हुने कुनै पनि खेल प्रतियोगितामा सहभागीता जनाउने आदि योजनाहरू र उद्देश्यका साथ गैरआवासीय नेपाली संघले विगत लामो समयदेखि खेलकुदलाई आफ्नो अभियानको एक महत्वपूर्ण विषयका रूपमा अंगिकार गर्ने प्रयास गर्दै आएको छ।

यो प्रयासले तब मात्र सार्थकता पायो जब गैरआवासीय नेपाली संघ र नेपालको राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् बीच सम्झौता सम्पन्न भयो। संघका तत्कालीन अध्यक्ष भबन भट्ट ज्यु र राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्का तत्कालीन सदस्य सचिव केशव कुमार विष्ट ज्युले हस्ताक्षर गर्नुभएको उक्त सम्झौतामा गैरआवासीय नेपाली संघलाई पनि नेपालको अन्य विभागीय टोलीसरह मान्यता दिने र नेपालको खेलकुदमा प्रवेश गराउने बुँदा उल्लेख गरिएको छ।

संघको सचिवालयमा सन् २०१७ सेप्टेम्बर २९ का दिन सम्पन्न उक्त सम्झौता-हस्ताक्षर कार्यक्रममा गैरआवासीय नेपाली संघका तत्कालीन युवा संयोजक एवम् NRNA ICC स्पोर्ट्स कमिटीका प्रमुख सुदन थापा, तत्कालीन NRNA Sports Committee–Nepal Chapter का प्रमुख स्वयम्भुराज डंगोल, NRNA का तत्कालीन CEO हेमन्त दवाडी र राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्का तत्कालीन कार्यकारी सदस्य एवं परिषद्-संघ संयोजनकर्ता एकेन्द्र कुँवरको समेत उपस्थिति रहेको थियो।

हुन त, नेपाली खेलकुद क्षेत्रमा गैरआवासीय नेपाली संघलाई प्रवेश गराउने प्रयासमा गैरआवासीय नेपाली खेलकुदका अग्रजहरू धेरै अगाडि बाट लाग्दै आएका छन्। यसरी प्रवासमा रहेर पनि खेलकुद अभियान अघि बढाउने काममा गैरआवासीय नेपाली खेलकुदका अग्रजहरू-तेक्वान्दो का ओलम्पियन (१९९२) खेलाडी एवं वरिष्ठ प्रशिक्षक नारायण गुरुङ, नेपालका पूर्व राष्ट्रिय फुटबल खेलाडी एवं Australian Nepalese Football Association (ANFA) का अध्यक्ष डा. राजु मानन्धर-अस्ट्रेलिया, तेक्वान्दोका मास्टर दिवाकर महर्जन (आठौं डान)-अमेरिका लगायत-को योगदान उल्लेखनीय रहेको छ।

ओलम्पियन तथा मास्टर नारायण गुरुङ गैरआवासीय नेपाली संघको स्थापना कालदेखि २०१७ सम्म खेलकुद प्रमुख भएर कार्य गर्दै आउनुभएको थियो।

सन् २०११ देखि नै खेलकुदका लागि संघले खेलकुद समिति खडा गरेर संयोजक र उपसंयोजक तोकेर काम अघि बढाएको भएता पनि २०१७ सम्म उक्त समितिले संस्थागत रूपमा गतिविधि सञ्चालन गर्न सकेको थिएन। खेलकुद समितिको काम र गतिविधि संस्थागत रूपमा तब मात्र शुरु भयो जब २०१७ मा काठमाडौंमा सम्पन्न गैरआवासीय नेपाली संघको आठौँ विश्व महाधिवेशनबाट औपचारिक रूपमा निर्णय गरी NRNA ICC Sports Committee र त्यसको Nepal Chapter विधिवत गठन भयो।

पछि सन् २०१९ मा यी दुई कमिटीलाई मिलाएर तत्कालीन युवा संयोजक हिमाल गुरुङ सदस्य-सचिव र स्वयम्भुराज डंगोल प्राविधिक निर्देशक रहने गरी गैरआवासीय नेपाली संघको इतिहासमा पहिलोपटक NRNA Sports Academy गठन र घोषणा भयो।

त्यसपछि सन् २०२१ मा सम्पन्न गैरआवासीय नेपाली संघको नवौं विश्व महाधिवेशनबाट NRNA ICC युवा संयोजक रोशन थापा अध्यक्ष र NRNA अभियन्ता धर्मराज गिरी कार्यवाहक सदस्य-सचिव रहने गरी NRNA Sports

Academy पुनःगठन भयो।

यो एकेडेमीको नेतृत्वमा गैरआवासीय नेपाली खेलाडीहरूले नेपालको नवौं राष्ट्रिय खेलकुद-२०७९ मा सहभागीता जनाएका थिए। यही एकेडेमीले NRNA को नामबाट पहिलो पटक नेपालमा 1st NRNA Cup National Karate Championship-२०२१ पनि आयोजना गरेको थियो, जसमा ७ वटा प्रदेश र ३ वटा विभागीय टोलीको सहभागीता रहेको थियो।

त्यसपछि सन् २०२३ मा सम्पन्न गैरआवासीय नेपाली संघको दशौं विश्व महाधिवेशनबाट यस Academy का अध्यक्ष र सदस्य-सचिव क्रमशः NRNA ICC युवा उपाध्यक्ष रोशन थापा र ICC युवा संयोजक सुपेन्द्र घिसिङ्ग हुने गरी NRNA Sports Academy पुनःगठन गरिएको थियो। जुन आजको मिति सम्म क्रियाशील र कायम छ ।

खेलकुद आफैंमा युवा सरोकारजन्य क्षेत्र भएकाले प्रायः युवा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा खेलकुदमा संलग्न छन्। त्यसैले गैरआवासीय नेपाली खेलाडीहरूले विदेशमा आर्जन गरेको खेलकुद ज्ञान, सीप र नवीनतम प्रविधि आदान-प्रदान गरेर नेपालको खेलकुद क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन्। त्यस्तै, गैरआवासीय नेपाली अभियानमा नयाँ पुस्तालाई समेट्न खेलकुद एक महत्वपूर्ण र प्रभावकारी उपाय पनि हो। त्यसैले पनि खेलकुदलाई गैरआवासीय नेपाली संघले पछिल्लो समयमा उच्च प्राथमिकताको साथ महत्व दिँदै खेलकुद गतिविधि सञ्चालन गर्दै आएको छ।

गैरआवासीय नेपाली संघको इतिहासमै खेलकुद गतिविधि व्यवस्थित गर्न विधिवत रुपमा पहिलोपटक गठित अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद कमिटी:

» संयोजकः श्री सुदन थापा, NRNA ICC युवा संयोजक–JAPAN
» सह-संयोजकः डा. राजु मानन्धर, अध्यक्ष-Australian Nepalese Football Association–AUSTRALIA
» सदस्यः श्री सन्जिब श्रेष्ठ, USA संयोजक
» सदस्यः श्री शान्त थोकर, USA सह-संयोजक
» सदस्यः श्री बिनोद बिष्ट, Macao सचिव
» सदस्यः श्री हेम पाण्डे, CANADA संयोजक
» सदस्यः श्री स्वयम्भूराज डंगोल, Nepal Chapter संयोजक
» सदस्यः श्री सज्जु मानन्धर, Nepal Chapter सह-संयोजक
» सदस्यः श्री नबिन पौडेल, Middle East-संयोजक
» सदस्यः श्री रवि शाही, Middle East-सह-संयोजक
» सदस्यः श्री भुपाल सिटौला (Australia), Oceania-संयोजक
» सदस्यः श्री प्रकाश खरेल (Australia), Oceania-सह-संयोजक
» सदस्यः श्री माधब ढुङ्गाना, Australia
» सदस्यः श्री कृष्ण के.सी., Europe-संयोजक
» सदस्यः श्री सुजन कुँवर, Europe-सह-संयोजक

खेलकुदका प्रायः गतिविधिहरू र कार्यालय सञ्चालन नेपालबाटै गर्नुपर्ने भएकाले, नेपाली खेलकुदमा प्रवेशको विधिवत बाटो खुलेसँगै NRNA ले NRNA ICC Sports Committee अन्तर्गत NRNA Sports Committee को नेपाल च्याप्टर गठन गर्यो। यसै कमिटीले आठौं राष्ट्रिय खेलकुदमा सहभागीता सम्बन्धी सम्पूर्ण तयारीका कार्यहरू र सहभागीता सफलतापूर्वक सम्पन्न गरेको थियो।

एनआरएनए खेलकुद समिति नेपाल शाखाः

१. संयोजकः स्वयम्भूराज डंगोल, वरिष्ठ खेल प्रशिक्षक

२. सह-संयोजकः सजेश मानन्धर, फुटबल

३. सदस्यः उपेन्द्रमान सिंह, उपाध्यक्ष-एन्फा

४. सुवास खकुरेल, नेपालका अलराउन्डर क्रिकेट खेलाडी

५. चन्द्र शाही, वरिष्ठ प्रशिक्षक-नेपाल Lawn Tennis

६. छविलाल शाही, वरिष्ठ प्रशिक्षक-नेपाल ब्याडमिन्टन संघ

७. सन्ध्या शाक्य, वरिष्ठ प्रशिक्षक-नेपाल टेबलटेन्निस एसोसिएशन

८. ज्ञानेन्द्र खाइजु, प्रशिक्षक/फिडे रेफ्री-नेपाल चेस संघ

९. यामबहादुर गुरुङ, प्रशिक्षक/उपाध्यक्ष-नेपाल भलिबल एसोसिएशन

१०. रवि शाही, कराते प्रशिक्षक

११. राज श्रेष्ठ, बक्सिङ प्रशिक्षक

१२. विमला राणा, ओलम्पियन एथलेटिक्स

१३. सम्झना पराजुली, एनआरएनए मेलबर्न, अस्ट्रेलिया

१४. बिजेन श्रेष्ठ, अन्तर्राष्ट्रिय स्तर २ कोच-स्विमिङ

१५. रामजीबहादुर श्रेष्ठ, अध्यक्ष-नेपाल ब्याडमिन्टन संघ

१६. राकेश बज्राचार्य, एथलेटिक्स प्रशिक्षक

१७. प्रविणकाजी श्रेष्ठ, जुडो प्रशिक्षक

१८. चेतन गुरुङ, तेक्वान्दो प्रशिक्षक

१९. निरा कायस्थ, सफ्ट टेनिस (WSC)-प्रशिक्षक

आठौं राष्ट्रिय खेलकुद मा पहिलोपटक गैरआवासीय नेपाली संघ (NRNA) का खेलाडीहरूले NRNA Sports Committee को नामबाट सहभागिता जनाएका थिए। त्यस अवसरमा टोलीको नेतृत्व डा. बद्री केसी र सुदन थापा ले गरेका थिए। सीमित सहभागिताका बाबजुद पनि एनआरएनए टोलीले उल्लेखनीय सफलता हासिल गर्दै ७ खेलमा २२ खेलाडी सहभागी भई कुल १५ पदक (५ स्वर्ण, ६ रजत, ४ काँस्य) जित्न सफल भयो।

यस प्रतियोगिताबाट स्वर्ण जितेका टेनिस खेलाडी भूषण बज्राचार्य ले पछि १३औं दक्षिण एसियाली खेलकुद मा नेपाललाई प्रतिनिधित्व गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय पदक जितेर नेपालको टेनिस इतिहासमा महत्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गरे।

त्यसपछि नवौं राष्ट्रिय खेलकुद मा NRNA Sports Academy ले अझ ठूलो सहभागिता जनायो। पोखरामा आयोजित उक्त प्रतियोगितामा १५ खेलमा १०६ खेलाडी सहभागी भए। टोलीले व्यक्तिगत खेलसँगै क्रिकेट, फुटबल र भलिबलजस्ता समूहगत खेलहरूमा पनि प्रतिस्पर्धा गर्यो। पदक प्राप्त नभए पनि उत्कृष्ट प्रदर्शन गर्दै प्रवासी नेपाली खेलाडीहरूको क्षमता र प्रतिबद्धता प्रदर्शन गरे ।

NRNA

TAMANG K
NPC
KATUWAL B
NPC

स्वागतम्
NRNA
Non Resident Nepali Association

नवौं राष्ट्रिय खेलकुद-२०७९
गण्डकी प्रदेश

नवौं राष्ट्रिय खेलकुद-२०७९

SPONSORS

EVENT PARTNER

PIONEER GROUP, JAPAN

PLATINUM

CG DEVELOPERS

SILVER PARTNER

NEPAL SBI BANK LTD.

SUPPORTER

KRISHNA TIMALSENA

Joint Treasurer

RADHIKAGURUNG 'TIKA'

Women Secretary

ANUJA PRADHAN

Women Coordinator

KRISHNA PANDEY

Founder President NCC Hong Kong, Past DRC

ROBIN PRASAD SHERCHAN

Vice President

DINESH POKHAREL

RC Oceania

HOTEL KAILASH KUTEE

Chaksibari Marg
Thamel-26,
Kathmandu, Nepal

RAJESH PANDEY

NRNA NCC USA

ROJINA PRADHAN RAI

Women Vice-President

ABDUL BASID

Past Youth Vice President

RAJENDRA PUDASAINI

NCC President

Organized by

Government of Nepal
Ministry Of Foreign Affairs

Event Partner

PIONEER GROUP

12TH NRN GLOBAL CONFERENCE AND
NRNA INTERNATIONAL GENERAL ASSEMBLY

14 - 16 MARCH, 2026

THE SOALTEE KATHMANDU

OUR UNITY, BASE FOR PROSPERITY

nrna.org